

MINISTERUL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNII PUBLICE
CASA ȘCOALELOR

2434

MANUAL

DE

LIMBA ROMÂNĂ

PENTRU

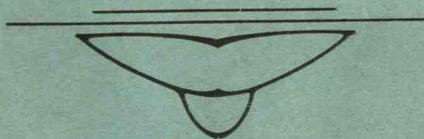
CLASA IV^A A SEMINARIILOR

(CONFORM PROGRAMULUI DIN 1908)

DE

GHEORGHE ADAMESCU

PROFESOR LA LICEUL «SF. SAVA» ȘI LA ȘCOALA NORMALĂ A SOCIETĂȚII
PENTRU ÎNVĂȚATURA POPORULUI ROMÂN.

BUCUREȘTI

Tipografia „Jockey-Club”, ION C. VĂCĂRESCU

STRADA UMBREI No. 4

1916

Prețul Lei 2,50.

A 18032

MINISTERUL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNII PUBLICE
CASA ȘCOALELOR

MANUAL

DE

97691
LIMBA ROMÂNĂ

PENTRU

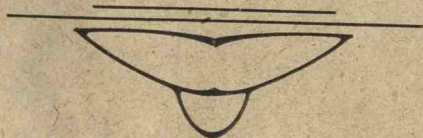
CLASA IV^A A SEMINARILOR

(CONFORM PROGRAMULUI DIN 1908)

DE

GHEORGHE ADAMESCU

PROFESOR LA LICEUL «SF. SAVA» ȘI LA ȘCOALA NORMALĂ A SOCIETĂȚII
PENTRU ÎNVAȚATURA POPORULUI ROMÂN.

Facultatea de Filosofie și Litere din București
BIBLIOTECA CENTRALĂ

BUCUREȘTI

Tipografia „Jockey-Club“, ION C. VĂCĂRESCU

STRADA UMBREI No. 4

1916

Cota
Inventar

~~075.3/14200~~
~~281/291~~

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
"C.A. I." BUCURESTI
COTA 37595

2034/08

BCU-Bucuresti

C281791

PRECVĂNTARE LA EDIȚIA I

Cartea de față, alcătuită după programa seminarilor din anul 1902, este întocmită după următorul plan.

28191
16718
Pentru studiul genurilor de proză (oratoric și istoric) se dau o serie de bucăți în genere scurte, ca să se trateze fiecare chestie într'o lecțiune; fiecare grupă e urmată de o sumară caracterizare generală. Partea a doua cuprinde un număr de bucăți de citire, cele mai multe istorice sau oratorice, mai lungi, fie pentru a servi ca aplicațiuni, fie pentru a varia citirea dela un an la altul.

Lucrarea se încheie cu o serie de subiecte pentru compozițiuni după cerințele speciale ale clasei.

Gh. A.

GENUL ORATORIC

I.

DISCURSUL. PĂRȚILE DISCURSULUI

CUVÂNT DESPRE UNIRE

DE

VASILE BOERESCU

Notiță introductivă. -- Convențiunea dela Paris din anul 1858, încheiată după ce se cunoscuse dorințele exprimate de Principatele-române prin voturile divanurilor ad-hoc, hotărîse că cele două principate vor urmă să aibă tot doi Domni ca și mai nainte. Pentru alegerea acestor Domni, Turcia primî însărcinarea să convoace adunări electivă în principate, iar cărmuirea provizorie se încredință în fiecare țară unei căimăcămii de trei persoane.

După săvârșirea alegerilor, Adunarea din Moldova se întrunî în ziua de 28 Decembrie 1858 și, după câteva ședințe pregătitoare, alege Domnitor pe Colonelul Alexandru Cuza. Adunarea din Valahia se întrunî în ziua de 22 Ianuarie 1859, iar în ziua de 24 procedă la alegerea Domnului și toate voturile celor de față se unîră asupra alesului Moldovei.

După proclamarea votului, deputatul Vasile Boerescu, suindu-se la tribună, rostî cele ce urmează.

Domnilor,

Această zi este cea mai mare ce au văzut Românii în anele istoriei lor. Actul ce am făcut noi astăzi este un act ce dovedește la noi un patriotism

și o desinteresare așa de mare, cum rar se poate vedeà exemple la națiunile cele mai civilizate ale Europei! Sunt acum mai mult de două secole și jumătate, de când unirea principatelor, această aspirațiune generoasă a tuturor generațiunilor, căută să se realizeze prin puterea materială, prin sforță¹⁾, prin sânge. Astăzi unirea se realizează prin puterile morale, prin armele spirituale.

Grație vouă, mandatar²⁾ ai nației, cari știurăți într'un moment a vă învinge toate pasiunile, a călcă peste toate interesele egoiste, a înăbuși orice uri și a depărtă orice simpatie și antipatie personală spre a depune pe altarul Patriei pur și virgin acest princip al reconcilierii generale și al puterii naționale! Grație înaltelor puteri garante³⁾, cari ne arătară drumul prosperității și măririi noastre, prin recunoașterea și garantarea drepturilor noastre naționale, și vechilor noastre tratate, pe care părinții noștri le apărară cu sângele lor și cari stăteau ascunse și amorțite sub vălul uitării și al violării!

O eră nouă se deschide pentru noi! Această eră este aceea a regenerării noastre! Voi veți aveà mândria a spune nepoților voștri că ați pus cea

¹⁾ *Sforță* = forță.

²⁾ *Mandatar*: cari au dreptul de a vorbi în numele cuiva, cu mandat dela ei.

³⁾ Prin tratatul din Paris (1856) situația externă a principatelor române se schimbă. Până aci erau sub *suzeranitatea* Turciei și sub *protecția* Rusiei; de acum rămân sub aceeaș suzeranitate, dar trec sub protecția (se zice: sub *garanția*) celor 7 puteri mari ale Europei: Anglia, Austria, Franța, Prusia, Rusia, Sardinia. Turcia,

dintâiu piatră la acest nou edificiu și accentele vocii și recunoștinței lor se vor transmite răsunând din generație în generație!

Și care este natura actului ce noi săvârșirăm, cu atâta regularitate, liniște și desinteresare? Alegerea Domnului Alexandru Ion Cuza este oare conformă cu Convenția din Paris? Liniștiți-vă, Domnilor, și căutați fiecare răspunsul în conștiința și rațiunea voastră. Alegerea noastră este legală, actul nostru este din cele mai legitime ce un om poate face în circumstanțe atât de grele. El nu este în nimic contrar literei Convenției; din contră este absolut conform cu spiritul său.

Convenția voește ca fiecare principat să-și aibă un guvern al său¹⁾. Dar guvernul unui stat se compune mai ales din puterea legislativă și executivă. Acest princip atinsu-s'a în cevă? Nici de cum. Fiecare principat, atât Moldova cât și Țara Românească, are un guvern separat; adică o cameră a sa, un minister al său, o administrație a sa. Unirea noastră nu e politică, este numai personală.

¹⁾ Iată câteva din articolele Convenției, la cari se raportă Boerescu :

Art. 1. Principatele Moldaviei și Valachiei, constituite d'acum înainte sub numirea de «Principatele unite Moldavia și Valahia» rămân puse sub suzeranitatea M. S. Sultanului. Art. 3. Puterile publice vor fi încredințate în fiecare principat unui hospodar (Domn) și unei adunări electivă lucrând, în cazurile prevăzute de această convențiune, cu concursul unei comisii centrale, comună ambelor principate. Art. 5. Puterea legiuitoare va fi exercitată colectiv de hospodar, de adunare și de comisiunea centrală.

Am unit adică două guverne într'o singură mână. Dar guvernele sunt două, deși persoana este una, ceea ce este absolut conform cu Convenția.

Pe de altă parte, ce și-au propus puterile garante prin actul lor dela 7 (19) August? Ele și-au propus între altele, ca aceste țări, prin identitatea legilor lor, prin acțiunea comună a guvernelor lor, să ajungă la puterea ce le face a se respecta ca nație, și la prosperitatea materială ce le face a se ridica ca societate. Acest rezultat s'ar fi putut dobândi oare când fiecare principat ar fi avut un Domn? Foarte anevoe, sau poate nicidecum. Politica fiecărui Domn ar fi fost alta, și principiul guvernelor ar fi fost altul. De aci urmă că și ministerele lor, și camerele lor, și membrii lor din comisia centrală¹⁾ ar fi diferit de principii și sentimente.

Cum dară atuncea o lege de interes general s'ar fi putut crea, când ea trebuia să fie lucrată de comisia centrală și aprobată de amândouă Camerele? Atât comisiunea cât și Camerele, fiind împărțite în idei opozite, nu ar fi putut ajunge la nici un rezultat. Tot acelaș fenomen s'ar fi văzut, când ar fi fost vorba de o lege de interes general, care, discutată de o cameră, trebuia să fi revăzută de comisia centrală?

Numai o singură persoană, unind amândouă gu-

¹⁾ Despre comisia centrală se vorbește mai ales în art. 6: „Legile de interes comun amândoror principatelor vor fi pregătite de comisia centrală și votate de adunări».

vernele, poate face ca aceeaș politică să domineze în amândouă Camerele și Comisiunile și ca aceeaș acțiune să se vadă între ambele țări. Atunci vom putea ajunge cu mai multă realitate și tărie la scopul propus de Puterile garante.

Actul nostru dar, este din cele mai legale. El nu va lipsi peste puțin a fi aplaudat de Europa întreagă, precum astăzi este aplaudat de toată Națiunea română.

Să trăească Domnul nostru! Să trăească puterile garante!

Analiză literară

Acest discurs este rostit de Vasile Boerescu, unul din cei mai însemnați oameni politici ai țării noastre.

Născut în 1830 în București, el învăță în liceul Sf. Sava, apoi la Paris, unde urmă cursurile de drept. Intorcându-se în țară în 1857, tocmai în timpul luptelor pentru unire, el luă parte la aceste lupte și fu unul din cei ce făceau stăruitoare propagandă. El începuse propaganda chiar de când se află în străinătate, unde publicase două cărți în limba franceză: «Memoriu asupra chestiunii politice și economice a Moldo-Valahiei» (1855) și «România după tractatul din Paris» (1856). N'a fost deci de mirare că, deși foarte tânăr, fu ales deputat în adunarea electivă a Valahiei în anul 1859. Se vede că el avea un mare talent oratoric, căci într'un moment în care deputații din partidul național vedeau oarecare nehotărîre în adunare, se țină ședință secretă și Vasile Boerescu rosti o cuvântare care-i decise pe toți să voteze pe alesul Moldovei. Tot el, după proclamarea votului, rosti discursul pe care avem să-l analizăm.

Boerescu a urmat și de acî înainte să aibă un rol de frunte în politica țării, a fost de mai multe ori ministru, a fost profesor de drept comercial la Universitatea din București, a publicat o colecțiune a legilor țării (1873) și diferite studii de drept. A murit în 1883.

Discursul de care ne ocupăm este un *discurs politic*, nume care se dă cuvântărilor ținute în adunări politice sau în întruniri publice

sau și în altă împrejurare, și în cari se vorbește despre chestiuni privitoare la afacerile politice ale aceluia moment.

Tema acestui discurs poate fi formulată astfel: alegerea lui Cuza față de interesele națiunii române și față de Convențiunea din Paris.

Boerescu, care — cu câteva ore mai înainte — îndemnase pe deputați să voteze ca Domn al Valahiei pe Domnitorul Moldovei, socotește că nu e nevoie de nici-o pregătire pentru ca să fie înțeles. Introducerea unui discurs este condiționată nu numai de cuprinsul lui, dar și de împrejurările în cari este rostit. În fața deputaților cari realizaseră unirea principatelor prin votul lor, se putea intra repede în materie.

De aceea Boerescu începe printr'o afirmațiune categorică despre însemnătatea votului dat: ziua de 24 Ianuarie este ziua cea mare în anele istoriei Românilor.

Două sunt motivele pe cari își întemeiază afirmațiunea sa: 1) că actul unirii se datorește unei porniri de adevărată iubire de țară; 2) că realizarea ideii se mai încercase cu 250 ani mai înainte prin puterea materială și acum s'a realizat numai prin puterea morală.

În privința punctului întâiu, el mai dă oarecari deslușiri în alineatul al doilea, unde spune că reprezentanții națiunii au invins toate pasiunile și toate interesele lor personale când s'au hotărât să dea votul așa cum l-au dat.

În adevăr, în Adunarea electivă deputații țineau de mai multe partide politice. Fiecare partidă avea câte o persoană pe care o socotea vrednică de a ocupa tronul țării. Acele persoane aveau multe însușiri bune și erau mulți cari țineau la ele. Oricâte însușiri bune ar fi avut însă persoana care ar fi întrunit majoritatea unirea țărilor nu se putea săvârși, pentru că Domnitorul Moldovei era ales de mai înainte. Prin urmare când au votat pe Cuza, deputații au jertfit considerațiile lor personale în vederea unei idei: unirea țărilor.

Motivul al doilea este o aluziune la unirea principatelor sub Mihaiu Viteazul. Mihaiu Viteazul le-a unit, dar le-a unit prin puterea materială și această unire s'a desființat îndată ce a pierit puterea omului care o săvârșise. În ziua de 24 Ianuarie 1859 se îndeplinește unirea prin puterea morală, prin voința națiunii, nu prin voința unui om, de aceea ea nu va pieri cu un om.

Înainte de a încheia prima parte a cuvântării sale, Boerescu mulțumește puterilor garante, pentru că au făcut cu putință ca Români să dea un vot ca acela dela 24 Ianuarie.

Incheierea primei părți este arătarea pe scurt a însemnătății alegerii lui Cuza față de interesele națiunii române.

Apoi trece la partea a doua a temei. Acî eră nevoie de oarecare argumentare. Dacă eră evident pentru fiecare deputat că alegerea lui Cuza în ambele principate însemnă începutul unei ere nouă pentru Români, se putea naște întrebarea dacă votul dat nu este contra Convențiunii din Paris, care hotărîse că fiecare principat va avea Domnul său.

Boerescu răspunde categoric: nu!

Convențiunea a decis să fie două guverne, dar guvernul nu este Domnitorul. Alegerea lui Cuza nu implică unificarea guvernămîntului, deci nu e contra Convențiunii.

Convențiunea a stabilit un organ de unire: comisiunea centrală, — care se pregătească legile de interes comun pentru ambele principate. Pentru ca acțiunea comisiunii să fie posibilă, trebuie să existe o persoană care să urmărească în amîndouă țările aceeaș politică. Acea persoană nu poate fi decît Domnul.

Și încheie, zicînd că Europa va trebui să aprobe actul făcut de națiunea română.

Inșirarea ideilor principale din discursul lui Vasile Boerescu

Ziua de 24 Ianuarie 1859 este cea mai mare din analele istoriei Românilor, pentru că unirea se datorește unei porniri patriotice și desinteresate și pentru că s'a realizat prin puterea spirituală, iar nu prin cea materială. cum se făcuse cu două secole și jumătate înainte.

Acest fapt a fost cu puțință, mulțumită jertfirii de către deputați a intereselor și înclinărilor lor personale față de interesul general, apoi mulțumită celor șapte puteri cari au garantat drepturile națiunii române.

De aceea se poate zice că dela 24 Ianuarie 1859 se deschide era regenerării Românilor.

Cu aceasta se arată: ce însemnătate are alegerea lui Cuza față de interesele națiunii române.

Dar alegerea lui Cuza este contra convențiunii din Paris?

Nu este.

Convențiunea prevede ca țările să aibă două guverne. Acest principiu nu s'a atins principatele vor avea Camere și ministere

separate. E numai o unire personală. Aceasta, ca chestiune de formă.

Ca chestiune de fond, Convențiunea a admis oarecari puncte de contact între principate: a instituit chiar o comisiune centrală care să pregătească legile de interes comun ambelor țări.

Nu poate fi contra spiritului Convențiunii faptul că va exista o persoană care să fie trăsura de unire între cele două guverne și să facă cu puțință opera comisiunii centrale.

Cu aceasta se arată: cum stă alegerea lui Cuza față de principiile Convențiunii din Paris.

Actul este legal. El va fi aprobat de Europa.

Urare pentru noul Domnitor și pentru puterile garante.

Planul discursului lui V. Boerescu

Introducere: Insemnătatea zilei de 24 Ianuarie.

Tractare: I. Votul dela 24 Ianuarie față de interesele Românilor.

A) Este cel mai însemnat act din istoria Românilor:

a) pentrucă s'a făcut printr'o pornire patriotică,

b) pentrucă s'a realizat prin puterea spirituală,

c) pentrucă are toate garanțiile de a rămâne veșnic.

B) El a fost posibil:

a) pentrucă deputații au jertfit interesele și preferințele lor personale,

b) pentrucă puterile Europei au gărantat drepturile națiunii române.

II. Votul dela 24 Ianuarie față de Convențiunea din Paris.

Nu este contrariu:

A) Față de litera ei: Convențiunea cere două guverne și votul lasă tot două guverne.

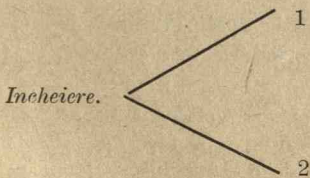
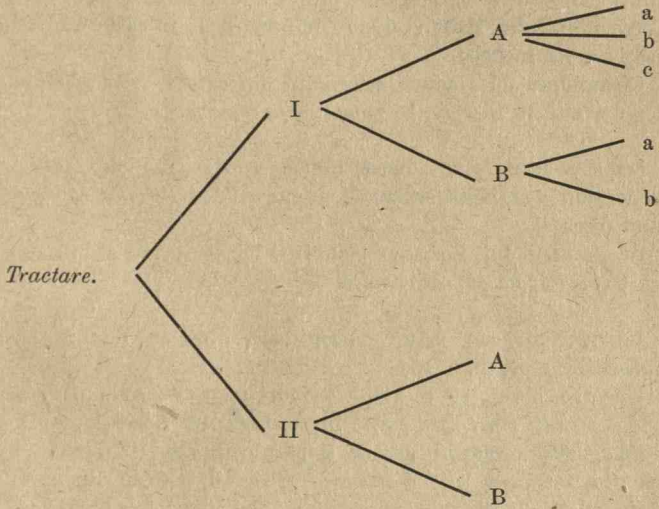
B) Față de spiritul ei: Convenția a creat un organ de unire — comisia centrală. Votul face posibilă această instituție prin crearea noului organ, Domnul.

Incheiere: 1. Actul este legal. El va fi aprobat de Europa.

2. Urare către Domn și către puterile garante.

Schița figurată a discursului lui V. Boerescu

Introducere. _____

Observări asupra planului acestui discurs

Un discurs, ca și o compozițiune oricare, pentruca să se realizeze, trece prin mai multe faze. Trebuie întâiu ca vorbitorul să-și adune ideile, fie reamintindu-și cunoștințele ce posedă, fie studiind anume cărți, documente, etc.

În exemplul nostru, Boerescu nu avea nevoie decât de a-și reaminti cunoștințele ce posedă el despre istoria țării, despre cuprinsul Convențiunii din Paris și despre împrejurările în cari această Convențiune s'a încheiat.

Operațiunea de a adună materialul din care se scot ideile ce se vor desvoltă în discurs, se numește *inventiune*.

După ce ideile s'au adunat, trebuie să fie rânduite. Așezarea ideilor într'o anumită ordine se numește *dispozițiunea* sau *planul* unui discurs.

În discursul lui Boerescu planul se începe printr'o introducere foarte scurtă, de câteva cuvinte.

Introducerea sau partea pregătitoare dintr'un discurs poartă numele de *exordiu*.

Uneori e nevoie să se arate în scurt tema discursului: aceasta este *propozitiunea*. Ea lipsește în discursul lui Boerescu.

Câteodată vorbitorul anunță și părțile în cari își subdivide cuvântarea: aceasta este *diviziunea*. Și ea lipsește în discursul lui Boerescu.

Tractarea este partea principală a discursului. Acî vedem desvoltate pe rând cele două părți ale planului: *însemnătatea unirii pentru poporul român și votul unirii față de Convențiunea din Paris*.

Prima parte are două subîmpărțiri: întâiu, se arată pentru ce este însemnat actul unirii; al doilea, cum a fost posibil să se îndeplinească acest act.

Partea a doua își propune să arate că votul dat nu este contrariu Convențiunii, nici față de litera ei, nici față de spiritul ei.

În toată tractarea, vorbitorul pe de o parte susține ideile sale, pe de alta respinge obiecțiunile ce i s'ar putea aduce. În tractare se deosebește dar: *confirmațiunea și respingerea*.

În încheiere — care la discursuri poartă numele special de *perorațiune* — rezumează una din ideile fundamentale: legalitatea actului; apoi caută să miște pe ascultători prin urarea pe care o face pentru Domnitor și pentru puterile garante. Avem aici: *rezumatul și pateticul*.

După ce vorbitorul și-a stabilit planul, el trebuie să redacteze ideile, să le dea formă, să le așeze în fraze și propozițiuni. Această operațiune se numește *elocuțiune* sau *stilizare*.

Dar discursul e menit să fie pronunțat de o persoană: se adaogă deci la el o fază care nu se găsește la compoziții în genere. Aceasta este *acțiunea*.

ACTIUNEA¹⁾

Se numește *acțiune* totalitatea condițiunilor externe pe cari trebuie să le îndeplinească un orator când rostește un discurs, adică: cum să pronunțe vorbele, cum să se înfățișeze ascultătorilor, ce gesturi să facă, etc.

În legătură cu acțiunea se pune și

¹⁾ Principiile *acțiunii* se vor înțelege mai bine de școlari prin aplicațiuni. La citirea primului exemplu de discurs și la citirea discursurilor următoare, se vor face observări asupra intonării, pronunțării, atitudinii, gesticulațiunii. Mai târziu, elevii vor pregăti — pentru aplicarea acestor reguli — citirea unor pasagii sau a unor discursuri întregi mai scurte; apoi vor învăța pe din afară pasagii sau discursuri scurte; în fine, vor întocmi singuri mici cuvântări pe cari le vor rosti în lecțiuni anumite.

Aci se dau câteva definițiuni și o serie de sfaturi luate din scrierile lui Cicerone.

memoria. Se cere ca oratorul să-și exerciteze memoria ca să poată spune discursul, iar nu să-l citească, fiindcă orice discurs citit pierde cea mai mare parte din efectul ce ar putea să producă. Memoria are rol important și în *improvizațiune*, adică în vorbirea pe nepregătite; atunci trebuie să ținem în minte bine șirul ideilor ca să nu ne repetăm nici să nu ne contrazicem. S'au văzut cazuri când un orator cu memoria slabă anunță la început că va vorbi despre trei puncte și în dezvoltare uită pe al treilea și tractează pe al patrulea despre care nici nu pomenise.

La cei vechi acțiunea oratorie avea omare importantă, jucă un rol mai mare decât la moderni, pentru că noi posedăm mai mulți scriitori decât oratori. Cu toate acestea și azi un orator, ca să producă efect asupra ascultătorilor, trebuie să adauge talentului de invențiune, dispozițiune și exprimare, și:

1. *Vocea*, care trebuie să fie distinctă, pură și nuanțată, să nu fie nici prea înceată, nici prea repede. Oratorul trebuie să ia tonul potrivit cu pasiunile și sentimentele ce vrea să exprime. Să fie simplu în expunerea faptelor, animat în discuțiune, vehement sau mișcător în circumstanțele patetice.

2. *Gestul* trebuie să fie în armonie cu tonul discursului. Orice gest care nu e la locul lui sau e silit, displace.

3. *Fizionomia* are și dânsa limba sa; ea exprimă ca o oglindă toate mișcărilor și pasiunile sufletești.

Sfaturile lui Cicerone pentru acțiune ¹⁾.

Acțiunea este, ca să zic așa, elocuența corpului; ea se compune într'adevăr din *gest* și *voce*. Sunt atâtea inflexiuni de voce câte sentimente sunt și numai vocea le excită. Astfel, oratorul perfect va luă toate tonurile potrivite cu pasiunea de care vrea să se arate animat și cu care ar voi să miște inimile.

¹⁾ Marele orator roman Cicerone a lăsat și multe cărți în cari s'a ocupat de teoria discursului și de istoria genului oratoric.

Nici nu se poate spune cât de mult toată această parte a artei pentru orator. S'au văzut oameni cari, fără să aibă darul vorbirii, au cules prin singurul merit al acțiunii toate premiile elocuenței; iar alții cari aveau talent au trecut drept oameni cari nu știu să vorbească, din pricina stângăciei acțiunii. (Orator, XVII).

Alegerea cuvintelor, locul lor, legătura perioadelor trebuie să fie rezultatul unui calcul. Dacă cunoscătorii au proclamat pe Demostene ¹⁾ regele oratorilor au făcut-o fiindcă în această privință i-a întrecut pe toți.

Figurile dau elocuenței cea mai frumoasă podoabă, și efectul lor stă mai mult în strălucirea ce dau gândirii decât în colorarea expresiunii. Antoniu ²⁾ de exemplu, afară de aceasta, a avut mare merit și prin acțiune, și dacă acțiunea are două părți, gestul și vocea, vom zice că gestul lui Antoniu exprimă gândirea mai bine decât o exprimau cuvintele.

Mâinile, umerii, șoldurile, mișcarea piciorului, poziția, mersul, tot în fine eră în acord cu cuvintele și ideile sale. Vocea lui eră susținută, cu toate că eră cam tare; dar a fost singurul orator care a știut să întoarcă acest cusur în folosul lui, căci în bucățile patetice, luă un ton plângător care inspiră încredere și în acelaș timp și milă, așa că el justi-

¹⁾ Demostene (383—322 în. de Hr.) cel mai mare orator al Greciei vechi.

²⁾ Antoniu, mare orator roman (143—87 în. de Hr.) și om politic, bunicul triumvirului Antoniu.

fică răspunsul ce Demostene dete unui om care îl întrebă care este prima condiție a elocutenței: *Acțiunea*, zise el; dar a doua? *Acțiunea*; dar a treia? *Acțiunea*.

Nu e într'adevăr nimic care să pătrundă mai mult sufletele, mai capabil de a le conduce, de a le mlădiă, nimic care să facă pe orator să apară mai mult așa cum voește el să fie judecat. (Brutus, XXXVII).

Trebue să dorim o voce frumoasă, căci nu depinde de noi să o avem, dar depinde de noi să o cultivăm și să o fortificăm. Oratorul deci va studia inflexiunile vocii ca să poată trece prin toate tonurile, de sus și de jos.

281/182 El va regulă asemenea și mișcările, astfel încât să nu aibă nimica excesiv în acțiune. Va ține capul drept și ridicat. Va putea, însă foarte rar, să facă câți-va pași. Va evita să fugă pe tribună. Nu va plecă capul a lene; nu va gesticulă cu degetele și nu se va servi de ele pentru a bate tactul. Pentru mișcările corpului va avea și mai multă grije a le observă; chiar aplecându-se, va păstră demnitatea acțiunii. Va întinde brațul, dacă va vorbi cu forță; îl va strânge, dacă ia un ton mai dulce. Figura, după voce, dă ajutor mai bine acțiunii. Trebuie să aibă grație și demnitate. Dar trebuie să evite afectările și strâmbăturile. Trebuie asemenea să reguleze cu îngrijire mișcările ochilor, căci dacă figura este oglinda sufletului, ochii sunt interpreții lui; ei vor exprima bucuria sau întristarea, după natura subiectului. (Orator, XVIII).

**EXEMPLE DE DIFERITE PĂRȚI
ALE DISCURSULUI**

EXORDIU SIMPLU:

DISCURS CĂTRE REGELE POLONIEI

DE

LUCA CÂRJĂ¹⁾

Domnul meu Ștefan Vodă, prietenul Măriei Voastre, precum în rândurile trecute, astfel și acum, vă trimite vorbă și amintire despre păgâni, cum bat creștinătatea, cum o apasă, cum îi răpesc pământurile, lovesc și coprind orașe; pe când noi creștinimea, nici că ne gândim la uneltirile lor.

Aduceți-vă aminte, bunăoară, cele întâmplate în regatul unguresc. Venind Turcii cu multe puteri,

¹⁾ E cunoscută în istorie persoana lui Luca Cârjă, boier de frunte la curtea lui Ștefăniță Vodă, domnul Moldovei (1517—1527) și ambasador ia regele Poloniei. B. P. Hasdeu a aflat acest discurs scris în dialectul rutean, l-a tradus și l-a publicat în monumentală colecțiune «Archiva Istorică a României». Deși n'a fost pronunțat în limba română, totuși este un document prețios pentru că ne arată modul de a gândi, de a prezenta lucrurile al priaului orator politic român cunoscut până azi.

El cerea regelui Sigismund I (1507-1548) să facă o alianță anti-musulmană, fapt la care Polonia se învoește și încheie un tractat cu Moldova, tractat ofensiv și defensiv.

încongiurată și dobândiră cetatea Belgradului, care ne eră ca o poartă închisă în contra păgânilor, și pe care deschizând-o lor D-zeu pentru pedeapsa păcatelor noastre, iată că-i vedem acum stăpânind și alte orașe, robind țara sârbească și mai câte alte locuri de prin prejur.

Totuș apărarea ar fi fost cu putință, să se fi pregătit și să fi fost cu pază regele unguresc cu consilierii săi; căci Măria Sa Domnul meu, cum aflase de mișcarea Turcilor asupra regatului unguresc, îndată a și început a da știri peste știri la Măria Sa Regele și la Voevodul Transilvaniei, îndemnându-i să fie gata și luători aminte să-și întărească oștile și cetățile, să înștiințeze și pe ceilalți Domni creștini rugându-i pentru ajutoare... Și ajutoare le-ar și fi venit; dar nu voiră să ne crează și de aceea știți la ce sfârșit aduseră pe Măriile lor nepăsarea și imprudența.

EXORDIU EX ABRUPTO:

INDEMN LA UNIRE

DE

VASILE BOERESCU

Notiță introductivă. — Convențiunea făcută de puterile europene în 1858 pentru reorganizarea principatelor române, nu stabilise unirea principatelor cum ceruse divanurile ad-hoc, ci lăsase fiecare stat cu Domnitor deosebit.

În Ianuarie 1859 trebuia să se facă alegerea Domnilor în amândouă țările. Partidul național voia să facă în mod indirect ceea ce refuzase puterile a face în mod direct : se cerea ca aceeași persoană să fie aleasă în ambele principate. Lucrul era însă greu de realizat, căci în Valahia erau doi candidați cari dispuneau de un mare număr de voturi. Neînțelegerile erau grave și poporul se mișcă.

În ziua de 23 Ianuarie, guvernul aduse armată la mitropolie ; poporul veni în mare număr să se intereseze de această alegere și numai prudența colonelului Vlădoianu, comandantul, care fusese înțeles cu partidul național să nu tragă, scăpă capitala de o vărsare de sânge.

Ședința se amână pe a doua zi.

În Adunare spiritele erau foarte agitate. Declarându-se ședință secretă, Vasile Boerescu rosti un discurs care începe astfel :

Pentru ce suntem împărțiți în două câmpuri ?
 Pentru ce ne numim noi și voi ? Au nu suntem toți Români ? Au nu avem toți aceeaș patrie ? Au nu suntem toți fiii aceleiaș mume ? Pentru ce să zicem : noi și voi ? de ce să nu zicem : noi Români ? Nu avem toți aceeaș amoare, nu simțim toți aceleași sentimente pentru mama noastră comună ? Care este cauza diviziunii noastre ? Care este mărul de discordie dintre noi ?

Acest măr de discordie să nu-l ascundem : el este Domnia.

Observări. — Discursul fu hotărâtor.

Iată ce spune un ziar din timp : « Încă acest cuvânt nu se sfârșise și lacrimile curgeau mai din toți ochii. D-l dr. Arsachi, om luminat și experimentat, se sculă spre a arăta că acest exemplu nu este unic, că Svecia și Norvegia au un singur rege, măcar că legile lor sunt altele, precum nu este la noi. Prințul Dimitrie Ghica se ridică, ca inspirat, și cu șiroaie de lacrimi în ochi, zise :

«Această idee îmi veni, fraților, în acel moment critic de ieri, când poporul cu oștirea erau la așa puțină distanță, când un sânge de frați eră aproape să se verse. Să ne dăm mâna, să fim frați și să nu tragem asupra-ne blestemele posterității!».

Se procede apoi la vot în ședință publică și Cuza, domnul Moldovei, se alege domn al Munteniei cu unanimitatea de 64 voturi exprimate.

EXORDIU INSINUANT :

DESPRE PROIECTUL DE LEGE AGRARĂ PROPUS DE TRIBUNUL P. SERVILIUS RULLUS

DE

M. T. CICERONE ¹⁾

Notiță introductivă. — La începutul consulatului lui Cicerone, s'a propus o lege pentru împărțirea de pământuri poporului. Principalul autor și cel mai de frunte susținător al legii eră tribunul P. Servilius Rullus. Tribunii erau magistrați speciali ai poporului, pe când consulii reprezentau oarecum toate clasele societății. De aceea, în mod natural, o adunare a poporului trebuia să fie binevoitoare pentru un tribun și pentru o lege care se făcea sau părea că se face în interesul lui.

Cicerone, fiind contra acestei legi, a ținut o cuvântare în Senat, în care a combătut-o. Tribunii însă l-au chemat înaintea poporului. Cicerone a venit și a rostit o cuvântare, dezvoltând aceleași idei. Acî însă el nu putea să intre deodată în tractarea chestiunii. A trebuit deci să facă un lung exordiu, prin care să întoarcă în partea sa bunăvoința poporului și a izbutit în mod minunat. Este un model de *exordiu insinuant*.

Este lucru stabilit, Romanilor, și consacrat de obiceiul strămoșilor ca aceia cari au obținut dela

¹⁾ Cicerone s'a născut în anul 106 și a fost ucis în anul 43 înainte de Hr.

bunăvoința voastră dreptul de a lăsa familiei chipul lor¹⁾, să închine prima lor cuvântare ce vă adresează, pe de o parte recunoștinței pentru bunăvoința voastră, pe de alta laudei strămoșilor lor. În cuvântările acestea unii s'au arătat vrednici de locul înalt ținut de strămoșii lor; cei mai mulți însă au căutat să arate că poporul este atât de îndatorat către părinții lor încât o parte din această datorie trebuie s'o plătească copiilor. Mie însă nu-mi este îngăduit să vă vorbesc despre strămoșii mei, nu pentru că n'au fost vrednici să aibă un urmaș ca mine sau că nu m'aș fi format tocmai prin lecțiunile lor, ci pentru că au fost lipsiți de strălucirea laudei și a voturilor voastre. În ce mă privește, pe de o parte mă tem să nu se socotească ca o îndrăsneală a vă vorbi despre mine, pe de alta să nu se considere ca o ingratură a tăcei. Căci, dacă mi se pare greu să vă amintesc însumi cu câtă grabă mi-ați dat această înaltă magistratură, nu pot nicidecum să tac asupra bunăvoinței deosebite pe care mi-ați arătat-o. De aceea voi reaminti cu băgare-de-seamă și cu rezervă ce ați făcut pentru mine; iar dacă va fi nevoie să

¹⁾ Portretele de familie — *imagines majorum* — erau măști de ceară cari înfățișau chipul celor morți; ele se păstrau cu mare grijă în dulapuri anume făcute. Dreptul de a face și a păstra asemenea portrete îl aveau numai puține familii, acelea din cari vreunul din membri ajunsese la funcțiuni înalte: edil, pretor, consul. Când se făcea înmormântarea persoanelor din asemenea familii, imaginile strămoșilor erau purtate înaintea coșciugului.

spun pentru ce m'ați socotit vrednic de această înaltă cinste și de această neobișnuită stimă, voi vorbi cu măsură, socotind că mă vor aprea aceia cari m'au judecat mai nainte.

De multă vreme, după cât se ține minte, eu sunt cel dintâiu om nou ¹⁾ pe care l-ați făcut consul ; ați cucerit, pentru a mă pune pe mine conducător, locul pe care nobilimea îl ținea înconjurat de întărituri și cu toate intrările închise și ați voit ca aceste intrări să fie, deacum nainte, deschise meritului. Și nu numai că m'ați făcut consul, ceeace este lucru destul, de însemnat, dar ați făcut aceasta într'un chip cum s'a făcut pentru puțini nobili în statul acesta și pentru nici un om nou înaintea mea.

În adevăr, dacă vreți să vă aduceți aminte, dintre oamenii noi cari n'au fost respinși candidând la consulat, au ajuns la această demnitate după multe greutăți și prin vr'o anumită întâmplare, măcar că se prezentase după mulți ani după ce fusese pretori, mai târziu decât le eră îngăduit prin lege și vârstă ; iar aceia cari s'au prezentat la consulat chiar în anul în care aveau drept ²⁾, n'au reușit până n'au căzut de câteva ori ; eu sunt singur

¹⁾ Om nou, *homo novus*, ieșit dintr'o familie necunoscută, nenobilă, care nu dăduse magistrați republicei.

²⁾ Pentru ca să poată fi ales cinevă consul, trebuia să-și fi făcut serviciul militar, apoi să fi ocupat funcțiunile de *quaestor*, *aedilis* și *praetor*. Dela o funcțiune la alta se cerea să treacă un interval de doi ani.

dintre toți oamenii noi, pe cât se ține minte, care am cerut consulatul îndată ce am avut dreptul legal și dela prima dată am fost ales consul; astfel, onoarea cerută în ziua îndreptățită n'a fost dobândită față de un concurent neînsemnat, nici smulsă prin rugăciuni neîntrerupte, ci se pare că a fost dobândită prin merit.

Este pentru mine lucru foarte prețios, Romanilor, precum am pomenit mai înainte, că, după mulți ani, mi-ați dat această onoare mie mai întâiu dintre oamenii noi; că mi-ați dat-o de la prima cerere îndată ce am avut termenul cerut; dar este ceva mai mareț și mai glorios decât orice, că v'ați arătat voința și afecțiunea voastră pentru mine nu cu buletine cari garantează libertatea votului¹⁾, ci cu glas pe față. Astfel nu cel din urmă trib dintre cele chemate la vot, ci pornirea celui dintâiu, nu chemările successive ale strigătorilor, ci voturile unanime ale popoului roman m'au declarat consul.

Eu socotesc, Romanilor, această favoare atât de însemnată, atât de neobișnuită, nu numai prețioasă pentru bucuria și mulțumirea mea sufletească, dar

¹⁾ Voturile în adunările electorale (*comitia*) se dădeau pe grupe. Cetățenii se împărțiau pe mai multe grupe; se luă votul majorității din fiecare grupă și acest vot adunându-se cu voturile celorlalte grupe se formă majoritatea. Multă vreme votul se făcè pe față: cu glas tare. Mai târziu s'au luat măsuri pentru a se garantă secretul votului. Aceasta erà starea de lucruri pe timpul alegerii lui Cicerone; dar se vede că se puteà votà și pe față prin aclamațiuni: acesta a fost cazul lui. Acì este vorba de adunările pe triburi (*comitia tributa*). Erà 35 de triburi, deci majoritatea o formau 18.

mai mult îndemnătoare la grijă și neadormire. Căci, Romanilor, multe și grele probleme îmi preocupă mintea și nu-mi dau pace să mă odihnesc nici ziua nici noaptea: întâiu, cum să duc mai bine consulatul. Această sarcină, mare și grea pentru toți, pentru mine e mai grea decât a celorlalți, căci pentru greșelile mele nu este iertare, pentru succesele mele, laudă puțină și fără voie; la îndoielile mele eu n'am sfat sincer din partea nobilimii, nici ajutor sigur la munca mea.

Dacă ar fi vorba numai de greșeli în cari aş putea să cad eu singur, nu mi-ar fi, Romanilor, atâta grijă; dar văd anume oameni cari aşteaptă nu numai vr'o imprudență a mea, dar și o simplă întâmplare nefavorabilă, ca să vă găsească vinovați pe voi toți că m'ați ales înaintea nobililor. De aceea sunt hotărît să sufer orice, numai să pot conduce astfel consulatul în cât sfaturile și faptele mele să aducă laudă hotărîrilor și faptelor voastre față de mine. Pentru purtarea consulatului meu se prezintă încă o greutate deosebită, căci m'am hotărît să nu urmez după deprinderea și felul consulilor de mai înainte, cari mulți au fugit de acest loc și de prezența voastră, iar alții au venit prea fără tragere de inimă. Eu însă am declarat, nu numai acî, unde lucrul este foarte ușor de spus, dar chiar în Senat, unde nu eră tocmai potrivit, — că voiu fi consul popular: am spus aceasta în cea dintâiu cuvântare

a mea dela Calendele lui Ianuarie ¹⁾). Căci, ales consul nu prin stăruința oamenilor puternici, nu prin bunăvoința câtorva oameni distinși, ci prin hotărîrea întregului popor roman, și trecut înainte cu mult oamenilor celor mai nobili, e natural să fiu *popular* atît în timpul magistraturii cît și în timpul întregii mele vieți. Acest cuvânt trebuie explicat ca să-i vedem adevărata lui valoare; pentru aceasta am nevoie de toată atențiunea voastră; căci se face adesea o eroare — pe care o provoacă prefăcătoriile înșelătoare ale unora: chiar cînd ei compromit și atacă cele mai sfinte interese ale siguranței poporului, caută, prin vorbiri meșteșugite, să se arate că sunt populari.

Știu, Romanilor, în ce stare am primit statul la începutul lui Ianuarie: peste tot turburări, peste tot neliniște; nu eră nenorocire, nu eră sguđuire de care să nu se teamă cei buni-și de pe urma căroră să nu aibă nădejde cei răi. Se vorbiă de tot felul de înțelegeri turburătoare contra statului și contra liniștei noastre, unele organizate atunci, altele chiar de cînd eram consul designat ²⁾). Increderea fusese gonită din for, nu prin lovitura unei nouă nenorociri, ci pentrucă nu mai eră încredere în judecători și pentrucă hotărîrile nu se puteau execută.

¹⁾ Calendele lui Ianuarie: prima zi a lunii Ianuarie.

²⁾ *Consul designatus* eră titlul pe care-l purtă cel ales consul din momentul ce se proclamă rezultatul votului și pînă în ziua cînd intră în funcțiune la începutul anului următor.

Se socotiã că se va cere de către unii ambițioși nu o putere extraordinară, ci chiar Domnia propriu zisă.

Eu nu numai că bănuiam, dar cunoșteam cu siguranță aceste uneltiri (căci nici nu prea se ascundeau); de aceea am spus în Senat că vreau să fiu consul popular cât voi fi în funcțiune. Și în adevăr, ce poate să fie mai popular decât pacea?... Ce poate să fie mai popular decât libertatea?... Ce poate să fie mai popular decât liniștea?... Cum pot dar să nu fiu un consul popular când văz că toate acestea, și pacea externă, proprie națiunii și numelui roman, și liniștea particulară, în fine toate cele scumpe și prețioase sunt sub paza consulatului mei?

Să nu vi se pară populare acele distribuțiuni anunțate cu multă gălăgie, cari nu se pot îndeplini fără a slei tezaurul public. Să nu vi se pară populare schimbările în tribunale și neexecutarea hotărîrilor sau nepedepsirea osândiților. Asemenea fapte împing statele spre ruină. Să nu vi se pară populari oamenii cari promit că vor da pământ poporului și cari, plănuiind în taină, urmăresc scopuri primejdioase.

Desigur, Romanilor, nu pot să critic orice lege agrară în general; căci mi-aduc aminte că doi străluciți bărbați, adevărați prieteni ai poporului, Tiberiu și Caiu Gracchu ¹⁾, au făcut o lege dând poporului pământuri ale câtorva particulari...

¹⁾ Cei doi vestiți fii ai *Corneliei*; primul a fost ucis în anul 133, celălalt în 121 înainte de Hr.

De aceea, în primele zile după ce fusesem ales, aflând că tribunii aleși prepară o lege agrară, am voit să le cunosc gândurile, căci socotiam că, de vreme ce va trebui să ne îndeplinim magistraturile în acelaș an, e bine să ne unim silințele pentru ca să guvernăm bine statul. Dar pe când eu cercam să mă apropiu mai mult de sfaturile lor, ei se ascundeau de mine. Zadarnic le spuneam că, dacă voi găsi legea folositoare pentru popor, o voi apăra...

În fine tribunii intrară în exercițiul funcțiunii. Toată lumea așteptă cuvântarea lui Rullus, care, fiind principalul autor al legii, se arătă mai pornit decât colegii săi. Indată după alegere își schimbăse înfățișarea și vocea, și mersul. Îl vedeai cu hainele prăpădite, neîngrijit și sălbatic la chip, cu părul și barba mare: și figura și privirile lui anunțau un tribunat violent și amenințător pentru stat. Așteptam deci legea și cuvântarea acestui strașnic magistrat...

Vă mărturisesc, Romanilor, că am citit și am examinat legea cu dorința de a o propune și a o susține, dacă o voi găsi bună și folositoare pentru interesele voastre... Dar, dela cel dintâiu și până la cel din urmă articol, am văzut că tribunii voștri n'au altă intențiune, alt plan, alt scop decât, sub pretextul acestei legi agrare, să institue zece regi, stăpâni absoluți ai tezaurului public, ai averilor voastre, ai tuturor provinciilor, ai statului întreg,

ai monarhiilor, ai statelor libere, în fine ai universului întreg.

Susțin că această lege, admirabilă, populară, nu vă dă nimic, ci dă totul în mâna câtorva ambițioși; că ea face pe poporul roman să nădăjduască pământ și-i răpește libertatea; că îmbogățește pe particulari și ruinează Statul; că, în fine, ceea ce este mai rușinos, un tribun al poporului, un magistrat instituit de strămoșii noștri ca să fie păzitorul și apărătorul libertății, tocmai el vine și stabilește regi în republică.

După ce vă voi fi expus faptele cu deamănuntul, dacă voi veți socoti că nu am dreptate îmi voi schimbă părerea; dacă însă veți recunoaște că, sub înfățișarea unei pretinse dărnicii, vă este amenințată libertatea, atunci nu stați la îndoială, și, cu ajutorul consulului, apărați această libertate pe care v'au cucerit-o strămoșii voștri cu prețul silințelor și al sângelui lor și v'au transmis-o ca un depozit sacru.

EXORDIU DESVOLTAT :

DISCURS IN CESTIUNEA LEGII RURALE

DE

MIHAIL KOGALNICEANU

Notiță introductivă. — Comisiunea centrală din Focșani, instituită de Convențiunea pentru reorganizarea principatelor (1858), făcuse un proiect de lege pentru îmbunătățirea soartei țăranilor,

proiect discutat în Adunarea separată a Moldovei și apoi, după unirea definitivă, prezentat Adunării comune de ministrul Barbu Catargiu. Cu ocaziunea acestei desbateri rostește Kogălniceanu un discurs de o mare importanță în ședința dela 25 Maiu 1862.

El arată că nu s'a studiat în deajuns chestiunea nici de comisiunea centrală, nici de Adunare; de aceea face însuși acest studiu, examinând condițiunile țaranului sub diferite legiuri, arătând că din primele timpuri ale existenței principatelor române s'a stabilit că țaranul are drept a se hrăni pe moșia boierului, că acesta e obligat să-i dea pământ. Din nenorocire, războaiele, sărăcia au silit pe țaran să-și cedeze drepturile, să se vândă și a ajuns astfel *vecin* sau *rumân*, situațiune pe care Mihaiu-Viteazul a decretat-o printr'un hrisov, ca să împedice pe țărani a mai emigră. Din starea de vecinătate i-a scos Constantin Mavrocordat, dar nu le-a dat nici un drept, nu le-a dat nici o bucățică de pământ, încât de fapt au preferit să se întoarcă la starea de iobăgie, dacă boierii voiau să-i primească. Astfel situația a rămas tot rea; puterile europene au voit s'o îmbunătățească; s'a prezentat legea comisiei centrale, foarte nedreaptă pentru țărani; Kogălniceanu a combătut-o, dar în zadar, ea s'a votat, pentrucă majoritatea Camerei eră alcătuită din boieri proprietari. Cuza însă n'a promulgat-o, a prezentat Camerei alt proiect alcătuit de ministerul Kogălniceanu, proiectul nici n'a fost luat în discuție și s'a dat blam ministerului. Atunci s'a făcut așa numita *lovitură de stat*, dela 2 Maiu 1864, când s'a disolvat Camera și s'au decretat o sumă de legi fără a fi votate. Din această epocă datează cele mai importante din legiurile noastre: codul civil, penal, legea instrucției, legea împrumutării, etc.

Cestiunea aceasta eră foarte importantă; ea aveà nevoie de lămuriri de tot felul; trebuiau cunoscute împrejurările în cari s'a pregătit proiectul și ce anume l-a provocat. De aceea introducerea lui Kogălniceanu e foarte întinsă. Propozițiunea figurează chiar în primele rânduri; apoi urmează exordiu propriu zis. Diviziunea nu figurează în introducere; ea se face treptat cu desvoltarea.

Domnilor mei,

Dacă în țară este o cestiune mare și grea, negreșit că este cestiunea ce astăzi ni se înfățișează spre

deslegare. Vreau să vorbesc de îmbunătățirea soartei țăranilor, de îmbunătățirea prin urmare a însăși temeliei naționalității noastre.

În adevăr, domnilor, nici o cestiune în hotărârea ei nu reclamă mai mult patriotism, înțelepciune, dreptate și abnegațiune totdeodată, decât marea reformă ce suntem chemați de a face; reformă care a fost grea și în țările cele mai puternice și mai luminate ale Europei; reformă care astăzi prefăce condițiunile naționale și sociale din marele imperiu al Rusiei¹⁾; reformă care și în principate se urmărește fără succes, de mai mult de un secol²⁾; reformă grea și spinoasă, a cărei soluțiune părinții noștri ne au lăsat-o ca o fatală moștenire! Da, domnilor, fatală moștenire, — căci când suntem chemați a deslegă această cestiune, a săvârși această mare prefăcere în ideile noastre, în trebuințele noastre în viața socială și economică a proprietarilor de moșii și a trei milioane de țărani? În mijlocul transformării noastre naționale și politice, în mijlocul luptelor de partidă, în timpul când tot ce este vechiu este căzut, când tot ce este nou nu are încă rădăcină, când Convențiunea³⁾, marea noastră revo-

¹⁾ În Rusia țăranii au fost improprietăriți de Alexandru II (1855—1881). Reforma s'a aplicat în 1863.

²⁾ Aluziune la reforma lui C. Mavrocordat (1746 Muntenia, 1749 Moldova), după care au urmat alte încercări de reforme economice, cari sunt pomenite în discurs.

³⁾ Convențiunea între marile puteri, încheiată la Paris la 1858 August 7. (Detalii în nota dela primul discurs al lui V. Boerescu)

luțiune, — da, domnilor, Convențiunea este o mare, o întregă revoluțiune în țara noastră, — când zic, această Convențiune este abia la întâiul period al punerii sale în lucrare, iată epoca când suntem chemați a hotărî și cestiunea socială.

Nu mă îndoiesc, domnilor, de patriotismul nimănui; crez, domnilor, că toți câți suntem acî, din orice partid am fi, sub orice steag am fi adunați, toți voim îmbunătățirea soartei fraților noștri, ridicarea țăranilor din starea înjositoare în care se află; toți voim a da acestei cestiuni soluțiunea cea mai bună, căci toți — cel puțin așa cred eu — văd în această soluțiune însăși consolidarea naționalității române. Inșă, domnilor, pe lângă patriotism, avem oare și toate studiile pregătitoare, toate luminile trebuitoare, toată înțelepciunea cerută și mai ales acea ochire dreaptă, acea liniște de suflet, acel sânge rece, acel simț nepărtinitor, condițiuni neapărate ale legislatorilor, condițiuni fără de cari legile ieșite din mâinile noastre, niciodată nu vor putea fi expresiunea echității și a nepărtinirii, nici odată nu vor putea îndestulă legiuitele interese ale țării, nici odată nu vor putea aduce în mijlocul nostru liniștea, pacea și fericirea generală?

Cât pentru mine, domnilor, — cu durere o spui, eu nu o crez.

Suntem în mijlocul luptei, lupta între trecut și viitor, lupta între societatea veche și între societatea modernă; această stare de lucruri a făcut din

toate cestiunile o armă de resbel. Cum dar și cestiunea rurală, de care sunt legate atâtea mari interese, să nu fi devenit și ea în mâinile partidelor o grozavă mașină de atac sau de apărare? Așa dar, nu când totul se agită, când nimica nu este stabil, când lupta este elementul până și al legislatorilor, nu în mijlocul unei așa mari fermentațiuni ¹⁾ cestiunea rurală ar putea dobândi o soluțiune de dreptate, de pace, de înfrățire și prin urmare de consolidare a naționalității noastre.

Suntem mai presus de tot oameni; este dar cu neputință ca și noi să nu ne resimțim de impresiunile, de agitațiunile și de patimile din afară și dar, în frica lui D-zeu, o declar: mă tem că în momentul de față nu am fi la înălțimea misiunii noastre.

Dacă această temere a mea este greșită, eu de mai nainte fac scuzele mele ²⁾ și aș fi prea norocit ca rezultatul să mă dovedească greșit.

Ce bucurie ar fi pentru mine, ce fericire ar fi

¹⁾ Agitațiunea eră foarte vie în țară. Țăranii așteptau cu nerăbdare, dar și cu neîncredere, legea ce avea să le stabilească viitoarea lor situațiune. Se știă că ministerul nu e deloc favorabil ideii de împroprietărire, pe când Domnul o voește și că adversarii ideii acestuia au un mare contingent în adunare. Situația eră încordată și din pricina campaniei întreprinse de liberali contra conservatorilor dela putere. Numai o asemenea «mare fermentațiune» poate explică întâmplarea dela 8 Iunie 1862, adică uciderea primului ministru Catargiu. Așa dar cuvintele oratorului din acest pasagiu sunt pe deplin justificate.

²⁾ *Fac scuzele mele* (franțuzism): îmi cer scuze.

pentru țară, ce frumoasă recomandățiune ar fi pentru clasele inteligente și bogate ale României înaintea Europei, când am dovedî că suntem în stare a lua în mâinile noastre nobila inițiativă a acestei mari reforme sociale și că capul și inima ne sunt așa de sus încât să fim capabili de a lăsa deoparte interesele individuale și a nu aveà dinaintea ochilor noștri decât marele interes al României!

In asemenea caz soluțiunea ar fi și isprăvită.

A fost un corp politic, domnilor, care, dacă s'ar fi pus cu tot^ș dinadinsul, cu toată maturitatea, poate ar fi izbutit să puie adunarea, să puie chiar țara în pozițiune de a botări cestiunea rurală în cunoștință de cauză, pregătită și luminată! Acest corp erà comisiunea centrală ¹⁾. Departe de mine, domnilor, ideia sau cutezarea de a aruncà asupra onorabililor membri ce au compus acest înalt corp cea mai mică umbră de învinovățire sau măcăr de îndoeală despre patriotismul, râvna ori capacitatea lor. Inșă

¹⁾ Acest corp a fost instituit de Convențiunea din 1858. Ea dă puterea legislativă în mâna a trei factori: Domnul, Adunarea și Comisiunea centrală. Pentru legile de interes special fiecărui principat ajunge colaborarea primilor doi factori: iar pentru cele de interes comun se cere și lucrarea celui d'al treilea. Cōmisiunea centrală erà alcătuită din 16 membri: opt Moldoveni și opt Munteni. Patru se numiau de către Domn, iar patru se alegeau de fiecare Adunare din sânul său. Ea aveà înalta misiune de a priveghià la realizarea noiei organizări a țărilor, putând a arătà suveranilor abuzurile ce-ar constata și îmbunătățirile ce-ar crede necesare. Ea pregătià legile de interes comun precum erau cele privitoare la unitatea legislației, la unirea vămilor, a postelor și telegrafelor, la sistemul monetar.

să-mi fie iertat de a o zice că comisiunea centrală, compusă de reprezentanți a două puteri adesea în luptă, n'au știut în destul a uită această deosebire a originii sale; că dar ea a urmat curentului a două opiniuni; că aceasta a făcut că și cestiunea rurală s'a tractat de dânsa ca o cestiune de partid, când ea nu trebuia a se tracta decât ca o cestiune de utilitate publică.

Așa dar și în sânul comisiunii centrale s'au înființat două tabere: *apărătorii proprietarilor* și *apărătorii țăranilor*, când, după opiniunea mea, comisiunea centrală, în această cestiune mai ales, nu trebuia să înfățișeze decât pe *apărătorii națiunii*. Și când o zic aceasta, sunt departe a aruncă vreun blam; mă mărginesc numai de a constată un fapt; și dacă mi-ar fi iertat de a aruncă blam, acesta l-aș adresă partidului din care eu am onoare de a face parte ¹⁾.

Un partid, partidul conservator, în sânul comisiunii centrale, și-a formulat ideile sale în cestiunea rurală. Acest partid s'a înfățișat cu un anume proiect. Bun, rău, dar eră un proiect. Celalt partid s'a mărginit numai de a critică și de a combate lucrarea pusă pe biurou, fără a veni din parte-i cu vreun alt proiect bine așternut și bine lămurit. Și așa, când în sânul comisiunii centrale a venit ora votului, unii din onorabilii membri au fost nevoiți a

¹⁾ Partidul liberal.

admite, cu toate lipsurile sale, proiectul d-lor Arsache, Docan și Brăiloiu, pentru că acesta le înfățișă în caltea¹⁾ un ce pozitiv; când, cu durere o spun, *apărătorii țăranilor* n'au înfățișat decât discursuri, discursuri foarte bine simțite, foarte întemeiate, dar care ne-traducându-se în nici un proiect precis, nu înfățișă nimic practic în privirea rezolvării cestiunii. Și așa chiar țara a rămas în nedumerire asupra opiniunilor minorității; așa și adunarea s'a pus în neputință de a se rostî între două socotințe traduse prin două proiecte.

Această atitudine negativă a liberalilor în sânul comisiunii centrale n'a avut dar alt rezultat decât că a contribuit și mai mult la răspândirea a felurite bănueli asupra opiniunilor și planurilor partidului ce nu s'a unit cu proiectul majorității.

Ce bine ar fi rezultat însă și pentru Adunare și pentru țară, dacă astăzi, chemați a ne rostî asupra unei cestiuni atât de grele, am fi avut înaintea noastră două proiecte menite a deslegă nodul! Ce îngrijiri mai puține pentru proprietari; ce mângâiere pentru țărani! ce desmințire mai vederată a vorbelor deșarte, a cuvintelor seci, a învinovățirilor de comuniști, de socialiști²⁾, de mîncători de moșie și

¹⁾ *Incaltea* (provincialism și arhaism, azi): cel puțin.

²⁾ *Comuniști, socialiști*, numiri date unor partide politice cari nu recunosc drepturile proprietății individuale și propun alte norme pentru întocmirea societății. Unele vor ca toată proprietatea de orice fel să fie comună, nu admit existența separată a statelor, nu admit ideia de *patrie*, etc.

câte alte imputări ce se aruncă asupra tuturor acelorlora cari au nenorocirea de a nu îngenuchiâ înaintea proiectului de lege rurală elaborat de majoritatea comisiunii centrale!

Ce liniștire pentru țară și ce înlesnire în sfârșit s'ar fi făcut Adunării de a putea, în cunoștință de cauză și luminată despre proiectele și a unui partid și a celuilalt, de a putea, zic, rezolvă cestiunea în deplina ei neatârnare și cu toată maturitatea!

Însă această, din nenorocire, nu este. Adunarea are dinaintea sa numai proiectul de lege rurală elaborat de majoritatea Comisiunii centrale. Acest proiect este adoptat de secțiunile fostelor Adunări a Moldovei și Țării Românești și raportorii acelor adunări sunt și raportorii Adunării României în această cestiune¹⁾. Așă dar proiectul Comisiunii centrale, sprijinit de azeziunea secțiunilor și de raporturile comisarilor, avem să-l studiem, avem să-l cercetăm și apoi ori să-l adoptăm ori să-l respingem.

Și acum, Domnilor, după ce am îndrăsnit a nu încuviința purtarea amicilor mei politici în sânul comisiunii centrale, dați-mi voie să mă exprim cu toată moderațiunea, cu toată deferența, dar totdeodată cu toată sinceritatea și asupra proiectului majorității comisiunii centrale ce stă astăzi în discuțiune.

¹⁾ Până la 1862 principatele române aveau două Camere: pentru Moldova și pentru Țara Românească. Dela această dată, făcându-se unirea definitivă, s'a creat o *singură* Adunare.

ORDINEA PROBELOR

PACUVIU CĂTRE FIUL SĂU

DIN

TITU LIVIU ¹⁾

Notiță introductivă.—După lupta dela Canne, Anibal, comandantul armatei cartagineze, se îndreaptă către orașul Capua. Pacuviu Calaviu reușise să supună voinței sale toate mișcările Senatului. Deși nobil, eră capul partidului popular. Inimic al Romanilor, el voiă să primească cu porțile deschise pe învingătorul Anibal, sperând că, ajutându-l să sdrobească pe Romani, va asigura patriei sale stăpânire asupra Italiei.

Senatul, ascultător blând al ordinelor lui Pacuviu, primi aproape în unanimitate această propunere. D'abiă câțiva bătrâni se opuseră. Când intră Anibal în oraș fu primit cu mare entuziasm de tot norodul și fu găzduit chiar în casa lui Pacuviu. Acesta aveă un fiu numit *Perolla*, care făcèa parte dintre puținii amici ai Romei. El s'a declarat dela început adversar al lui Anibal, și cu mare greutate, după stăruințele lui Pacuviu, a fost scăpat de vr'o pedeapsă, ba chiar poftit la masă.

Adus aproape cu sila de către tatăl său, *Perolla* a stat tot timpul trist și apoi ieșind puțin din casă împreună cu acesta i-a spus — arătându-i un cuțit — că e hotărit să ucidă pe Cartaginean ca să spele rușinea ce a căzut asupra patriei sale.

Atunci Pacuviu îi zise următoarele:

«O! fiul meu, te rog și te conjur în numele tuturor legăturilor sfinte dintre tată și fiu, nu întristă ochii mei părintești cu vederea crimei și supliciului

¹⁾ Istoricul roman Titu Liviu intercalează în scrierea sa discursuri întregi atribuite persoanelor pe cari le pune în acțiune și făcute cu multă artă.

tău! nu sunt decât câteva ore de când juram împreună, luând de martori pe toți zeii, cu mâna în mâna lui Anibal, o credință neștrămutată: și acest braț legat prin jurământ, la ieșirea dela masă, îl vom armă îndată contra lui! Te ridici dela o masă ospitalieră, unde ai fost primit singur cu alți doi Campanieni și aceasta pentru ca să pătezi de sânge masa gazdei tale! Am putut să înduplec pe Anibal în favoarea fiului meu și nu voi putea îndupleca pe fiul meu în favoarea lui Anibal!

«Dar fie! Să nu existe pentru tine nici legătură sfântă, nici bună credință, nici milă, nici religie; nu te da înapoi dela nici o crimă, dar cu condiție ca crima să nu atragă după ea pierderea noastră.

«Singur tu vrei să ataci pe Anibal? Ce! Când este astfel înconjurat de oameni liberi și de sclavi? Când toate privirile sunt îndreptate asupra lui? Toate aceste brațe se vor ridica asupra-ți când vei comite nesocotitul tău sacrilegiu. Privirea chiar a lui Anibal, care înspăimântă armate întregi, care înspăimântă întreg poporul roman, crezi tu că o vei putea suportă? și dacă alt ajutor îi va lipsi, când voi face eu lui Anibal un zid de apărare cu corpul meu, îndrăsnî-vei tu să lovești în tatăl tău? Da, va trebui să-mi străpungi inima, înainte de a-l atinge și de a-l străpunge pe el. Mai bine convinge-te de cuvintele mele aici decât să fii învins acolo. Aș vrea ca rugăciunile mele să aibă asupra

ta aceeași influență care au avut-o astăzi pentru tine însuși!»¹⁾.

Văzând lacrimile în ochii tânărului, Pacuviu îl luă în brațe, îl strânse, și nu încetă de a-l conjură decât după ce el făgădui să asvârle arma și să renunțe la ținta sa.

Atunci tânărul zice: «Ei bine! Amorul ce datorez patriei îl sacrific tatălui meu. Dar eu pe tine te plâng, pe tine care vei fi răspunzător că ai trădat de trei ori țara: întâiu că ne-ai făcut să părăsim Roma, apoi că ai sfătuit încheierea păcii cu Anibal și că astăzi te opui să dau Romanilor Capua. Primește dar, o țara mea, această armă pe care o luasem pentru a te scăpă, primește această armă pe care tatăl meu mi-a smuls-o din mâini».

(*Titus Livius XXIII, 9*).

Observări. — Acest discurs se dă ca model pentru așezarea probelor. Negreșit, regulile precise nu se pot da în privința modului cum să dispui diferitele argumente de cari te servești ca să convingi; este însă un principiu că trebuie să sfârșești cu argumente puternice. Retorii vechi deosebesc două sisteme: *ordinea omerică* și *ordinea ascendentă*.

Ordinea ascendentă cere să începi cu cele mai puțin importante probe și să mergi spre cele mai însemnate.

Ordinea omerică cere să-ți împarți în două argumentele decizive și să pui o parte la început, o parte la fine, iar pe cele mai neînsemnate să le așezi la mijloc. Numele vine dela Omer, care spune în Iliada că așa așeză Nestor pe ostașii săi când porni la bătălie: pe cei mai buni în față și în urmă, pe cei slabi la mijloc.

În exemplul lui Liviu vedem că oratorul merge în mod gradat.

¹⁾ Adică atunci când s'a rugat de Anibal în favoarea lui Perolla.

La început spune că ar fi o trădare ca să omoare pe acela căruia i-a jurat credință și care l-a admis la masa sa... Probă slabă, fiindcă Perolla putea obiecta că însăși intrarea lui Anibal în cetate s'a făcut prin trădare.

Al doilea argument este că Anibal l-a iertat pe Perolla și acesta ar fi obligat să-l cruțe... Argument ceva mai puternic, dar încă slab, căci el nu ceruse iertarea și poate că venise la masă tocmai cu gând de a-și răzbună.

Al treilea argument e mai puternic: Crima e zadarnică, fiindcă Anibal nu e singur și, deci, vei fi și tu omorît... La aceasta însă putea obiecta Perolla că el nu se gândește la viața proprie și e gata chiar să se sacrifice, dacă poate servi patria; deci, să omoare pe Anibal și apoi întâmple-se orice.

Ultimul argument este deciziv: Pacuviu va apăra însuși pe Anibal... Acum Perolla trebuie să renunțe, căci nu voeste să fie paricid.

Facultatea de Filosofie și Litere din București
BIBLIOTECA CENTRALĂ

PERORAȚIUNEA :

IN CHESTIUNEA LEGII RURALE

DE

MIHAIL KOGALNICEANU

Notiță introductivă. — Am văzut mai înainte începutul acestui discurs. Urmează acum sfârșitul, adică perorațiunea.

Este un adevărat model oratoric. Toate regulile sunt păzite și, afară de aceasta, aflăm o putere de convingere, o căldură în susținere care te impresionează adânc.

Incepe rezumarea motivelor cari îl fac să voteze contra proiectului de lege prezentat de guvern; după aceea urmează pateticul strălucit patetic, care poate fi pus alături cu marile modele din elocuența celor mai de frunte oratori.

Iată, domnilor, cauzele cari mă fac să combat din toate puterile mele proiectul comisiunii centrale

și orice alt proiect care ar țintî de a lipsi pe țărani de o singură prăjină de pământ din ceea ce ei astăzi stăpânesc în puterea legilor în vigoare.

Asemenea proiecte sunt în contra dreptății, în contra legii, în contra naționalității și în contra chiar interesului proprietarilor de moșii.

Ele ar fi contra dreptății, pentru că nu este drept să ne folosim de puterea noastră de legiuitori spre a strâmbătăți pe cei slabi și pe cei neîndrituiți¹⁾ de a ridică glasul aici.

Ele ar fi contra legii, pentru că ar trage din stăpânirea țăranilor păticea de pământ ce le-o garantează legile actuale.

Ele ar fi contra naționalității noastre, pentru că, departe de a dezvoltă simțul patriotic în inima gloatelor, — fără de care o națiune nu este tare, — ele n'ar face decât a deslipi clasa cea mai numeroasă dela sânul patriei; pentru că, nelegând pe țărani cu nici un interes la apărarea pământului strămoșesc, i-am face străini în propria lor țară și poate i-am sili — în desnădejdea lor — ori la o pustietoare emigrațiune peste hotar ori la o grozavă rezistență în lăuntrul țării.

Ele ar fi contra chiar a interesului proprietarilor de moșii, pentru că proprietatea numai acolo este respectată, numai acolo este sigură, unde are mulți

¹⁾ *Neîndrituiți*: lipsiți de drept (neîndreptățiți). În vremea aceea se întrebuintă și forma de substantiv *drit* (sub influența italienească) în loc de *drept*.

apărători, pentru că ispita ne arată că acolo unde proprietarii n'au avut îndestul patriotism și îndestulă inteligență spre a se pune singuri în capul reformei, spre a face singuri concesiunile cerute de folosul, de binele general al țării, ei au dat loc la grozave catastrofe, a căroră au fost ei cele dintâi victime.

Și acum, domnilor, las dreptul de o parte și mă voiu adresă numai la inima d-voastră.

Nu voiu mai chemă în ajutorul țăranilor noștri decât umanitatea și patriotismul d-voastră.

O! nu drămuți brazda de pământ trebuitoare hranei țăranilor! Gândiți la durerile, la patimile, la lipsurile trecutului lor! Gândiți la originea averilor d-voastră; gândiți că cea mai mare parte din ele o datoriți muncii și sudorilor lor! Inchipuiți-vă că părinții lor s'au luptat alăturea cu părinții noștri pentru salvarea țării și a altarului. Gândiți că mâine poate ora pericolului poate iarăși sună; că fără dânșii nu veți putea apăra nici Patria, nici averile, nici drepturile voastre și că — odată țara căzută — nu veți fi decât slugile străinilor, când astăzi sunteți în capul României, în capul unei țări libere și autonome.

Aduceți-vă aminte că atunci când eră ocupațiune străină mulți din noi treceam hotarul, iar țăranii rămâneau și ne păziau moșiile și averile.

Inchipuiți-vă care eră soarta nenorociților noștri țărani în acele triste timpuri.

Aduceți-vă aminte că ei și cu însuși femeile lor

adesea au fost reduși la stare de vite, înjugăți la carele muscălești și că oasele a mii de țaranii români până astăzi încă înălbesc câmpiile Dobrogei și ale Bulgariei.

O! fie-vă dar milă de dânșii, fie-vă milă de țara noastră.

O! de ce nu se ridică dintre d-voastră vreun urmaș al vechilor Domni români sau ai companiilor de luptă ai lui Ștefan cel Mare și ai lui Mihaiu Viteazul, ai lui Șerban Cantacuzin și ai lui Grigore Ghica, și el să iee, el să se pună în capul mării reforme, să ridice el steagul emancipării țăranilor români, cum au făcut-o în Ungaria urmașii lui Zriny și ai lui Battiany, în Prusia unul din cele mai strălucite nume ale aristocrației germane, principele de Hardenberg, cum astăzi în Rusia sunt în capul reformei numele cele mai vechi ale boierimii moscovite!

O! Dacă Dumnezeu și-ar face milă cu această țară și ar împlânzi inimile cele împietrite!

O! de ce nu am elocuența trebuitoare pentru ca glasul meu să poată triumfă de ideile egoiste, de fricile neîntemeiate, de interesele meschine, și așa să izbutim ca această mare și națională cestiune să se otărăscă, nu prin lupte, nu prin majoritate, ci prin primirea tuturor, prin *unanimitatea parlamentului român*. De s'ar face aceasta, ce mare și frumoasă zi ar fi pentru România, ce glorie ar fi pentru clasele bogate și inteligente ale țării, ce

renume pentru Adunarea legislativă, și cât de sus am ridică națiunea noastră în ochii Europei!

Și din contră, ce rușine, ce decadentă pentru noi, când am dovedit străinilor că nu avem putință de a fi, de a ne ridică la înălțimea misiunii noastre, că în mâinile noastre eră să întărim România, și că noi am îngropat-o de vie; căci nenorocind trei milioane de țărani, nenorocită va fi și țara noastră; și moartă va fi România, când în o asemenea cestiune, noi legiuitorii ei am da pilda strâmbătății și a nelegiuirii!

Și să nu credem, Domnilor, că prin un vct al nostru am înecat pentru veci dreptul țăranilor.

Nu, Domnilor, dreptatea nu piere; ca trupul lui Hristos ea se poate îngropă, dar tocmai ca și Hristos-Dumnezeu ea va reînviă!

Și înainte de a sfârși, Domnule Președinte al Consiliului¹⁾, întâiul consilier al tronului României, dați-mi voie a vă adresă două cuvinte; a vă aduce aminte o mare, o solemnă făgăduință. Eram în adunarea din Iași; Unirea țărilor surori se proclamase de către Alesul Națiunii. In acea zi 11 Decembrie, d-voastră ați zis la tribuna aceasta: *totul pentru țară și nimic pentru noi*²⁾. Când d-voastră ați zis

¹⁾ Barbu Catargiu.

²⁾ Aluziune la discursul ținut de Barbu Catargiu în ședința Adunării din București la 11 Decembrie 1862, când s'a anunțat că puterile Europei au recunoscut unirea definitivă a principatelor române.

aceste cuvinte care au făcut să tresară milioane de inimi, d-voastră ați contractat o mare datorie, ați subseris o trată¹⁾ la adresa țării! Astăzi momentul plății au venit. Faceți onoare subscrierii d-voastră. Apărați dar cauza țăranilor ca o misiune ce vă vine de drept. Și când veți înfățișa lui Alexandru Ioan I votul Adunării, înainte de a-i cere sancțiunea, o aduceți-i aminte de cuvintele ce odată cu proclamarea sa de Domn Moldaviei i s'au adresat²⁾ în numele Adunării și al națiunii ce-l puneà pe tronul lui Ștefan cel Mare:

«O Doamne, mare și frumoasă îți este misiunea. Convențiunea din 7/19 August ne însemnează o epocă nouă, și Măria-ta ești chemat să o deschizi. Fii dar omul epocii, fă ca legea să înlocuească arbitriul, fă ca legea să fie tare, iar Măria ta, ca Domn, fii bun, fii blând; *fii bun mai ales pentru acei pentru cari mai toți Domnii trecuți au fost nepăsători sau răi.*

»Nu uită că, dacă cincizeci de deputați te-au ales ca Domn, însă ai să domnești peste milioane de oameni; fă dar ca Domnia ta să fie cu totul de pace și de dreptate, împacă pasiunile și urile din noi; și introdù în mijlocul nostru strămoșeasca frăție!».

¹⁾ Astăzi se zice mai des *poliță* sau *cambie*.

²⁾ Cuvinte ce fac parte din discursul lui Kogălniceanu cu aceea ocaziune.

CARACTERIZARE GENERALA

Când discutăm o chestiune în public, când spunem dorințele sau părerile noastre într'o adunare, când voim anume să decidem pe cei ce ne ascultă să îndeplinească o anumită faptă sau să ia o anumită hotărîre,—atunci se zice că facem un *discurs*.

Discursul se compune din trei părți: introducere, tractare și perorațiune. Toate acestea la un loc constituiesc *planul* sau *dispozițiunea discursului*.

Introducerea, la rîndul ei, cuprinde: *exordiul*, adică o pregătire pentru înțelegerea celor ce au să se spuie, dacă e nevoie de aceasta, sau numai o arătare a importanței subiectului sau o rugăciune către ascultători de a da atențiune, dacă este nevoie de așa ceva;—*propozițiunea*, adică spunerea în scurt a temei; *diviziunea*, adică stabilirea punctelor principale după

cari se va face desvoltarea subiectului.

La început se arată numai punctele principale ale diviziunii, rămânând cele secundare pentru a se stabili cu ocaziunea tractării.

Partea a doua a planului este cea mai importantă.

Dacă e vorba de vre-un fapt care se discută înaintea unor judecători, atunci trebuie să povestim în scurt care este faptul. Aceasta se cheamă *narațiune*.

După ce l-am povestit, ne gândim a-l explică în vederea temei ce susținem, că cutare persoană e vinovată ori nu, că a făcut rău ori bine, ș. a. Facem dar *confirmațiunea*.

Dacă în adunarea aceea a mai vorbit cineva și s'a rostit altfel de cum vorbim noi, atunci avem nevoie să arătăm că acela a greșit; facem atunci *respingerea*.

Aceste părți nu vin în totdeauna în rândul acî arătat. Pot fi în sens

invers sau pot fi câte odată toate la oaltă. Uneori una din ele poate lipsi.

Perorațiunea este partea finală din planul unui discurs. Acî oratorul are nevoie să recapituleze principalele puncte ce a dezvoltat: face deci *rezumatul*. După aceea, înainte de a se despărți de ascultători, trebuie să dea ultima lovitură, adică să-i decidă a face așa cum crede el sau să-i convingă că el are dreptate. Pentru aceasta, oratorul nu mai discută, ci se gândește să impresioneze sufletul ascultătorilor, făcându-i să aibă milă, să plângă, să se înfurie, etc. Aceasta se cheamă *patetic*.

Pateticul se lasă de obicei la urmă, căci atunci ascultătorul, bine pregătit prin partea din discurs în care s'a discutat cestiunea, poate primi această mutare de stare sufletească dela orator la ascultător. Sunt rare cazuri când pateticul figurează și în mijlocul discursului sau chiar la început.

II.

SPECIILE DE DISCURSURI

1. DISCURSURI MILITARE :

PROCLAMAȚIUNI DUPĂ LUPTA DELA GRIVIȚA

DE

CAROL I PE ATUNCI PRINCIPE AL ROMÂNIEI ¹⁾

Ostași,

În bătălia dela 30 August, ca și în luptele cari au precedat și urmat această memorabilă zi, voi ați dovedit că virtuțile străbune n'au pierit din rândurile oștenilor români. Sub focul cel mai viu

¹⁾ Discursurile, proclamațiunile și diversele acte ale Regelui Carol I sunt adunate și publicate de Academia Română în 2 volume sub titlul «30 de ani de domnie». — Se vor reaminti împrejurările în cari au fost date aceste proclamațiuni. Se va arăta pentru ce se numesc discursuri «militare».

al inamicului ați înfruntat moartea cu bărbăție, ați luat o reductă, un drapel și trei tunuri. Țara vă va fi recunoscătoare de devotamentul, de abnegațiunea voastră; iar eu, ca Domnul și Comandantul vostru, sunt mândru de voi și vă mulțumesc. Deși am avut simțitoare pierderi, deși deplâng împreună cu voi bravii camarazi căzuți pe câmpul de onoare, dar sângele vărsat nu va fi în zadar: dintr'insul va rodi mărirea și independența patriei.

Dat în Domnescul Nostru cartier general al armatei de Occident, în Poradim, la 5 Septembrie 1877.

CAROL.

Ostași,

În ziua de 30 August, virtutea voastră a încununat cu victorie steagurile române. Regimentul 14 de dorobanți și batalionul 2 de vânători, împreună cu trei batalioane din glorioasa armată imperială rusă, au luat din mâinile inamicului reducta ce el apăra cu atâta învierșunare, și un drapel și trei tunuri au fost cucerite de trupele noastre.

Aceste trofee Eu ordon a se trimite în capitala țării și a se păstra acolo ca o veșnică dovadă a vitejiei armatei românești. Drapelul se va așeză deocamdată în Arsenal, până se va hotărî definitiv locul unde are să se păstreze.

Iar tunurile luate dela vrăjmași, două se vor așezà la ambele părți ale statuei lui Mihaiu-Viteazul. Umbra măreață a gloriosului Domn va vedeà astfel că oștenii români au rămas până astăzi fii ai eroilor dela Călugăreni.

Cel de al treilea tun se va așezà înaintea marelui corp de gardă dela Palatul Domnesc, pentru a fi pururea pentru brava noastră armată un glorios exemplu de imitat.

Dat în Domnescul Nostru cartier general al armatei de Occident, în Poradim, la 5 Septembrie 1877.

CAROL.

2. DISCURSURI RELIGIOASE:

CUVÂNTARE DESPRE DRAGOSTEA CĂTRE BISERICĂ ¹⁾

«Socotiți, fraților, ca să nu fie cândva în vre unu din voi inima vicleană a necredinții, ca să se depărteze de la Dumnezeu cel vin».

(Evr. III, 12).

Fraților,

De o vreme auzim pe cei mai bătrâni și pe cei mai tineri plângându-se necontentit că lucrurile nu mai merg cum mergeau altădată, că timpul s'a schimbat, că totul se îngreuează din ce în ce mai mult, și nemulțumirea omului cu timpul de acum, crește. Este adevărat că omul este deprins a vedea timpul trecut mult mai luminos ca timpul de față,

¹⁾ Se va face analiza literară a acestui discurs; se va arăta pentru ce se numește discurs «religios»; se va spune în ce împrejurări se rostesc asemenea discursuri.

că în trecut vede numai părțile cele bune și uită pe cele rele, că vremurile de acum nu ne mai mulțumesc. Nu e mai puțin adevărat însă că între vremurile trecute și cele de acum este o mare deosebire în multe. Ce deosebire este, de pildă, între credința strămoșilor noștri și credința noastră? Ce deosebire este între dragostea strămoșilor noștri către biserică și între dragostea noastră?

Mare și însemnată deosebire este!

Pe când strămoșii noștri erau pe deplin încredințați că nu este nimic mai trebuincios ca credința în Dumnezeu, căci dela ea atârnă nu numai fericirea noastră în viața viitoare, dar și bunăstarea noastră în viața de acum—și nu bunăstarea numai a fiecăruia dintre noi, ci a țării întregi,—noi am pierdut căldura credinței și apoi ne minunăm că nu avem mulțumire.

Pe când strămoșii noștri ziceau că omul fără credință în Dumnezeu este ca și corabia fără cârmăciu, și că, după cum la corabie trebuie ancoră mai ales în timp de furtună, tot așa este trebuincioasă omului credința în Dumnezeu mai ales în timp de nenorociri, noi am pierdut credința, nu ne sprijinim pe ea în nevoi și în necazuri și apoi ne mai minunăm că lucrurile merg rău și că nu suntem mulțumiți cu timpul în care trăim. «Ce mare bine este credința! zice Sf. Ioan Gură de Aur. Ea ne mântuește și atunci când suntem în restriște,

când ne amenință moartea și când treburile noastre merg din rău în mai rău».

Pe când strămoșii noștri știau că credința este sufletul poporului, și atunci când ea se stinge din sufletul poporului, acesta se schimbă într'un trup care putrezește degrab și este supus nimicirii, noi pierdem credința în Dumnezeu și apoi ne mirăm că lucrurile nu merg bine și că suntem nemulțumiți.

Da, nu merg lucrurile bine fără credință, căci unde nu este credință nu sunt nici fapte bune, de oarece gândul cel bun face lucruri bune, și gândul cel bun pornește din credință. Faptele rele ne aduc nemulțumire.

Nu merg treburile bine fără credință, căci orice adunare, orice tovărășie, fără credință în Dumnezeu se aseamănă cu o turmă de fiare sălbatice, totdeauna gata a se sfâșia una pe alta. Cine n'are credință în Dumnezeu nu merită să aibă crezământ înaintea oamenilor.

Iată pentru ce nu se găsește un singur popor pe fața pământului, care să nu aibă credință în ceva, care să nu-și aibă legea și Dumnezeul lui. Iată pentru ce până și popoarele sălbatice țin la idolii lor, se luptă până la moarte cu aceia cari ar voi să le pângărească credința.

Poate fi însă vre-o asemănare între credința popoarelor păgâne și credința noastră creștină? Pe cât este de departe răsăritul de apus și cerul de pământ, pe atât este de sus credința noastră față

de credința popoarelor păgâne, căci dintre toate legile de pe fața pământului numai în legea creștinească găsim credința cea adevărată, care poate dăruî omului binele și fericirea pământească și cerească: «Așà a iubit Dumnezeu lumea, zice Sf. Evanghelie (Ioan, III, 16), în cât și pe Fiul său cel unul născut l-a dat, ca tot cel ce crede întru el să nu piară și să aibă viață veșnică».

Toate popoarele, cari știu să prețuească legea creștinească și s'o aibă în cinste, atât în cuvânt cât și în faptă, merg înainte cu pași mari și repezi, căci numai în legea creștinească se poate desăvârși omul, de oarece nu este pe lume altă învățătură mai înaltă și mai curată și nici este mântuire în afară de credința noastră creștină. «Eu sunt ușa, zice Mântuitorul: prin mine de va intră cinevã, se va mântui, și va intrã și va ieși și pășune va aflã (Ioan, X, 19). Intru nimeni altul nu este mântuire, pentrucã nici un nume altul sub cer nu este dat oamenilor întru care trebuie să ne mântuim». (Fapt. Apost., IV, 12).

Credința noastră fiind așà de sfântă, așà de curată, devremece este adusă din cer de Iisus Fiul lui Dumnezeu, atunci înțelegem de ce erã așà de prețuită de strămoșii noștri, de ce găsiu ei mângâiere într'însa la toate nevoile și s'au luptat veacuri cu necredincioșii pentru apărarea ei. A luptã pentru credință însemnează a luptã pentru minte, iar a luptã pentru minte însemnează a luptã pentru

credință, zice un mare bărbat. Pentru ce ne plângem dacă am scăzut în credință, dacă nu știm să găsim mângâiere în credința noastră cum o găsiu strămoșii noștri? Cine este vinovat că nu căutăm leacul boalelor acolo unde este, ci-l căutăm acolo unde nu este? Numai noi suntem de vină și nimeni altul!

Dar poate veți zice: n'am scăzut în credință, nu ne-am lepădat de legea noastră creștină, că ținem la ea tot așa de mult ca și părinții și strămoșii noștri. Prea bine, dar iată ce zice Sf. Apostol Iacov: «Ce folos este, frații mei, de ar zice cineva că are credință, iar fapte nu are?... Credința, dacă n'are fapte, moartă este... Arată-mi credința ta din faptele tale și eu îți voi arăta ție din faptele mele credința mea». (Iacov, II, 14, 17, 18).

Unde sunt dar faptele, cari să ne arate credința noastră? De unde învățăm noi credința, dacă nu din biserică? Cum putem să învățăm credința creștină și să ne întărim în ea neconținut, dacă nu mergem la biserică? De ar intra cineva în zi de sărbătoare în biserică, ar vedea-o goală, ar crede că este zidită într'un sat pustiu și ai cărui locuitori s'au stins de cine știe ce boală molipsitoare; iar dacă ar intra în alte locuri, unde se vinde vinul și rachiul, adică otrava vieții, le-ar găsi pline! Ei, acum aduceți-vă aminte, voi bătrânilor, și spuneți celor mai tineri: așa se petreceau lucrurile în vremea de demult? Așa făceau strămoșii noștri? Nu aveau

ei, ca și noi, nevoi, neajunsuri, griji și cu toate acestea sărbătorile n'aveai unde aruncă un ac în biserică? Da, în zi de sărbătoare toți, cu mic, cu mare, veniau la biserică, și veniau, căci aici uitau de griji și nevoi, aici în cuvântul lui Dumnezeu, găseau sfatul înțelept, leacul boalei sufletești și mângâiere în nenorocire. Așă credeau, așă arătau străbunii noștri credința lor!

Instrăinarea de biserică nu este oare o dovadă despre instrăinarea noastră de credință? Fără îndoială că da, căci cel ce se instrăinează de biserică se depărtează de comoara harurilor, de școala faptelor bune, și n'ar trebui, căci după cum ploaia face să incolțească sămânța aruncată în pământ, tot așă slujba bisericească întărește sufletul pe calea binelui și a facerii de bine.

Noi, dacă avem vreun prieten, care încetează de a veni la noi să ne vadă, nu începem oare a ne îndoii de prietenia lui, și nu zicem că i s'a răcit dragostea către noi? Tot așă este și cu biserica: de îndată ce o părăsim, dovedim că ni s'a răcit dragostea către ea, că nu căutăm alinarea durerilor sufletești în ea și prin urmare înșine suntem de vină că nu avem leac la boalele de cari suferim.

Știm că bunul român se roagă în casa sa, dar să nu uite că altceva este a bea apă din râu, și altceva este a bea apă din izvor; izvorul cel cu apă vie nu se găsește decât în biserică.

Uitați-vă la Evrei — acest neam blestemat de

Dumnezeu să rătăcească prin lume — uitați-vă și vedeți cum țin ei la legea lor și cum numai mulțumită acestei împrejurări își păstrează nația și obiceiurile pe cari le aveau cu mii de ani în urmă, iar tu, creștine, sub felurite pricini fugi de biserică, te înstrăinezi de ea și prin aceasta singur îți iei scândura de sub picioare spre a cădeți în prăpastie.

Vai de omul care n'are un reazim în vreme de grea cumpănă! și în lume nu putem avea alt sprijin decât biserica, care ne primește la sânul ei după naștere, care se roagă pentru noi în viață, care ne duce la locul de odihnă, care se roagă pentru noi după moarte, prin care și în care dobândim viața cea de veci.

Lasă dar toate, creștine, în zilele de Duminică și de alte sărbători și du-te la biserică, caută acolo mângăiere în boalele și în nevoile tale și te vei ușura. Du-te la biserică și-ți înprospătează cunoștința vieții, căci în biserică este învățătura cea adevărată. Du-te la biserică, cum se duceau strămoșii noștri, a căror fericire o râvnești, și cari își găsiu fericirea în biserică, muma noastră duhovnicească a tuturor. Cel care se duce la biserică nu știe ce este grija, nu știe ce este desnădejdea, nu știe ce este ura, nici peirea sufletească. «Socotiți, fraților, zice Apostolul, ca să nu fie cândva în vre-unul din voi, inima vicleană a necredinței, ca să se depărteze dela Dumnezeu cel viu». Amin.

(După publicațiunea : «20 de cuvântări de Econ. C. Nazarie și C. Chiricescu» Buc. 1900)

3. DISCURSURI FUNEBRE:
LA MOARTEA EPISCOPULUI
MELCHISEDEC

DE
C. ERBICEANU ¹⁾

Notiță biografică.—C. Erbiceanu (1835—1913) a fost membru a Academiei și unul din cei mai însemnați scriitori religioși din ultimul timp. A fost multă vreme profesor la seminarul Veniamin din Iași, apoi la facultatea de teologie din București.

Prea Sfințiților!
Tristă adunare!

Bine, serv bun și credincios,
peste puține ai fost cre-
dincios, peste multe te voiu
pune: intră întru bucuria
Domnului tău. (Mat. C.
XXV. vers. 21).

Aceste cuvinte le-a pronunțat Mântuitorul Lumii
Hristos servului ce și-a înmulțit talantul încredințat.
Aceste cuvinte se pot aplică în toată cuprinderea

¹⁾ Publicat în revista «Biserica Ortodoxă Română» 1892. — Se va face analiza literară a discursului, scoțându-se caracterele generale ale discursurilor funebre.

lor la persoana P. S. Melchisedec, care și-a înmulțit talantul ce i s'a dat de Creator în durata vieții sale pe acest pământ! Imi pare că aud aceea voce blândă și dulce a Mântuitorului: «Bine, serv bun și credincios... intră întru bucuria Domnului tău».

Vestea despre încetarea din viață a P. S. Melchisedec s'a răspândit cu puterea fulgerului, dela o margine a României până la alta, și a sguđuit inimile multora, a întristat sufletele altora, iar pe fiii lui spirituali, i-a rănit până la moarte! Forța morală a Clerului român, valoarea științifică a Bisericii naționale dispar pentru un timp cu el în mormânt, *vixit!*

Iar noi, fiii săi sufletești, răspândiți prin diferite unghiuri ale României, rămânem orfani de părintele nostru; de aceea cu lacrimi fierbinți și cu inima sfâșiată exclamăm: «Iar pe noi cum ne lași?» Imi pare iarăș că-i aud vocea sa impunătoare și plină de încredere: «Eu cu voi voiu fi în toate zilele până nu mă veți uità!» Numai credința creștină în nemurirea sufletului ne mai poate lega cu învățătorul și binefăcătorul nostru de astăzi înainte. Este sfâșietoare pozițiunea mea, frați creștini, în aceste ore de tristețe; durerea îmi întrece puterile corporale, iar sufletu-mi turburat pare că nici mai poate concepe, și cu toate acestea sunt dator a-mi îndeplinì ultima datorie, de a-i pronunța panegiricul său: «ca să fac cunoscute cuvintele și faptele sale

cele adevărate și sigure», (Solom. cap. XXII, vers. 21) «pentru că în generația sa s'a glorificat și gloria sa nu se va șterge».

Cu vocea-mi dar slabă de durere, cu inima strivită și măhnită mă voiu încercă, după dorința prea Sfinției Sale, «ca să se auză glasul celui ce plânge», spre a se povestî, *urbi et orbi*, lauda sa.

Frați creștini! Pierderea ce încercăm astăzi prin moartea — trecerea dela noi — a P. S. Melchisedec, este nereparabilă; în el pierdem coloana cea mai puternică ce țineă cu tărie și curaj creștinesc devotat Ortodoxismul strămoșesc, prin el pierdem pe cel mai înfocat dibaciu și prudent apărător al drepturilor Bisericii naționale, prin el pierdem pe cel mai aprig luptător al Naționalității, pe clericul și cetățeanul model, care a știut a le împreună pe amândouă datoriile într'una; în fine pe profesorul excelent și pedagogul Clerului român. Golul pentru moment nimeni nu i-l poate umplea.

În toată viața sa a fost de o activitate neînteruptă, iar ca rod al muncii sale spirituale, în timp de o jumătate de secol, lasă României fii vrednici de el, și posterității o bogată avuție literară.

A descrie cineva amănunțit lucrările sale, în asemenea ocazie, nu este cu putință — și ar fi nepotrivit. Pentru acest cuvânt, mă voiu încercă a vă reprezenta, ca în miniatură numai, mărețul portret al acestui distins Prelat al neamului românesc, espunându-vă pe scurt fazele principale ale activi-

tății sale, prin cari a trecut în viață, și insistând mai cu deosebire numai asupra ocupației sale ca profesor și pedagog — enumerându-vă și unele din scrierile sale didactice.

P. S. Melchisedec s'a născut în 1823, Februarie în 15, în satul Gârcina, Județul Neamțului, din o veche familie română preotească. Părintele său se numiă Petru Ștefănescu, preotul satului, și muma sa Anastasia. Din frageda-i pruncie fiind deprins a merge la biserică, a învățat în școala satească a cetii și cântă bisericește, după aceea a fost dus de părintele său în târgul Piatra la școala publică Sf. Ioan, unde și-a terminat școala primară.

Părinții săi presimțiau, vedeau, în inima tânără a fiului lor Mihail, așa se numiă din botez, un dor aprins de a-și împodobî mintea prin carte, care-i unica hrană a sufletului. L-au dus în toamna anului 1834 la seminarul Socola ¹⁾, școala Mitropolitului neuitat Veniamin ²⁾, unde și-a continuat cu cel mai mare succes cursul învățăturilor de atunci până la 1841. Când a intrat în școală, aveà numai 12 ani și cu toate acestea așa de bine s'a purtat și așa de serios a studiat, încât n'a suferit nici o pedeapsă școlară.

După terminarea seminarului, tânărul Mihail Ște-

¹⁾ Școala de preoție întemeiată în 1803.

²⁾ Veniamin Costache (1768—1846) a fost mitropolit al Moldovei între anii 1803—1808, 1812—1821, 1822—1842; a lăsat multe cărți traduse, altele tipărite cu cheltueala lui; a întemeiat seminarul dela Socola.

fănescu s'a dus ca învățător sătesc la Șerbești — districtul Neamțului. Curând însă, reformându-se seminarul și completându-se cursul superior, prin venirea la rectorat a Arhimandritului Filaret Scriban ¹⁾, Mihail; zelos de carte, sboară din nou, ca albina neobosită în primăvară, spre florile mirositoare și pline de sucuri, spre a culege cu profuziune din ele mierea cea dulce pentru suflet—învățătura. La 1842 reintră în seminar, iar la 1843 se constată că aveă atâtea cunoștinți literare și lingvistice, încât pronunță un discurs de ocaziune în limba latină. Absolvind acum cursul și seminarul având lipsă de profesori; apoi Filaret Scriban, părintele său spiritual, constatând în Mihail Ștefănescu învățatură solidă și hărnicie neîntrecută la studiu, îl numește suplinitor la catedra de Retorică, Pastorală și Istoria Patriei. Aceasta la finele anului 1843.

Filaret Scriban dorind a formă pentru școală și Biserica Română un om demn, s'a hotărît a-l sacrifica științei și lui Dumnezeu. In acelaș an este călugărit în mănăstirea Socola și i s'a dat numele de *Melchisedec*. Nu trecù mult și fu hirotonit Iero-diacon. In 1845, observând și incredințându-se părintele său spiritual de virtuțile cu care erà împodobit tânărul călugăr, l-a numit și inspector al

¹⁾ Filaret Scriban (1811—1873) a învățat în Academia Mihăileană și la Kiew; a fost numit în 1842 rector și profesor la Seminar; a fost deputat în divanul ad-hoc, partizan al Unirii. A lăsat multe scrieri.

seminarului. A stat Ierodiaconul Melchisedec ca profesor suplinitor și ca inspector până la 1848. Văzându-se de toți devotamentul său pentru studiu, s'a decis protectorul său Scriban, a-l trimite în străinătate spre a se desăvârși în studiile teologice. Cu toate furtunile ridicate din partea clerului, ce se recută pentru ierarhie dintre boieri, neiuitori de știință pe atunci, Filaret Scriban, prin intervenția lui Alexandru Sturza ¹⁾ către Domnul țării, Mihail Sturza ²⁾ reușește și trimite pe Ierodiaconul Melchisedec la Kiev pentru teologie — școala lui Petru Movilă ³⁾. Astfel în toamna anului 1848 pleacă cu o sete nedescrisă, eu o hotărîre tare spre a-și adăpă dorul sufletului din apele nepieritoare ale teologiei creștine. Cât devotament, câtă asiduitate a depus la studiu se constată din diploma de *Magistru în Teologie și Litere*, pe care a obținut-o în 1851. Tot acî la Kiev cu permisiunea Locotenentului de Mitropolit Mardarie, a fost hirotonit Ieromonah de către eruditul Mitropolit al Kievului, Filaret, la Lavra Pecersca.

Venind în țară, imediat i s'a încredințat catedra

¹⁾ Alexandru Sturza, rudă cu Domnitorul Mihai Sturza, a făcut studii serioase în străinătate; a trăit mai mult în Rusia, unde avea o funcțiune înaltă. În 1843 a fost însărcinat de Domnitor cu epitropia seminarului «Veniamin». A scris multe cărți, în limbi streine. Unele au fost traduse în românește: «Enhirid al pravoslavnicului creștin», ș. a.

²⁾ Domnul Moldovei între 1834—1849.

³⁾ Mitropolit al Kievului (1596—1647) autorul celebrei scrieri: «Mărturisirea ortodoxă».

de *Ermineutică, Scripturistică, Omiletică și Dogmatică*. Dela acest timp am fost martor ocular al neobositei lui activități. Toată ziua predă, iar nopțile și le sacrifică în scrieri și traduceri de cărți școlastice, ce lipsiau cu totul pe atunci.

Pe lângă inspectorat, a mai predat încă limba ebraică și cea latină, ba încă elevilor distinși le dedea lecții gratis și de limba franceză. Dotat dela natură cu un caracter de fier, robust cu corpul, și dar bucurându-se de o constituție tare, munciă cu tot sufletul în profesură neîncetat, fără a obosi. Aceste studii variate și perpetuu sporite, i-au lărgit curând sfera cunoștințelor și din un simplu fiu de preot de țară, ieșit din popor, s'a înălțat la nivelul tuturor cunoștințelor timpului și a întrecut cu mult pătura contimporanilor și colegilor săi.

În seminarul Socola a stat ca profesor și inspector până la 1856. În acest interval a publicat: «Manual de Tipic» (1854); «Teologia Dogmatică» (1855); «Introducere în V. și N. Testament» (1856); ș. a. Cât a stat în seminar a fost un model de inspector. Cunoșteă de aproape natura fiecărui elev și știă a le preveni neajunsurile, așa că disciplina școlară din timpul său a rămas exemplară; eră un adevărat pedagog. Eră la culme darnic: toți studenții lipsiți, nevoiași și orfani își găsiu în el sprijinul și adăpostul lor. Aveă un caracter nobil, o vorbă măsurată, plină de dulceață, o elocvență convingătoare, captivă pe elevi, cari, din respectul și

dragostea ce-i purtau, și cei mediocri se corectau. Zecimi multe de elevi de ai P. S. S., împreună cu mine, au vărsat și vor vărsa cât vor trăi lacrimi pentru lipsa dintre ei a binefăcătorului lor. Elevii talentați și harnici la studiu erau toți ca fiii lui, îi ajută, și cu bani și cu cărți și cu îmbrăcăminte și se bucurau de favorurile sale. Pedepsiă aspru însă naturile îndărătnice și trândaye. N'am văzut, decât excepțional, oameni ca P. S. S., devotați cu suflet și inimă la instrucția și educația elevilor săi, fiilor poporului român!

La 1856 Episcopul de Huși Meletie Istrati ¹⁾, voind a organiza seminarul din Huși, cere dela Filaret Scriban prin Mitropolitul Sofronie Miclescu a i se da ca rector și profesor pe Arhimandritul Melchisedec. Ducându-se în Huși, el începe iarăși cu aceeași activitate și zel profesura și conducerea seminarului. Acolo totul reformează: profesori noi, clădește seminar nou, introduce disciplină nouă. Curând însă intră în conflict cu Episcopul Meletie, care eră anti-unionist. Până la această epocă, P. S. S. nu s'a ocupat decât de profesorat. Dar cerințele timpului, lipsa de oameni culti în cler nu l-au lăsat în liniștea de până acum; eră reclamat de împrejurări a conlucra și el, ca tot Românul cult și de inimă. În 1857 a fost ales, ca membru al clerului mirean al Eparhiei de Huși, în divanul adhoc. Cât a lucrat pentru cler și Biserica română.

¹⁾ Episcop al Hușilor între anii 1851—1861.

atunci, stau neperitoare discursurile și proiectele sale în «Buletinul ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei». Ca membru în divanul ad-hoc, a făcut cunoștința tuturor oamenilor de stat, când i-au și recunoscut valoarea sa clericală și științifică. Ca rector și profesor la Huși, a publicat «Manual de pastorală», «Catihismul lui Filaret» și altele.

La 1861 ocupă postul de ministru de culte, sub președinția răposatului M. Kogălniceanu, dar s'a retras curând.

Ca arhimandrit, a fost numit locotenent de episcop la Huși în acelaș an. Aicea încetează cariera sa profesorală.

Fiindcă scopul meu este a vă prezentă pe P. S. Melchisedec numai ca profesor organizator și sprijinitor al culturii clericale, eu, ca reprezentant al facultății de teologie, vă rog să-mi permiteți a vă expune dela această epocă numai în puține cuvinte fazele vieții sale desfășurate în activitatea sa episcopală și literară. Alți oratori v'au expus cu destule amănunte această epocă din viața sa.

La 1862 este hirotonit arhiereu în mitropolia de Iași cu titlul de *Tripoleos*. In aceste timpuri a conlucrat la secularizarea averilor grecești și pământene, la organizarea învățământului religios, etc.

La 1864, fu permutat la episcopia Dunării de jos, cu reședința în Ismail, unde a format un nou seminar român, a îmbunătățit episcopia și a organizat discasteriile, etc. Dela acest timp încep lup-

tele bisericesti, și în cari P. S. S. erà primul antagonist al partidei naționalizării Bisericii Române. Lupta a durat până la 1872.

La 1879, fiind vacantă episcopia de Roman, cu consimțământul său și prin votul Camerelor Legislative a fost ales episcop de Roman.

La 1870, a fost ales membru al Academiei Române.

Pentru erudiția sa vastă și cunoștințele sale istorice și arheologice a fost numit cu timpul membru al mai multor Academii streine: din Petersburg, Kiev, Silogul din Constantinopol, etc.

Acum, prea Sfințiți Arhierei și Sfințite Cler! chemați asupra resturilor pământești binecuvântarea Cerului, nu-l uitați în rugile Voastre, pe cel ce a servit lui Dumnezeu, Bisericii Naționale și Patriei sale 50 de ani!

Iar noi fiii lui sufletești să purtăm în sufletul nostru doliul, simbolul tristeții și să-i conservăm vie și tare amintirea sa, ca semn de recunoștință pentru binefacerile sale către noi! Să lăsăm să curgă din ochii noștri cu îmbelșugare lacrimi de recunoștință!

Iar Tu, Doamne sfinte, primește în sânurile dreptilor în Ceruri, pe servul Tău, alături cu Vasiliu, Grigoriu și Ioaniu, care acum s'a mutat dela noi, căci «luptă bună a luptut, credința a păzit». Amin.

4. DISCURSURI POLITICE:
DUPĂ ALEGEREA LUI CUZA
DE
MIHAIL KOGĂLNICEANU ¹⁾

Notiță biografică. — *Mihail Kogălniceanu* (1817—1891) a studiat în casa părintească, apoi la Paris și la Berlin. Fiind la Berlin, scrisese un articol *despre literatura română* (în limba germană) și o importantă lucrare (în limba franceză) despre Țigani, cum și o *Istorie a Valahiei, a Moldovei și a Românilor de peste Dunăre* (din care a apărut numai tomul I), prima încercare de a cuprinde toată istoria noastră într'un singur corp.

Intors în țară, publică diferite reviste, căutând să puie în aplicare ideile sale democratice; apoi fu numit în 1843 profesor de istorie la Academia Mihăileană, școală superioară înființată de Mihail Sturdza, Domnul Moldovei.

În timpul luptelor pentru unire, el a avut un rol de frunte.

Până când s'a ales divanul ad-hoc din Moldova au fost multe frământări, sub căimăcămia lui Balș și a lui Vogoride. Kogălniceanu pune mâna pe corespondența lui Vogoride și o publică. Fiind acum dovedită intervențiunea directă a Turciei, primele alegeri sunt casate; se fac altele nouă; ies partizani ai unirii.

Sub domnia lui Cuza el ocupă de două ori funcțiunea de prim-ministru.

În timpurile din urmă de asemenea Kogălniceanu a fost ministru în mai multe rânduri. Cea mai însemnată epocă a sa în această

¹⁾ Se vor reaminti împrejurările în cari s'a rostit discursul. Se va caracteriza discursul «politic».

din urmă perioadă a vieții sale este timpul războiului din 1877 și al tractatelor diplomatice urmate după aceea.

Kogălniceanu a contribuit mult și la dezvoltarea studiilor istorice în țara noastră.

Notiță introductivă. — Puterile europene hotărâse prin tratatul din 1856 să consulte pe Români ca să vadă în ce sens doresc ei să li se reformeze constituția. După aceasta, se adună divanurile ad-hoc. Ele votează principiul unirii, Domn strein, regim constituțional și reprezentativ, neutralitate. Diplomația europeană în 1858 face Convențiunea, care acordă celelalte puncte, afară de unire, lăsând tot două principate cu doi Domni, cu două adunări. În urmă proclamării Convențiunii, se întrunesc adunări electivă în ambele principate. În Moldova se alege colonelul Cuza. După proclamarea rezultatului, rostește Kogălniceanu discursul ce urmează:

Măria Ta!

După o sută cincizeci și patru de ani de umilire și degradare națională, Moldova a intrat în vechiul său drept, consfințit prin capitulațiile sale, dreptul de a-și alege pe capul său, pe Domnul.

Prin înălțarea Ta pe tronul lui Ștefan cel Mare s'a reînălțat însăși naționalitatea română. Alegându-Te de capul său, neamul nostru a voit să împlinească o vechie datorie către familia Ta ¹⁾, a voit să răsplătească sângele strămoșilor Tăi, vărsat pentru libertățile publice.

Alegându-te pe Tine Domn în țara noastră, noi am voit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește: *la legi nouă, om nou.*

O Doamne! mare și frumoasă-Ți este misiunea!

¹⁾ Aluzie la Ioan Cuza, care, împreună cu Manolache Bogdan, a fost ucis de domnul Constantin Dumitru Moruz la 1778.

Constituția din 7 (19) August²⁾ ne însemnează o epocă nouă și Măria Ta ești chemat să o deschizi. Fii dar omul epocii; fă ca legea să înlocuească arbitrarul; fă ca legea să fie tare; iar Tu, Măria Ta, ca Domn, fii bun și blând, *fii bun, mai ales pentru aceia pentru cari mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi.*

Nu uită că, dacă 50 de deputați Te-au ales Domn, însă ai să domnești peste două milioane de oameni.

Fă dar ca Domnia Ta să fie cu totul de pace și de dreptate, împacă patimele și urile dintre noi și reintrodù în mijlocul nostru strămoșeasca frăție.

Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii domn-cetățean; urechia Ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire.

Porți un frumos și scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăești dar mulți ani!

Ca și dânsul, fă, o Doamne, ca, prin dreptatea Europei, prin desvoltarea instituțiunilor noastre, prin simțimintele Tale patriotice, să mai putem ajunge la acele timpuri gloriase ale nației noastre, când Alexandru cel Bun zicea ambasadorilor împăratului din Bizanțiu că:

România nu are alt ocrotitor decât pe Dumnezeu și sabia sa!

Să trăești, Măria Ta!

²⁾ Convențiunea pentru reorganizarea principatelor române făcută de către puterile europene în 1858.

5. DISCURSURI ACADEMICE :

ELOGIUL LUI ALECSANDRI

DE

IACOB NEGRUZZI¹⁾

Notiță introductivă. — Dim. C. Ollănescu (Ascanio) care a fost membru al Academiei Române, a rostit după alegerea sa, un discurs «de recepțiune» la 25 Martie 1894, vorbind despre viața și scrierile lui Alecsandri. Aestui discurs, conform obiceiului, răspunde unul din membrii mai vechi: d. *Iacob Negruzzi*. D. Iacob Negruzzi a fost în mai multe rânduri deputat, a fost profesor la facultatea de drept din București, a condus revista «Convorbiri literare», a publicat multe scrieri în proză și versuri.

Pentru mine, care am primit din partea colegilor noștri plăcuta însărcinare să răspund la frumoasele și învățatele cuvinte ce ai rostit aici, acest subiect erà cel mai interesant din câte se puteau alege, căci Alecsandri a fost acel ce a legănat cu dulcile sale cântări copilăria mai tuturoră din generațiunea din care fac parte și în special copilăria mea proprie. În adevăr, de când eram în vârstă de 8 sau 9 ani am cunoscut pe marele nostru poet, atunci un tânăr înfloritor, cu fața deschisă, privirea fru-

¹⁾ Cu ocazia citirii acestui discurs, se vor caracteriza discursurile academice.

moasă, cu zâmbetul blând. Și dinaintea sa am fost pus de tatăl meu să recitez câteva din cele dintâiu doine compuse de dânsul și care făcuse un efect așa de adânc asupra contemporanilor săi. Ba odată am declamat chiar cântecul comic «Herșcu Boccegiul», și se vede că în destul de bine, căci îmi aduc aminte cum Alecsandri m'a desmierdat, mi-a dat bomboane dintr'un saltar și mi-a zis: «bravo, ai să devii un mare actor, ca și Millo!».

Mai târziu îl vedeam adese ori în casa părintească, căci o harnică împreună lucrare, și ceeace e mai mult, o prietenie strânsă legă pe Vasile Alecsandri cu Constantin Negruzzi, fără ca în-toată viața lor un singur nour să fi turburat seninătatea relațiilor lor. Cât timp am fost prin școli, cele mai frumoase ale mele momente de lectură au fost acelea în care citiam poeziile lui Alecsandri ce apăreau succesiv, fie că erau «*Doinele*» și »*Lăcrămioarele*» sau versurile ce adresă patriei sau cântecele bătrânești, adunate și întocmite de el. Și mai târziu, în sfârșit, când urmând unei chemări neînfrânate, am pășit și eu pe calea acelor ce au mânuit limba română și mai ales de când am luat asupra-mi înființarea și dirijarea unei reviste literare, relațiunile mele cu Alecsandri au devenit dese și intime: convorbiri frecvente în vizitele ce-i făceam la Mircești, pentru mine totdeauna încântătoare, sau în vizitele lui Alecsandri la Iași, când veniă să ia parte la adunările literare ale societății «Junimea», și o cores-

pondență regulată, având de obiect literatura națională, au trebuit să deștepte între noi acea prietenie ce a ținut 25 de ani, prietenie, care pentru Alecsandri eră poate numai transportarea asupra fiului, a simțimintelor ce avusese odinioară pentru tată, iar pentru mine eră urmarea entuziasmului naiv al copilului în bărbatul ajuns la maturitate, care acuma lucră și producea însuși.

Dela aparițiunea «*Convorbirilor Literare*» și până la moartea sa, Alecsandri a încurajat cu sfaturile sale și mai ales cu o colaborare statornică și activă de aproape un sfert de secol pe toți bărbații ce succesiv se arătau pe câmpul literar și-mi încredințau spre publicare întâile lor încercări. Acei cari scriau în limbă simplă și curată, dela Alecsandri au învățat-o; o generațiune întreagă a imitat formele frumoase create de talentul său, căci toți îl considerau pe dânsul ca pe cel dintâiu poet al Românilor. Și când în anul 1878 o mare societate literară străină a încoronat poezia «*Cântecul Gintei Latine*», întreaga națiune română s'a simțit mândră de poetul ei, căci *El* făcuse ca popoarele latine din apusul Europei să recunoască și să puie alături cu dânsule pe tânăra soră dela răsărit, abiă de curând deșteptată la o nouă viața. De atunci Alecsandri a fost considerat ca cel dintâiu poet al nostru de toți Români, fără deosebire de vârstă, fără deosebire de provincie, fără deosebire de clase sociale, cu adevărat dela opincă până la Vlădică, chiar

până la înălțimea Tronului, de pe care perechea regală conduce cu atâta înțelepciune și strălucire destinele patriei noastre. Carmen Sylva a fost o admiratoare a poetului, sfătuindu-se cu el în multe lucrări ce a făcut și traducând un șir de poezii de ale lui în limbile răspândite ale Occidentului. Cei mai mulți din poeții contemporani au cântat pe Alecsandri în versurile lor.

Eminescu, în poema sa «Epigonii», numește pe Alecsandri «acel Rege al poeziei, veșnic tânăr și ferice».

Eu însu-mi i-am adus omagiile mele în mai multe poezii, iar mai ales tu, iubite coleg¹⁾, i-ai cântat laude la deosebite ocaziuni. Oda ce ai compus în Constantinopole în anul 1883 și în care vorbești de imnul secular al lui Horațiu, sfârșește cu următoarele versuri, adresate poetului nostru, versuri în adevăr pornite dintr'o nobilă inspirațiune:

De lângă mare pân' la Prut,
Din Tisa în Ceahlău,
Răsună 'n piepturi românești,
Duios cântecul tău,

Iar doinele-ți pline de dor,
Smăltate de paste
Și strălucitele povești
Au pus cununi de stele

¹⁾ Se adresează lui Ollănescu.

Pe fruntea-ți largă de poet,
Pe care 'n zi de Maiu,
Ursita descântând sădî
Un farmec rupt din raiu.

De atuncea dulcele tău viers,
Mai tânăr și mai blând,
E purtător de mângâieri
In suflete intrând;

De atunci în jurul tău cu drag
Rămân toți în uimire,
Și ascultându-te, iubesc
Și cred în fericire...

(După: Ollănescu, V. Alecsandri, Buc., 1894).

6. DISCURSURI JUDICIARE:

DESBATERILE UNUI PROCES ¹⁾

Notiță introductivă. — În ziua de 22 Maiu 1877 un mare scandal s'a întâmplat în târgușorul Darabani (din jud. Dorohoiu): o bătaie strașnică între Români și Evrei, apoi devastarea unui mare număr de case ale locuitorilor Evrei.

Chiar a doua zi autoritățile polițieneste și judecătorești încep cercetările. Cercetările au ținut mult. A fost acuzat proprietarul moșiei, Cimara, că el a pus la cale bătaia prin oamenii săi; au fost acuzați și un număr însemnat de locuitori Români din acel târg. Acestea s'au stabilit prin *instrucțiune*, adică prin cercetările *judecătorului de instrucție*. Cercetarea judecătorului de instrucție se supune unor magistrați dela Curtea de Apel cari formează *camera de punere sub acuzațiune*. Aceasta hotărăște în cele din urmă. Ea a hotărît că trebuie trimiși în judecată două categorii de persoane: unele (38 la număr) cari «au rănit greu pe 3 Evrei și au bătut alți 30 și au distrus ușile și ferestrele de la mai multe case și dughene, aruncând în stradă mărfuri și alte obiecte»; altele (30 la număr) cari, «găsind lucruri aruncate, au luat parte din acele obiecte și mărfuri pe sub ascuns de proprietarii lor cu cuget de a și le însuși».

Acești acuzați aveau să fie judecați de *curtea cu jurați*.

Procesul s'a amânat de mai multe ori până la 2 Septemvrie 1878.

Procesul a ținut mai multe zile. După ce s'au ascultat *martorii*, *procurorul* a prezentat *acuzațiunea* sau *rechizitorul*, prin care stabilește vinovăția acuzaților și cere pedepsirea lor; apoi au vorbit

¹⁾ Cu ocazia citirii și analizării acestor discursuri, se vor caracteriza diferitele feluri de discursuri judecătorești sau «judiciare».

mai mulți avocați cari au *apărat* pe acuzați prin *pledări* (sau *pledoarii*). Cei deystați și bătuți aveau și ei un avocat al lor, care reprezintă *partea civilă*.

Reproducem acî vorba procurorului și a unui avocat.

Rechizitorul procurorului

Domnilor Jurați,

După o instrucțiune și discuțiune, urmate în timp de opt ședințe csecutive, mi-a venit în fine rîndul să amintesc d-lor voastre ceeace, după opinia mea, a rezultat din toată această instrucțiune și din discuțiunile urmate, relativ la crima comisă la Darabani în ziua de 22 Maiu 1877, crimă care va face epocă în analele justiției noastre criminale. Mă voiu silî, pe cât puterile îmi vor permite, să readuc în memoria d-voastră atît cele petrecute la Darabani cît și cele ce s'au zis în trecutele opt ședințe.

D-lor jurați, în seara zilei de 22 Maiu 1877, autoritățile din Dorohoiu sunt vestite că la Darabani se petrec lucruri îngrozitoare: bătăi, jefuiri, devastări și omoruri.

Și invoc, pentru a susține că atît de grave erau faptele ce se denunțau autorităților din Dorohoiu, chiar procesul-verbal dresat la 23 Maiu de către D. Foca, acela care, ca martor din naintea Curții, a spus că, ajungînd la fața locului, a văzut că lucrul este mai mult decît o bătaie, pentru care credea d-lui că s'a dus acolo, și dacă n'a găsit omor, lucrurile nu erau mai puțin îngrozitoare.

Un număr destul de însemnat de martori și procesul-verbal al judecătorului de instrucțiune, care constată faptul *de visu*, vă spun d-v., d-lor jurați, că la 22 Maiu în târgușorul Darabani 160 de dughene și case ale locuitorilor evrei din Darabani, printre cari și două case ale creștinilor au fost devastate și că 35 de proprietari au fost maltratați, unul împușcat prin două lovituri de armă de foc și doi tăieți prin arme tăietoare. Actele medicale vă spun aceasta...

Martorii pe cari i-ați ascultat v'au spus, și cu prisosință, cu un lux de probe, că autorii faptului nu sunt decât acuzații de astăzi, între cari se numără 18 servitori ai proprietății Darabani.

Faptul dela 22 Maiu, întâiu că n'a fost ceva spontan, n'a fost un lucru adus de întâmplare; a fost un lucru meditat, discutat și hotărât ca să se petreacă în acea zi, și pentru aceasta vom invoca probele ce am adus înaintea d-voastră.

Trei dintre acuzați: Ilie Postolache, Toader Molocea și Gh. Zmeu, au spus înaintea judecătorului de instrucție — și cred că toți putem pune temeiul pe niște arătări făcute imediat după săvârșirea faptului — că dânșii au primit însărcinare dela oamenii proprietății, și chiar în curtea proprietății, unde ședeă Panait, ca a doua zi dimineață să plece să bată pe târgoveții din Darabani. Aceasta le-a plăcut și lor, fiindcă nu erau streini de intriga dintre proprietate și Evrei; n'au respins această propunere,

s'au silit, din contră, să o realizeze, crezând că cu aceasta satisfac pe proprietari. A doua zi dimineață se întrunesc, merg în târg și comit ceea ce constată judecătorul de instrucție că s'a urmat în ziua de 22 Maiu.

O altă probă este arătarea lui Focșăneanu, care spune că, întâmplându-se în piață și văzând pe tulburători că vin spre casa unui evreu, a întrebat pe Dimitrie Silvestru: «Pentru ce bat?» Și Dimitrie Silvestru i-a răspuns: «Avem poruncă pentru aceasta». Dar tot de odată adaogă Dimitrie Silvestru cu sinceritate: «Eu văd că ceea ce facem nu sunt fapte frumoase, dar cată să ne supunem poruncii care ni s'a dat!».

Un alt martor, Iucăl Croitor, v'a spus că, având o vacă de vânzare, ședeà la o margine a maidanului unde se face iarmaroc; că pe lângă dânsul ședeà un Ion Armeanu așteptând să se înceapă faptul; și îndată ce Frunzuc a lovit cu palma pe Zeilic, a venit Armeanu și a zis către mai mulți cari așteptau: «De acum putem merge». Ceea ce face să se creadă că aveau un semnal, o oră fixată la care trebuia fiecare să iasă, să se întrunească în ceată și să plece spre locuința lui Motăl și a lui Șimșa Hecht, direcțiune în care martorul i-a și văzut că au apucat...

Toate acestea sunt fapte care dovedesc hotărîrea luată de mai înainte, constituirea în ceată ca să facă bătaia din 22 Maiu.

În ajutorul tuturor acestor dovezi mai vin și altele care toate probează că faptul a fost executat de oamenii proprietății Darabani. Iată aceste dovezi:

Pe lângă martorii cari în fața d-voastră au recunoscut pe acuzați, cu cari au fost confrunțați, fără să facă nici o greșală în arătările lor, mai avem și alte dovezi care au forța lor probatorie: este mai întâiu, mărturia lui Sandu Grădinar. Acesta s'a întâmplat de față când Frunzuc da palme lui Cușmaru și când Frunzuc este întreat de către Cușmaru: «Ce ai cu mine!» bătăușul răspunde: «Sunt dintre ai lui Cimara».

Este pe urmă o femeie, Ruja Stranski. Aceasta a arătat că, în fruntea cetei ce devastă, erau Panait Vechilul și Dumitru Grecul, care, înarmați cu bice, conduceau pe devastatori.

Este și altceva: împrejurarea că, din 160 case devastate, se găsește aproape vr'o 20 cari nu sunt de loc atinse, și instrucțiunea a constatat că aceste case aparțineau oamenilor cari nu făceau un partid cu târgoveții evrei, ci erau în bune relațiuni cu proprietatea Darabani. Aceasta credem că este destul de demonstrat ca să se vadă cine a făcut devastările...

Despre Șai Cahal, cum se face că bătăușii apucă pe o stradă care duce direct la Cahal, acela pe care proprietatea l-a arătat ca un conducător al târgoveților, și prin urmare unul din inimizii capitali ai proprietății? Cum se face că bătăușii, până la

casa lui Cahal, nu se ating în tot lungul drumului, de mici o altă casă?...

Acum cred că mi-am îndeplinit datoria de a vă aminti generalitățile faptului săvârșit la Darabani; vom trece la amănunțimile cari privesc pe fiecare acuzat în parte, ca să vă spun ce a rezultat din instrucțiune pentru fiecare din ei.

Vom începe, d-lor jurați, cu Panait Grecul, care, din mărturiile ascultate înaintea d-voastră, rezultă că a fost conducătorul cetei. 20 martori ascultați au spus toți că l-au văzut între devastatori cu misiunea de a-i conduce.

În aceeași categorie sunt acuzații Dumitru Tomopol, Dumitru Silvestru, Ion și Gheorghe Armeanu, ș. a., despre cari erau *dovezi pozitive* că au luat parte la săvârșirea faptului.

Rămân, alți 9 acuzați, în privința căroră instrucțiunea secretă și Camera de punere sub acuzațiune au găsit că este loc să se trimită înaintea d-voastră.

Recunosc că n'a fost în putință de a vă aduce probe cari să vorbească înaintea d-voastră despre culpabilitatea acestor acuzați; cu toate acestea instrucțiunea nu a fost lipsită cu desăvârșire de probe pentru dânșii. Astfel, între aceștia sunt: Gheorghe Petrache Muzicantu, Ion Munteanu, Ștefan Prisăcaru, ș. a.

La instrucțiune au fost martori cari au confirmat participarea acestor acuzați la faptul dela 22 Maiu, și instrucțiunea, întemeiată pe acele dovezi, a decis trimiterea lor în judecată înaintea d-voastră.

Mai este, domnilor jurați, a doua categorie de acuzați:.... aceia cari la 22 Maiu, aflându-se la Darabani cu ocaziunea turburării, profită de devastare și iau lucruri asvârlite. Aceștia, în urma ordonanței dată de Camera de punere sub acuzare, au fost puși în prevențiune, s'au lansat mandate de arestare în contra lor, și stau la arest din luna lui Iunie trecut. Probă a delictului comis de dânșii sunt procesele cari constată că la perchizițiunea făcută de agenții poliției judecătorești, s'au găsit pe la dânșii lucrurile ce erau, v'a spus fiecare, luate de ei dela Darabani.

Astfel, d-lor jurați, rezumându-mă, am convicțiunea că d-voastră sunteți pe deplin luminați asupra acuzațiunii purtate contra acuzaților de astăzi: că, pe cât s'a putut, lumina s'a făcut pe deplin; s'au adus dovezi cari nu lasă nici o îndoială că acești acuzați sunt devastatori, cei din întâia linie devastatori în ziua de 22 Maiu, și ceilalți furii sau tăinuitorii ce au luat lucruri ale altuia. Credem că d-nii jurați, judecători ai poporului, vor face dreptate, dând verdict pentru condamnarea lor.

Pledoaria apărării

Onorabilă Curte și onor. jurați!

Un fapt de bătaie s'a petrecut în ziua de 22 Maiu 1877 în târgușorul Darabani. Acest fapt de simplă bătaie și neorânduielei, prin împrejurările care au

urmat după săvârșirea lui, a devenit, prin interpretarea uneia din părți, o cauză celebră.

La această cauză am simțit de datoria mea de Român, împreună cu onorabilii mei confrăți, să vin și să iau parte în apărarea Românilor, acuzați de persecutori ai intereselor private și ai credințelor religioase ale Evreilor.

Care, domnilor, este faptul petrecut la Darabani, așa cum s'a adus înaintea domniilor-voastre? Și, înainte de toate, care este autoritatea competentă care vine și califică acest fapt?

Cestiunea pusă astfel, vom vedea isvorul de unde afacerea a luat naștere, vom vedea apoi dacă în contra acelei autorități, fie chiar reprezentanți ai ministerului public, putem noi să ne ridicăm, putem noi zice ceva?

Să începem cu Camera de punere în acuzațiune.

Iată cum Camera de punere în acuzațiune vede acest fapt: O ceartă se naște între Frunzuc și Cușmaru, o ceartă din întâmplare. Această ceartă dă loc la adunarea mai multor oameni de o parte și de alta. Acesta este faptul în toată goliciunea lui pe care suntem datori a-l constata înaintea juraților, iar nicidecum să venim și să-l denaturăm.

Insă ce s'a făcut? Atât părțile civile cât și acuzațiunea vin și schimbă faptul pe care se reazemă Camera de acuzațiune, luând un alt punct de plecare. Acest nou punct de plecare este: «că a existat o idee preconcepută, că această idee pleacă dela

curte; că, prin urmare, acolo s'a făcut «organizarea unei cete cu scop de devastare și maltratare».

Din aceste două puncte de plecare vom căută și noi să analizăm faptul petrecut la Darabani.

Onor. apărător al părții civile și onor. reprezentant al ministerului public, expunând istoricul faptelor dela 22 Maiu, zic că aceste fapte nu-și au isvorul, după cum spune Camera de punere în acuzațiune, dela o întâmplare; ci sunt consecința unei idei concertate, unui plan hotărît de mai nainte. Da, o idee, un plan preconcept a existat. Dar să vedem care sunt persoanele care au dat naștere conflictului dela 22 Maiu, ale căruia proporțiuni s'au mărit așa de mult, unde e plahul și care e scopul...

Fie-ne permis să arătăm și noi cauzele care au dat naștere la aceste neînțelegeri.

Nu este, d-lor, cel dintâiu fapt din partea Evreilor acela care s'a petrecut la 22 Maiu; s'a mai întâmplat unul la 29 August 1876, care este aproape într'o egală proporție cu cel întâmplat la 22 Maiu. Acel fapt a dat iarăși ocaziune la strigări, la țipete, și prin urmare la o anchetă. Au țipat Evreii că sunt persecutați de către Români!...

La 29 August 1876, faptul s'a început printr'o bătaie, precum și acum o bătaie între Frunzuc și Cușmar face să sară femeile lui Șimșa în ajutorul lui Cușmaru, iar într'al lui Frunzuc toată lumea adunată la iarmaroc și de aci încăerarea generală,

de acì scandalul care a răsunit până dincolo de fruntariile țării!... Acest scandal, ca și cel dela 22 Maiu, nu erà preconcepțut, premeditat din partea Românilor.

Actele scrise care s'au citit înaintea d-voastră, cum și depozițiunile martorilor împreună cu rechi-zitorul d-lui Procuror, desvoltat astăzi, au constatat acest fapt: că Evreii se amestecau în alegerile comunale propuind candidatul lor și uzând de toate mijloacele putincioase pentru a-i asigurà reușita.

Reprezentant al județului, Președintele comitetului permanent v'a afirmat sub prestare de jurământ, că în ziua de 21, mergând la Darabani, a avut o convorbire cu Șimșa Hecht despre alegerea Primarului, și că acesta a zis: «Și Evreii au interese în alegerea Primarului, pentru că și dânșii plătesc dări» și că va susține cu orice preț candidatul lor. Aceste amestecări ilicite, v'a mărturisit-o și unul din amicii candidatului Evreilor, au produs la 22 Maiu, o înăsprire în spiritele cetățenilor români din Darabani. La 21 Maiu s'a făcut alegerea, și a doua zi s'a întâmplat cearta între Frunzuc și Cușmar, apoi scandalul petrecut.

Martorul produs întâiu, martor de bună credință, pe care toată lumea îl cunoaște ca om ce nu poate să facă o depozițiune interesată; martorul, în contra cărui nu poate, după d-l apărător al părții civile, să existe nici o contradicțiune, este martorul Tomida. Ei bine, d-lor, avem convicțiune în modul nostru

de apreciere ori nu? Dacă d-l avocat al părții civile este convins că un martor a cărui contradicțiune se poate proba, nu poate să serve de probă în stabilirea unei acuzațiuni, apoi ne mirăm cum tocmai d-l Tomida este cel dintâiu martor ales de d-sa; căci acest martor a spus că, fiind în gazdă în ziua aceea, la doctorul Biber, a ieșit prin târg, și într'o oră cât a zăbovit, a văzut atâtea fapte care după mărturia sa însuși nu putea să-i cadă sub ochi într'un timp așa de scurt. Medicul Biber vine însă și-l contrazice; spune că depozițiunea lui Tomida nu este exactă, fiindcă d-sa, în acel timp, a stat în casă, și nici că putea ieși din curte fiind porțile încuiate.

Intre aceste două depozițiuni, care este cea adevărată? Înțeleg să mi se zică: a doctorului poate să nu fie adevărată, precum poate să nu fie adevărată nici a lui Tomida. Dar într'un asemenea caz știința dreptului spune că nu pe presupțiuni se poate stabili o acuzațiune, ci pe probe neîndoioase. Așa dar acest martor putem să-l dăm la o parte.

Martorul Sandu Grădinar, etc., etc., sunt martori produși de partea civilă. Trec repede peste dânșii și vă împrăpățez numai în memoria d-voastră dacă aceștia pot să fie martori opuși acuzaților. N'am de cât să fac o comparație între Sandu Grădinar și Leon Focșăneanu. Sandu Grădinar, în dugheana în care eră, aude zicându-se: «Dați iama»! In acelaș moment celalt martor Leon Focșăneanu, care sta în

drum, nu aude nimica, pe când cel închis în casă aude. Judecați d-voastră, d-lor jurați!

Ast-fel și cu ceilalți martori; ei s'au contrazis cu toții. Până și profesorul, care e presupus că știe ora mai bine de cât oricine, ați văzut că n'a putut să spuie pe ce timp a văzut scenele ce ne descriesese. Nu-și aducea aminte dacă a venit cu doui cai, sau cu un cal; călare sau în trăsură. Pe niște asemenea dovezi vine partea civilă și vă cere să pronunțați un verdict de culpabilitate și să-l pronunțați ca străinii să nu zică că în țara românească nu este dreptate.

Acuma d-lor, pentru că d. și d-na Cimara au un proces cu Evreii, nu urmează că dacă într'adevăr acei Evrei sunt pașnici, cum erau în timpul răposatului Balș, să aibă un interes proprietarii de astăzi, descendenți ai generalului Balș, să-i maltrateze și să-i sărăcească. Dacă dar un asemenea interes nu poate fi din partea proprietății, trebuie dar să fi fost un alt interes, din altă parte, pentru a inventa împrejurări cărora dându-se proporțiuni exagerate, să se dea motiv străinilor, — de a căror opiniuni de un timp încoace purure ni se impune a ține seama în toate cestiunile noastre, chiar și cele de interes intern, — de a apăsă la timp cumpăna în favoarea celorlalți interesați și în contra noastră...

A fost dar o simplă bătaie începută în Darabani între Frunzuc și Cușmar, și la care s'au amestecat

oamenii cari se aflau în ziua aceea în târguşorul Darabani cu ocaziunea iarmarocului.

Un argument altul am văzut în gura reprezentantului ministerului public: Cum se poate să se distrugă 160 case ale Evreilor, și nici o casă a creștinilor? Cum se poate justifiea această alegere a devastatorilor? Faptul acesta se explică foarte ușor, d-lor jurați, dar nu în modul cum vrea să-l constate reprezentantul ministerului public unit cu părțile civile în contra vederilor Camerei de punere în acuzațiune. Provocațiunea fiind făcută de Evrei prin bătaia dintre Frunzuc și Cușmar, care a dat loc la amestecul altor români, ca Cărămidarul, care s'a văzut ieșind plin de sânge dintr'o dugheană evreească, — înțelegeți bine că încăerarea a trebuit să devină o bătaie mai întinsă.

Ast-fel, d-lor, se explică prezența oamenilor de la Curte în această învălmășală, — amestec în laudabilul scop, care am văzut, de a apăra casele Evreilor ca să nu fie jefuite. Și dacă oamenii Curții, împreună cu d-na Cimara, n'au putut să liniștească lucrul, n'au putut să facă ca scandalul să nu ia proporțiunile ce a luat, este că sosirea lor la fața locului a fost prea târzie; este, mai ales, că nimeni din partea autorităților nu s'a prezentat a le da concursul; și ați văzut domniile-voastre cum lucrul se regulase ca nici un picior de autoritate să nu se găsească atunci în Darabani; nici primarul, nici ajutorul de primar, nici chiar notarul, până și ofi-

terul de gardă cu toții lipsiau, unii la Rădăuți și alții aiurea; târgușorul eră cu desăvârșire abandonat.

Iată, d-lor, cum onor. procuror se prezintă înaintea d-v. în privința a 39 acuzați, din care pentru 9 vine și face declarațiune astăzi că n'are probe, dar totuși susține acuzațiunea!

Aceasta pentru întâia serie de acuzați.

Când însă vom trece la a doua serie, cei mai puțin culpabili, pentru care cu toate acestea vi se cere verdictul de condamnare, ce credeți d-niilevoastre că avem să vedem? N'am decât să vă citez oarecare nume pentru ca să împrăpățez memoria d-voastră; veți vedeà motivul ridicul pentru cari acești oameni s'au adus acì și stau la temniță de atâta timp!... Dacă nu ne vom aduce aminte decât de Pârju, Baraboiu, Lipcanu etc., toți aceștia, dintre care Pârju a arătat acelaș lucru și la judecătorul de instrucțiune, mai toți aceștia vom vedeà că stau închiși — ca să zic așa — prin procurațiune. Intrebând pe unul din ei, a răspuns, vă aduceți aminte: «că el nu a fost acasă nici când s'a întâmplat fap-tul de la Darabani, nici când s'au găsit lucrurile; «și dacă va fi luat cineva vre-un lucru, poate că «femeia lui să știe, sau poate le va fi aruncat la «dânsul în ogradă vreunul din Evrei».

Cu toate acestea, omul șade la pușcărie și onor. reprezentant al ministerului public, dezarmat de ori-ce probă, are curajul să susție înaintea d-niilor-

voastre să dați pentru acest nenorocit un verdict de culpabilitate! Aceasta este prea mult.

.....

Mă rezum. Instigatorii fiind Evreii, tot ce s'a întâmplat la Darabani în ziua de 22 Maiu 1877 este fapta lor: a lor fie și răspunderea!

Osebit de aceasta, este constatat că Ministerul public n'a stabilit că acești acuzați sunt indivizii cari au bătut și devastat. Așâ fiind, ce alt vă rămâne, dumnea-voastră, d-lor jurați, de cât a decide că, pe câtă vreme instigatorii sunt alții, pe câtă vreme ministerul public nu prezintă probe sigure, d-voastră care judecați lucrurile după conștiință, nu veți luà pe conștiință sufletele unor oameni cari vor muri de sigur în închisoare. Pentru aceea am deplină încredere că, cu toată convingerea, veți zice:

«Nu, acuzații aceștia nu sunt vinovați».

CARACTERIZARE GENERALĂ

Se deosebesc mai multe categorii sau specii de discursuri după felul ideilor ce tratează.

I. Discursurile religioase au de scop să învețe pe oameni adevărurile religiunii. Ele au ca temă o citațiune din cărțile sfinte pe care o dezvoltă cu toate detaliile necesare. Ele poartă numele de *predici*, *omilii* sau *învățăături*; une-ori se mărginesc numai a explica pasagiu cu pasagiu un text din evanghelie. Cuvântările cari au de temă lauda unui sfânt poartă numele special de *panegiric*.

II. Discursurile funebre se rostesc la o înmormântare. Ele se pot ține și cu ocazia amintirii morții unei persoane însemnate. Unele din acestea se socotesc ca specii ale celor religi-

oase, pentrucă se ia de obicei ca temă o citație din cărțile sfinte care se aplică la împrejurarea particulară despre care se vorbește. Cele mai multe însă, așa cum se fac azi, sunt independente; ele vorbesc despre meritele mortului și despre jalea celor cari rămân în urmă-i.

III. Discursurile militare se rostesc de comandanți spre a atâta și susține curagiul soldaților. La cei vechi, fiind armata mică, comandantul putea vorbi chiar el trupelor; astăzi însă fiind armata totdeauna numeroasă, în locul discursurilor se trimit corpurilor «*Proclamațiuni*» cari se citesc.

IV. Discursurile politice au ca temă o chestiune politică, adică privitoare la mersul trebilor statului, sau o privire asupra unui eveniment oarecare. Ele se rostesc în adunări legislative, adică în adunări cari fac legile; se rostesc în întruniri publice, adică, în çari vin cetățenii ca să asculte pe cei cari vor să-i lumineze despre drepturile lor;

se rostesc la sărbători mari, cum ar fi alegerea unui principe, aniversarea suirii pe tron a unui suveran sau aniversarea unui mare eveniment; se rostesc în fine la banchete.

V. **Discursurile academice** se numesc așa după o vorbă grecească, un anume Academos, persoană legendară, care avea niște grădini foarte frumoase. Acolò un mare filozof, Platon, se preumblă cu elevii săi și le explică diferitele doctrine filozofice. După numele acelui proprietar de grădini, s'a numit și teoria filozofică a lui Platon «Școală Academică», continuată de alți mulți filozofi. În timpurile moderne, Academiiile sunt sau școli înalte (ca universitățile) sau societăți de oameni învățați cari se ocupă numai de știință și de literatură. Printr'un înțeles mai larg, s'a numit scriere sau cuvântarea *academică* aceea care tratează o chestiune de literatură, de știință, independent de locul și ocaziunea unde se rostește. Intre aceste

discursuri avem dar: conferința, lecțiunea publică, disertațiunea, discursul de recepțiune, elogiul academic, memoriul academic, raportul.

1. *Conferința* tractează o cestiune de literatură, de știință, de artă în fața unui public adunat în mod liber. Ea își propune se facă cunoscute câteva adevăruri, însă în mod cât se poate de plăcut, în cât ea urmărește distracția paralel cu instrucția ascultătorilor.

2. *Lecțiunea publică* este tot o conferință, însă făcând parte dintr'un șir de subiecte, despre cari se vorbește în mai multe ocaziuni consecutive (în fiecă săptămână, de două ori pe săptămână, etc.).

3. *Disertațiunea* este o cuvântare de aceeaș natură cu conferința sau lecțiunea, însă ținută în fața unui anumit public: membrii unei societăți, doritorii de a serbă un eveniment istoric, literar, cum ar fi aniversarea patronului unei școli, etc.

4. *Discursul de recepțiune* se citește de un membru nou ales în Academie. El poate tracta o cestiune oarecare din specialitatea cu care se îndelețnicește sau poate vorbi despre meritele membrului al cărui loc îl ocupă. În acest caz discursul de recepțiune este un *elogiu academic*. Se obicinuește totdeauna ca, după discursul de recepțiune, unul din membrii vechi să dea un «răspuns», în care să facă elogiul membrului nou admis.

5. *Memoriul academic* este un studiu făcut de unul din membri și citit adunării.

6. *Raportul* este tot un asemenea studiu, însă după o însărcinare dată de Academie.

VI. *Discursurile judiciare* se rostesc la tribunale. Ele au de scop a interpreta o anume dispozițiune dintr'o lege pentru a o aplica la un caz dat. Temele pot fi foarte variate: cestiuni de drept *civil*, adică privitoare la ra-

porturile dintre cetățeni (proprietate, arendare, împrumuturi, etc.), cestiuni de drept *penal*, adică privitoare la delict, crime, etc.; cestiuni din celelalte ramuri ale dreptului (constituțional, maritim, internațional, comercial).

1. *Rechizitorii* se numesc discursurile în cari un magistrat (procuror) acuză în numele societății pe un prevenit pentru un delict sau o crimă.

2. *Pledările* sunt discursurile în cari avocatul apără pe clientul său.

3. *Memorii* se numesc pledările făcute în scris și pe scurt cari se dau magistraților în afaceri mai importante. Ele poartă și numele de *concluziuni scrise*.

4. *Rapoartele* sunt discursuri scrise de către unul din judecători ca să rezumeze desbaterile și să puie în evidență probele fiecărei părți.

5. *Rezumatele* se fac de președintele curții cu jurați, după ce a vorbit atât acuzarea cât și apărarea, pentru ca

să rezumeze dezbaterile și să dea pe scurt juraților o idee despre tot ce s'a vorbit.

6. *Discursuri de deschidere* se rostesc la începutul anului judecătoresc la diferite instanțe. Acestea se țin prin forma și scopul lor, mai mult de cele academice.

III

POVESTIRI DIN VIAȚA ORATORILOR CELEBRI

DIN VIAȚA LUI DEMOSTENE

Demostene, care erà vestit la începuturile lui *Eschine*, erà cu opt ani mai tânăr decât rivalul său. Erà născut la 385, la *Peania* în *Atica*. La vârsta de 7 ani piercù pe tatăl său, care erà un bogat fabricant de arme. Tutorii săi mâncară toată averea și-i neglijară educația. Cu toate acestea se duse să asculte pe *Platon*¹⁾ și *Academia*²⁾ a avut în el cel mai zelos școlar. Se hotărî să urmărească înaintea tribunalelor pe mizerabilii cari abuzase de situația lui de orfan. Luă ca să-l conducă în studiul oratoriei pe *Iseu*.³⁾

Ajuns la majoritate, pledă în contra tutorilor săi, cari fură osândiți la restituiri însemnate. Este probabil că *Iseu* l-a ajutat în compunerea celor 5 pledări ce a pronunțat în proces și pe cari le posedăm.

¹⁾ *Platon*, vestit filozof grec (429—347 înainte de Hr.)

²⁾ *Academia*, adică școala întemeiată de *Platon*.

³⁾ *Iseu*, (sec. IV înainte de Hr.), vestit orator grec.

Apoi Demostene încercă a vorbi dela tribuna publică, dar de două ori fu respins cu huidueli.

Stilul lui păreà obositor și întunecat, fără ușurință și fără grație. Dar aceste neizbânzi au înflăcărat și mai mult pasiunea lui pentru glorie. Se închise în timp de mai mulți ani într'o singurătate profundă, lucrând cu o energie remarcabilă pentru a învinge defectele lui naturale, îngălbenindu-se pe cărți, copiând și recopiând pe Thucydide,¹⁾ meditând, compunând și mai cu seamă declamând. În fine ieși la lumină, stăpân pe el și pe toate izvoarele artei. Atunci aveà 25 de ani. În puțin timp ajunsese la putere și la renume. Se servì și de talentul lui pentru a-și mări averea. Scrià pledările, cum a făcut Antiphon,²⁾ Iseu și atâția alții; caracterul lui violent se potrivea mai mult cu rolul de acuzator de cât cu acela de apărător și de apologist. Numeroasele discursuri judiciare cari ne-au rămas de la el nu sunt decât o mică parte din acelea ce a scris și a pronunțat.

Singure pledările lui Demostene ar fi de ajuns pentru a-i păstrà o reputație nemuritoare.

Dar cuvântările către popor și cuvântările lui politice îl fac să întrecă pe Iseu și pe toți ceilalți oratori antici. Cea mai mare parte din *Filipice*³⁾ sunt capo-d'opere. Apărarea lui Ctesiphon,⁴⁾ acest faimos

¹⁾ Thucydide (460—395 înainte de Hr.) vestit istoric grec; a scris *istoria războiului peloponexian*.

²⁾ Antiphon orator din Atena (479—411 înainte de Hristos).

³⁾ *Filipice* se numesc discursurile contra lui Filip.

⁴⁾ *Ctesiphon* a propus să se dea lui Demostene o coroană de

discurs al coroanei, este chiar întreaga ființă a lui Demostene, plină de focul geniului său și al pasiunilor care-l însuflețiau acum douăzeci de secole.

În timp de patrusprezece ani, Filip nu putu să facă un pas fără a se găsi în fața lui Demostene. Proiectele lui abiă concepute erau denunțate Greciei dela înălțimea tribunei; vedeà ieșind din toate părțile vrăjmași la accentele acestei voci inspirate; și Demostene nu se da în lături de a pune în această luptă sfântă chiar și onoarea lui.

Primià aurul dela regele Perșilor pentru a combate aurul lui Filip și-l semănà în toată Grecia fără a se gândi dacă va bănuì cineva că-și face și lui o parte și că-și vinde discursurile. Plutarch¹⁾ spune, cu o învederată exagerație, că, la Cheronea,²⁾ Demostene soldat n'a fost demn de Demostene oratorul și că acela care a contribuit mult să aducă această dezastroasă bătălie, își părăsi postul și-și aruncă armele. Dar Atenienii nu-l învinovățiră, fiindcă nu voiau să ceară dela un om de tribună cece puteau cere dela un om de meserie.

Odată Filip mort, Demostene încercă să ridice

aur; Eschine l-a acuzat că face o propunere contra legii; însă Demostene a ținut o cuvântare prin care a dobândit achitarea lui Ctesiphon și pedepsirea lui Eschine cu exilul.

¹⁾ Vezi biografia lui Plutarch între *bucățile de citire* din această carte.

²⁾ *Cheronea*, oraș în Beoția, unde Filip a învins (338 înainte de Hristos) pe Atenieni și pe Thebani.

Grecia în contra urmaşului lui; dar ruina Thebei¹⁾ arată că Grecia n'a făcut altceva decât să schimbe un stăpân pentru un altul mai teribil. Depărtarea lui Alexandru permise Atenienilor a se crede liberi un moment și Demostene își recapătă toată influența.

În fine primî în sala teatrului, în ziua concursului pentru noile tragedii, acea coroană de aur, cum propusese odată Ctesiphon să i se dea în numele poporului drept recompensă pentru devotamentul și serviciile lui.

Dar puțin timp după acest triumf, Demostene căzî în disgrație. Harpalus²⁾ care venise la Atena ca să ascundă fructul tâlhăriilor ce comisese precupețiă protecția oratorilor ca să-i poată fi permis a sta în oraș. Mai întîiu Demostene propuse isgonirea lui, dar în ziua când Harpalus trebuia să părăsească Atena, el nu vorbi. Tăcerea lui, pe care o explică printr'o boală care îi stricase vocea, fu interpretată în potriiva lui. Fu implicat în procesul lui Harpalus și condamnat de Areopag³⁾ la o amendă de 50 de talenți⁴⁾; sentința îl constituia prizonier pînă când va plăti această enormă sumă.

¹⁾ Theba a fost dărâmată în anul 336 (înainte de Hr.) de către Alexandru cel mare.

²⁾ Harpalus unul dintre generalii lui Alexandru cel Mare, guvernator al Babiloniei.

³⁾ Areopagul era tribunalul cel mai mare din Atena. E vorba de un proces cam obscur, în care se vede că Demostene era acuzat de corupțiune.

⁴⁾ Monetă greacă, care a avut diferite valori în diferite orașe și în diferite epoce. Talentul atic de argint era de 5000 fr.; cel de aur, mult mai mare.

Demostene, or și ce ar zice Plutarch, nu primise nimic dela Harpalus; nu numai pentrucă Demostene a protestat toată viața de nevinovăția lui, are cineva dreptul să-l creadă; dar casierul lui Harpalus prins la Rodos de Macedoneanul Philoxen și supus la torturi, numi pe toți cei ce primise bani dela Harpalus fără a pronunța nici odată numele lui Demostene. Philoxen, care nu aveà nici un cuvânt să cruțe pe vrăjmașii lui Alexandru, a mărturisit în scrisorile ce le scrià Aterienik, tot ce aflase asupra acestei aface: .

(L. Pierron)

DESPRE ELOCUENȚA LUI CICERONE

Cicerone, cel mai mare orator al Romanilor, s'a născut în anul 106 în. de Hr. în orașul Arpinum. Familia sa făcê parte din ordinea equestră. A crescut la Roma și a avut ca profesor pe poetul Archias¹⁾; a servit în armată și a luat parte la războiul cu Socii.²⁾

A debutat ca orator la vârsta de 26 ani în timpul

¹⁾ *Licinius Archias*, grec din Antiohia, stabilit la Roma pe la anul 80 înainte de Hr. Pe acesta l-a apărat într'o vestită cuvântare (62 înainte de Hr.): *Pro Archia poeta*.

²⁾ Războiul cu socii, adică cu aliații Romei (care pe atunci n'aveau drepturi egale cu Romanii) a ținut dela 90 până la 88 înainte de Hristos.

dictaturii lui Sulla.¹⁾ Cu ocazia primului său proces a avut de adversar pe celebrul orator Hortensius²⁾ și totuș a câștigat cauza.

De atunci renumele său a mers crescând. Intrând în funcțiunile publice, a fost mai întâiu questor în Lilybea (Sicilia) și mai târziu consul.

În timpul consulatului lui s'a întâmplat celebra conspirație a lui Catilina.

În timpul triumviratului lui Pompeiu, Cesar și Crassu,³⁾ el a fost persecutat de Clodiu, care a căpătat mare trecere atât la poșor cât și la triumviri. Astfel a putut să facă a se votă o lege contra lui Cicerone, acuzându-l că a trimis la moarte pe tovarășii lui Catilina fără să fi fost osândiți de poșor. Înainte de a se votă această lege, Cicerone plecă în exil; dar lucrurile se schimbă peste câteva luni, Clodiu pierdù toată influența de care se bucură și Senatul decretă chemarea lui Cicerone din exil. Întoarcerea lui a fost un adevărat triumf. Atunci a rostit el o serie de discursuri intitulate *Pro Domo*.

Amic al conjuraților cari au ucis pe Cesar, el trecù în partea lui Octavian, când se formă triumviratul lui Octavian, Antoniu și Lepid,⁴⁾ dar nu scapă cu viață, căci Antoniu cere ca acela care rostise vehemente *filipice* contra lui să fie pus

¹⁾ Dictatura lui Sulla a ținut dela 88 până la 79 în. de Hr.)

²⁾ *Quintus Hortensius* (114—50 înainte de Hristos) rival, apoi amic al lui Cicerone.

³⁾ Triumviratul lui Pompeiu, Cesar și Crassu, 60 înainte de Hr.

⁴⁾ Al doilea triumvirat s'a stabilit în anul 43 înainte de Hristos

pe lista proscrișilor. Astfel pieri Cicerone în vârstă de 63 de ani, ucis de oamenii adversarului său.

Iată ce zice Quintilian¹⁾ despre Cicerone:

«Marcus Tullius, silindu-se să imite cu totul pe Greci, a reprodus, după mine, vigoarea lui Demostene, abundența lui Platon, delicateța lui Isocrat. Și-a însușit prin studiu ceea ce era mai bun în fiecare din ei și a știut să cultive o sumă de calități proprii ale sale, căci el nu se aseamănă cu un râușor care se formează din apa ce o varsă ploaia, ci este un izvor care țâșnește din munte. Se pare că Provedința l-a trimis în lume ca să se vadă într'însul toate puterile elocuenței. Cine poate să explice lucrurile cu mai multă grijă decât el; cine poate să miște cu mai multă putere; cine are mai mult farmec în vorbire? E totdeauna atâta autoritate în tot ce spune încât ți s'ar părea că e rușinos să nu fii de părerea lui. De aceea contemporanii lui l-au numit *regele elocuenței judecătorești* și pentru posteritate «Cicerone» a rămas nu ca numele unui om, ci ca numele însuș al elocuenței».

Puterea cea mare a lui Cicerone sta cu deosebire în patetic. Acest lucru îl spune chiar el într'una din lucrările sale retorice (Orator, XXXVII—XXXVIII):

«Ce aș putea spune despre arta care consistă în a escită compătimirea? Atâta m'am exercitat de

¹⁾ *Quintilian* (sec. I după Hr.) vestit scriitor de retorică și gramatică.

mult în cât de câteori eram mai mulți cari aveam să pledăm aceeași cauză, se învoiau toți ca să mă lase pe mine cu perorațiunea. Dacă aveam oare care succes în acest gen, nu artei îl datoram, ci unei sensibilități naturale. Talentul meu în acest gen, pentru care regret că nu are mai multă putere, se poate judecă după discursurile mele, cu toate că citirea nu poate să înlocuească acea căldură de acțiune care dă elocuenței vorbite atâta superioritate față de cea scrisă.

«Dar nu e destul numai a escită compătimirea judecătorilor, după cum am făcut adesea și într'un mod așa de atingător încât în vorbirea uneia din pledările mele, am prezentat un copil în brațe, că într'o altă cauză am ridicat de odată pe ilustrul acuzat pentru care pledam, și că luând de asemenea în brațe pe fiul lui, un copil mic, am făcut să se cutremure forul de plânsete și de gemete; nu e destul aceasta, trebuie să escitezi în sufletul judecătorului, invidia, bunavoință, disprețul, admirația, ura, iubirea, desgustul, speranța, frica, bucuria, durerea. In lucrările mele se vor găsi exemple pentru toate aceste pasiuni deosebite: pentru cele tari în discursurile contra lui Verres,¹⁾ pentru cele blânde în apărările mele²⁾. Toate mijloacele, în adevăr, de a

¹⁾ Discursurile contra lui Verres, fostul proconsul acuzat de Cicerone că prădase provincia, s'au pronunțat în anul 71 în. de Hr.

²⁾ Diferitele discursuri în cari s'a apărat de acuzațiile ce i s'au adus, mai ales cele *Pro domo*.

mișcă sau de a potoli spiritele, le-am încercat, aş putea zice chiar, le-am dus la perfecție, dacă nu m'aş teme că voi fi acuzat de prezumțiune, deși spunând adevărul».

ELOCUENȚA LUI ANTONIU

Antoniu¹⁾ n'a scris nici unul din discursurile lui. Pentru aceasta dădeà o justificare care face mai multă cinste înțelepciunii decât sincerității. El vroià să fie totdeauna în putință de a nega dacă i s'ar fi imputat că a zis odată ceva ce nu trebuia să zică. Principiile pe cari le profesà asupra datoriilor de orator judiciar îl făceau să treacă dela alb la negru, trecând dela o cauză la alta; și negreșit pentru aceasta nu se expunea nici odată a vedeà pe vre-un Brutus punându-l în contradicție cu el însuș. In ce privește morala de orator, Antoniu n'aveà decât un singur ideal: succesul. Se decideà cu greu să se ocupe cu o cauză oarecare; dar, dacă acordà cuiva protecția lui, o făcea fără rezervă. Apără interesele clientului prin toate mijloacele posibile, oricare ar fi fost valoarea morală, numai să-i poată servi a atinge scopul. Aceasta este teoria pe care Antoniu o dezvoltă singur în dialogurile în cari Cicerone îl

¹⁾ E vorba de oratorul *Antoniu*, moșul triumvirului. Vezi nota 2 dela pag. 16.

faceà să vorbească.¹⁾ Dar ceea ce spune despre conștiința cu care căută să-și îndeplinească sarcina compensează erorile acestei doctrine prea mult advocătești. Se pătrunde adânc de sentimentele pe cari vrea să le inspire judecătorilor și auditorilor săi. Nici odată d. ex. nu căută să provoace compătimirea pentru client, dacă el însuși nu se simțîa emoționat de durere și de milă.

Astfel, printr'o mișcare spontanee, ziceà el, iar nu prin calcul sau prin artă, a sfâșiat tunica lui Manius Aquillius dinaintea ochilor poporului pentru a arătà rănile de care erà acoperit pieptul acuzatului. La vederea acestor răni, Marius²⁾ fu mișcat de soarta vechiului lui tovarăș de arme, acest om sălbatec vărsă lacrimi și Aquillius fu achitat.

Acestea erau triumfurile elocuenței lui Antoniu. Cicerone vorbește totdeauna cu o vie admirație de această elocuență³⁾.

Iată ce zice el (Brutus XXXVII):

«Antoniu se gândîa la tot; el așezà fiecare lucru așà ca pentru efectul ce urmărià să tragă cel mai mare folos posibil; și după cum un general face să înainteze la timp cavaleria, infanteria, trupele ușoare, el își așezà argumentele în partea discurs-

¹⁾ Adică scrierile de retorică (*Brutus, Orator, De optimo genere oratorum*), în cari arată părerile lui Antoniu,

²⁾ E vorba de Caius Marius, care a condus statul Roman ca dictator (86 înainte de Hristos), pedepsind pe partizanii dușmanului său Sulla cu cea mai mare asprime.

³⁾ Până aci după: A. Pierron, *Histoire de la littérature romaine*.

sului care-i conveniã. Aveã o excelentã memorie, nici odatã n'ar fi fost bãnuit de muncã și totdeauna aveã aerul de a vorbi fãrã preparație. Cu toate acestea erã așã de preparat cã ți se pãreã cu judecãtorii nu sunt destul de preparați pentru a se pãzi de surprinderi. Expresiunile lui nu erau de o mare eleganță; nu treceã dar cã are o elocuțiune îngrijitã; pe de altã parte nu aveã nimic grosolan și termenii lui erau aceia cãri convin unui orator.

«Am spus: dacã trebuie sã ținem socotealã de o dicțiune corectã, aceastã calitate e mai pușin mare prin ea însãși decãt pentrucã în general este neglijatã. Nu este atãt de mare meritul de a-ți cunoaște limba cãt este rușine a nu o cunoaște.

«Antoniou aveã mai multã grijã de efect decãt de grație. Alegerea cuvintelor, locul lor, legãtura între perioade erau totdeauna rezultatul unui calcul».

B O S S U E T

Bossuet (1627—1704) a studiat în colegiul Iezuiților din Dijon, apoi la Paris și a fost numit preot și canonic la Metz ¹⁾. Acolo trãieã izolat, împãrțindu-și timpul între rugãciune și studiu. Peste tot pe unde își făcuse studiile, prin toate cercurile avu-

¹⁾ Metz (siteste, mess), oraș în Franța, trecut, dupã pacea din 1871, la Germania.

sese succese strălucite; dar, deși numai de 25 de ani, această timpurie celebritate nu putea seduce un spirit așa de puternic; de aceea a preferit să se ducă în provincie și numai afacerile Capelei dela Metz îl aduseră la Paris în mijlocul amicilor săi.

Aci începù o serie de predici în timpul unui post al Paștilor. Ele atraseră atențiunea tuturor ascultătorilor, tuturor oamenilor însemnați din stat și a Anei de Austria ¹⁾.

Această prințesă voia să-l accușe. Debutul tânărului predicator impresionă adânc auditoriul.

E de mirare — zice un scriitor — cum se admiră această cuvântare sobră și simplă, care se ridică fără sforțări la cea mai înaltă elocuență; nici erudițiune afectată, nici citațiuni ambițioase, nici indulgențe pentru urâtul gust al timpului sau vanitatea auditoriului; limbajul sfintelor scripturi, învățăturile părinților și ale doctorilor reapar în fine la catēdra creștină cu autoritatea unui puternic geniu, cu autoritatea și strălucirea unei limbi nemuritoare.

Fiind mai târziu episcop la Condom, rostì discursul la moartea Henrietei de Franța, regina Angliei ²⁾, urmat de alte cuvântări, cari îi stabiliră renumele de mare orator.

Bossuet n'a reușit dela primele încercări. A muncit

¹⁾ Ana de Austria, regina Franței, soția lui Ludovic XIII (1601—1666).

²⁾ Moartă în 1669; fosta soție a Regelui Angliei, Carol I.

mult și a scăpat treptat de multe din defectele cari se observă în primele sale lucrări.

«Niciodată nu-și învătă cuvântările pe din afară. Se pregătiă foarte bine, uneori își scriă discursul întreg și-l citiă odată înainte de a se urcă în amvon; acî da drum liber inspirațiunii sale, care completă și îndreptă cele pregătite prin reflexiune. Nu repetă niciodată predicile pe cari le mai ținuse... În orațiunile funebre ne impresionează nu atât datele biografice și învățăturile ce rezultă, ci mai mult emoțiunea personală a oratorului. Deaceea cele mai frumoase din ele sunt acelea în cari a vorbit despre persoane pe cari le-a cunoscut deaproape. De acî vine puterea patetică a exprimării durerii și puterea simpatiei admirative, ce deșteaptă în ascultători vorbirea lui». (Lanson).

CONDIȚIUNILE ORATORULUI

PĂRERILE LUI CICERONE DESPRE CONDIȚIUNILE ORATORULUI

Cicerone n'a fost numai un orator strălucit, al cărui renume a trecut peste veacuri; el a studiat în amănunt arta oratoriei. Avem dela el mai multe scrieri de retorică, dintre cari cele mai însemnate sunt: «*Brutus sive de claris oratoribus*», (Brutus, despre oratorii celebri), «*Orator*» (Oratorul), «*De optimo genere oratorum*». (Despre oratorii perfecți).

Iată câteva pasagii din aceste scrieri:

Cele două merite de căpetenie ale oratorului sunt: întâiul a argumenta cu dibăcie pentru a lumina pe ascultători; al doilea, a mișca sufletul ascultătorilor prin puterea *acțiunii*. Acela care știe să înflăcăreze pe judecător, reușește mai sigur decât acela care se mărginește să-l instruească. (Brutus, XXIII).

Orator elocuent, după ideia care o avea M. Antoniu¹⁾, va fi acela care înaintea judecătorilor și la orice discurs public, va ști să probeze, să placă și să miște. Este trebuincios a proba, dulce a plăcea; dar a mișca este a învinge. Dela acest din urmă

¹⁾ Vezi despre el la pag. 109.

mijloc atârnă izbânda. Dela aceste deosebite funcțiuni derivă deosebitele feluri de stil. Cel simplu este destinat a probă; cel temperat a plăceà; cel vehement a mișcà; în acest din urmă mai cu seamă stă puterea artei oratorice. Oratorul va ști a deosebì ceeace aparține fiecărui gen și a se exprimà după trebuința cauzei, căci temeiul elocuenței, ca al oricărui alt lucru, este bunul simț. (Orator, XXI).

Oratorul trebuie să deosebească toate conveniențele relative la gândiri și la expresiuni. Imprejurările de stare, de rang, de reputațiune și de vârstă, acelea ale locului, ale timpului, ale auditoriului cer expresiuni și gândiri deosebite. În discursuri, ca și în viață, trebuie să observe cuviințele. Trebuie ca oratorul să facă stilul potrivit cu subiectul și cu caracterul celor cari ascultă.

Ce poate într'adevăr să fie mai necuviincios decât să întrebuințezi în pledarea dinaintea judecătorului vorbe mari despre lucruri comune sau să vorbești de maiestatea poporului roman în termeni simpli și familiari! (Orator, XXI).

Trebuie, după mine, ca omul într'adevăr elocuent nu numai să aibă această putere de a se exprimà cu abundență și bogăție, dar să studieze arta care are raport imediat cu elocuența: *dialectica*²⁾. Într'adevăr cu toate că este o diferență între o disertație și un discurs, între a vorbi și a ști să vorbești, și una

²⁾ *Dialectica*; arta de a formulà raționamentele și a le înlănțui în mod logic.

și alta sunt cuprinse în arta de a vorbi. (Orator XXXII).

Nu e destul numai ca oratorul să fie dialectician, trebuie încă să cunoască bine toate părțile filozofiei. Fără aceasta nu va avea nimic de zis asupra religiei, asupra sentimentelor de familie, asupra iubirii de patrie, asupra binelui și răului, virtuții și viciului, asupra datoriilor, asupra durerii și plăcerii, asupra turburărilor sufletului și asupra iluziilor minții idei cari intră adesea în discursurile publice, și pe cari nu le poate spune oratorul cu putere, abundență, și bogăție, fără știința de care vorbește. (Orator XXXIII).

A nu serie de loc, sau a nu serie așa de bine cum vorbești, sunt lucruri cari provin din pricini deosebite. Sunt oratori cari n'au redactat niciodată nimic, de lene sau de frică d'a nu amestecă lucrarea dela forum și aceea de cabinet. Intr'adevăr, foarte adesea ori nu se scriu discursurile decât după ce s'au pronunțat, iar nu în scopul de a le pronunța.

Alții nu țin în seamă această grijă pentru că nu se gândesc de loc a se perfecționa și nimic nu e mai potrivit pentru aceasta decât compoziția. Dealtmătrelea odată ce sunt convinși că au câștigat destulă glorie în arta de a vorbi, sunt foarte puțin doritori de a lăsa posterității amintirea talentului lor; chiar cred că reputația lor este mai mare dacă ceeace au scris nu va fi citit de cunoscători. Alții se cred mai tari în improvizație decât în stil, și aceasta

se întâmplă de ordinar la oamenii dotați cu mari dispoziții cărora le lipsește fondul științei; astfel a fost Galba¹⁾); poate că pe când vorbiă eră înflăcărat, nu numai prin forța geniului lui, dar printr'o inimă fierbinte, printr'un patetism pe care îl aveà dela natură. (Brutus, XXIV).

Omul vulgar aplaudă de multe ori un orator care nu este demn, dar atunci aplaudă fără comparație; decă-i face plăcere să asculte un orator mediocru sau chiar rău, el nu simte că e și ceva mai bun, el aprobă ceea ce aude, orce ar fi aceea ce aude. Orât ar fi de mic meritul oratorului mediocru, el captivă auzul nostru. Nu e într'adevăr nimic care să lucreze asupra spiritelor ca metoda și po-doaba discursului. (Brutus, LII).

¹⁾ Unul dintre oratorii despre care vorbește Cicerone în scrierile sale retorice (în special în «*Brutus*»). Galba a trăit în secolul II înainte de Hristos.

CARACTERIZARE GENERALĂ

A fi *orator* înseamnă, în înțeles general, a vorbi bine, adică a spune așa lucrurile ca să convingem pe cei ce ne ascultă despre adevărul ziselor noastre și a-i hotărî, dacă este nevoie, la vreo acțiune anumită. Aceasta e un dar natural. Întâlnim adesea oameni cari au această calitate de a te impresionă când spun ceva. Zicem atunci despre ei că au *elocuență naturală*.

Darul natural nu este însă de ajuns; se cere o anume cultură, se cer anume calități intelectuale și morale. Așa au fost oratorii al căror nume a trecut peste veacuri.

La Greci și la Romani, pentrucă debaterile în public aveau un mare rol, s'a dezvoltat oratoria și s'au stabilit cerințele ei, întemeiându-se stu-

diul *retoricei*, adică studiul condițiilor oratorului.

Oratorul perfect, cum l-au înțeles cei vechi, este un bărbat de o onestitate exemplară, om învățat, cunoscător adânc al filosofiei, un observator minuțios al vieții și obiceiurilor omenești, cu vorbire convingătoare, cu înfățișare plăcută, cu glasul simpatic, cu pasiuni puternice, însă destul de bine stăpânite.

Negreșit, e greu să se găsească toate aceste calități într'un om; de aceea n'a existat orator care să nu aibă vre-o lipsă; totuș găsim o bună parte din ele la toți oratorii cei mari.

Să rezumăm acì principalele reguli pe cari trebuie să le aibă în vedere acei cari voesc a fi oratori.

S'a zis că *poetul se naște, iar oratorul se face* (poeta nascitur, orator fit). Aceasta este adevărat numai în parte, căci, precum se cer daruri naturale spre a fi poet, tot asemenea se cer daruri naturale pentru a fi orator.

Studierea subiectului trebuie să fie prima preocupare a oratorului. Trebuie să-l cunoască în toate amănunțele și să fie el mai întâiu pe deplin convins de acele despre care voește a convinge pe alții. Retorii vechi au dat numele de *inventiune* acestei cercetări amănunțite, adică găsirea tuturor argumentelor sau probelor pe cari trebuie să le întrebuițeze în discurs. Adunând materialul întreg, se va procedea la *dispunerea* lui după un plan bine întocmit și apoi se va gândi oratorul la frazele cu cari trebuie să-l rostească, adică la *elocuțiune*.

— Ce scop urmărește ori-ce orator cu un discurs al său? Cei vechi ziceau că se deosebesc trei scopuri: să convingă, să placă, să miște. (Erit eloquens is qui in foro causisque civilibus ita dicet ut probet, ut delectet, ut flectat). În vederea lor se va pregăti deci oratorul.

Dacă probele sunt bine adunate și bine întocmite, va convinge.

Ca să placă, e dator să ție seamă de niște condițiuni, pe cari cei vechi le-au numit *moravuri oratorice*. Ele s'ar putea defini astfel: «ce trebuie să crează publicul despre cel ce vorbește». Publicul trebuie să creadă că este un om care se înfățișază după o pregătire anumită; că nu poate avea nicidecum intenția să-l amăgească; să-l vadă că este modest, adică nu vrea să-și impună părerile, ci lasă pe ascultători să le primească dacă vor voi; să capete credință că un interes superior, interesul special al ascultătorilor adunați acolo, ori interesul general al statului, îl face să vorbească, iar nu folosul său personal. Ca să placă, oratorul trebuie să ție seamă de condiția ascultătorilor, de vârsta lor, de cultura lor, de starea lor sufletească în momentul când le vorbește. Aceasta este un important element de succes.

Ca să miște sau să înduplece pe ascultători, oratorul are trebuință de

patetic. Prima condițiune este ca el însuși să fie mișcat (si vis me flere, dolendum pimum ipsi tibi ¹⁾); apoi să caute a transmite ascultătorilor starea sa sufletească. Aceasta o face prin căldura cuvântării sale. Regule în această privință nu se pot da; în această parte mai ales decide darul natural. Atâta se poate recomanda oratorului, să găsească momentul când ascultătorii sunt destul de bine pregătiți ca să poată simți și ei o emoțiune puternică; de aceea am văzut că pateticul stă la sfârșit și numai în rare cazuri stă la începutul discursului.

Uneori oratorii, ca să provoace înduioșarea ascultătorilor, recurg la mijloace indirecte, adică pun sub ochii ascultătorilor scene sau obiecte cari pot să producă emoțiuni. Atunci avem un patetic indirect. Așa ar face un procuror care ar aduce în fața juraților hainele pline de sânge ale unei

¹⁾ Așa a zis Horațiu.

victime sau cuțitul cu care s'a servit
asasinul; așa a făcut Antoniu când
a descoperit corpul plin de răni al
lui Cezar.

GENUL ISTORIC

CUVÂNT INTRODUCTIV
LA
CURSUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ ¹⁾

Rostit la 24 Noembrie 1843 la Academia Mihăileană ²⁾

DE
MIHAIL KOGALNICEANU

După priveliștea lumii, după minunile naturii, nimica nu este mai interesant, mai măreț, mai vrednic de luarea noastră aminte, decât *Istoria*.

Istoria, domnilor mei, după zicerea autorilor celor mai vestiți, este adevărata povestire și înfățișare a întâmplărilor neamului omenesc; ea este rezultatul vârstelor și a experienței. Se poate dar, cu drept cuvânt, numi glasul semințiilor ce au fost și icoana vremii trecute. Karamzine ³⁾, în alte cuvinte, o numește: *testamentul lăsat de către strămoși strănepoților, ca să le slujească de tălmăcire vremii de față, și de povățuire vremii viitoare*.

¹⁾ După Cronicile României vol. I, ed. 2.

²⁾ Academia Mihăileană: școala superioară, întemeiată de Mihail Sturdza, domnul Moldovei în 1835. În clădirea acesteia s'a așezat mai târziu liceul Național din Iași.

³⁾ *Karamzine*, istoric rus (1765—1826).

În această privire atât de importantă, istoria, după Biblie, trebuie să fie, și au fost ¹⁾ totdeauna, cartea de căpetenie a popoarelor și a fieștecării om în deosebi pentru că fieștecare stare, fiecare profesie află în ea regule de purtare, sfat la îndoirile sale, învățătură la neștiința sa, îndemn la slavă și la faptă bună.

Domnitorul prin istorie se deșteaptă la nobila ambiție de a face lucruri mari și drepte, și prin urmare de a trăi în viitorime. Lauda neștearsă și nemurirea cu cari sunt încununăți ocârmuitorii cei buni, defăimarea și hula cari sunt totdeauna partea celor răi, e mai cu neputință ca să nu le insuffle în inimă dorința spre bine și spre virtute, dacă inima lor nu le este încă stricată prin gangrena lingușirii. Cele mai înalte izbânzi, cele mai slăvite fapte, nu vedem oare că s'au îndemnat prin istorie? Spre pildă, biruința Asiei, după mărturisirea tuturilor istoricilor vechi, s'a pricinuit prin deasa citire a Iliadei ²⁾ de către Alexandru cel Mare ³⁾. Cine nu știe că acest falnic izbânditor purtă neconținut cu sine, într'o cutie de aur, poema lui Omer; și ce este Iliada alta, decât o istorie în versuri, cea mai veche și cea mai

¹⁾ Între particularitățile vorbirii românești din vremea aceea (ca și ale celei din veacurile trecute), eră și întrebuițarea formei *au* în loc de *a* a auxiliarului (*a avea*) la persoana 3-a singulară. Astăzi această particularitate, deși se găsește în unele provincii în limba vorbită, este socotită pentru limba literară, ca un *arhaism*.

²⁾ Iliada: poemă greacă celebră, care povestește un episod din marile războiuri troiane.

³⁾ Alexandru cel Mare a domnit între 336—323 a. Chr. Vezi asupra acestui fapt: *Plutarch, Alexandru, X*.

frumoasă din toate! Fără a merge în veacuri aşă depărtate, nu s'au văzut mai în zilele noastre un alt Alexandru, Carol XII, deşteptându-şi geniul spre izbânzi şi slavă ¹⁾, prin cetirea vieţii Macedoneanului, scrisă de Quint-Curţie? ²⁾ Care, dar, împărat, care domn nu trebuie să tremure dinnaintea istoriei, acestui straşnic tribunal, ce are să-i judece cu aceeaş nepărtinire, precum odinioară Egiptenii judecau pe regii lor ieşiţi din viaţă?

Dătătorul de legi, bărbatul de stat, în istorie învaţă tocmelile ocârmuitorilor, puterea şi slăbiciunea lor, pricinile de sporire sau de scădere a staturilor, felurile de guvern sub cari au înflorit mai mult, legile cari au avut înrâurirea cea mai priincioasă sau cea mai stricăcioasă asupra puterii, asupra culturii, asupra moralului noroadelor.

Oşteanul în istorie găseşte pildele cele mai drepte şi mai adevărate despre strategie; cărturarul, filozoful în ea văd înaintarea duhului omenesc, răstăcirile sale, descoperirile geniului, pricinile neştiinţei, a superstiţiei şi a întunericului.

Simplul particular, în cetirea istoriei, găseşte mângâiere pentru relele de faţă; ea îi arată că, prin o tristă fatalitate, perfecţie n'au fost niciodată în lume, virtutea mai totdeauna au fost prigonită în viaţă, şi că răsplata ei cele mai de multe ori nu i-au venit

¹⁾ Carol XII a fost rege al Suediei între 1697—1718.

²⁾ Quintus Curtius Rufus, istoric roman din primul secol al erei creştine, a scris: *Vita Alexandri Magni*.

decât după moarte. Cine nu trebuie să-și uite durerile și nemulțumirile, când istoria îi arată pe niște cetățeni vrednici de a porunci lumii, cari au fost jertfa tiranilor, și, de multe ori, chiar a compatrioților lor? Nenorocirile noastre trebuie să le socotim de nimic, când vedem pe un Socrat¹⁾ silit să primească otrava chiar din mâna Atenienilor, pe un Aristid²⁾ supus ostracismului, numai pentru că eră numit cel drept, pe un Caton³⁾, dându-și singur moartea, ca să nu-și vadă patria în robie. Li cu neputință ca cine-va, insuflat de asemenea pilde, să nu-și îmbărbăteze caracterul, să nu dorească a imita pe acești străluciți bărbați, făcând abnegație de sine și râvnind numai folosul obștesc.

Cât trebuie, dară, să ne fie dragă această știință înaltă, care, las că ne dă o petrecere folositoare, și prin citirea ei ne îndestulează curiozitatea cea mai nobilă, dar ne învață încă a fi buni, ne mântue de prejudețe, ne sporește ispita prin ispita veacurilor trecute, și ne lungeste, cum am zice, viața.

«A nu ști ce s'a întâmplat înainte de a fi născut, este, zice Cicerone, tot aceea ca când ar fi necentenit prunc; căci ce este vârsta omului, dacă memoria faptelor noastre nu s'ar unì cu veacurile cele de mai înainte?»

¹⁾ Socrat, filozof grec, a trăit între 468—399 a. Chr. Asupra morții lui se poate citi scrierea lui *Platon*: *Criton*.

²⁾ *Plutarch*, *Aristide*, XI—XII povestește această întâmplare.

³⁾ Cato din Utica (95—46 a. Chr.) Întâmplarea e povestită de *Plutarch*, *Cato* LXXV și urm.

Istoria singură poate, ca într'o panoramă întinsă, să ne arate împărățiile trecute înainte de mii de ani; ea ne face privitori la luptele, la revoluțiile, la sfaturile, la schimbările întâmplătoare dela începutul lumii; ea scoate din morminte pe strămoșii noștri, și ni-i înfățișează ca vii dinaintea ochilor, cu toate virtuțile, cu toate patimile, cu toate năravurile lor. Ea, dară, ne leagă cu vecia, puind în comunicație semințiile trecute cu noi, și iarăș și pe noi cu semințiile viitoare, cărora are să le trădece povestirea faptelor noastre.

Pe lângă toate aceste, istoria are și neprețuitul dar de a judecă cu nepărtinire faptele contemporanilor noștri, pe cari noi nu avem curagiul sau destoinicia de a-i cunoaște drept și adevărat.

Studiul istoriei, domnilor mei, au fost în toate timpurile ocupația de predilecție a oamenilor gânditori. Niciodată însă n'au avut importanța și universalitatea de care se bucură astăzi. La cei vechi, ea eră partea numai a oștenilor și a filozofilor, din pricina scumpetei manuscripturilor. Astăzi însă, ori și unde nația este ceva înaintată, istoria este cetirea obștească a tuturor stărilor, până și cele înjosite. In Franța, țăranul, seara la colțul focului, ca să se odihnească de trudele zilei, citește mărețele reforme ale Constituantei și strălucitele biruințe ale lui Napoleon. In Prusia, de câte ori mi s'a întâmplat să văd, în vremea popasului, pe muncitorul de pământ cetind, în umbra unui copac, faptele marelui Frederic!

Această norocită popularitate a istoriei vine mai ales din două pricini. Cea întâia este că astăzi fieștecare cetățean are drept și îndatorire de a se ocupă cu trebile Statului, că fieșicine dorește a ști cari sunt și cum să păzesc drepturile naționale, câștigate de către strămoși; și unde poate cineva să le găsească mai bine deslușite decât în istorie? A doua pricină, și cea de căpetenie, este aflarea tiparului, mulțămită, și de o mie de ori mulțămită aceluia care dintâu au găsit această artă, cea mai mare împrăștiitoare și păstrătoare a întâmplărilor, fără care istoria nici odată n'ar fi ajuns în cinstea universală în care se află. Nici nu pot să vă arăt cât lipsa acestei înalte aflări aruncă nedumerire în povestiri, nesiguranță și întunec în tot. Această lipsă, domnilor mei, este pricina că între Români, chiar și între cei mai însemnați, se găsesc așa de puțini cari cunosc istoria. Tiparul, la noi, nu este încă destul de slobod și de împrăștiat: noi n'avem încă publicată în limba națională măcar o istorie universală ¹⁾ și ce vorbesc de istoria universală, când chiar analele patriei noastre zac în întunec, păstrate numai în niște manuscrite, din cari două, din pricina copiștilor, nu se potrivesc! ²⁾ Și cu toate

¹⁾ Prima istorie universală în limba română s'a publicat de Aaron Florian la 1846.

²⁾ Primele colecțiuni de cronici vechi s'au publicat în *Magazin istoric*, revistă redactată de A. T. Laurian și N. Bălcescu (între anii 1845—1848) și în *Letopiseșele Moldovei* de M. Kogălniceanu (întâia ediție la 1852; a doua la 1872). La 1853 a apărut *Cronica*

aceste tiparul ar fi cel mai sigur și mai grabnic mijloc ca să ajungem la civilizația societății europene. Noi cari ne fălim cu propășirile ce socotim că facem, noi cari nu vorbim decât luminare și civilizație, dacă voim să avem în faptă aceea ce vorbim, ar trebui să urmăm pildei Nord-Americanilor, a căror cea întâiu treabă, de care se apucă, când își fac vre-o nouă așezare, este să deschiză un drum și să aducă cu dânșii un teasc, spre tipărirea unui jurnal. Prin această îndoită operație, ei ajung țelul și fac analisisul a orice sistem social, pentru că, cum zice Volney¹⁾, societatea nu este decât comunicația ușoară și slobodă a persoanelor, a lucrurilor și a ideilor.

Dacă istoria, în deobște, adică a neamului omenesc, este așa de interesantă în rezultatele sale, cu cât mai mult trebuie să ne fie istoria patriei, a locului unde am văzut ziua? Omul totdeauna înainte de neam și-au iubit familia, înainte de lume și-au iubit neamul și partea de pământ, fie mare, fie mică, în care el s'au născut, au petrecut dulcii ani ai copilăriei ce nu se mai întorc, au simțit cea întâiu bucurie și cea întâiu durere de bărbat. Acest simțământ sfânt, nu cunosc încă nici un neam, nici o seminție cât de brută, cât de sălbatecă, care să nu-l aibă. M'aș întinde prea departe de subiectul²⁾ meu,

lui Șincai. Aceste trei au pus fundamentul cercetărilor istorice serioase în literatura română.

¹⁾ Volney, scriitor francez 1757—1820, a scris: «*Les ruines*» ș. a.

²⁾ Subiect (franțuzism întrebuințat pe vremea aceea): subiect.

dacă m'aș pune a vă arată pilde despre aceasta: ele sunt nenumărate.

Ce interes mare trebuie să aibă istoria națională pentru noi, îmi place a crede că și d-voastră o înțelegeți ca și mine. Ea ne arată întâmplările, faptele strămoșilor noștri, care prin moștenire sunt și ale noastre. Inima mi se bate, când auz rostind numele lui Alexandru cel bun, lui Ștefan cel mare, lui Mihaiu Viteazul; da, domnilor mei! Și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați pentru mine sunt mai mult decât Alexandru cel mare, decât Anibal, decât Cesar; aceștia sunt eroii lumii, în loc că cei d'întâiu sunt eroii patriei mele. Pentru mine bătălia dela Răsboieni are mai mare interes decât lupta dela Termopile, și izbânzile dela Racova și dela Călugăreni îmi par mai strălucite decât cele dela Maraton și Salamina, pentru că sunt câștigate de către Români! Chiar locurile patriei mele îmi par mai plăcute, mai frumoase decât locurile cele clasice. Suceava și Târgoviștea sunt pentru mine mai mult decât Sparta și Atena! Baia, un sat ca toate satele pentru străini, pentru Români are mai mult preț decât Corintul, pentru că în Baia, avanul Riga ¹⁾, al Ungariei, Mateiu Corvinul, viteazul vitejilor, Craiul Crailor, cum îi zicea Sixt IV, rănit de sabia moldoveană, fu pus în fugă și uită drumul patriei noastre!

Trebuința istoriei patriei ne este neapărată chiar

¹⁾ Riga (arhaism): rege.

pentru ocrotirea drepturilor noastre împotriva națiilor străine. Neavând istorie, fieștecare popor dușman ne-ar putea zice cuvintele d-lui Aaron ¹⁾. «Începutul ce ai este necunoscut, numele ce porți nu este al tău, nici pământul pe care locuești! soarta ta așa au fost, ca să fii tot după cum ești: leapădă-te de începutul tău, schimbă-ți numele sau primește pe acesta ce ți-l dau eu, ridică-te și du-te din pământul pe care locuești, căci nu este al tău și nu te mai munci în zadar, căci tu nu poți fi mai bine de cum ești». Și în adevăr, toate aceste cuvinte ni s'au zis de către străini: începutul nostru ni s'au tăgăduit; numele, ni s'au prefăcut; pământul ni s'au sfâșiat; drepturile, ni s'au călcat în picioare, numai pentrucă n'am avut conștiința naționalității noastre, numai pentrucă n'am avut pe ce să ne întemeiem și, să ne apărăm dreptățile.

Domnilor, când aș fi așa de norocit să desvoltez mai mult în inima d-voastră interesul pentru istoria patriei, m'aș fălă că am sporit în d-voastră și iubirea către patrie și că, prin urmare, am contribuit la păstrarea naționalității; căci, ce poate mai mult să ne-o păstreze, decât această istorie care ne arată ce am fost, de unde am venit, ce suntem, și, ca

¹⁾ Florian Aaron, unul dintre profesorii și istoricii noștri de frunte. A scris o istorie universală sub titlul: *Istoria lumii* (1846) și o istorie a *Principatului fărăii românești* (1835). Pasagiul citat acă este din prefața primului volum din această din urmă lucrare.

regulă de trei, ne descoperă și numărul necunoscut: ce avem să fim ?

O asemenea carte ar trebui să fie pentru noi aceea ce Iliada eră pentru Greci. Și să mă credeți, domnilor, că și istoria noastră are întâmplări, are portreturi, cari nicidecum n'ar rămâneă mai jos decât eroii celor vechi, dacă acestora li s'ar scoate aureola poetică cu care pana geniului i-a înfrumusețat. Totul este, că veacurile eroice și mitologice au trecut de mult, că astăzi poezia nu se găsește nici măcar în versurile poeților și că numai un Omer a fost în lume.

Negreșit că istoria Spartei, a Atenei, a Romei are mai mult interes decât a noastră pentru tot străinul: dintâiu, pentrucă Grecii și Romanii sunt popoarele cari până acum rezumă civilizația și lumea veche; al doilea, pentrucă înrâurirea lor încă până astăzi se păstrează asupra noastră prin pravile religioase și civile, prin științe, prin arte, prin pământul ce l-am moștenit dela dânșii, și însfârșit pentrucă toată instrucția clasică a junimii încă astăzi se răzime pe istoria Grecilor și Romanilor; și mai ales pentru că faptele acestor popoare s'au scris de niște bărbați ca Tucidid, ca Tacit, ca Tit-Livie. Sub aceste priviri, eu singur mărturisesc interesul universal al istoriei grece și romane; dar în ce se atinge de curagiul individual, de îndrăsneala faptelor, de statornicia apărării, de mărinimia și bărbăția Voevo-

zilor noștri, cari, deși pe un teatru strâmp și cu mici mijloace, au săvârșit lucruri uriașe, în toate aceste, domnilor mei, nu mă tem de a zice că istoria noastră ar fi mai jos decât istoria orișărui popor vechiu sau nou.

Lupta națională a Românilor, cari mai trei veacuri, au apărut cu sabia Creștinătatea în potrive tuturor puterilor Islamismului¹⁾; domnia lui Alexandru cel Bun²⁾ și a lui Mircea cel Bătrân³⁾, ale căror nume răsunau dela Marea Baltică până la porțile Bizanției; strălucitele fapte ale unui Ștefan cel Mare⁴⁾; blânda figură a lui Neagu VV.⁵⁾ carele, ca Ludovic XII al Franței, lăsă sfătuiri fiului său cum să domnească; abdicarea lui Petru Schiopul, care preferă să se scoboare de pe tronul Moldaviei⁶⁾ decât să plătească bir Turcilor; chipul măreț și întocmai ca al lui Ahil al lui Mihaiu Viteazul⁷⁾, singurul Voe-

¹⁾ Luptele Românilor în contra Turcilor încep în vremea lui Mircea (1386—1418) și se sfârșesc în a doua jumătate a sec. XVII când principatele încep să cază sub stăpânirea Turcilor.

²⁾ Alexandru cel Bun a domnit în Moldova între 1400—1432.

³⁾ Mircea cel Mare zis și cel bătrân sau cel vechiu, care începe luptele noastre cu Turcii.

⁴⁾ Ștefan cel Mare, pe care cronicarii îl numesc și «cel sfânt» a domnit în Moldova între 1457—1504.

⁵⁾ Neagoe Basarab a domnit în Muntenia între 1512—1521, a clădit biserici și mănăstiri între cari cea dela Curtea de Argeș. A lăsat o scriere «Povățuiri către fiul său Teodosie».

⁶⁾ Petru Schiopul, fiul vestitei doamne Chiajna, a domnit în Moldova între anii 1574—1577 și 1578—79.

⁷⁾ Mihai Viteazul a domnit între 1593—1601.

vod ce ajunsese a unî părțile Daciei vechi și a se putea intitulă: «Mihail cu mila lui Dumnezeu, Domn Valahiei, Moldaviei și Transilvaniei»; patriotismul preotului Farcaș¹⁾ și înalta înțelepciune a lui Miron Costin²⁾, carele cu aceeaș mână purtă sabia spre apărarea patriei și condeiuul spre scrierea analelor naționale; rivalitatea numai spre bine a Domnilor Mateiu și Vasile³⁾; marile planuri sprijinite de mari talenturi a lui Șerban Cantacuzino⁴⁾, pentru care tronul Valahiei se părea prea mic și râvniă tronul Bizanției; apărarea a nouăsprezece plăeși în cetatea Neamțului împotriva armiei întregi a lui Sobiețki, mântuitorul Vienei⁵⁾; toate aceste figuri, toate aceste fapte ar merita mirarea chiar și a străinilor, când istoria noastră ar fi mai bine cunoscută. Vroiți, însă, un interes de roman, varietate de întâmplări, episoade patetice, tragedii cari să vă scoată lacrimi din ochi, grozăvii cari să vă ridice părul pe cap? apoi nu voiu avea trebuință decât să vă povestesc cruzimile și viața aventurieră a lui Vlad

¹⁾ Preotul *Farcaș*, general al lui Mihai. Vezi: Bolintineanu, «Papa Stoica».

²⁾ Cronicarul moldovean Miron Costin a trăit între 1633—1691. A scris: *Istoria descălicatului dintâiu*; *Cronica Moldovei*; poema «Viața Lumii», ș. a.

³⁾ Mateiu Basarab a domnit în Muntenia între anii 1632—1654 iar Vasile Lupu în Moldova între 1634—1653.

⁴⁾ Șerban Cantacuzino a domnit în Muntenia între anii 1678—1688.

⁵⁾ Faptul, petrecut în timpul domniei lui Constantin Cantemir (1685—1693), e povestit de *C. Negrucci* în nuvela: *Sobieski și Românii*.

Țepeș¹⁾, moartea vrednică de un principe a lui Despot Eraclidul²⁾, domnia lui Alexandru Lăpușneanu³⁾, intrarea Cazacilor sub Hmelnițki în Moldavia⁴⁾, care singură este o poemă întreagă, năvălirile Tătarilor, tăierea lui Brâncoveanu și a familiei sale, una din cele mai triste priveliști ce istoria universală poate înfățișa⁵⁾, catastrofa lui Grigorie Ghica⁶⁾, în care se întâlnește tot neprevăzutul dramei, și câte alte scene grozave și uimitoare, câte alte întâmplări de cel mai mare interes chiar pentru indiferenți!

Pe lângă acestea, istoria românească mai are un interes și mai universal. Patria noastră, prin o soartă vrednică de toată jalea, a fost menită din cea mai bătrână vechime să fie teatrul năvălirilor și a războaielor străinilor. Înaintea veleatului creștinesc găsim pre Darie, pre Alexandru cel Mare, pre Lisi-

¹⁾ Vlad Țepeș a domnit în Muntenia între anii 1456—1462.

²⁾ Asupra lui Iacob Eraclid Despotul (1561—1563) se poate citi: *Despot Vodă* de Alecsandri.

³⁾ Alexandru Lăpușneanu a domnit în Moldova de două ori: (1552—1561 și 1563—1568). C. Negruzzi a povestit o parte din viața lui în nuvela «*Alexandru Lăpușneanu*».

⁴⁾ Vestit hatman al Cazacilor (1593—1657). Năvălirea de care se pomenește aici este povestită de Miron Costin în cronica sa (Kogălniceanu, ediția II vol. I pg. 313).

⁵⁾ Brâncoveanu a domnit în Muntenia între anii 1688—1714. Povestea morții lui se găsește și într'o poezie populară publicată de Alecsandri în colecția sa.

⁶⁾ E vorba de fostul domnitor al Moldovei (1775—1777) în timpul căruia s'a răpit Bucovina și care a fost ucis de Turci.

mah, luptându-se cu Dacii, a căroră pământ l-am moștenit noi¹⁾.

O sută de ani după Hristos, întâlnim pe Decebal, cel mai însemnat Rigă barbar, care a fost vre-o dată, mai măreț, mai vrednic de a fi pe tronul Romei, decât mișeii urmași ai lui August. În adevăr, acest Decebal merită atât de puțin numele de barbar cât și orice alt bărbat mare, care dorește a-și civiliza țara. «Este barbar, zice d. Saint-Marc Girardin²⁾, acela care sub Domițian, biruitor legioanelor romane, cerea ca Împăratul în loc de bir să-i trimeată meșteri și lucrători de tot felul, atât în artele războiului precum și în acele ale păcii? Este un barbar acela care, înainte de a începe războiul împotriva Romanilor, caută până în fundul Asiei alianța unui alt dușman al Romei, al Rigăi Parților?» Până acolo se întindea politica acestui bărbat însemnat. Însă un erou mai mare se pornește asupra lui: Decebal trebuie să se plece, patria i se supune,

¹⁾ Darius, regele Perșilor (521—485 înainte de Hristos) a făcut o expediție contra Sciților, trecând prin ținuturile țării românești. Alexandru cel Mare, vestitul rege al Macedoniei (356—323 înainte de Hristos). Lysimah, unul din comandantii oștilor lui Alexandru, rege al Traciei și al Macedoniei (mort 281 înainte de Hristos).

La aceștia face aluzie poetul Eminescu (Satira III) când pune pe Mircea să zică lui Baiazid:

După vremuri mulți veniră, începând cu acel oaspe
Ce din vechi se pomenește, cu Darius al lui Istaspe,
Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vre-un pod
De au trecut, cu spaima lumii, și mulțime de norod...

²⁾ Saint Marc Girardin, scriitor și om politic francez (1801—1873.)

și nevoind a o vedeà roabă, el care o ținuse slobodă și mândră, care luà bir dela domnitorii lumii, își dă singur moartea și scapă de a figurà în triumful lui Traian, singurul împărat păgân, pe carele, din pricina virtuților sale, creștinii l-au pus în Raiu. Așa, domnilor mei, se sfârșește răsboiul Dacilor, una din epocele cele mai importante din istoria Romei.

Plinie cel tânăr,¹⁾ într'una din scrisorile sale, ne dă ideia cea mai dreaptă despre acest cumplit răsboiu, în care erà să se hotărască pricina civilizației și a barbariei. Caninius, unul din prietenii săi, făceà o poemă asupra acestui răsboiu; Plinie îl îndeamnă în întreprinderea sa. «Ai dreptate, îi scrie, să iei acest sujet; nu este altul mai nou, mai bogat, mai întins, mai poetic, și voiu zice însuși mai fabulos, măcar că totdeauna adevărat. Vei aveà a zugrăvi canaluri săpate în niște țări necunoscute, poduri aruncate pentru întâiaș dată peste fluvii repezi, lagăre așezate în mijlocul unor munți neapropiați până atunci, un Rigă silit să fugă, silit să se omoare, dar care moare cu tot curagiul său, și în sfârșit două triumfuri: unul, care fu cel dintâiu pe care Romanii îl câștigară asupra Dacilor, până atunci nebiruiți; și celalt, care fu cel de pe urmă în care biruința isprăvise pieirea acestui popor. Greutatea este ca să te poți țineà deopotrivă cu mărimea sujetului». Pagubă că acest poem s'au pierdut; el ar fi

¹⁾ Pliniu cel tânăr: 62—115 după Hr.

putut să ne dea o mulțime de detaliuri asupra acestei lupte.

Trece o sută de ani și patria noastră, schimbată în colonie romană, începe a se face teatrul unde soarta Imperiei se hotărăște de către barbari; la Dunăre este lupta între barbarie și civilizație. Alani, Avari, Gepizi, Goți, Huni, Lombarzi, Bulgari, pe toți aceștia îi vedem trecând și petrecând prin țările noastre, sfâșiind una după alta imperia Cesarilor, risipind-o în urmă de tot, și prefăcând, în sfârșit, fața Europei. Istoria tuturor acestor popoare barbare, care este lipită cu începutul tuturor națiilor nouă, ar rămâneă întunecată, dacă nu s'ar desluși prin istoria românească.

În vremile moderne iarăș vedem Moldavia și Valahia menite ca și în timpul de demult a fi locul luptelor celor mai sângeroase. Ungurii, Polonii au hotărât aicea cea mai mare parte a răsboaielor lor cu Turcia. Sub zidurile Hotinului, Sobietzki câștigă reputația militară, care pe urmă îl chemă pe tronul Iagelonilor¹⁾. Imperialiștii, moștenitori Ungurilor, culeg iarăș în țările noastre cele mai frumoase trofee asupra Osmanilor. Vine începutul veacului al opt-spre-zecelea și Moldavia vede figura cea mai măreață din toate, a lui Petru cel Mare²⁾. De atunci

¹⁾ Ion Sobietzki a domnit în Polonia între 1672—1696.

²⁾ Petru cel Mare a domnit în Rusia între anii 1682—1725. În anul 1711, având războiul cu Turcii a venit în Iași, unde domniă Dimitrie Cantemir, aliat al său.

mai toate biruințele Rusiei asupra Turciei se câștigă în principaturi; bătăliile, tractaturile, generalii izbânditori a acestei puteri poartă nume de locuri românești¹⁾. Nime dar, nu poate tăgădui interesul universal a unei istorii care ne înfățișează niște întâmplări așa de importante, niște bărbați așa de străluciți, niște nații așa de numeroase și deosebite, cari toate pe pământul patriei noastre au lăsat urme de trecerea lor, monumenturi de existența ce au avut, binecuvântări sau blestemuri; unele și altele meritate prin faceri de bine sau prin răutățile ce ne-au lăsat.

Însă cu cât această istorie este interesantă, cu atât este și grea de înfățișat; și cu toate acestea eu îndrăsnesc a primî asupra mea o sarcină așa de mare: nimeni nu simte mai bine decât mine cât ea este mai presus de putința mea. Las că chiar slabul meu talent este nedestoinic de a trata după cuviință un asemenea înalt sujet, dar chiar împrejurările din afară sunt împotriva mea. O singură istorie completă și sistematică nu avem încă despre Români; însuș șirul domnilor nu este încă clarificat și statornicit prin făclia unei critici sănătoase.

Documenturile oficiale și acturile publice, cari sunt

¹⁾ De exemplu, general Suvarof (1729—1800) poartă titlul de «Conte Rimninski» din pricina victoriei contra Turcilor ce a reputat-o în județul Râmnicul-Sărat (1789), unde s'a ridicat acum câțiva ani un frumos monument întru amintirea lui.

cea întâiu și cea mai puternică dovadă a adevărurilor istorice, ne lipsesc cu totul; din pricina deselor revoluții cari în atâtea rânduri ne-au pustiit patria, ele sunt pierdute pentru totdeauna sau împrăștiate prin țări străine, pe la particulari, sau în bibliotecile Ungariei, Poloniei, Transilvaniei, a Moscovei, Petersburgului, Vienei și chiar a Stokholmului. Așadar, în lipsa acestor izvoare de căpetenie, noi nu avem decât letopisețele țării și istoriile Ungariei, Poloniei și Turciei, cu cari patria noastră au stătut în strânse relații; dar și aceste izvoare sunt încă departe de a fi desăvârșite. Hronografurile românești, în ce se atinge mai ales de întâiele timpuri ale principatelor, nu se potrivesc nicidecum cu autorii străini, nu se potrivesc măcar între dânsese. Istoricii vechi, Unguri, Poloni și Turci, nu cuprind, precum se înțelege dela sine, decât fragmenturi despre istoria noastră, și acestea încă adesea întunecate prin duhul partidei și a urii. Ne mai rămân încă istoriile, observațiile istorice, călătoriile publicate despre țările noastre de deosebiți străini în deosebite limbi; aceste sunt ajutorul de căpetenie pentru compunerea analelor naționale. Lipsa cea mai mare ni s'ar putea îndeplinî prin neprețuitele uvrajiuri ale lui Samuel Klain și George Șincai, a căror viață n'au fost de cât o lungă luptă și o întreață jertfă pentru patrie: dar din nenorocire, aceste mult dorite și mult așteptate scrise până acum nu au

ieșit de sub tipar, și cum mă tem, nu vor ieși încă multă vreme ¹⁾).

Pe lângă greutatea sarcinei ce se pricinuește prin haosul atâtor materiale așa de înfelurite, așa de împrăștiate, așa de încurcate și tot așa de sărace, apoi se mai înfătoșează și îndatoririle ce se cer dela orice istoric, fără privire asupra formei de afară, talentul și stilul compunerii. Lucian ²⁾, născut sub Traian, cere următoarele calități și datorii dela un bun istoric. El vrea ca istoricul să fie înțelept, să aibă sentimentul cuviințelor, să știe a gândi și a-și înfătoșa gândurile, să fie cunoscut în trebile politice și militare; să fie slobod de frică și de ambiție, nelipicios mitei sau amenințării; să spuie adevărul fără slăbiciune și fără amărîre, să fie drept fără asprime, censor fără oțerire și fără clevetire; să n'aibă nici duh de partidă, nici însuș duh național; îl vreau, zice el, să fie cetățean al lumii, fără stăpân, fără pravilă, fără privire către opinia vremii sale, și nescriind decât pentru stima oamenilor cu dreaptă judecată și pentru lauda viitorimii.

Acestea sunt însușirile unui bun istoric; în vremea lui Lucian poate că se întâmplă la mulți; dar astăzi, când egoismul și ambiția întunecă talenturile cele mai mari, puțini s'ar găsi cari să le adune.

¹⁾ Cronica lui Șincai s'a tipărit în prima ediție în 1853; seriile istorice ale lui Klain în cea mai mare parte nu s'au publicat nici până azi.

²⁾ *Lucian*, scriitor grec din secolul II după Hristos.

Fără să vroesc sau să mă pot pune mai sus sau măcar mai deopotrivă cu alții, socot că nu-mi veți lua rău încredințarea ce v'o dau că răul și minciuna nu vor găsi niciodată în mine un apărător, și că totdeauna mă voi silii a vă spune adevărul, caracterul principal a istoriei; iară când nu-l voi putea zice, voi tăce și dumneavoastră veți înțelege pentru ce. Imi veți iertă numai o mică plecare pentru nația mea, fără însă să credeți că aş denatură faptele sau aş scuza aceea ce merită ocară. Însă, cum zice Karamzine, pe care nu mă pot oprî de a-l împrumută așa de des, sentimentul de *noi și al nostru* însuflețează povestirea; pentrucă atât o părtinire groasă, partea unui duh slab și a unui suflet fără înălțare, este nesuferită într'un istoric, pe atât îi aflăm căldură, energie și încântare, când iubirea patriei îi îndreaptă condeiul. Niciodată nu va fi suflet în care să nu domnească acest sentiment generos. În Thucydîd noi vedem totdeauna un Ateniian; Tit Livie este pururea un Roman.

În mine veți găsi un Român, însă niciodată până acolo ca să contribuesc la sporirea romano-maniei, adică mania de a ne numi Romani, o patimă care domnește astăzi mai ales în Transilvania, și la unii din scriitorii din Valahia. Petru Maior, de fericită aducere aminte, prin cartea sa despre Inceputul Românilor, publicată pentru întâiaș dată la anul 1812, ca un nou Moise a deșteptat duhul național, mort de mai mult de un veac; și lui suntem da-

tori cu o mare parte a impulsului patriotic ce de atunci s'a pornit în tustrele provincii ale vechei Dacii. Pe de altă parte, însă, a avut și nevinovata nenorocire să producă o școală destul de numeroasă de Români noi, cari fără a-și sprijini zisele cu faptele, socot că trag respectul lumii asupra-și când strigă că se trag din Romani, că sunt Romani, și prin urmare cel dintâiu popor din lume. Această manie s'a întins pân' acolo, încât unii își însușesc chiar și faptele și istoria bătrânilor Romani dela Romulus și până la Romulus Augustulus. Așa, d. Aristia¹⁾, pe care îl cinstesc ca bun traducător a unei părți a Iliadei, într'un poem epic, exaltat de un entuziasm puțin potrivit cu un Roman, d. Aristia, zic, numește Român pe Longin, sutașul roman care a străpuns coasta Domnului nostru Iisus Hristos, când eră restignit pe cruce, și nu-și poate ascunde bucuria că cel dintâiu creștin a fost un Român²⁾.

Să ne ferim, domnilor mei, de această manie care trage asupra noastră râsul străinilor. În poziția noastră de față, cea întâiu datorie, cea întâiu însușire trebuie să ne fie modestia; altmintrelea, am putea merita ceea ce zice domnul Eliade³⁾, că numai

¹⁾ Aristia (1800—1880) a fost profesor la Sf. Sava, a tradus multe scrieri mai ales din grecește, a fost unul din colaboratorii lui Heliade pentru întemeierea teatrului în București.

²⁾ E vorba de poema intitulată: *Prințul român*, scrisă la suirea pe tron a lui Gheorghe Bibescu și tipărită la 1843. Acel, la pagina 26 se găsește pasagiul la care face aluziune Kogălniceanu.

³⁾ E vorba de Heliade Rădulescu.

națiile bancrute vorbesc de strămoșii lor, bună-oară cași evgheniștii¹⁾ scăpătați.

Să ne coborâm din Ercul, dacă vom fi mișei, lumea tot de mișei ne va țineà, și din potrivă, dacă isgonind demoralizația și neunirea obștească care ne darmă spre pieire, ne vom silì cu un pas mai sigur a ne îndreptà pe calea frăției, a patriotismului, a unei civilizații sănătoase și nu superficiale cum o avem, atunci vom fi respectați de Europa, chiar dacă ne-am trage din hordele lui Gengis-Kan²⁾. Așà, dar, domnilor mei, eu nu vă voi ascunde că legile, că obiceiurile, că limba, că începutul nostru se trag din Romani: istoria de mult a vădit aceste adevăruri, dar, încă odată vă mai spun, sunt departe de a măgulì o manie ridiculă, vorbindu-vă de faptele Romanilor, ca când ar fi ale noastre; ci voi face cevà mai folositor: mă voi silì a vă îndemnà ca, dacă voiți să fiți cunoscuți de adevărați fii ai Romanilor, apoi să faceți și dumneavoastră ceva care să se poată sămălui cu isprăvile poporului de lume domnitor.

Inainte de a sfârși, dați-mi voe, domnilor mei, să chem luarea voastră aminte asupra cursului meu. Dacă Grecii au căzut odată sub jugul lui Filip și în urmă sub jugul Romanilor, este pentru că au vroit să fie Plateani, Tebani, Ateniani, Spartiani și

¹⁾ Evgheniști: nobili.

²⁾ Impăratul Mongolilor a trăit între 1162—1227; a năvălit și în Europa.

nu Eleni; tot așa și strămoșii noștri au vroit să fim Ardeleni, Munteni, Moldoveni și nu Români; rareori ei au venit să se privească între dânșii ca o singură și aceeaș nație. În neunirea lor dar trebuie să vedem izvorul tutulor nenorocirilor trecute a căror urme încă până astăzi sunt vii pe pământul nostru. Departe de a fi părtinitorul unui sentiment de ură către celelalte părți a neamului meu, eu privesc ca patria mea toată acea întindere de loc unde se vorbește românește, și ca istorie națională, istoria Moldaviei întregi înainte de sfâșierea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania. Această istorie este obiectul cursului meu. Intinzându-mă, cum se înțelege dela sine, mai mult asupra întâmplărilor Moldaviei, nu voiu trece sub tăcere și faptele vrednice de însemnat a celorlalte părți a Daciei, și mai ales a Românilor din Valahia, cu cari suntem frați și de cruce și de sânge și de limbă și de legi. Prin urmare, vă rog să însemnați că eu nu voiu descrie faptele deosebit după ani de zile, ci într'un chip colectiv...

Istoria Românilor, cași a tutulor națiilor moderne, se împarte în istorie veche, de mijloc și nouă; fieștecare din aceste se subîmparte în mai multe perioade, cari toate încep cu vreo epocă însemnată. Nu vă voiu vorbi decât de împărțeala principală.

Istoria veche se începe dela cele dintâiu timpuri istorice a Daciei, și merge până la întemeierea staturilor Valahiei (1290) și Moldaviei (1350)...

Cu formarea principatelor se începe istoria de mijloc și se sfârșește cu desăvârșita lor cădere sub Domnii fanarioți (1716). Această parte a istoriei este adevărata istorie a Românilor...

Istoria nouă se începe cu veacul cel mai cumplit, care vre-o dată a apăsât țările noastre. Toate elementele de naționalitate și patriotism sunt de mult pierdute, legile fundamentale a țării se calcă în picioare; adunările obștești, sub numele de Divanuri, se fac numai niște formalități fără interes. O aristocrație ignorantă, sprijinită de Poartă și de cler, pe de o parte ține în lanțuri un popor de mai mult de două milioane de oameni, iară pe de alta se face stavilă chiar binelui ce unii din Domnii fanarioți voesc a face; driturile¹⁾ țării, care din care se silește să le vândă mai cu mic preț și mai de grabă; izvoarele de înavuțire publică se întrebuițează numai în folosul unor familii privilegiate. Moldavia se sfâșie în trei părți²⁾, Valahia este înconjurată cu cetăți turcești zidite pe pământul ei. Fără ajutor din lăuntru, Români scapă toate prilejurile de mântuire; și, în vreme când toate popoarele Europei înaintează spre o mai sdravăna întemeiere din lăuntru și din afară, noi cu aceeaș repegiune, ne apropiem de peire. Revoluția franceză, sguduind Europa până în cele mai adânci a sale temelii, se

¹⁾ Driturile: drepturile.

²⁾ Trei părți, dacă socotim: Basarabia și Bucovina. Pierderea lor se întâmplă în epoca fanarioților.

resimți și între Români; unii dintre ei se pun în comunicație cu directoriul francez, dar preă multe țări, preă multe stavile împiedică orice bună ispravă. Biruitorul dela Marengo ¹⁾, în expediția sa în Egipt, voină a da treabă Turcilor, trâmite emisar în Valahia și Moldavia, ca să formeze partizani ideilor nouă; generosul Rigas ²⁾, măgulindu-se cu făgăduințele lui Bonaparte, se face propovăduitorul libertății; oprit în întreprinderea sa, el se dă calâilor dela Belgrad și moare pentru patrie. Dar moartea sa nu rămâne neroditoare; și ea este menită să pregătească regenerația noastră; moartea lui Rigas de o parte, apăsările nesuferite ale tiranilor de altă parte, ideile veacului, cari de și încet, dar tot începuseră a pătrunde între Români, scrierile lui Petru Maior, și ale altor bărbați patrioți, contactul cu armile rusești ce au ocupat Principatele dela 1806 până la 1812, toate acestea pregătesc întâmplările dela 1821.

În vremea când în Moldavia Eteria izbucnește și chiamă la libertate nu numai pe Greci, dar pe toate popoarele creștine, cari gemeau sub jugul Turciei, Tudor Vladimirescu ridică pe de altă parte în Valahia steagul național, vestind Românilor că vremea venise pentru ca iară să scuture stăpânirea streinilor, să depărteze abuzurile cari o rodeau și să dobândească guvern național întemeiat pe o

¹⁾ Napoleon I.

²⁾ Rigas, poet grec (1754—1798).

șartă ¹⁾ liberală. Pornirile și ale lui Ipsilanti și ale lui Vladimirescu au un rău sfârșit; dară, cu toate aceste, rezultatele lor pentru noi sunt nemăsurate. Întâmplărilor dela 1821 suntem datori cu orice propășire ce am făcut de atunci, căci ele ne-au deșteptat duhul național ce eră adormit cu totul. De atunci multe împrejurări din afară ne vin în ajutor. Curtea protectoare ²⁾, ca o răsplată pentru jertfele ce Românii i-au făcut dela Petru cel Mare până la pacea dela Adrianopol, simțeste o îngrijire adevărată pentru soarta noastră; și, deși încă românismul nu triumfă, cum zice d. Aaron, totuși existența politică începe a ni se așeză pe temeiuri mai statornice. În urma multor pătimiri, multor nenorociri, un orizont mai senin ni se arată; pacea dela Adrianopol ³⁾ se încheie între Rusia și Turcia, și drituri pierdute de veacuri ni se întorc înapoi. Kiselef, un nume pe care Românii nu trebuie să-l rostească decât cu recunoștință și dragoste, este însărcinat cu regenerația patriei, cu punerea în lucrare a pravilelor menite să ne facă o nație, până la împlinirea celei mai mari făgăduințe, până la cea mai temeinică închezășuire a naționalității noastre, adică numirea de Domni pământeni și pe viață, pe tronurile Moldaviei și Valahiei.

¹⁾ Șartă = charta, adică constituțiune, după numirea dată primei constituțiuni engleze: *magna charta libertatum* (1215).

²⁾ Curtea protectoare = Rusia.

³⁾ Pacea dela Adrianopol: 1829.

Până aci, domnilor mei, vine istoria ce am să vă înfățoșez. Sprijinul cel mai temeinic, ca să pot ajunge la țelul dorit, îl aștept dela indulgența d-voastră și dela nădejdea măgulitoare că prin prelecțiile mele voi putea deșteptă în d-voastră un duh de unire mai de aproape între toate ramurile neamului românesc și un interes mai viu pentru nație și patrie. Aceasta mi-ar fi cea mai scumpă răsplătire și cea mai bună îmbărbătare în trudnicul meu drum.

Intr'o asemenea întindere de istorie, care cuprinde atâtea timpuri și atâtea locuri, chiar cu cea mai mare luare aminte, trebuie să fac greșeli; oricine însă va binevoi a mă ascultă ceva, va însemnă că ele se vor întâmplă din lipsa cunoștințelor și nici-decum din reavoință sau cu vre-un scop ascuns. In înfățoșarea întâmplărilor cari sunt aproape de noi, voi fi cu cea mai neadormită priveghere, mărginindu-mă a vă arată numai faptele împlinite, fără a vroî a vă descoperi și țelurile ascunse... Noi n'am ajuns încă așa departe ca să putem trată cu nepărtinire istoria contimporană; aceasta este treaba viitorimii. Dumnezeu dar să mă ferească de a vroî a mă pune censorul conviețuitorilor mei, judecându-le sau criticându-le purtarea și faptele.

CARACTERIZARE GENERALĂ

1. *Istoria* (ιστορία, cercetare) este povestirea și judecarea evenimentelor de căpetenie cari alcătuiesc viața socială și religioasă, politică și militară, literară și științifică a omenirii.

Povestind faptele, istoria caută legăturile dintre ele, se silește a descoperi cauzele și a urmări consecințele; ea apreciază dintr'un punct de vedere al unei înalte moralități toate faptele și toți oamenii.

Grecii și Romanii legau foarte strâns istoria de elocvență; ei o considerau mai mult ca o operă de artă decât de știință.

În timpurile moderne acest punct de vedere s'a schimbat și, mai ales

în secolul XIX, istoria începe a fi socotită ca operă de știință, care urmărește în primul rând adevărul. De aceea istoria trebuie să se întemeieze pe tot felul de izvoare pe cari să le supună unei critice severe.

2. Izvoarele istorice sunt: *tradițiunile orale, monumentele și obiectele de artă* sau de trebuință zilnică de tot felul, *corespondența și memoriile* diferitelor persoane din epoca de care ne ocupăm, *documentele oficiale, legile* și alte publicațiuni de acest fel.

3. Din punct de vedere al *metodei* sau al *compozițiunii*, istoria poate fi: *narativă, critică și filozofică.*

Istoria se numește *narativă*, când povestește faptele fără să facă observații și aprecieri despre persoane și evenimente.

Istoria se numește *critică*, dacă apreciază faptele și oamenii, — dacă studiază amănunțit izvoarele sau documentele pe cari se bazează cercetările istorice.

Istoria se numește *filozofică*, dacă urmărește aflarea unor legi după cari se produc schimbările evenimentelor și mersul general al națiunilor.

4. Din punct de vedere al *întinderii subiectului*, deosebim:

Istorie universală, care îmbrățișează întreaga istorie a omenirii.

Istorie generală sau națională, care se ocupă cu viața unui singur popor.

Istorie particulară, care are în vedere numai un eveniment, un oraș, o provincie.

5. După *elementele cari constituiesc societatea*, se deosebește:

Istorie sacră, care povestește faptele relative la religiune din cele mai depărtate timpuri până în zilele noastre.

Istorie profană, care povestește istoria civilă, politică și culturală a tuturor popoarelor.

Istoria aceasta cuprinde mai multe perioade mari: preistoria, istoria antică, istoria medie, modernă, contemporană.

Preistoria este studiul vieții omului înainte de primele documente scrise. Ea cuprinde vârsta de piatră (cioplită și lustruită), vârsta de bronz, vârsta de fier.

Istoria antică este studiul popoarelor vechi, adică al popoarelor *orientale* (Egipteni, Asirieni, Chaldei, Babilonieni, Mezi, Perși, Ebrei) și al popoarelor din Europa: Grecii și Romanii. Ea merge până la căderea imperiului roman de apus la finele secolului IV după Hr.

Istoria medie sau mijlocie cuprinde evenimentele dela căderea imperiului roman până la căderea Constantinopolului în mâna Turcilor (1453) sau până la primele descoperiri geografice.

Istoria modernă cuprinde evenimentele până la revoluția franceză cea mare.

Istoria contemporană studiază întâmplările până în zilele noastre.

SPECIILE GENULUI ISTORIC

1. MONOGRAFIE:

DESROBIREA ȚIGANILOR

DE

M. KOGALNICEANU

Notiță introductivă.—În ziua de 1 Aprilie 1891, în ședința solemnă a Academiei, care serbă atunci jubileul ei de 25 de ani. în fața Suveranilor țării, Mihail Kogălniceanu citi o lucrare istorică, ultima sa lucrare, căci în acelaș an el și muri.

După ce-și povestește viața, tractează trei chestiuni pe care le cunoaște deaproape: desrobirea țiganilor, ștergerea privilegiilor boierești și emanciparea țăranilor. Sunt trei monografii prețioase, din cari reproducem pe cea dintâiu.

Contemporanii mei își aduc aminte ce erau Țigani, sunt acum 50 de ani, chiar atunci când razele civilizațiunii moderne îmblânzise moravurile în toate societățile Europei și când selavia nu mai aveà domiciliu decât în Rusia și, din nenorocire, și în România.

Legea țării tractă pe țigan de lucru, vândut și cumpărat ca lucru, deși prin deriziune numărul sau

individul se califică de *suflet*: Am atâtea *suflete de țigani*, am vândut și am cumpărat atâtea *suflete de țigani*; în realitate, și mai ales stăpânii cari aveau puțini țigani, îi tractau mai rău chiar decât prescripțiunile legii.

Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele, am văzut ființe omenești purtând lanțuri la mâni sau la picioare, ba unii chiar coarne de fer aninate de frunte și legate prin colane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în râuri înghețate: iată soarta nenorociților țigani! Apoi disprețul pentru sfințenia legăturilor de familie. Femeea luată de la bărbat, fata răpită dela părinți, copiii ruși dela sânul născătorilor lor și răslețiți și despărțiți unii de alții, și vânduți ca vitele la deosebiți cumpărători în cele patru colțuri ale României. Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau ocrotire pentru aceste nenorocite ființe; eră un spectacol grozav, strigător la cer. De aceea, povățuiți de spiritul secolului, de legile omenirii, un număr de boieri bătrâni și tineri au întreprins de a spălă patria lor de rușinea sclaviei.

Înainte ca cestiunea desrobirii Țiganilor să fie intrat în consiliile, în planurile de reformă ale ocârmuitorilor, ea a început a se agită prin însăși inițiativa parțială a stăpânilor de țigani. Mulți din aceștia, și numărul lor din zi în zi sporî, ori în viață

roi mai ales la moarte, își desrobiau, își iertau țiganii. Intrebuințez cuvântul de *iertare*, pe care îl iau în toate actele de desrobire; dar reforma erà prea grea, ea jienià prea multe interese ca să se poată operà cu înlesnire.

Erau *țiganii domnești* și foarte mulți; aceștia constituiau un venit mare în budgetul Statului; erau *țiganii mănăstirești* și ai așezămintelor publice ale căror servicii intrau în trebuințele zilnice ale acestor comunități: erau, în fine, țiganii particulari, *țiganii boierești*, cari constituiau personalul de servitori în curțile boierești, bucătari, vizitii, rândași, feciori în casă, slujnice, bucătărese, cusătorițe. Boierii cei bogați aveau chiar capele de muzici sau tarafe de lăutari. Toate aceste funcțiuni se exercitau de țigani; desrobirea lor erà dar combătută de trebuințele zilnice și casnice ale vieții familiilor; de aceea emanciparea nu s'a putut face de cât treptat și sub două domnii, atât în Moldova cât și în Muntenia.

Intâia lovire care s'a dat sclaviei a fost legea emancipării țiganilor Statului și a mănăstirilor.

Această emancipare, deși parțială, erà hotărîtoare și pentru emanciparea țiganilor particulari rămași încă în sclavie. Toate mințile prevăzătoare au înînțeleș că ora ștergerii sclaviei depe pământul românesc sosise și că desrobirea țiganilor particulari nu mai erà de cât o cestiune de timp. Un strigăt de bucurie a izbucnit în inima tuturilor oamenilor

luminați. Ochii atât ai emancipaților cât și ai acelor reținuți încă în fiarele sclaviei, dar însuflețiți de o dreaptă speranță, au vărsat șiroaie de lacrimi, și numele emancipatorilor Mihail Sturdza și Alexandru Ghica mulți ani au răsunat sub bolta cerească. Noi, tinerii din Moldova, — vorbesc numai de acei cu cari împreună am lucrat, — uitarăm în acea zi lupta înverșunată ce făceam guvernului lui Mihail Sturdza, pentru abuzurile sale, pentru lipsa mai ales de orice justiție în țară; ne-am adunat plini de entuziasm, hotărînd și hotărîți de a arăta Domnului că în fața unui act mare, junimea română știà gîndi și lucrà înalt și bine! O deputațiune de tineri, între cari se aflau Costache Negri¹⁾, Vasile Alecsandri²⁾, Costache Rolla³⁾, D. Ralet⁴⁾, P. Mavrogheni⁵⁾, și

¹⁾ *Costache Negri* (1812—1876), unul din fruntașii luptători pentru unirea țărilor, vice-președinte al divanului ad-hoc, a fost trimis lui Cuza la Constantinopol ca să mijlocească a se aprobà îndoita alegere.

²⁾ *V. Alecsandri* (1821—1890) marele poet; a scris o poezie cu data de 31 Ianuarie 1844 intitulată: «Desrobirea Țiganilor». (Face parte din colecția: «Suvénire»).

³⁾ *Costache Rolla*, unul din luptătorii de frunte pentru unire; membru al comitetului central; ales deputat al Iașilor din partea proprietarilor mari în divanul ad-hoc al Moldovei; apoi secretar al acestei adunări; membru al adunării electivă a Moldovei; ministru de instrucție în Moldova în cabinetul dela 15 Ianuarie 1859 prezidat de Vasile Sturdza.

⁴⁾ *Dimitrie Rallet* (mort 1858) iarăși unul din tovarășii de luptă ai lui Kogălniceanu; a fost ministru al învățăturilor în timpul lui Grigore Ghica.

⁵⁾ *Petre Mavrogheni* (1819.—1881) unul din fruntașii luptători pentru unire; de mai multe ori ministru de finanțe după 1866, apoi reprezentant al României la Roma, la Constantinopol și la Viena.

alții atâți și a cărei orator fusei ales eu, se prezentă Domnului spre a-i exprima recunoștința tinerei generațiuni. Mihail Sturdza în acea zi și-a adus aminte că și el a fost tânăr și că era omul cel mai luminat al țării; el ne exprimă recunoștința sa, declarând că în noi vede viitorul țării, că nouă aparține de a face din Moldova și Valahia o țară civilizată și o societate europeană, și că stăruințele lui erau de a ne pregăti acest viitor. *Foaia științifică și literară*, redactată de mine, tipări un număr extraordinar din 6 Februarie 1844, în culoare verde, culoarea speranței, în care, în proză și în versuri, se cântă marea reformă.

Țiganii particulari, cu toată lovirea dată sclaviei, au mai urmat a-și purta lanțurile, deși mult ușurate prin ideile nouă și prin îmblânzirea moravurilor, până la căderea Domnilor reglementari în 1848. În București, prin marea proclamațiune revoluționară din 11 Iunie 1848, țiganii auziră cuvântul armonios al libertății, ei deveniau cetățeni liberi. Iată ce se zicea în acea proclamațiune: «Poporul român leapădă de pe sine neomenia și rușinea de a țineă robi, și declară libertatea țiganilor particulari. Cei ce au suferit până acum rușinea păcatului de a aveă robi sunt iertați de Poporul român; iar Patria, ca o mamă bună, din vistieria sa va despăgubi pe oricine va reclamă că a avut pagubă din această faptă creștinească».

Dar curând revoluțiunea, măreața revoluțiune,

toate marile reforme, fură călcate și sdrobite prin potcoavele cailor armatelor cotropitoare, și nenorociții emancipați fură din nou lăntuiți; dar sămânța eră aruncată și curând ea trebuì să-și poarte roadele sale. Tânăra generațiune a Moldovei nu încetă a cere desrobirea robilor particulari, atât în țară cât și prin felurite broșuri ce le publică în străinătate.

Domnul Grigore Ghică al Moldovei, înainte de a depune frânele guvernului, după dispozițiunile tractatului dela Paris, vroì să-și încoroneze domnia prin acte mari. Intre acestea figură și ultima lovire dată sclaviei, desrobirea țiganilor particulari. Consilierii tronului, miniștrii, erau luați dintre fineri, din pleiada acelor cari din Unire și democratizarea țarilor române făcuseră programa vieții lor. Ministru de finanțe eră Petru Mavrogheni; el și eu furăm însărcinați de Domn cu redacțiunea proiectului de lege: el fu votat, putem zice, în unanimitate și cu entuziasm de către Divanul ad-hoc, care, pe atunci, în urma tractatului nefast dela Balta-Liman¹⁾, devenise simulacrul Adunărilor legiuitoare desființate în 1848.

Entuziasmul Divanului ad-hoc eră numai înainte mergătorul entuziasmului general ce pe atunci insuflă toată România pentru viitoarea sa renaștere.

¹⁾ E vorba de convențiunea încheiată între Rusia și Turcia în 1849, prin care se restrângeau drepturile suveranității principatelor.

Dovadă sutele de proprietari cari au respins orice despăgubire acordată lor de legiuirea emancipătoare. Numele acestora au fost publicate și aparține iubitului nostru coleg, zelosul nostru cercetător și colecționator, d. Dimitrie Sturdza¹⁾, să ne împăteze memoriei și istoriei contimporane numele acelora cari, prin o generoasă renunțare, au expiat păcatele lor și ale părinților lor de a fi fost ani lungi stăpâni pe suflete de țigani.

Cu o mică mândrie de moldovean, să-mi fie permis de a spune că, atât legea privitoare la emanciparea țiganilor mânăstirești și ai Statului, cât și aceea privitoare la emanciparea țiganilor particulari, s'a votat mai întâiu în Moldova.

Reforma emancipatrice a avut în curând efectele sale salutare: afară de țiganii lăiași, cari încă trăsesă în parte sub șatră, și afară de ursari, cari fac încă meseria de a domesticî fiarele sălbatice, dar totuși se dau lucrului pământului, mai toți astăzi din celelalte clase de țigani s'au contopit în masa națiunii, și ei nu se mai cunosc decât prin fața lor smolită și asiatică și prin vivacitatea imaginațiunii

¹⁾ *Dimitrie Sturdza* (1833—1914), numismat, financiar și om politic. Secretar al divanului ad-hoc din Moldova în 1857 deveni ministru în 1859. Dela 1866 a fost de mai multe ori ministru la diferite departamente (finanțe și instrucție). În 1897, 1901 și 1907 a fost prezident al consiliului. În 1871 a fost ales membru al Academiei și a scris multe lucrări de istorie, economie politică, etc. A publicat și multe volume cu documente, între cari sunt o serie relative la *Renașterea României*.

lor; altmintrelea noi îi găsim în toate clasele societății noastre.

Deși dela proclamarea emancipațiunii nu sunt încă îndepliniți 50 de ani, țigani ne-au dat industriași, artiști, ofițeri distinși, buni administratori, medici și chiar oratori parlamentari.

Mă opresc aci.

Sunt sigur că părinții noștri, dacă s'ar sculă din mormânt, văzând progresele ce au făcut sufletele țigănești emancipate de dânșii, nu s'ar căi de reforma umanitară proclamată de ei.

2. BIOGRAFIE:

IOAN TĂUTUL

DE

N. BALCESCU

Notiță biografică. — Nicolae Bălcescu (1819—1852) mare istoric, unul din luptătorii pentru ridicarea națiunii române în epoca dintre 1830—1848. A învățat în țară mai mult singur. Fruntaș în mișcarea revoluționară din 1848, a fost nevoit după înfrângerea revoluției, să plece în exil; această viață rătăcitoare i-a sdruncinat sănătatea delicată și a murit de oftică în Sicilia la Palermo în singurătate și sărăcie. A redactat cu A. T. Laurian revista «Magazin istoric pentru Dacia», publicație de mare preț pentru dezvoltarea istoriografiei române. Aci a publicat diferite studii istorice. Opera de căpetenie este: *Istoria Românilor sub Mihaiu Vodă Viteazul*, pe care însă nu a putut-o termina. Prima ediție a acestei prețioase scrieri s'a publicat de Academia Română sub îngrijirea lui Odobescu.

Intre cetățenii ce au ilustrat Moldova, a fost unul și Ioan Tăutul. El se trăgea dintr'o familie din cele mai vechi ale Moldovei. Era un om d'un caracter original și de o mare capacitate. Politic îndemânat, cunoscând prea bine limba grecească, latinească și poloneză, el dobândi favorul lui Ștefan

cel Mare, Domnul Moldovei, care îi dăde logofeția mare, ministerul cel mai însemnat al țării, și îl întrebuință în mai multe ambasade.

La 1501 el merse în Polonia de încheiè pacea între Ștefan Voevod și Albert regele Poloniei. Aceasta atunci îi dăruì mai multe sate dela margine.

La 1504, murind marele Ștefan Voevod, viteazul vitejilor, se urcă pe tron fiul său Bogdan Voevod. Acesta, după povățuirea ce-i dedese tată-său, trimise pe logofătul Tăut cu un plocon de zece pungi cu bani și însoțit de o ceată de pedestrițe, ca să meargă la Sultanul Turcilor să-i închine Moldova.

Se zice că, intrând Tăutu în sala marelui Vizir, își trase cismele și le dăde slugii sale poruncindu-i să le ție în sală înaintea lui; de care lucru mirându-se Vizirul, îl întreabă: nu cumvâ îi e teamă să i le fure cinevâ? «Nu știu, răspunse el, dar mi se pare că, cu niște oameni cari vor să aibă tot, trebuie să păstrăm tot ce putem».

N'ai să te temi de nimic, îi răspunse Vizirul, noi acum suntem prieteni, iar nu vrăjmași.

«Dorese, zise Tăut, ca această prietenie să păstreze capul cași picioarele».

După aceea, vizirul punându-l să șază pe sofă lângă dânsul, i-a adus după obicei cafea. El necunoscând încă acea băutură a turnat-o deodată pe gât strigând: să trăească Impăratul și Vizirul!

În urmă se înfățișă și înaintea Sultanului Soliman și îi declară că vine din partea Domnului său și

a poporului moldovean, să închine înălțimei sale ambele Moldovii ¹⁾ cu condiții cinstite, iar mai cu seamă, religia să fie păzită fără cea mai mică vătămare. Sultanul se bucură foarte mult, văzând că Moldovenii, a căror puternică sabie o simțise de multe ori Turcii, vin singuri să se plece puterii sale. El primî toate condițiile, și dete solului un act formal scris cu mâna lui ca să-l ducă Domnului său la Suceava. În acest act se cuprindea: că Moldovenii supuindu-se de bună voia țor împărăției otomane, voința Sultanului e ca bisericile și religia lor să fie nevătămăte; țara să se administreze după legile sale; Domnul să nu fie dator la alt decât numai să trimeată în toți anii înaltei Porți: 4000 de galbeni, 40 de iepe, și 24 de șoimi; și acestea sub titlul de dar (peșkeș). După aceea Sultanul dăruî lui Tăut cele zece pungi de bani, ce-i adusese din partea lui Bogdan Voievod. Cu acești bani întorcându-se în patria sa, a zidit o biserică de piatră, foarte frumoasă, în satul Bălăcești, în ținutul Sucevei, pe Siret. El a mai zidit încă, în Constantinopol, un palat sub numirea de Bogdan-Sarai sau palatul moldovenesc în care eră și o biserică pe numele de Sf. Nicolae.

La anul 1511 a murit Ioan Tăutul Logofătul.

¹⁾ Se zice «ambele Moldavii», pentru că, în vremea veche, Moldova aveă ca principală împărțire administrativă: *Moldova de sus* și *cea de jos*.

3. AUTOBIOGRAFIE:

AUTOBIOGRAFIA LUI M. KOGĂLNICEANU

Notiță introductivă. — În comunicarea ce a făcut Academiei în ședința dela 1 Aprilie 1891, despre care am vorbit mai înainte, Kogălniceanu a consacrat o parte din lucrare pentru a expune o parte din viața sa: copilăria, tinerețea și mai ales studiile ce a făcut și împrejurările cari l-au determinat a se ocupa cu istoria și politica.

Nașul meu, adecă acela care m'a luminat cu sfântul botez, întrebuițez stilul bătrânesc, a fost Domnița Marghioala Calimach, soția logofătului Grigorie Sturdza, tatăl repauzatului Mihail Sturdza, fostul Domn al Moldovei. Domnița Marghioala iubiă foarte mult pe maică-mea, care, copilă tânără, a fost rămasă orfană de tată și de mamă și încredințată epitropiei logofătului Grigorie Sturdza, — bunul meu despre mamă, medelnicerul Stavilla având moșia sa vecină cu moșiile din Basarabia ale familiei Sturdzești, astăzi proprietăți ale Princesei Maria Gorciacoff, fiica fostului Domn al Moldovei. Domnița Maria Calimach vorbiă numai grecește; ea mă iubiă mult de mic copil și, când mă luă în brațe, ea îmi exprimă dragostea într'a

mă desmierdă cu bătaie de pălmițe până când leșinam de plâns, și întovărășite aceste cu toate numirile desmierdătoare grecești ce se întrebuințează la copii.

La săvârșirea ei din viață, Domnița Marghioala mă recomandă iubirii și îngrijirii fiului său Mihail Sturdza, carele deja în tinerețe luase primul loc între cei mai învățați și talentați boieri tineri ai Moldovei. Acestei misiuni, lăsate cu limbă de moarte, Mihail Sturdza a fost credincios; acestei misiuni datoresc că Mihail Sturdza, ajuns Domn al Moldovei în 1834, în acelaș an, împreună cu fii săi, Dimitrie și Grigorie, m'a trimis la învățătură în Franția și anume la Lunéville, unde furăm încredințați îngrijirii abatelui Lhommé, preot catolic, carele, din cauza marei revoluțiuni franceze, ca mulți alți emigrați francezi, se refugiase în Principatele române. Abatele Lhommé, retras în Iași, a fost dirijat educațiunea și instrucțiunea tânărului Mihail Sturdza, și dar acesta, ajuns Domn, nu putea să încredințeze creșterea și îngrijirea copiilor săi și a mea decât aceleia care făcuse din el cel mai învățat boier de pe timpurile lui. Noi găsirăm pe abatele Lhommé, deși octogenar, încă în plină vigoare și profesor de retorică, de limba și literatura latină la colegiul din Lunéville, ¹⁾

¹⁾ *Lunéville*, oraș în departamentul Meurthe-et-Moselle (Nord Estul Franței, hotarul din spre Germania) la 26 km. departe de Nancy.

colegiu comunal care se bucură de o mare reputațiune prin capacitatea profesorilor și care a produs mai mulți bărbați însemnați ai Franciei. În casa părintească nu am fi putut fi mai bine tractați decât în sânul familiei Lhommé, sub privigherea activă a abatelui. Eram cei întâi din clasele noastre. Dar după un an politica se amestecă și în afacerea colegianilor români din Lunéville.

Consulii ruși, pe atuncea prea puternici în București și în Iași, făcură Domnului Mihail Sturdza respectoase observări pentru trimiterea în Franția a fiilor săi și a altor câțiva fii de boieri, căci afară de mine mai erau trimesi și doi fii ai logofătului Lupu Balș și un altul Nicu Cassu. Educațiunea franceză se părea marelui nostru protector, Împăratul Nicolae I, prea revoluționară; furăm dar luați din Lunéville și conduși la Berlin la sfârșitul anului 1835. Berlinul de pe atuncea își dobândise numele de Atena Germaniei; și prin patriotismul, inteligența și marea mișcare națională ce domniă în toate clasele nobile și burgheze ale capitalei Prusiei, de pe atuncea se prevedea rolul cel mare ce, 35 de ani în urmă, Prusia avea să joace în istoria omenirii, ajungând apoi la egemonia întregii Germanii, la reînvierea imperiului lui Barbarossa¹).

Noi, tinerii români, furăm așezați într'o familie

¹) Frederic I zis *Barbarossa*, vestitul împărat al Germaniei (1152—1190)).

privată, și anume în casa pastorului Souchon, parochul bisericii coloniei franceze, refugiată la Berlin după revocațiunea edictului de Nantes ¹⁾, mulțămită protecțiunii luminate a marelui Elector de Brandenburg, Frederic Wilhelm (1640—1688), bunul lui Frederic cel Mare.

După un an, am fost strămutați în casa și sub priveghierea unui alt om distins, pastorul Ionas, discipolul favorit al marelui teolog Schleiermacher ²⁾ și editorul operelor acestui spirit înalt al bisericii protestante. Pastorul Ionas erà un bărbat distins; el aveà deja un nume bine văzut și erà încuscrit cu familia lui Hufeland ³⁾, autorul *Macrobioticeii sau arta de a trăi mult* ⁴⁾ și cu familia comitelui Schwerin, urmaș al marelui Feldmareșal al lui Frederic cel Mare.

Consilierul de stat Alexandru Sturdza ⁵⁾, coleg al lui Capodistria ⁶⁾, cu carele lucrase mult la Petersburg pentru emanciparea Eladei, rudă a lui

¹⁾ Edictul de Nantes a fost dat de Enric IV în 1598 pentru a ocroti pe protestanți. S'a revocat de Ludovic XIV în 1685. Atunci, multe familii protestante franceze s'au expatriat.

²⁾ *Schleiermacher* a trăit între 1768—1834.

³⁾ *Christoph-Wilh-Hufeland* (1762—1836), celebru medic, profesor a Iena, apoi la Berlin, a publicat multe lucrări în latinește și în germană.

⁴⁾ Cartea aceasta vestită s'a tradus și în românește de Pavel Vasici la 1844.

⁵⁾ Persoana despre care s'a vorbit în discursul funebru al P. S. Melchisedec.

⁶⁾ *Contele de Capo d'Istria* (1776—1831). unul din conducătorii revoluției grecești contra Turcilor în 1821.

Mihai Sturdza și după a căruia recomandațiune noi furăm încredințați pastorului Ionas, — în timpul petrecerii sale în Berlin, și aceasta erà mai neîntreruptă, — erà unul din vizitatorii cei mai deși ai casei pastorului. El priveghià de aproape studiile noastre, ba devenià chiar profesorul nostru de religione.

Acestei societăți dătoresc desvoltarea micii mele inteligențe și amorul pentru tot ce este frumos și mare în viața omului.

Intrat apoi student la universitate, am avut de mare dascăl pe Gans profesor de dreptul natural, care erà de o elocuență atât de mare, de un liberalism în idei atât de larg, încât din toate părțile Germaniei, și chiar din alte țări, alergau cu miile studenții ca să-i asculte vorbirea și elocuența sa dulce ca o melodie; astfel în cât au trebuit a se abate păreții la două săli pentru a lărgi sala unde el predicà știinta tinerii generațiuni germane¹⁾.

Am avut de dascăl pe Leopold de Ranke, marele istoric, căruia, cu ocaziunea jubileului său de 60 ani de profesorat, ajuns la adânci bătrânețe, am avut și eu onoarea a-i adresà acum câțiva ani, 20 Februarie 1877, felicitările mele, felicitările întâiului său student român dela Universitatea din Berlin²⁾.

¹⁾ *Eduard Gans* (1798—1839), juriscònsult, profesor la Berlin, a publicat scrieri în limba germană și în latinește.

²⁾ *Leopold de Ranke* (1795—1886), celebru istoric german profesor la Frankfurt-pe-Oder, apoi la Berlin, a publicat multe scrieri

Am avut fericirea de a avea de dascăl pe marele Savigny, celebrul profesor de drept roman, celebrul ministru de justiție ¹⁾. În saloanele d-lui de Savigny am fost prezentat și lui Alexandru Humboldt, carele ²⁾ îmi arată în general un deosebit interes pentru țările române, atât de necunoscut pe atunci, încât nici numele de *Români* nu se știă. De aceasta în adevăr nu trebuie să ne mirăm, când însuși în Moldova și în Muntenia numele de *Român* nu era întrebuințat, înlocuit fiind prin numele provincial de *Moldovean* și *Muntean*. Bătrânul Asachi, toată viața lui, n'a putut găsi potrivita terminațiune franceză la cuvântul *Român*, vorbind și scriind «les Roumounis». Să-mi fie permis a-mi face un merit, afirmând că eu cel întâiu am întrebuințat în limba franceză cuvintele de *Roumain* și de *Roumanie*. La Berlin, pe timpul petrecerii mele, și chiar în saloanele culte, mai tot așa de puțin cunoscut era și numele de *Moldauer* sau *Walache*. Mie mi se zicea *der schwarze Grieche*, pentru că aveam părul negru și pe atunceă Berlinul era încă un oraș cu totul și exclusiv al Germa-

istorice (reunite în 47 de volume) asupra vieții contemporane și mai ales asupra poporului german.

¹⁾ *Frid. Karl de Savigny* (1779—1861) se socotește ca primul romanist al secolului XIX, profesor la Marburg și în alte orașe, mai târziu la Berlin. A fost 6 ani ministru în Prusia.

²⁾ *Alexandru de Humboldt* (1769—1859) celebru matematic și naturalist, autorul lucrărilor «Sistemele numerice la diferite po-
poare», «Cosmos», etc.

niei de Nord, unde predominau mai cu deosebire figurile blonde.

Alexandru Humboldt, spirit eminentemente cercetător, îmi arată o deosebită dorință de a cunoaște în ce constă literatura noastră și în deosebi m'a întrebat despre soarta și caracteristica țiganilor noștri. Spre a-i satisface curiozitatea eu am scris în limba germană o scurtă privire asupra micii noastre literaturi de pe atuncea, pe care am publicat-o în *Lehman's Magazin für die Litteratur des Auslandes* ¹⁾. Tot pentru Humboldt, am publicat apoi o broșură în limba franceză, *Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des Cigains* (Berlin, Behr, 1837), în prefața căreia chemam luarea aminte a filantropilor asupra acestui nenorocit popor selav în țara mea, în sânul Europei civilizate, și tractat ca lucru prin înseși legile țării noastre.

Vacanțele le petreceam ordinar în Pomerania la Schwienemünde, pe atuncea un mic orășel pe țărmurile mării, sau la Hehringsdorf, sat mic tot pe țărmul mării și recomandat mai întâiu de Wilibald Alexis, celebrul romancier ²⁾, și care, deși eu nu aveam decât douăzeci de ani, mă luă în

¹⁾ În anul 1837. Lucrarea s'a retipărit, împreună cu traducerea, de V. M. Kogălniceanu în 1895.

²⁾ *Wilibald Alexis* (1798—1871) a publicat multe romane, a introdus în literatura germană un gen nou: romanul istoric, inspirându-se după W. Scott.

strânsă amicitie. Heringsdorf ¹⁾ astăzi este devenit orașul balnear mare și cel mai frecventat al Germaniei de Nord. Cu Wilibald Alexis, am vizitat pe jos insula Rügen ²⁾, castelul Putbus al familiei princiare Malte-Putbus, pădurile misterioase ale vechii zeități vende Hertha și cetatea de pământ Arkona, punctul cel mai septentrional al Germaniei, care seamănă mult cu cetățile noastre de pământ, movila Răbiei, Cetatea dela Adjud și atâtea altele.

Wilibald Alexis, în plimbările noastre, mă inițiază la marea lucrare ce se operă pe atunci în Germania atât în privința unității politice, cât și în privința aspirațiilor și eforturilor burghezimii de a intra în viața politică, care până atunci aparțineau mai cu deosebire nobilimii. El mai întâiu îmi da amănunțimi asupra marelui reforme care se făcuse în Prusia, adică emanciparea și împrăștierea țărănilor prusieni, operată în timpul Regelui Frederich Wilhelm III ³⁾ de către marii săi miniștri, Stein ⁴⁾ și Hardenberg ⁵⁾, reformă care a însuflețit și îmbrățișat națiunea prusiană spre a scutura jugul francez, care, după bătălia dela Iena (1806), apăsă grumazii

¹⁾ *Hehringsdorf*, în insula Usedom, localitate vestită de băi de mare.

²⁾ Insula Rügen în marea Baltică, ține de Prusia din 1815. Are localități de băi de mare. În această insulă e un lac ce se numește Hertha.

³⁾ *Frederich Wilhelm* a domnit între 1797—1840.

⁴⁾ *Henric Stein* (1756—1831), om politic german cunoscut prin ideile sale liberale.

⁵⁾ *Principele Carol de Hardenberg* (1750—1822) om politic prusian.

poporului german. Pastorul Ionas completă învățătura mea în privința marci reforme; el puse în mâinile mele înseși actele marilor legiuiri, proclamațiilor și reformelor lui Frederic Wilhelm III și cu deosebire edictul din 14 Septembrie 1811, care s'a aplicat pe toată suprafața statului Prusiei, desființând claca și orice alte servicii către stăpânii de moșii și prefăcând în proprietate absolută în mâna țăranilor ogoarele țărănești, cu despăgubire în bani odată răspunși, sau prin rentă perpetuă, ori prin înapoierea unei părți de pământ. Pastorul Ionas mă făcù cunoscut și cu memoriul compus de Principele Hardenberg la Riga în 1812. Prin acest act important marele ministru arată Regelui necesitatea prefacerii chiar din temelie a organizației de atunci a Statului prusian, pentru a-i da o nouă viață prin înlăturarea a tot ce erà slab în el și prin deșteptarea de puteri nouă.

4. PARALELA:

MATEIU BASARAB ȘI VASILE LUPU ¹⁾

DE

AL. XENOPOL

Notiță biografică. — Alexandru Xenopol (născut 1843) a studiat în Viena și la Berlin. A început a publica studii economice și istorice pe la 1868 în «Convorbiri literare». Dela 1883 e profesor de istoria universală la Universitatea din Iași. Membru al Academiei Române din 1895, a dat la lumină diferite memorii și comunicări. Publicația cea mai importantă este *Istoria Românilor* (în 6 volume prima ediție, 1888—1893). Acum câțiva ani a fost ales membru corespondent al Academiei Franceze.

Atât Mateiu Basarab cât și Vasile Lupu se sue în scaunele țărilor române în urma unei mișcări naționale, făcută de boieri și de popor în contra Grecilor, dându-se ambii drept capii acelei resme-rițe îndreptate împotriva elementului străin...

Urmând înainte politica ei de favoare pe cât se putea a elementului grecesc, Poarta nu voește să numească pe Lupu în tronul Moldovei, după cum

¹⁾ Se vor reaminti împrejurările principale relative la viața acestor doi Domni.

refuzase la început să rânduască pe Mateiu Basarab în Muntenia...

Pe când Mateiu Basarab ajunge la scaun la București în 10 Martie 1633, Vasile Lupu ocupă tronul Moldovei după Maiu 1634, când îl părăsește Moise Movilă.

Boierii din Muntenia, partizanii lui Mateiu, crezând că într'adevăr s'a sfârșit cu predominarea Grecilor în țară, se bucură foarte mult de izbutirea lui la Constantinopol... Și Moldovenii, după răscoala contra lui Alexandru Coconul ¹⁾ și măcelărirea Grecilor, făgăduesc Porții ascultarea lor și plata exactă a tributului dacă nu se va mai numi la domnia țării lor vr'un Grec.

Este deci învederat că răscoala Românilor din ambele țări luase de astă dată un caracter mai ascuțit și că izbutise a alungă pe Domnii greci și pe înconjurimea lor din țările române și a încredința ocârmuirea unor Domni dela care erau în drept să se aștepte că vor urmă purtarea aceea prin care dânșii își câștigase simpatiile poporului.

Mateiu Basarab însă și mai cu seamă Vasile Lupu se slujise de mișcarea națională, în fruntea căreia se pusese, numai spre a-și deschide porțile Domniei... De aceea vedem în curând pe ambii Domni români părăsind politica dușmană Grecilor patronată de ei pentru a ajunge în scaune, și îndrumând pe acea urmată de predecesorii lor de a

¹⁾ Alexandru VII Coconul a domnit între 1629—1630.

se pune bine cu elementul ce predomină cu atât mai puternic pe Turci cu cât dânșii se coborau pe povârnișul decăderii..

Mateiu Basarab caută la început să păstreze o cumpănă între partida națională și acea grecească... Cât despre Vasile Lupu, el însuși trăgându-și originea din părțile grecești, se aruncase îndată după urcarea lui în scaun în brațele compatrioților săi cu mult mai puțină rezervă decât Domnului Munteniei.

5. MEMORII:

REGELE CAROL DESPRE RĂSBOIUL DIN 1877

Notiță introductivă. — În ședința Academiei Române dela 21 Martie 1904 Regele Carol I a făcut o comunicare de un deosebit interes, care s'a publicat sub titlul: «Nicopole 1396—1877—1902». Acî se vorbește întâiu despre lupta din Septembrie 1396 din apropierea Nicopolei între sultanul Baiazid al Turcilor și armatele creștine aliate. În această luptă, care s'a sfârșit cu un groazinc dezastru pentru creștinătate, au luat parte, alături cu oștirea lui Mircea cel Mare, ostași și nobili unguri, germani și boemi. Între comandanți eră și comitele de Zollern, unul dintre strămoșii Regelui nostru. A doua parte a comunicării este o povestire a câtorva evenimente din răsboiul dela 1877, în care Regele a luat o parte atât de activă și poate astfel povesti după propriile Sale cunoștințe. Partea a treia vorbește despre vizita ce a făcut M. S. în Bulgaria în anul 1902.

La 18/30 August am părăsit Zimnicea, după ce am vizitat pe Generarul Dragomirow, grav rănit la Șipca. Seara eram întors la Corabia. A douazi am ținut un sfat de răsboiu în care s'au luat toate măsurile pentru trecerea armatei în Bulgaria și pentru schimbarea bazei noastre de operațiuni în

urma mutării podului la Nicopole. Această mutare eră să ne pricinuească multă trudă și grijă.

În aceeaș zi o depeșă îmi aduce știrea că Turcii au ieșit din Plevna și că s'a încins o nouă luptă serioasă, în care Rușii au pierdut 30 oficeri și aproape o mie de oameni.

La 20/1 Septemvrie, în fața podului dela Silicioara, am trecut armata în revistă. După binecuvântarea dată de Episcopul Râmnicului și al Noului-Severin, trupele s'au pus în mișcare cu muzicile în cap și steagurile desfășurate. Pline de voieșie și de încredere în izbândă, ele trec peste marele pod, de o lungime de aproape o mie metri, stabilit pe 120 pontoane de fer. Seara m'am întors la Turnu-Măgurele și a doua zi la șapte ore dimineața am trecut Dunărea pe un mic vapoarăș spre Nicopole, unde Generalul Stolipin m'a primit în capul unei companii cu drapel și în sunetul imnului românesc. Apoi, încălecând, m'am suit pe un drum repede spre a ajunge la cetate, unde fâlfâia steagul nostru. De acolo am trecut în revistă trupele cari ocupau Nicopole, chiar pe marele șes care domină Dunărea și unde se desfășurase bătălia dela 1396. Bucuria mi-a fost mare de a putea saluta acolo pe cei dintâi ostași români cari trecuse pe pământ străin, gata a se jertfi pentru patrie. Coborându-mă în valea Osmei, am luat rămas bun dela d-l Aurelian Ministru Lucrărilor publice, și dela Prefectul județului Teleorman, și am pornit cu tră-

sura spre Poradim, escortat de un escadron din al treilea de călărași. În tot timpul călătoriei buibuiau tunurile dela Plevna, ca un fel de salut al sosirii mele pe câmpul de luptă. Spre seară am ajuns la noul meu cuartier general, unde mă așteptă Statul-major al armatei de apus.

Am tras într'o căsuță țărănească care, luni întregi, fu locuința mea. A douăzi sosiau trupele pe cari le trecusem în revistă la Siliscioara. Indată după trecerea lor în Bulgaria, podul fu desfăcut și plutit pe Dunăre, spre a fi așezat între Turnu-Măgurele și Nicopole. O vijelie, care se deslănțui atunci, ne strică mult material: pontoanele fură aruncate la mal, unele sfărâmate, altele încate. Inlocuirea lor ceru mai multe zile și curentul Dunării, mărit prin revărsarea Oltului și a Osmei, ne silii a lucra și zi și noapte pentru așezarea podului. În fine la 30/11 Septemvrie, chiar în ziua bătăliei celei mari dinaintea Plevnei, podul era gata și comunicațiile asigurate.

La sfârșitul lui Septemvrie vremea se strică; opt zile ploile nu încetează, un vânt puternic suflă pe valea Dunării și treizeci de pontoane sunt rupte din podul dela Nicopole. Timp de o săptămână comunicațiile sunt întrerupte, aprovizionarea foarte îngreunată și trupele sufăr de lipsa de hrană, de ploi și de frig.

După luarea Rahovei am cerut ca Nicopole să fie pus sub ordinale mele; la 22/4 Decemvrie tru-

pele române înlocuiesc pe cele rusești, iar un Român numit comandant al cetății.

Cu acest prilej Marele Duce îmi scrie că podul dela Nicopole nu este destul de tare pentru a rezistă viforului iernii care începuse, și mă întreabă ce este de făcut spre a-i da soliditatea trebuincioasă. Fără preget, îi răspund că avem ancore și odgoane pregătite cu cari îl vom întări, însă că la venirea sloiurilor nici un pod pe vase nu va putea rezistă, așa că de acum e nevoie să ne gândim la alte mijloace mai puternice, spre pildă la un pod de fer, pentru menținerea legăturilor noastre. Acest pot a fost comandat mai târziu în Rusia; o parte a fost pornită pe la sfârșitul lui Ianuarie, însă a rămas pe drum.

La 24/6 Decembrie vremea se strică din nou; valurile Dunării sunt cât ale mării, numeroase pontoane sunt rupte din pod.

În ziua de 28/10, ziua neuitată a căderii Plevnei, legătura nu este încă restabilită și serviciul se îndeplinește cu un pod umblător.

La 4/16 Decembrie un viscol îngrozitor, cinci zile de-arândul ninge și viforește fără încetare, toate comunicațiile sunt tăiate. Așa de însemnate sunt stricăciunile la pod, încât pierе nădejdea de a le putea îndreptă. Tocmai atunci începe transportul prizonierilor cu care ne însărcinasem spre a da Împăratului Alexandru o mulțumire, mai ales că în timpul verii refuzasem a luă în primire pe acei dela Nicopole.

Mii de prizonieri mör pe drum degerați; la armatele aliate se simte din zi în zi mai mult lipsa de hrană; toate rațiile sunt reduse, chiar la cuartierul meu. Bucuria ce ne umpleă inimile în urma strălucitei izbânde dela Plevna ni se micșorează prin multe griji: podul rupt, drumurile troienite, vitele de transport perite în mare parte, iar împrejurul nostru numai jale și suferințe.

În fine, la 10/22 Decembrie, vijelia încetând, am putut părăsi Poradim, unde stătusem peste trei luni. Drumul până la Nicopole — patruzeci kilometri — l-am străbătut în nouă ceasuri, mare parte călare, din cauza adâncimii zăpezii și a frigului. Termometrul arată optsprezece grade sub zero.

Pe drum am întâlnit un transport de prizonieri, oprți de oboseală; la fiecare pas zăceau Turci lup-tându-se cu moartea sau degerați. Mulți dintre călărășii și dorobanții cari îi escortau căzură și ei și dormiră somnul cel de pe urmă lângă vrăjmașii lor din ajun.

Ajuns pe șesul de lângă Nicopole, când lumina asfințiă, mi se înfățișă o privire și mai îngrozitoare. Pe toată întinderea șesului, cât ochiul putea cuprinde, nu se vedeau decât morți, căzuți de tradă, de foame și de frig. La intrarea în cetate, toți oficerii trupelor române din Nicopole mi-au ieșit înainte. Stradele erau astupate cu trăsuri și căruțe; pe lângă ele, mulți cărăuși și cai morți; în șanțurile cetății unsprezece mii de prizonieri gemeau grămădiți; spre paza lor numai o mie cincisute soldați.

Seara am stat cu oficerii mei, care îmi oferise o masă. Peste noapte regimentul al zecelea de dorobanți a bivouacat înaintea locuinței mele.

A douăzi dimineța am părăsit această cetate care, dela începutul campaniei, jucase un rol așa de însemnat ca singurul punct de reazăm al armatei noastre până la căderea Plevnei. În momentul de a mă sui pe micul vaporeș cu care era să mă întorc în Patrie, gândul meu, nevrând, se îndreptă înapoi asupra nopților de grijă și luptelor sângeroase încununuate cu izbândă prin ocrotirea cerului; sufletul meu, deși amărît de atâtea jertfe omenești ce văzusem cu ochii, totuși înviorându-se, se înalță cu mândrie și recunoștință.

Trecerea Dunării ținî un ceas, pe un vînt pătrunzător și un frig de douăzeci de grade. Vaporeșul își făcî drumul său în mijlocul sloiurilor, ocolind pe cele mari care l-ar fi răsturnat. Eram pregătit a sări pe ele la caz de nevoie. Neuitatul Ion Brătianu, cu întreaga populație din Turnu-Măgurele, privi de pe mal cu grijă mersul șovăitor al micului vas. Când pusei piciorul pe pămîntul românesc, un strigăt de bucurie izbucni din toate piepturile.

Cu toții ne-am dus la biserică și am înălțat rugile noastre către A-tot-Puternicul, care ne păzise în zile de primejdie și revărsase binecuvîntările sale asupra vitezei noastre armate.

6. CRONICA:

PRIMII DOMNI AI MUNTENIEI

Cronica anonimă¹⁾

Iar când au fost la cursul anilor dela Adam 6798 (1290), fiind în țara ungurească un voevod ce l-au chemat Radu Negru Voevod, mare herțeg²⁾ pre Almaș și pre Făgăraș, ridicatu-s'au de acolo cu toată casa lui, și cu mulțime de noroadе, români, papistași, sași de tot felul de oameni pogorându-se pre apa Dâmboviței, început-au a face țară nouă. Intâiu au făcut orașul ce-i zic Câmpul-Lung, acolo au făcut și o biserică mare și frumoasă și înaltă. De acolo au descălicat la Argeș și iar au făcut oraș mare și au pus scaun de domnie, făcând curți de piatră și case domnești, și biserică mare și frumoasă. Iar noroadеle ce pogorîse cu dânsul, unii s'au tins pre sub munți, ajungând până la apa Siretului și până

¹⁾ Este inceputul unei cronici publicate în «Magazin Istoric» tom. VI pag. 231 și urm.

²⁾ Herțeg: duce.

la Brăila; iar alții s'au tins în jos preste tot locul de au făcut orașe și sate până în marginea Dunărei și până la Olt.

Atunci și Băsrăbeștii cu toată boierimea ce eră mai înainte preste Olt, s'au sculat cu toții de au venit la Radu-Vodă Negru închinându-se, să fie sub porunca lui și numai el să fie domn preste toți. De atunci s'au numit țara de-i zic țara românească.

Și în acestaș chip tocmitu-și-au Radu-Vodă țara cu bună pace, că încă nu eră de Turci împresurată, și au domnit până la moarte, îngropându-l la biserica lui din Argeș. Și au domnit ani 24.

De aici se începe povestea altor domni cari au venit pe urma Negrului Vodă, precum arată mai jos.

Mihai Vodă au domnit ani 19.

Dan Vodă au domnit ani 23. Acesta au fost frate cu Mircea Vodă bătrânul, și l-au ucis Șişman Vodă, domnul Sârbilor, când eră cursul anilor 6864 (1356).

Alexandru Vodă au domnit ani 27.

Mircea Vodă bătrânul. Acesta au avut mare războiu cu Baiazet-bey dela Nicopole. Făcutu-s'au acest războiu pe apa Ialomiței; biruit-au Mircea Vodă pre Turci, și fără de număr au pierit, trecând Baiazet-bey Dunărea fără vad; și alte multe războaie au avut cu Turcii. Făcut-au și S-ta mănăstire din Cozia și S-ta mănăstire Cotmeana, când eră anul 6891 (1383). Și au domnit Mircea Vodă ani 29, și au murit în Domnie, și s'au îngropat la mănăstirea lui la Cozia.

Vlad Vodă Țepeș. Acesta au făcut cetatea dela Poenari, și au făcut S-ta mănăstire dela Snagov.

Vladislav Voevod bătrânul au venit domn când au fost cursul anilor dela adam 6935 (1427). Acesta au făcut biserica domnească din Târgoviște și au perit de sabie în mijlocul Târșorului. Și au domnit ani 18.

Radu Vodă cel frumos. Acesta au făcut mănăstirea Tânganul, și au domnit ani 15.

Laiot Basarab Vodă cel bătrân, care au închinat țara Turcilor, domnit-au ani 17. Avut-au mare războiu, la Râmnicul-Sărat. După el au domnit Țepeluș Vodă, și au avut războiu la Râmnicul-Sărat cu bătrânul Ștefan-Vodă din țara Moldovei. Atunci în oaste au perit și Țepeluș Vodă, și au fost izbânda lui Ștefan Vodă. Și au șezut aici în țară de au domnit ani 16. Apoi Radu Vodă cel mare. Acesta au făcut mănăstirea din deal și au domnit ani 15.

7. TRADIȚIUNI:

O SEAMĂ DE CUVINTE

DE

ION NECULCE

Notiță introductivă.—Cronicarul Moldovean *Ion Neculce* (1672—1744) a fost unul dintre boierii fruntași cari au luat parte la conducerea țării sub diferiți Domni. Devotat lui Dimitrie Cantemir, el a părăsit țara odată cu acesta, după ce Rușii fură bătuti de Turci la Stelînești (1711) și a trăit multă vreme în Rusia. A lăsat o cronică despre domnitorii Moldovei, mai ales acei din vremea cât a trăit el (1662—1743). În fruntea acestei cronici este o colecțiune de povestiri transmise prin tradițiune: «O seamă de cuvinte, ce sunt auzite din om în om, și în letopisețe nu sunt scrise». Din această colecție sunt reproduse aci câteva.

Ștefan Vodă cel bun, luând domnia Moldovei și viind Turcii în zilele lui să treacă în Moldova la Galați, i-au bătut foarte rău pre Turci și au luat și cetatea Albă și Chilia dela Turci, apoi, mai pre urmă, iar le-au luat Turcii aceste două cetăți: și în câte-va rânduri s'au bătut Ștefan Vodă cu Turcii; iar când s'au bătut la Răsboieni, atuncia s'au așezat Turcii cu Ștefan-Vodă.

Ștefan Vodă cel bun multe răsboaie au bătut; și așa se aude din oamenii vechi și bătrâni, că câte răsboaie au bătut, atâtea mănăstiri și biserici au făcut.

Ștefan Vodă cel bun, când s'au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras cu arcul Ștefan Vodă dintr'un vârful de munte, ce este lângă mănăstire și unde au ajuns săgeata acolo au făcut pristolul în altar, și este mult loc de unde au tras până la mănăstire. Pus-au și pe trei boierinași de au tras, pre vătaful de copii și pe doi copii din casă; deci unde au căzut săgeata vătafului de copii, au făcut poarta; iară unde au căzut săgeata unui copil din casă, au făcut clopotnița. Iară un copil din casă zic să fi întrecut pre Ștefan Vodă și să-i fi căzut săgeata într'un delușel ce se chiamă Sion, ce este lângă mănăstire, și este un stâlp de piatră; și zic să-i fi tăiat capul acolo; dară întru adevăr nu se știe; numai oamenii așa povestesc. Fost-au și bisericuță de lemn întru acel delușel, și s'au risipit, fiind de lemn. Și așa au fost făcută mănăstirea, de frumoasă, tot cu aur poleită; zugrăveala mai mult aur decât zugrăveală, și pe dinăuntru și pe dinafară, și acoperită cu plumb. Zic călugării să fi fost făcut și sfeșnicele, cele mari și cele mici și policandru și hora, tot prinse de argint; și pe urmă să le fi luat un Domn și să fi făcut altele de spijă, care le-am apucat și noi; iară stricându-se un clopot mare la mănăstire și făcând călugării clopotul a doua oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus, în clopot ca să fie mai mare.

După ce au luat Bogdan Vodă domnia, a și trimis pre Tăutul Logofătul sol la Turci. Când au închinat țara la Turci. Așa vorbesc oamenii că l-au pus vizirul de au șezut înaintea vizirului pre macat, și dându-i cafea nu știă cum o va bea; și au început au închină trăească împăratul și vizirul; și închinând, au sorbit felegeanul ca altă băutură.

Alexandru Vodă Lăpușneanul, fiind domn, au făcut mănăstirea Slatina; și așa zic oamenii că trăind un sihastru acolo și fiind un paltin copaciu mare unde este acum pristolul în altar, vedeă acel sihastru spre Duminici și spre alte zile mari, multe lumini întru acel paltin la vremea slujbei bisericii. Și i s'au arătat Maica Precista în vis și i-au zis să meargă la Alexandru Vodă să-i zică să facă mănăstire; și mergând sihastrul la Alexandru Vodă, s'au îndemnat Alexandru Vodă de sihastru de a făcut mănăstirea Slatina, întru acel loc unde au fost paltinul, și au adus și capul Sfântului Grigorie Bogoslov, de stă până astăzi la sfânta mănăstire Slatina ferecat cu argint și cu pietre scumpe.

CARACTERIZARE GENERALĂ

Se numește *monografie* o scriere istorică în care să vorbește despre un singur subiect, care poate fi adesea și o chestiune de amănunt.

Biografie se numește povestirea vieții unei persoane, arătându-se faptele săvârșite de ea și împrejurările în cari a trăit.

Dacă cineva povestește singur viața sa se zice că face o *autobiografie*.

Scrierea sau partea dintr'o scriere în care se compară două persoane istorice, două epoce, două evenimente istorice., etc., se numește *paralelă*.

Povestirea faptelor la cari povestitorul a luat parte sau le-a cunoscut de aproape, poartă numele de *memorii*.

Cronica este o formă primitivă a istoriei: ea expune pe scurt sau pe larg evenimentele fără critică, fără legătură între fapte, ci pentru dorința de a satisface curiozitatea cititorilor. Uneori ea este redusă la simpla înșirare a datelor și a numelor.

Intre producțiunile istorice intră și tradițiunile și legendele.

Narațiunea unui fapt fără a fi întemeiată pe vreun document, ci așa cum a trecut din gură în gură, din generație în generație, se numește *tradițiune*. Cea mai veche colecțiune de tradițiuni românești a făcut Neculce.

Dacă între cele povestite se amestecă și elemente supranaturale, atunci avem o *legendă*.

POVESTIRI DIN VIAȚA ISTORICILOR MAI INSEMNAȚI

ERODOT ȘI OPERA SA

Erodot, fiul lui Lixes, s'a născut în anul 484 înainte de Hr., Olimpiada a 74-a, în Halicarnasul din Caria, astăzi cetatea Budrun din Asia Mică.

El studiază sub povățuirile unchiului său, poetul epic Panyasis; dar întâmplări politice l-au silit, tânăr încă fiind, să părăsească patria sa și să se strămute în Samos, ce înflorise pe atunci, unde a știut a-și însuși spiritul ionic și a se pătrunde de mărimea civilizațiunii elenice.

După o scurtă ședere acolo, el a plecat și a vizitat Egiptul; întorcându-se apoi în Samos, s'a încercat și a scris această a lui călătorie într'un fragment istoric pe care l-a chemat *Τὰ Αἰγυπτιακά*, adică «Despre ale Egiptului».

În urmă, din cetirea cronicarilor (*λογογράφοι*) Ecateu, Ferecide și alora, i-a venit ideea de a scrie mai mult, fără însă a-și fi format încă concepțiunea planului colosal ce a lăsat în urma sa.

În astfel de stare de spirit aflându-se, deoarece îi lipsiau monumente scrise și chiar tradițiuni îndestulătoare, s'a hotărît a călători prin toată lumea spre a adună el însuș izvoarele trebuitoare. Mai tot pământul cunoscut pe atunci a fost astfel ctreerat de Erodot cu o scrupulozitate și o justeță de observațiuni rară, încât astăzi, după trecere de 25 de veacuri, istoria și științele se închină cu mirare înaintea adevărului numeroaselor sale observații. Erodot a văzut astfel întâiu Egiptul, de acolo Libia, Tirul, Babilonia, Assiria, Colhida, Sciția, Getia, Tracia și Macedonia.

În urmă s'a reîntors în Samos unde a scris în părți deosebite călătoriile sale, ce citiă în public; succesul acestei citiri — cum a fost de pildă cea cu ocazia marei sărbători a Panateneelor din anul 444, pe care istoria ne-a păstrat-o, și unde poporul atenian în entuziasmul său i-a decretat o stralucită mulțumire națională — precum și unitatea unei opere adevărate istorice, despre care cu anii și cu încetul numai s'a pătruns, au creat în fine în spiritul lui Erodot concepțiunea de-a întruni fragmentele sale într'un ce întreg, cu alte cuvinte, concepțiunea de-a scrie o adevărată istorie după sensul ce dăm astăzi acestui cuvânt.

Pentru a ajunge la acest scop, el a lucrat 12 ani, chiar până în ajunul morții sale, deoarece din deosebitele pasaje ale operei și mai ales din Cartea

VII, se poate ușor conchide că lucrarea aceasta a rămas nesfârșită.

Opera, astfel cum a ajuns în fine până la noi este împărțită în 9 cărți ce se descompun precum urmează :

Cartea I este o introducere și tractează despre Asia în genere.

Cartea II, pe care a intercalat-o aci, vorbește despre cucerirea Egiptului.

Cartea III despre puterea samiotă și imperiul Perșilor.

Cartea IV despre expediția lui Darius contra Sciților, despre Sciția și Tracia.

Cărțile V și VI descriu înflorirea Atenei sub Pisistratizi și motivele directe ale marelui conflict dintre Eleni și Mezi.

Cărțile VII, VIII și IX formează punctul culminant al operei, adică descrierea minunată a luptelor uriașe dela Maraton, Salamina și Platea.

Opera lui Erodot este unul din monumentele cele mai prețioase pentru veacurile ce aveau a-l urmă ; și fiindcă se alcătuește din 9 cărți, admirațiunea obștească le-a numit — chiar fiind Erodot încă în viață — «cele nouă Muze», precum în urmă posteritatea recunoscătoare l-a numit pe dânsul «Omerul istoriei».

Inainte însă de a serie istoria lui, Erodot avu-
sese, precum am văzut, o întâie lucrare uriașă a
isprăvi, adică a vedeà cu chiar ochii săi țările și

popoarele ce de aproape sau de departe au avut legături istorice cu Elenii. Este de mirare a constată preciziunea cu care Erodot a cules materialele importante ale colosalei sale lucrări, încât nu știe cineva dacă trebuie să admire mai mult la dânsul uriașa întreprindere a unui om care, fără ajutor, fără precedente, a scris după izvoare ce a trebuit el singur să le culeagă în cele patru unghiuri ale lumii, sau preciziunea datelor de tot felul ce cuprinde lucrarea sa, precum, de exemplu, între mii, vestita eclipsă «a lui Tales» înregistrată cu atâta precizie de dânsul la anul 625.

După călătoria lui cea mare, s'a reîntors în Samos, pe care turburările politice l-au făcut iarăși să-l părăsească, și s'a dus de-acolo să se statornicească în colonia elenică Turi a Italiei, unde s'a pus atunci a descurcâ comoara culegerilor sale istorice și până chiar în ajunul morții sale a lucrat la întregirea operei sale, când deodată moartea l-a surprins în vârstă de 77 de ani, în anul 407.

Erodot a fost numit *părintele istoriei*, fiindcă el întâiu a știut a pricepe această știință și a-i da adevărata ei formă.

Planul istoriei lui Erodot este ipoteza unei vechi dușmăanii între Eleni și popoarele asiatice, și desfășură toate evenimentele ce de departe au ajuns până la războaiele medice și la zdrobirea colosalei puteri asiatice pe țărmurile micii Elade, însă, ca un om de o inteligență superioară, părăsește datele mitologice, și începe cu nedreptățile istorice ale lui

Cresus, regele Lidiei. Filozofia operei, ce în această privire este o adevărată *epopee*, o găsim pretutindeni în domnirea ideii frumoase, a unei soarte juste și a unei ordine universale, pe care Erodot o numește «invidia Zeilor» (φθόρος τῶν Θεῶν) sau Nemesis, precum am zice astăzi «Providența». Unitatea operei este lupta între Eleni și «barbari», lupta între spirit și materia bună. Acest plan fundamental, astfel conceput, este dezvoltat neconținut prin episoade.

Stilul său este anume discursul vorbit (λέξις εἰσομένη) adică un stil placid, naiv, dulce și armonios, cu legături slabe de fraze, un stil ce amintește chiar foarte mult stilul Sfintei Scripturi, din pricina traiului îndelungat și plăcut ce autorul a dus în Orient, și carele, ca și stilul Scripturei, este cea mai înaltă expresiune a frumosului în simplitate. Omer a «cântat» tradițiunile, Erodot a «rostit» istoria, căci nu se «scria» încă pe atunci; însă o astfel de proză a adus-o el la culmea perfecțiunii.

Cel ce citește pe Erodot, mai ales în nemuritoare limba originală, înțelege că aude pe un om care a văzut și învățat în viața lui multe lucruri, și cititorul este într'atâta ținut sub farmecul povestirilor și amintirilor lui, încât nu se mai poate despărți de dânsul. Intr'un cuvânt, istoria lui Erodot ca concepțiune și ca stil «sui generis» este o creațiune omenească mare și admirabilă din toate punctele de vedere!

După A. G. Suțu.

TITU LIVIU ȘI SCRIERILE SALE

Anticitatea ni se arată prea avară în datele ce ating viața investigatorilor ei. Tucidide, Liviu, Tacit, cei mai mari maestri ai istoriei antice, n'au istorie. Cu toate acestea, ideile, sentimentele și pasiunile de cari sunt dominați, răsar sub pana lor mai bine decât ale persoanelor istorice, pe cari ei înșiși se încearcă să le înfățișeze.

E destul, ca să citească cineva istoria lui Titu Liviu, pentru a-i cunoaște cu deamănuntul spiritul, inima și caracterul. Prin vâlul colorat, pe care se află așa de splendid reprezentată vechia virtute și glorie a poporului Roman, se întrevede talentul și geniul artistului...

Titu Liviu s'a născut în anul 59 a. Chr. în Pataviu (astăzi Padua) o cetate foarte veche, care pe timpul acela eră renumită atât prin industria și comerțul său, cât și pentru apele sale minerale și se numără între cele mai mari și mai avute cetăți ale imperiului. Primiți de timpuriu în cetățenia romană și fermecați de dulceața libertății,

Patavinii îmbrățișară în războaiele civile cauza lui Pompeiu, pe care o apărară cu cea mai mare stăruință.

Titu Liviu, crescut în sgomotul armelor civile și nutrit de sentimentele concetățenilor săi, se înscrise în rândurile republicanilor, de și vedeă bine că eră aproape pierdută cauza lor. Nici chiar după ce veni la Roma și câștigă amiciția lui August nu-și pierdù independența cugetării, ci rămase până la moarte credincios sentimentelor republicane. Pe când Virgiliu și Horațiu puneau pe Octavian în rândurile zeilor, Titu Liviu nu amintește de el decât de două ori: odată pentru a indicà timpul în care s'a închis templul lui Ianus, altădată pentru a constată un fapt. Din contră, el a lăudat în scrierile sale pe Pompeiu și pe amicii lui, și a manifestat venerațiunea pentru Brutu și Cassiu, care luptaseră pentru libertate contra lui Octavian. Impăratul îl numià în glumă Pompeian, lăsându-l să admire în pace pe eroii și virtuțile vechi ale Republicei.

Odată cu moartea Impăratului August, dispăre și umbra de libertate ce mai rămăsese în statul roman. Servilismul înjosit și lingușirea târâtoare îneacă demnitatea și sinceritatea. Cremuțiu Cordu trebuì să moară de foame, pentru că a îndrăsnit a lăudà pe Brutu și Cassiu în scrierile sale. Titu Liviu preferă să părăsească Roma, decât independența caracterului său. El se retrage în vila sa

din Campania și de aci se întoarce în cetatea sa natală, unde moare în etate de 76 ani, în anul 17 d. Hr.

Viața sa întregă a fost o activitate necurmată. El compuse o operă gigantică de 142 cărți.

Din această operă imensă n'a ajuns până la noi, decât a patra parte, anume cărțile I—X și XXI—XLV, dintre cari XLI și XLIII au mai multe lacune. S'a conservat prin urmare istoria Romei dela întemeierea ei până la finele războiului al doilea cu Samniții și dela începutul războiului al doilea Punic până la terminarea războiului cu Perseu, regele Macedoniei.

Titu Liviu și-a propus să înfățișeze în această lucrare grandioasă, cu colori vii, geniul poporului Roman, eroismul, virtuțile nobile, precum și scăderile lui, pentrucă «ceea ce este mai ales salutar și folositor în cunoașterea istoriei, este de a privi exemple instructive de tot felul expuse într'un monument strălucit, pentru ca cititorul să-și aleagă din ele pentru sine și pentru statul său ceea ce este trebuie să imiteze, și ca să evite tot ceea ce este rușinos în începutul său, rușinos în rezultate».

Talentul și geniul lui Titu Liviu s'au arătat într'adevăr demne de o întreprindere așa de măreață, căci niminea dintre istoricii anticității n'a știut să dea mai mult lustru faptelor mari și nobile și să insuflă mai multă viață în persoanele moarte ale trecutului. Romul, Tulu Hostiliu, Brutu,

Apiu Claudiu reapar vii sub pana artistului, cu toate pasiunile și cu toate sentimentele lor.

Această calitate admirabilă reiese din măestria autorului de-a îmbinà, în cea mai plăcută armonie, narațiunea cu genul oratoric...

Căutând neconținut să dea interes narațiunii sale, să provoace emoțiuni și să placă cititorului, Titu Liviu nu uită nici un eveniment îndoios sau neîndoios, prin care poate să-și ajungă acest scop. Cu câtă plăcere începe el să istorisească lupta Horatilor și Curiatilor! Cu ce culori vii înfățișează bravura lui Coclite, care singur cu pieptul său oprî o armată întreagă, și ce tablou omeric alcătuește din lupta dela lacul Regil!

N. Barbu

DIN VIAȚA LUI ȘINCAI

DE

A. PAPIU ILARIAN

Notiță introductivă. — Alexandru Papiu Ilarian (1828—1879), român transilvănean, care a trăit multă vreme în principate, unde a fost și ministru de justiție, a lăsat câteva scrieri însemnate, între care este și o biografie a lui Gheorghe Șincai. Această biografie a fost citită în Academia Română ca discurs de recepțiune (14 Septembrie 1869). Din această lucrare sunt reproduse paginile ce urmează.

Gh. Șincai (1753—1816) a fost unul din cei mai mari scriitori din Transilvania. A învățat la Cluj și la Blaj, apoi la Viena și la Roma. A fost profesor la școala din Blaj, apoi director al școlilor catolice din Transilvania. Certându-se cu episcopul Bob, a suferit multe neajunsuri, chiar închisoarea. A trăit sărac și rătăcitor prin multe orașe și a murit la Contele Vass, pe ai cărui copii îi educase.

Papiu vorbește acî despre ultimii ani ai vieții lui Șincai.

Pe Șincai, în anul 1809 îl găsim retras în Sinnea, satul comitatului Abauivar în Ungaria, la iubiții săi elevi Vass, lucrând cu asiduitate la cronică. Iată cu ce inimă duioasă și plină de grațitudine spune aceasta el însuși: «La anul acesta (1354 al Cronicei) mi-a venit înainte un hrisóv

«al prea luminatei familii comiților Vass, care
 «astăzi în 28 Februarie al anului 1809, când
 «tocmai am împlinit 56 de ani de când m'am
 «născut pe lume, îl scriu în Sinnea, satul comi-
 «tatului Abauivar, în Ungaria, în curtea măririlor
 «sale, ca să le arăt mulțumirea care li se cuvine
 «nu numai dela mine care scriu, ci și dela aceia
 «pentru al căror folos scriu aceasta».

Doi ani de zile lucrează Șincai la cronică în curtea
 comiților Vass, unde aveà de gând să petreacă până
 ce își va terminà opera. El scrie cu multă amără-
 ciune asupra oarecărui Români «care mai vre-l-ar
 mort decât să scrie unele ca astea». El scurtează
 adesea lucrarea sa cea românească, grăbindu-se a
 o traduce pe latinie în speranță că în această din
 urmă limbă mai ușor va scăpà de censură. Iată
 propriile sale cuvinte: «Mă ocrotesc la feciorii comi-
 telui Daniil Vass cel mai bătrân, ca la niște
 ucenici ai mei până voiu săvârși munca aceasta
 pentru folosul Românilor». Și iarăș: «Mai aduc
 «acì un hrisov ce se ține de prea luminata familie
 «comiților Vass de Céga, ca să arăt că, de nu mi-ar
 «fi stat familia această în ajutor, eu cu ajutorul
 «Românilor mei în veci nu aș fi scris cronică
 «aceasta, ba chiar aș fi pârjolit-o de mult, atât
 «m'au necăjit Români dela care am așteptat ajutor».
 Acestea le ziceà în anul 1809. Intr'alt loc mai zice:
 «...Tipărindu-se odată munca aceasta pe latinie, slobod

îmi va fi a o tipări și pe românie, fără de censura acelor cari nu știu de acestea». Așâ scrià pela 1810.

La 18 Februarie 1811, aflăm pe Șincai lucrând la Cronică, în curtea episcopului Vulcan, vechiu amic al său. Tot anul acesta se vede a-l fi petrecut la Vulcan, ajungând cu lucrarea Croniceii până la anul 1739, unde plânge cu următorul chip: «De «mine, dușmanii neamului nostru au ascuns toate «din care puteam scrie pentru folosul neamului, și «eu din mâni streine am căpătat și acelea din care «am scris până acì și voi scrie și mai 'nainte «despre episcopia Făgărașului și mitropolia Băl- «gradului».

În anul următor 1812, pe când Petru Maior, care urmase lui Micu în revizorat ¹⁾, publică istoria sa pentru începutul Românilor în Dacia, în care citează în un loc pe «prea-învățatul și nenorocitul Gheorghe Șincai»; întâlnim pe Șincai în Transilvania, venind din Ungaria, dela Vulcan, pe jos, cu toiagul în mână și cu dășagii în spate, în care purtă Cronica sa, tezaurul neperitor al gînteii române.

De acì înainte încep adevăratele fatalități ale marelui bărbat. Nici el, nici alții nu le mai descrieră. Numai tradițiunea contimporanilor, vagă și tristă, ni le mai păstră. Unul din acești contim-

¹⁾ *Samuil Micu* a fost revizor de cărți în tipografia universității din Buda până în 1806. Murind Micu, îl urmează în 1809 Petru Maior.

porani îl văzù în vara anului 1812 în Blaș, unde în două zile, în două rânduri vorbi cu dânsul.

El venià, zice, dela Alba Iulia, unde își dusesese Cronica la censură, și se abătù pela Blaș, unde servise atâta timp în fruntea școalelor române și unde de vre-o 17 ani nu mai fusese. Fiind poftit la masă la Bob ¹⁾, Șincai cu obișnuita sa îndrăzneală multe spuse episcopului plăcute și multe neplăcute. Seara pe la cină merse în refectoriul seminariului. Acì (spune mai încolo martorul nostru, pe atunci cleric și dânsul) un canonic care cunoștea pe Șincai de mai înainte, în ființa de față a mai multor canonici, care de asemenea toți îl cunoșteau, când intră Șincai în salon cu niște pași măreți, îl întâmpină cu această întrebare: *Unde habemus fortunam?* (De unde avem norocire?) Iar el, socotind pe semne că aceștia se prefăceau a nu-l cunoaște, zâmbind, îi răspunse scurt, dar apăsător: *De terra* (De pe pământ); și cu aceasta, îndrăsneț cum erà începù a intrà în vorbă cu fiecare. Clericii erau așezați cu toții în jurul meselor la cină, dar, uitând că mâncarea zăceà înainte-le, privirile tuturor erau ațintite asupra bărbatului — acum strein între ai săi! — care, deși se deosebià prin sărăcia îmbrăcăminte de cei împodobiți cu brâne roșii, cu atât mai mult strălucià prin discursurile sale pline de știință; atențiunea tuturor erà atrasă asupra-i și toți

¹⁾ Ioan Bob, episcopul Românilor uniți: 1739—1830.

se umplură de respect către dânsul. În toate unghiurile, între preoți și clerici, nu auzii decât: «Acesta e Șincal! Oh! ce bărbat!» Toți doriau a-l vedea și a-l auzi mai de aproape. El îi preveni pe toți întorcându-se către clerici, zise: «Cu bătrânii vorbiți acum să vorbesc cu odraslele Românilor». Ii luă în șir pe toți și unul nu rămase cu care să nu fi grăit. În fine, îi lăsă cu aceste cuvinte: «Pui de Români, purtați-vă bine și nu uitați și pe Șincal!» În altă zi, mergând clericii după datină la plimbare, întâmpinară pe Șincal afară de orașul Blășului, înaintea ospătăriei episcopoești de lângă Târnavă, șezând afară la umbră, ca să-și împuternicească corpul pentru călătorie. Acî clericii îl înconjurară ca oile pe pecurariu (păstor). «Acî», zice martorul nostru, «văzui la picioarele lui niște dăsași plini de hârtii; eră averea neamului românesc, Cronica lui, înghesuită în acei dăsași de lână, cam învechiți, la un loc cu toată sărăcia autorului român celui mai avut în știință. Cu acea ocaziune multe ne spuse Șincal. Eu îl întrebai: pentru ce porți atâtea scrisori, atâtea sarcină în spate? *«Acesta e fătul meu, răspunse, în care voi fi glorificat după moarte; dacă nu mi-a fost rușine a-l face, pentru ce să-mi fie rușine a-l purta!»*

Scopul pentru care venise Șincal în Transilvania nu și-l ajunsese. Se zice că supuind censurii compunerea latină a Croniceii, cenșorul ungar își dete părerea cu următoarele cuvinte: «Cartea e demnă

de foc, autorul de furci» (*Opus igne, author patibulo dignus*).

Plin de mâhnire plecă Şincai din Transilvania, după datina sa, pe jos cu toiagul în mână, cu dă-sagii în spate, la Oradia Mare, la Episcopul Vulcan ¹⁾. După cum spune însuşi Vulcan într'o scrisoare a sa către un Român, când intră Şincai în curte la dânsul, îi zise: «Samuile! (erau cunoscuţi din copilărie) să mă primeşti iar în curte-ţi: nu pe nimic, dar voiu să-ţi fac o copie din Cronică, pentru că mă vei ţineà». Vulcan îl primi cu bucurie, şi mai petrecù Şincai cât-va timp la dânsul, decopiindu-i o mare parte a Cronicei. Dar iar se depărtă apoi şi de aici.

Bătrânul protopop din Bistriţa, Ion Maior, spuneà că l-ar fi văzut odată pe la anul 1814 în luna lui Maiu venind cu protopopul dela Ocna Dejului Iosif Şandor, în Blaş.

De acì înainte Şincai se face nevăzut; contemporanii îi pierdură urma de tot.

Până sunt acum de abia trei ani, nu se ştià nici locul nici timpul morţii marelui Român.

În fine, la 1866 se descoperì că Şincai, părăsit de ai săi, se retrăsese către apusul vieţii sale la generoşii şi iubiţii săi elevi, comiţii Vass, în satul Sinnea din comitatul Abauivar lângă Cassovia, unde

¹⁾ *Samuil Vulcan*, episcop al Românilor uniţi, din Oradia Mare (1758—1830).

apăsât de atâtea suferințe, murì în 2 Noemvrie 1816 în etate aproape de 62 sau 63 de ani.

Iată cum descriu pe Șincai, toți câți îl văzură. Unul din aceștia zice că, la întâia vedere și vorbire cu dânsul la 1812, în Blaș, atrase toată atențiunea și mirarea, încât chipul lui i-a rămas ca tipărit în oglinda minții ca și cum ar sta și acum înaintea ochilor săi, căci cine vedeă odată pe Șincai nu putea să-l mai piardă din minte. Șincai eră un om de stat de mijloc, plin la trup, dar mai mult osos, cu umeri largi, cu pieptul lat și ieșit în afară, purta mâna cu bastonul înainte, pășind cu mare gravitate și puțin legănându-se, capul mare acoperit cu păr rar și cărunt, fruntea largă proeminentă și desnudată ¹⁾ de lături, sprâncene tufoase, negre, mari, îmbinate, ochi mari și plini de foc, acoperiți cu niște gene cu peri rari înțeșoși, fața cam lungă-reață, rumenă, puțin cam ciupit de vărsat, nas roman prelung, mustața încăruntită pe care o neteziă cu foarfeci, gura, buzele proporționate, barba rasă, rotundă. Căutătura eră îndrăsneată și insuflătoare de respect, dar în trăsurile feței puteai cunoaște adâncimea gândurilor și necazurilor cu care toată viața avusese a se oști ²⁾.

Avea voce sonoră bărbătească, vorbiă apăsât, bine articulat, liber și cu îndrăsneală ca bărbatul care are de unde și știe ce să vorbească, sigur fiind în

¹⁾ Desnudată : goală

²⁾ A se oști : a se război.

mintea și abilitatea sa. Din vorbele lui vedeai îndată că omul mult simte în sine și mult îndrăznește; gesticulă când vorbiă, eră vesel, glumeț, sarcastic chiar, dar foarte plăcut în societate, fără a pierde câtuși de puțin, prin glumele și sarcasmele sale, din gravitatea purtării și din respectul ce inspiră.

Mersul lui, starea și toată purtarea lui eră măreață; simțiai îndată spiritul înalt ce locuia într'însul, nu mai puțin omul plin de încredere și sigur în lucrarea sa. Pași aveă îndrăsneți și sprinteni cu toată etatea cea înaintată. Când intră în vi'o adunare, căutarea tuturor o trăgeă asupra-și și nu puteă rămâne necunoscut. În toată purtarea sa aveă o mândrie latină și o îndrăsneală care nu-i ședeă rău.

Iată cum eră Șincai!

BUCAȚI DE CITIRE

DESPRE GLORIA OMENEASCĂ

DISCURS DE
MASSILLON

Notiță introductivă. — *Ioan B. Massillon* (1663—1742) este unul din cei mai mari oratori bisericești cu cari se mândrește Franța. Fiu de oameni săraci, cari însă i-au înlesnit o instrucțiune serioasă, el intră de tânăr într'un ordin călugăresc. Întâmplarea a făcut ca un cardinal să descopere talentul lui de stilist și de orator, a fost chemat la Paris și însărcinat să facă cuvântări în biserici. Succesul lui a fost foarte mare. Regele — Ludovic XIV — dori să-l cunoască și rămase încântat de talentul lui. Murind marele rege, Massillon fu chemat în timpul minoratului lui Ludovic XV să ție o serie de cuvântări în timpul postului. El le-a ținut în capela castelului dela Tuilleries în fața regelui și a persoanelor însemnate dela Curte. Din această serie — care e socotită că cuprinde adevărate *modele* de elocvență religioasă — face parte și discursul ce urmează aci.

Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.

Ioan, VIII, 54.

Dacă gloria omenească, fără temerea de D-zeu, ar fi ceva real, ce om, din câți au fost pe pământ, ar avea drept să se glorifice mai mult decât Iisus Hristos?

Lasă că se trăgea dintr'un neam de regi și avea printre strămoșii săi pe David și pe Solomon; dar cu ce strălucire a venit el în mijlocul oamenilor?

Vedeți viața lui întregă... Toată natura ascultă de dânsul: apele se închiagă sub picioarele lui; morții îi aud glasul; diavolii, loviți de puterea lui, se ascund în depărtare; cerurile se deschid și spun lumii gloria și mărirea lui; cu tină luată în mâinile lui dă lumină orbilor. Pe unde trece, face numai minuni: știe să citească în inimile omenești; vede viitorul ca și prezentul; ia după el orașe și neamuri întregi, căci vorbește cum n'a mai vorbit nimeni înainte de el...

Fost-a vr'un om pe pământ înconjurat de atâta glorie? Și totuș el spune că, dacă gloria lui ar fi numai omenească, atunci n'ar fi nimic: *si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.*

Cinstea lumească, talentele cele mari, izbânzile strălucitoare nu sunt nimic, dacă sunt numai virtuți omenești; *nu este glorie adevărată fără temere de D-zeu.* Acesta va fi subiectul cuvântării mele.

De multă vreme oamenii fac din glorie idolul lor. Mulți, tocmai căutând-o, o pierd și cred că au găsit-o când se dau vanității lor niște laude cari se cuvin numai virtuții.

Toți principii și toți oamenii puternici, oricât ar fi de înjosiți în deprinderile și în pornirile lor, cred foarte lesne în laudele lingușitoare ce li se

aduc, speră în glorie și în nemurire, măcar că posteritatea nu va păstră nici numele lor sau îl va păstră pentru amintirea vițiilor. Lumea, care a înălțat acești idoli de noroiu, îi va răsturnă ea singură și, în veacurile următoare, judecata aspră asupra lor o va răsbună de laudele pe cari, silită, le-a adus fără dreptate.

Ba uneori nici n'așteaptă lumea să treacă veacuri: chiar atunci când în public se tămâiază cei puternici, în ascuns sunt ocărâți. Laudele ce li se aduc scot mai mult la iveală defectele lor, căci, pe când gura le spune, inima le desminte.

Dacă gloria omenească poate să fie degradată chiar de către oameni, este ea ceva real față de D-zeu? În fața acestuia, numai cei cari se tem de el, numai aceia sunt mari. *Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.*

Și ca să lămurim aceasta pe de-a'ntregul, băgați de seamă, fraților, că gloria omenească s'a întemeiat totdeauna pe onoare și probitate, pe distincțiunea și mărimea talentelor, în fine pe strălucirea succeselor.

Fără temerea de D-zeu, probitatea omenească e falsă sau nesigură; talentele cele mai mari pot deveni periculoase sau pentru cei cari le au sau pentru cei cari se folosesc de ele; în fine succesele cele mai strălucite pot să fie întemeiate pe crimă sau să fie ele singure niște crime: *si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.*

Aşa dar zic întâiu că probitatea omenească fără temerea de D-zeu este totdeauna falsă sau cel puțin nesigură.

Știu că lumea se laudă cu cinstea și probitatea independente de religiune; ea socotește că poate cineva să fie credincios oamenilor fără să fie credincios lui D-zeu; că poate să aibă toate virtuțile pe cari le cere societatea fără să aibă pe cele cerute de Evanghelie; într'o vorbă, că poate să fie onest, fără să fie creștin.

Putem să-i lăsăm această slabă mângâiere; să admitem că, în mijlocul decadentei moravurilor publice, se mai găsește o rămășiță de onoare, că se află oameni credincioși amicitiei, iubitori de țară și de adevăr, sclavi ai cuvântului dat, inimici ai nedreptății, protectori ai celor slabi.

Dar toți acești oameni virtuoși cu cari se glorifică lumea, n'au în partea lor mai adesea decât eroarea judecății publice. Sunt amici credincioși, da; dar îi leagă gustul, vanitatea sau interesul și, iubind pe amicii lor, se iubesc în realitate pe ei singuri. Da, aflăm cetățeni buni, dar aceasta numai pentru gloria și onorurile cari îți vin când servești patria. Mărturisesc, sunt oameni cari iubesc adevărul; dar prin aceasta ei vor să câpate încredere și reputație. Găsești oameni cari își respectă cuvântul; dar aceasta o fac de mândrie ca să nu se arate fricoși și nestatornici. Sunt oameni dușmani ai nedreptății; dar o fac aceasta numai ca să arate

lumii că ei nu sunt nedrepti. Aflăm protectori ai celor slabi; dar o fac numai pentru că dorește a li se lăuda generozitatea, și din toată suferința și mizeria celor apăsați îi mișcă numai mulțumirile pe cari le aduc aceștia. Ei au toate virtuțile pentru public; dar, nefiind credincioși lui D-zeu, n'au nici una pentru ei singuri: *multi homines misericordes vocantur; virum autem fidelelem quis inveniet?*

Dar dacă se poate zice că nu totdeauna această probitate lumească este falsă, negreșit trebuie să mărturisim că nu e niciodată sigură. Numai religiunea asigură virtutea, pentru că motivele pe cari ni le dă sunt totdeauna aceleași. Chiar dacă dela oameni ar căpăta rușine și dispreț, adevăratul virtuos s'ar crede mai satisfăcut. Chiar dacă i-ar fi viața în primejdie, el n'ar vrea s'o păstreze, jertfind virtutea. El nu poate să fie atras de vițiu când i s'ar asigura secretul și lipsa de pedeapsă, pentru că D-zeu e martor la toate faptele lui și singura pedeapsă de care se teme este muștrarea conștiinței. Dacă ar fi să facă o faptă ambițioasă și nedreaptă, însă aplaudată și glorificată de lume, el s'ar lipsi de aplauze și de glorie, dacă datoria morală nu ar aproba-o. În fine schimbați cum veți voi pe omul cu adevărat drept: lumea se poate schimba față de el, poate fi astăzi ridicat și mâine degradat și asvârlit, soarta lui se poate schimba oricum, virtutea lui însă rămâne statornică.

Găsiți, dacă puteți, aceeași siguranță în virtuțile

omenești. Ele se nasc mai adesea din orgoliu și din iubirea de glorie. Ele se formează sub privirile publicului și de aceea se sting repede ca niște lumini trecătoare. Ele se întemeiază pe împrejurări, pe ocaziuni și de aceea se dărâmă împreună cu aceste slabe temeieri. Roade ale amorului propriu, ele sunt nestătornice ca și acesta. În fine, fiind operă pur omenească, sunt trecătoare ca și omul.

Ia dați acestui virtuos un prilej sigur ca să lovească pe un dușman sau să înlătore pe un concurent și veți vedea că, dacă poate să-și conserve reputațiunea, nu se va întrebă dacă o merită. Să aibă prilej să-și răsbune, va socoti că răsbunarea nu este nedemnă de virtutea lui. Dați-i chip să-și potrivească pasiunea cu stima publică și nu va sta la îndoială de a și-o potrivii și cu datoria sa. Într'un cuvânt, dacă va reuși să fie considerat ca un om de bine, nu se va preocupă să vază dacă și este în adevăr.

Nu, fraților, nimic nu este sigur în virtuțile omenești, dacă nu le susține și nu le întărește virtutea dumnezească. Poți fi binefăcător, drept, generos, sincer: vei fi folositor oamenilor, vei face opere vrednice de laudă față de oameni, dar nu vei avea adevărata virtute. Tot e fals și gol într'o inimă pe care n'o umple Domnul (așa zice chiar un rege); numai cunoscând dreptatea și virtutea ta, o Doamne, găsim rădăcina nemuririi și izvorul

adevăratei glorii: *vani autem sunt omnes homines in quibus non subest Scientia Dei.*

Așa dar, degeaba se socotește că adevărata glorie stă în onoarea și probitatea lumească; numai cu inima poți să fii mare și inima lipsită de Domnul are numai înșelăciunea și înjosirile omului.

Dar poate că virtuțile civile singure sunt prea mici și poate că distincțiunea și superioritatea talentelor ne va da mai mare drept la glorie.

Vai! Marile talente sunt viții mari când ne folosim de ele numai pentru noi înșine: ele devin adesea în mâinile noastre instrumentul nenorocirilor publice sau izvorul osândeii sau pierderii noastre.

Ce este un suveran cu mult foc, cu strălucitoare puteri cari se arată chiar din tinerețe, dacă-teama de Dumnezeu nu-l conduce și nu-l moderează? E ca o cometă care ar amenința să distrugă pământul. Cu cât va deveni mai puternic, cu atât va crește în juru-i mizeria publică; nu se va da înapoi dela întreprinderile cele mai îndrăznețe și va crede că prin strălucirea victorilor va putea să șteargă nedreptatea lor; speranța succesului va fi singurul lui conducător: tot ce-l va putea duce la glorie va fi pentru dânsul legitim; liniștea înțeleaptă o va privi ca lene rușinoasă; toți vecinii săi îi vor deveni inimici îndată ce se va gândi că-i poate cuceri; chiar poporul pe care-l guvernă îi va da cu lacrimile și cu sângele lui materia triumfurilor sale; își va sărăci și-și va răsturna Statele sale ca

să cuprinză altele nouă; va ridică împotriva lui popoarele și națiunile; va turburâ pacea lumii; și va deveni celebru, făcând milioane de nenorociți. Ce flagel pentru omenire!... Dacă o fi vr'un neam pe pământ care să-l laude pentru acestea, apoi acela aibă parte de un așa stăpân.

Gândiți-vă la toate talentele mari cari fac pe oameni iluștri; veți vedeà că, dacă le au avut niște necredincioși, aceasta a fost spre nenorocirea națiunii lor sau veacului lor. Intinsele lor cunoștințe, înveninate de mândrie, au format pe acei celebri fabricanți de minciuni cari, în cursul vremii, au ridicat stindardul schismei și al erorii și au format chiar în sânul creștinismului sectele cari îl sfâșie.

Acele inteligențe atât de lăudate cari au știut prin talentul lor să se apropie de operele celor vechi, îndată ce sufletul lor s'a corupt, au lăsat lumii scrieri primejdioase, a căror otravă, preparată de mâini dibace, infectează pe fiecare zi moravurile publice și cari pentru veacurile viitoare vor fi nesecat izvor de corupțiuni și nerușinare.

Priviți în altă parte. Ce au făcut acele genii superioare, dar muncite de ambițiune, cari pot să miște statele și să zgudue universul întreg? Au făcut din regi și din popoare o jucărie a ambiției și a intrigilor lor; luptele civile și nenorocirile publice au slujit de teatru pe care să strălucească marile lor talente. Vai de secolul care produce asemenea oameni!

Și dacă unii din ei nu aduc nenorocirea veacului în care trăesc, apoi își fac nenorocirea lor proprie. Ca și o luntre fără cârmă, pe care vântul o împinge cu iuțea, cu cât sborul e mai repede, cu atât naufragiul e mai aproape.

Nimic nu e mai periculos pentru sine decât talentele mari pe cari nu le conduce credința. Laudele pe cari le atrag aceste calități strălucitoare corup sufletul; și cu cât a avut omul mai mari calități, cu atât corupțiunea este mai profundă. Dumnezeu lasă în propria lor putere pe cei mândri. Acești oameni glorificați ispășesc adesea, prin rușinea unei sgomotoase căderi, nedreptatea aplauzelor ce au primit dela oameni; vițiile le dezonoarează talentele. Precum pietrele prețioase pot cădea în noroiu, tot asemenea talentele cele mai mari cad adesea prada celor mai mari slăbiciuni.

Dacă talentele nu dau drept la glorie, cu atât mai puțin vor da drept succesele strălucitoare și evenimentele mari ce urmează după ele.

Știu că lumea le prețuește mult pe acestea și că oamenii mari se socotesc nu după virtuțile lor, ci după succesele lor. Să cucerești provincii, să câștigi bătălii, să duci la bun capăt tractări încurcate, să întărești tronuri cari se elatină: iată ce ți se cere pentru ca lumea să te laude, să-ți înalțe monumente cu inscripțiuni cari îți vor imortaliza amintirea.

Nu vreau să se înlătore aceste semne ale re-

cunoștinței publice: tot ce este folositor oamenilor este vrednic, dintr'un punct de vedere, de recunoștința oamenilor. Fiindcă emulațiunea scoate la iveală pe cei mai străluciți, trebuie ca recompensele să provoace emulațiunea.

Conducerea politică nu ține seamă de suflet, ea cântărește numai acțiunile: putem zice că în această privință sunt greșeli necesare ordinii publice. Tot ce slujește statului trebuie să fie glorios și acele motive cari dezonorează numai persoane nu trebuie să mânjească succesele cari au onorat patria.

Dacă însă lumea are voie să înalțe gloria eroilor săi, e permis și adevărului să vorbească cum vorbește lumea. Numai aceia cari sunt departe prin loc și prin timp scapă de atacurile ei; ceilalți sunt îndată loviți. Să nu zicem însă că lumea e rea, ei s'o credem, de vreme ce vorbește chiar contra sa.

Eu nu vă cer să descoperiți motivele acțiunilor celor mai strălucite. Pe din afară tot e strălucitor, vedeți pe erou; ia mergeți mai departe, cercetați omul... Veți găsi, cum zice înțeleptul, numai cenușă și pământ: *cinis est enim cor ejus et terra supervacua spes illius.*

Ambițiunea, pisma, îndrăzneala, întâmplarea, adesea temerea și disperarea au dat naștere faptelor și întâmplărilor celor mai strălucite de pe pământ. Adesea cele mai josnice mijloace ne îndreptează către glorie și mai totdeauna căile pe cari mergem la ea ne degradează.

Ascultați pe aceia cari s'au putut apropiã de oamenii celebri; adesea ei au găsit mare într'înșii numai numele lor; omul desmințiã pe erou; reputațiunea nu li se potrivea de loc cu josnicia moravurilor și înclinãrilor lor. Astfel gloria uimitoare pe care o întâlnim în istorie ascunde adesea pe oamenii cei mai înjosiți, cei mai vulgari.

Nu, nu se găsește mare în oameni decât ce vine dela D-zeu. Cinstea sufletească, adevãrul, inocența și curãția morãvurilor, puterea asupra patimelor: iatã adevãrata mãrire, iatã singura glorie realã pe care nimeni nu ni-o poate rãpi. Numai înțeleptul stãpãnește adevãrata glorie; pãcãtosul are rușine și dezonoare: *gloriam sapientes possidebunt: stultorum exaltatio ignominia.*

Religiunea, pietatea cãtre D-zeu, îndeplinirea tuturor datoriilor pe care ni le impune față de alții și față de noi înșine, o conștiință curatã, un suflet drept, iubitor de adevãr, care nu se teme de piedicile ce i-ar puteã sta în cale, — și supus numai lui D-zeu: iatã adevãrata glorie, iatã temelul adevãratei mãririi a omului. Dacă sdrobiți aceastã temelie, toatã clãdirea sã nãrue, toate virtuțile pier: nu mai rãmãne nimic, pentrucã rãmãnem numai noi înșine.

Sire¹⁾, poate sã fie minunatã domnia voastrã, sã duceți gloria neamului vostru pãnã la marginile

1) Aci se adreseazã cãtre Ludovic XV.

pământului, fiecare zi să fie un triumf, să adăugați coroane nouă la coroanele strămoșilor voștri, universul întreg să răsunе de laudele voastre; dacă D-zeu nu va fi cu voi, dacă întreprinderile voastre vor fi pornite din mândrie, iar nu din dreptate și pietate, nu veți fi un rege mare; succesele voastre vor fi crime, triumfurile voastre vor fi nenorociri publice, veți fi spaima vecinilor, dar nu veți fi părintele poporului vostru; pasiunile voastre vor fi singurele voastre virtuți; iar laudele pe cari vi le va aduce lingușirea, această veșnică tovarășă a regilor, vor fi în ochii lui D-zeu și poate chiar în ochii posterității, numai niște adevărate viții.

De aceea, o mare Doamne, nu cerem pentru acest august copil ¹⁾, gloria omenească; el o are pe fruntea lui, ea curge cu sângele prin vinele lui... cerem gloria care vine dela tine. Gloria lumească este moștenirea pe care a primit-o dela părinții săi; dă-i, Doamne, înțelepciunea, care este gloria și moștenirea copiilor tăi.

Fie sufletul lui înălțat totdeauna către tine; aibă teamă de tine, Doamne, și inimicii vor avea teamă de el, popoarele lui îl vor iubi; va fi astfel pentru lume o priveliște vrednică de admirația veacurilor și, fiindcă nu vom avea să nu ne temem de nimic pentru gloria lui, nu vom avea să dorim nimic pentru fericirea noastră.

Așă să dea D-zeu!...

1) Invocațiune către D-zeu pentru Ludovic.

PRIMUL DISCURS CONTRA LUI CATILINA

ROSTIT DE

CICERONE

Notiță introductivă.— Pe la anul 63 a. Chr. când republica romană ajunsese la foarte înalt grad de mărire și de putere, luptele dintre partide devenise aprinse și curente se formau foarte ușor și ușor putea cineva, linguşind nemulţumirile și poftele unei clase, să-și facă popularitate. În această stare de lucruri s'a format o partidă a lui Catilina, nobil de neam, înzestrat cu mari calități intelectuale și corporale, dar cu o mare înclinare spre rele, spre vitii. Această partidă a reunit în sânul ei tot ce erà mai neruşinat și mai stricat în societatea romană. După ce șeful lor a căzut de două ori la alegerile de consul, erà hotărît să dea foc Romei și să puie astfel mâna pe putere. Catilina nu făcèa nimic pe față, dar se vedeau mici răscoale isbucnind ici și colo, de aceea Senatul dete Consulilor puterea să ia toate măsurile pentru siguranța statului. În anul 63 era Consul tocmai Cicerone. Într'o zi când Catilina veni în Senatul ca de obicei, Cicerone rosti discursul acesta, care se cunoaște sub numele de *prima Catilinară*. Discursul acesta a produs așa de mare impresie încât Catilina părăsi Roma. După plecarea lui, Cicerone rosti al doilea discurs în adunarea poporului. Mai târziu rosti pe al treilea și al patrulea.

Conjurațiunea lui Catilina a fost descoperită, și capii ei pedepsiți, iar lui Cicerone i s'a dat titlul de *pater patriae*.

Până când în fine vei abuzà, Catilina, de răbdarea noastră? Până când această furie a ta ne va tot batjocori? Care va fi sfârșitul neînfrânatei

tale îndrăsneli? Nici paza de noapte a muntelui Palatin, nici soldații împrăștiați pentru privigherea orașului, nici spaima poporului, nici neadormirea tuturor oamenilor de treabă, nici acest loc foarte întărit în care se adună senatul, nici chipul și privirea acestora, nimic din toate acestea nu te-au mișcat? Nu simți că planurile tale sunt date pe față? Nu vezi că conjurațiunea ta este pe deplin cunoscută de conștiința tuturor acestora? Cine din noi socotești tu că nu știe ce ai făcut ieri și alaltăieri, unde ai fost, pe cine ai adunat, ce hotărâri ai luat?

O timpuri! O moravuri! Senatul înțelege acestea, consulul le vede și el totuși trăește. Ce zic: trăește? Ba chiar vine și în senat, ia parte la chibzuirea publică, însemnează și ochește pe câte unul dintre noi ca să-l omoare. Iar noi, bărbați îndrăzneți, socotim că facem destul pentru stat-dacă ne ferim de furia și de cuțitul acestuia. De mult trebuiă Catilina, să fii dus la moarte din porunca consulului, pe tine trebuiă să te lovească această peire pe care tu o pregătești de mult în contra noastră a tuturor.

Dacă un bărbat așa de meritos, Publiu Scipione, mare pontifice¹⁾, a omorât ca particular pe Tiberiu

1) P. Scipione era mare pontifice, adică președintele celui mai însemnat colegiu de preoți. Preoții nu erau considerați între magistrați, adică în mână lor nu aveau nici o parte a puterii publice. De aceea, zice Cicerone: «ca particular». Tiberiu Grachu propusese o lege după care să se împartă pământuri celor săraci și aceasta a dat naștere unor turburări în Roma.

Grachu care puțin amenință situațiunea statului, apoi noi consulii te vom suferi pe tine, Catilina, care dorești să pustiești tot pământul cu sabie și cu foc? Las la o parte întâmplările cele mai vechi, că de exemplu Caiu Serviliu Ahala a omorât cu mâna sa pe Spuriu Meliu, care doriă lucruri nouă¹⁾. Da, a fost, a fost asemenea virtute în statul roman, când bărbați curagioși pedepsiau cu mai grozave chinuri pe un cetățean primejdios de cât pe cel mai îndârjit dușman. Împotriva ta avem, Catilina, o hotărâre a senatului zdrobitoare și grozavă; nu lipsește hotărîrea statului, nu lipsește autoritatea acestei adunări (senatul); o spun pe față, noi, noi consulii lipsim de la datoria noastră.

Odinioară senatul a hotărît ca Luciu Opimiu, care eră consul, să vegheze prin toate mijloacele ca statul să nu dea de vre-o primejdie; n'a trecut la mijloc nici o noapte și din pricina unor bănueli de răscoală, a fost ucis Caiu Grachu, fiul unui părinte strălucit, nepotul unui om strălucit și făcând parte dintr'un neam strălucit²⁾. De asemenea a fost omorât împreună cu copiii săi Marcu Fulviu,

¹⁾ C. Serviliu Ahala, comandant al cavaleriei, a omorât pe Meliu, care împărțise grău la popor și senatul credea că prin aceasta vrea să-și facă popularitate și să devie rege.

²⁾ Caiu Grachu, frate cu Tiberiu, propuse mai multe legi populare de o mare importanță, dar inimicii lui răspândiră asupra calomnii și după ce fu omorât, legile sale perdură tot efectul. Tatăl lui, Semproniu Grachu, fusese de două ori consul. Unchiul său, de pe mamă, eră Scipione Africanul, care invinsese pe Cartaginez în al doilea războiu punic.

care fusese consul. Tot printr'o asemenea hotărîre a senatului s'a încredințat statul în mâna consulilor Caiu Mariu și Luciu Valeriu.

Oare moartea, pedeapsa din partea statului, a întârziat măcar cu o zi ca să lovească pe Luciu Saturnin, tribun al Plebei, și pe Caiu Serviliu pretor? ¹⁾ Iar noi suferim de douăzeci de zile să se tocească sabia autorității senatului! Căci avem și noi o hotărîre tot de acest fel, dar stă închisă în arhivă, ca o sabie vârită în teacă. După această hotărîre a Senatului, trebuie ca tu, Catilina, să fii omorît îndată. Trăești însă și trăești nu ca să-ți părăsești, ci ca să-ți întărești îndrăsneala. Doresc, senatorilor, să fii iertător; doresc să nu par nehotărît în mijlocul unor așa de mari primejdii pentru Stat; cu toate acestea mă cred singur vinovat de slăbiciune și de nelucrare.

În Italia este o tabără dușmană poporului roman așezată în strâmtoarele Etruriei; pe fiecare zi crește numărul dușmanilor; iar pe comandantul taberei, pe conducătorul inamicilor îl vedeți în oraș, ba încă în Senat, uneltind pe toată ziua câte o primejdie nouă pentru stat. Dacă voiu fi poruncit, Catilina să fii arestat și omorît, cred că va trebui să mă tem mai mult să nu zică toți oamenii cinstiți că am făcut aceasta prea târziu decât că am făcut-o într'un chip prea crud. Cu toate acestea eu, pentru

¹⁾ Aceștia voiau să aducă din nou în vigoare legile făcute de frații Grachi. Mariu i-a urmărit și i-a ucis.

motive hotărâte¹⁾, nu pot să fac ceea ce a trebuit să se întâmple de mult. Vei fi omorît atunci când nu se va mai putea găsi nimeni atât de necinstit, atât de pierdut, atât de potrivit cu tine încât să nu recunoască cum că pe drept s'a făcut aceasta.

Cât timp însă va exista cineva care să îndrăznească să te apere, vei trăi, dar vei trăi așa cum trăești acum, înconjurat de multele și puternicele mele paze ca să nu faci nici o mișcare în contra Statului. Cum au făcut și până acum, ochii și urechile multora te vor urmări și te vor păzi, fără să simți.

Ce mai poți aștepta, Catilina, dacă nici noaptea cu întunericul ei nu poate ascunde adunările nelegiuite ale voastre, dacă nici casa particulară (în care vă adunați) nu poate închide între pereți glasurele conjurațiunii tale, dacă toate ies la lumină și izbucnesc? Schimbă-ți gândul, crede-mă; uită omorul și focul. Ești ținut strâns din toate părțile: planurile tale toate sunt pentru noi mai lămurite

1) Aceste motive, pe cari le-a spus și în acest discurs și cu prilejul celorlalte discursuri contra lui Catilina, erau vii comentate de oamenii politici din Roma; unii îl acuzau, alții îi dădeau dreptate. Cicerone explică astfel atitudinea sa: N'am până acum probe materiale contra lui Catilina și cu toate că Senatul ne-a investit pe noi consulii cu putere discreționară, o lege veche spune că nici un cetățean roman nu poate fi pedepsit cu moartea de către un magistrat, ci numai de adunarea poporului. Dacă aş omori pe Catilina, i-aş crea simpatii, căci mulți — mai ales după insinuațiunile amicilor ce-i avea chiar printre senatori — ar zice că poate nu e vinovat. Dacă însă l-aş face să iasă din Roma, atunci va deveni pe față inamic al statului și aş putea să-l tractez cum merită.

decât lumina zilei, lucru pe care îl vei mărturisi și tu împreună cu mine.

Ți-aduci aminte că la 21 Octomvrie¹⁾ am spus în Senat că într'o anumită zi — și am spus că ziua va fi 27 Octomvrie — Caiu Malliu, omul tău și tovarășul îndrăsnelii tale, se va arăta înarmat? M'am înșelat eu, Catilina, nu numai în privința faptului, care e așa de mare, așa de crud și de necrezut, dar, ceeace este mai de mirare, m'am înșelat măcar asupra zilei? Am spus de asemenea în senat că ai hotărît moartea oamenilor de frunte la 28 Octomvrie, atunci când mulți bărbați însemnați au fugit din Roma nu atât pentru a se apăra, cât mai mult pentru a oprî îndeplinirea planurilor tale. Vei putea oare să negi că în ziua aceea n'ai putut să faci vr'o mișcare contra Statului, fiind închis de măsurile mele și de privigherea mea, când spuncai, după plecarea celorlalți, că te ai mulțumi și cu moartea mea, care rămăsesem în oraș? Când, la zi întâiu Noembrie, ai socotit să ocupi Preneste²⁾ printr'un atac de noapte, ai simțit oare că acea colonie eră întărită din ordinul meu, cu ajutoarele

¹⁾ Romanii socotiau zilele cu totul altfel decât noi. În fiecare lună erau trei zile fixe: Kalende (la 1); None (la 5 sau la 7 în lunile Martie, Maiu, Iuliu și Octombre); Ide (la 13 sau la 15, în lunile Martie, Maiu, Iuliu și Octombre). Zilele cele lalte se numiau I, II, etc., înaintea Nonelor sau Idelor sau Kalendelor lunii următoare.

²⁾ Localitate în apropiere de Roma, de unde Catilina ar fi putut mai cu succes să-și îndrepteze operațiunile contra capitalei.

și cu pazele mele? Nimic nu faci, nimic nu plănuiești, nimic nu gândești pe care eu nu numai să nu-l aud, dar să nu-l văd și să nu-l înțeleg deplin.

În fine mărturisește împreună cu mine ce s'a întâmplat alaltăieri noaptea: înțelegi acum că eu veghez la scăparea statului cu mai multă agerime decât tu la pierderea lui. Zic dar că alaltăieri noaptea (bagă de seamă că spun lucrurile lămurit) ai venit în mahalaua lucrătorilor de coase, în casa lui Marcu Lecca, că tot acolo s'au adunat mai mulți tovarăși ai aceleiași nebunii și crime. Indrăsnești să tăgăduiești? De ce taci? Dacă tăgăduiești, îți voiu dovedî, căci văd în senat câți-va cari au fost împreună cu tine.

O zei nemuritori! În ce neam suntem? Ce stat avem? În ce oraș trăim? Acî, acî, senatorilor, între noi, în adunarea aceasta cea mai sfântă și cea mai onorată din toată lumea, sunt unii care eugetă la peirea mea, la peirea noastră a tuturor, la distrugerea orașului și a lumii întregi. Pe aceștia eu, consulul, îi văd și vă cer părerea pentru stat; dar nu îndrăsnesc să rănesc măcar cu vorba pe cei ce trebuiă să fie omoriți cu sabia. Da, Catilina; ai fost în noaptea aceea la Lecca; ai distribuit părțile Italiei; ai hotărît în cotro se cade să plece fiecare; ai ales pe cine să lași la Roma, pe cine să duci cu tine; ai stabilit cum să se împarță orașul pentru ca să-i dai foc; ai întărit că și tu vei ieși îndată; dar ai zis că mai acum puțină zăbavă,

fiindcă eu trăesc. S'au găsit doi călări Romani cari să te scape de grija aceasta și să făgăduască cum că chiar în acea noapte, cu puțin înainte de a se lumină de ziuă, mă vor omorî în patul meu.

Eu am aflat toate acestea chiar în dată ce s'a risipit ceata voastră; mi-am aprovizionat și mi-am întărit casa cu pază mai mare; am gonit pe cei ce-i trimeseseși la mine dimineța să mă salute¹⁾, căci au venit tocmai aceia cari spuseseam eu multor bărbați însemnați că vor veni.

Așă fiind lucrurile, Catilina, urmează cum ai început; ieși în fine din Roma; porțile sunt deschise: pleacă. De mult timp te dorește tabăra lui Maliu ca pe conducătorul ei. Ia cu tine și pe toți ai tăi sau barem pe cât mai mulți; curăță orașul. Mă vei scăpa de o mare frică pe câtă vreme va fi între mine și tine zidul cetății. Cu noi nu o poți duce mai multă vreme: nu te voi putea suferi, nu voi răbdă, nu voi permite.

Drept e să dăm mare mulțumită zeilor nemuritori și cu deosebire lui Jupiter Stator²⁾, cel mai vechiu păzitor al acestui oraș, fiindcă am scăpat de atâtea ori de o nenorocire atât de neagră, atât

¹⁾ La Roma eră obicei ca în fiecare dimineță în casa persoanelor bogate sau cu înalte demnități să vie oamenii de casă și amicii să-i *salute*, să le dea bunădimineța, cum am zice noi (Ave, Domine!). Acî e zis în ironie.

²⁾ Jupiter, părintele zeilor, se numia de Romani *Stator*, pentru că ar fi oprit pe Romani din fugă în timpul luptei cu Sabinii pe vremea lui Romulus. Pe urmă a devenit protectorul Romei. Senatul se adună tocmai în templul acestui zeu.

de grozavă, atât de izbitoare pentru stat. Nu se întâmplă așa de des ca siguranța statului să fie pusă în primejdie de un singur om.

Câtă vreme, Catilina, mi-ai întins curse fiind consul designat¹⁾, m'am apărat nu cu vre-o apărare publică, ci cu privigherea mea particulară. Când, la alegerile de consul, ai voit să mă omori în câmpul lui Marte²⁾ pe mine și pe concurenții tăi, am năbușit nelegiuitele tale încercări numai cu apărarea și cu ajutorul amicilor mei, fără să provoc în public vre-o turburare; în fine ori de câte ori m'ai atacat, singur m'am împotrivit ție, deși vedeam că pieirea mea este împreunată cu o mare primejdie pentru stat.

Acum ataci pe față statul întreg; împingi la pierdere și la pustiire templele zeilor nemuritori, casele orașului, viața tuturor cetățenilor, în fine Italia întregă. De aceea, de oarece nu îndrăsnesc încă să întrebuițez primul mijloc, care ar fi mai potrivit cu puterea ce am în mână și cu pilda strămoșilor, voi face ceea-ce e mai blând față de severitatea lor și mai folositor pentru binele comun. Căci dacă așa porunci să fie omorît ar rămâne în stat cealaltă ceată a conjuraților; dacă din potrivă ai plecà tu, lueru la care te îndemni de

¹⁾ *Consul designatus* se numia cel care fusese ales consul pentru anul viitor și nu intrase încă în funcțiune.

²⁾ *Câmpul lui Marte* se numia locul unde se întrunia poporul (în comiții).

mult, atunci s'ar scurge din oraş această drojdie multă şi primejdioasă a tovarăşilor tăi.

Ce, Catilina? Stai la îndoială să faci, când îţi poruncesc eu, ceea ce eră să faci de bună voie? Consulul porunceşte ca vrăşmaşul să iasă din cetate. Mă întrebi: dar în exil să mă duc? Nu-ţi poruncesc, dar, dacă mă întrebi, te sfătuesc s'o faci.

Şi zău, Catilina, ce te mai poate desfătă în oraşul acesta? Acî nu e nimeni afara de conjuraţiunea aceasta a oamenilor de nimic, nimeni care să nu se teamă de tine, nimeni care să nu te urască. Oare semnul ruşinii tale casnice nu ţi-a înfierat viaţa? Oare neruşinarea faptelor tale private nu ţi-a mânjit în deajuns reputaţiunea? Ți-ai întors tu ochii dela vre-o desfrânare, ţi-ai depărtat tu mâna dela vreo crimă şi corpul tău dela vreo ticăloşie? Pe când erai tânăr, rămas-a vreunul, din cei pe cari îi prinseseşi în laţul corupţiunii tale, căruia să nu-i pui cuţitul în mână pentru vreo faptă îndrăzneată sau să nu-i ajuţi pornirea pentru vreo poftă neruşinată?

Ce! Când prin moartea primei tale soţii ţi-ai făcut casa liberă pentru -o nouă căsătorie, n'ai adăogat la această crimă o altă crimă de necrezut? ¹⁾ Las la oparte acest lucru şi lesne primesc să fie ascuns ca nu cumva să se vază că în cetate a

¹⁾ Catilina, după spusa lui Salustiu, având un fiu dela prima soţie, şi-a omorît însuş copilul ca să facă pe placul Aureliei Crestilia, care din pricina acelu fiu nu voiă să-l ia de bărbat.

putut să existe o grozăvie atât de mare sau că, dacă a existat, a rămas nepedepsită. Las la oparte ruina averii tale, pe care o vei simți în curând (la termenul când se plătesc datoriile) ¹⁾ și viu la cele ce se raportează nu la rușinea particulară a vițiilor tale nici la încurcătura ta de bani sau la mișelia ta, ci la interesul statului și la viața și scăparea noastră a tuturor.

Poți oare să te bucuri tu, Catilina, de această lumină sau de aerul pe care îl respiri, când știi că nu e nimeni care să nu fi aflat că în ajunul lui 1 Ianuarie, pe când erau consuli Lepid și Tullu ²⁾ ai venit la adunare înarmat? că ți-ai pregătit o ceată cu care să omori pe consul și pe oamenii de frunte ai cetății? că nu vreun gând mai bun nici frica n'a oprit furia și mișelia ta, ci norocul poporului roman? Dar las la oparte acestea, pentru că sunt cunoscute și s'au întâmplat destule după ele. De câte ori n'ai încercat să mă omori până să nu intru în funcțiune ³⁾ și după ce am intrat în funcțiune? De câte atacuri ale tale, îndreptate în așa chip în cât se pară că nu se pot înlătura, nu m'am ferit eu furișându-mă printre lovitori? Nu poți izbuti în nimic și cu toate acestea nu te oprești de a voi și de a încerca.

¹⁾ Termenul pentru plata datoriilor era la Kalende; dacă nu se plăti atunci se amână până la Ide, ca termen ultim.

²⁾ Aluziune la complotul făcut de el contra consulilor și neizbutit.

³⁾ Când adică era *consul designatus*.

De câte ori pumnalul acesta nu ți-a fost smuls din mână! De câte ori n'a alunecat printr'o întâmplare și nu ți-a căzut! Cu toate acestea nu poți să te lipsești mult timp de el. Nu știu cărei divinități infernale l-ai închinat ca să crezi că e nevoie să-l înfigi în corpul consulului¹⁾.

Și acum te întreb: ce fel de viață e aceasta a ta? Căci vorbesc cu tine nu cum ar trebui să mă arăt, mișcat de ură, ci cum aș fi mișcat de milă, pe care nu o meriți nici de cum. Adineauri ai venit în senat. Te-a salutat cineva din atâta lume, din atâția prieteni și oameni ai tăi? Dacă, după cât se ține minte, nimeni n'a pățit aceasta, apoi aștepți o insultă, în gura mare, când te-a lovit atât de greu judecata tăcerii? Nu e nimic că la venirea ta toate băncile acestea s'au golit; că toți foștii consuli a căror moarte a fost adesea hotărâta de tine, cum te-ai așezat, au lăsat goală această parte a băncilor? Cum crezi că poți suferi aceasta?

Dacă sclavii mei s'ar teme de mine precum se tem de tine toți concetățenii tăi, aș socoti că trebuie să-mi părăsesc casa. Tu nu crezi că se cade să părăsești orașul? Dacă chiar pe nedrept aș părea în fața cetățenilor mei bănuir într'un chip atât de grav și de insultător, aș preferi să pier din ochii

¹⁾ Aluziune la un fapt ce se spune de lume și pe care Salustiu, care a scris despre conjurația lui Catilina, îl pomeneste: Când Catilina s'a întovărășit cu alții ca să lupte contra statului, au omorât un om și toți pe rând au băut din sângele lui.

cetățenilor de cât să fiu privit de ochii dușmănoși ai tuturor. Tu, când, prin conștiința crimelor tale, știi că ura tuturor ți se cuvine pe drept și de multă vreme, mai stai la îndoială dacă trebuie să te ferești de înfățișare a acelora ale căror simțuri le rănești prin prezența ta? Dacă părinții tăi s'ar teme de tine și te-ar urî și n'ai putea să-i împaci cu nici un chip, socotesc că te-ai duce aiurea din fața lor. Acum patria, mamă comună a tuturor, te urăște și se teme de tine și socotește că singuru-ți cuget este numai uciderea ei. Nu te vei teme de autoritatea ei, nu te vei spăimânta de puterea ei?

Patria, Catilina, deși tăcând, îți vorbește astfel: «De câțiva ani încoace n'a fost crimă fără tine; n'a fost nelegiuire fără tine; numai pentru tine a rămas nepedepsită uciderea multor cetățeni, pentru tine a fost liberă și nepedepsită jefuirea și apăsarea aliaților ¹⁾); tu ai fost în stare nu numai să disprețuești legile și procesele, dar ai putut să le înlături sau să le înfrângi. Cele de mai nainte, deși nu erau de suferit, dar tot le-am suferit cum am putut. Acum însă când numai din pricina ta sunt cu totul înspăimântată, când orice s'ar mișcă, toți se tem de Catilina; când în orice plan dușmănesc împotriva-mi se vede mâna ta, acum nu mai e de

¹⁾ Aluziune la guvernarea lui Catilina în Africa, unde a făcut cele mai grozave hoții, dar pentru cari a izbutit a face să fie achitat.

suferit. De aceea pleacă și scapămă de această spaimă: dacă e adevărată, ca să nu fiu învinsă; dacă e falsă, ca să încetez a mă teme».

Dacă, precum am zis, ar vorbi acestea Patria cu tine, n'ar trebui să dobândească ceeace cere, chiar dacă n'ar putea să întrebuinteze forța?

Ce! Crezi că însemnează ceva faptul că te-ai pus sub pază? că, pentru a înlătura bănuiala, ai spus că vrei să locuești la Marcu Lepid? și după ce nu te-a primit el, ai îndrăsnit să vii la mine și mai rugat să te primesc eu în casă? Când ți-am răspuns că n'aș putea nicidecum să stau sub acelaș acoperământ cu tine, căci aș fi în mare primejdie, te-ai dus la Q. Metellu, pretorul, și când te-a gonit și el, atunci ai alergat la tovarășul tău, prea bunul bărbat ¹⁾ Marcu Marcellu... Pe semne că l-ai socotit cel mai potrivit ca să te păzească, cel mai iscusit ca să te spioneze, cel mai puternic ca să te pedepsească... Nu însemnează că meriți închisoarea și lanțurile, când singur ai recunoscut-o? ²⁾

Astfel fiind lucrurile, Catilina, dacă nu poți cu dragă inimă să mori, barem să te duci în alte ții-

¹⁾ În ironie.

²⁾ Comentatorii lui Cicerone nu sunt învoiți în explicarea acestui pasagiu. La Roma era obicei, când cineva era bănuț de o crimă contra statului, să se constituie prizonier. De obicei aceasta arată că omul se știe nevinovat. Dece Cicerone zice altfel? Unii comențatori consideră ca neclar acest pasagiu; alții socotese că el a vrut să înțeleagă acest lucru: că adică pe Catilina nu *conștiința curată* l-a făcut să se predee, ci *muștrarea conștiinței*. De sigur însă că n'a fost nici una nici alta, ci o simplă manoperă ca să câștige timp.

nuțuri și să-ți petreci în fugă și în singurătate această viață scăpătată de multe pedepse drepte și meritate?

Zici să cer părerea senatului, căci așa vrei, și dacă va găsi cu cale ca tu să pleci în exil, te vei supune. Nu e obiceiul meu să fac asemenea lucru, dar îți voi arăta ce cred aceștia despre tine. Ieși din oraș, Catilina, scapă statul de frică; pleacă, dacă vrei să-ți spun cuvântul, în exil. Ce mai aștepti? Înțelegi tăcerea acestora? Ei tac, ei aprobă.

Ce! Aștepti să te lovească cu vorba, când te osândesc atât de rău, fără să zică nici un cuvânt?

Ii vezi nemișcați, ei aprobă; îi vezi că rabdă, ei hotărăsc; îi vezi că tac, ei strigă...

Dar ce vorbesc? Te poate înduplecă pe tine cineva? Te poți îndreptă vre-o dată? Poți tu să te gândești la fugă și la vreun exil? De ce nu-ți dau zeii cugetul acesta? Deși văd că dacă te-ai hotărî să pleci în exil înspăimântat de glasul meu, ar apăsa asupra-mi mult necaz, dacă nu azi, când amintirea crimelor tale e proaspătă, desigur în viitor. Dar pentru mine e mare câștig să am eu personal această nenorocire și să scape statul de primejdie. Nu ți se poate însă cere să te impresioneze vitiile tale, să te temi de pedepsele legilor, să slujești nevoile statului, căci nu ești tu omul care să roșești de o infamie, care să te sperii de o primejdie, care să-ți înlături cu rațiune furia.

De aceea, cum am mai spus, pleacă! și dacă vrei

să grămădești asupra mea, care-ți sunt dușman, toată puterea invidiei, du-te drept în exil și atunci eu nu voi putea răbdă murmurele oamenilor și puterea acestei invidii. Dacă vrei din potrivă să servești lauda și gloria mea, ieși cu ceata rău făcătoare a criminalilor, du-te la Malliu, adună pe cei netrebniți, desparte-te de cei buni, declară război patriei, bucură-te de această tâlhărie nelegiuită, — ca să nu se pară că ai fost gonit de mine la niște oameni streini, ci că ai fost chemat de ai tăi.

Dar de ce să te mai îndemn eu, când știi că ai trimis oameni armați cari să te aștepte la locul numit *Forum Aurebium*? ¹⁾ că ai hotărât cu Malliu o zi anumită de întâlnire? că ai trimis înainte acvila de argint ²⁾ care cred că va fi periculoasă și funestă ție și tuturor alor tăi, căreia i-ai înălțat în casa ta un altar de crime? Vei putea oare să stai mult timp fără această acvilă pe cari obișnuiai s'o adorezi când plecai la omoruri, dela altarul căreia ridicai mâna pentru ca s'o întrebuințezi la crimă?

Te vei duce în fine unde de mult te chiamă pasiunea ta oarbă și furioasă. Aceasta nu-ți va pro-

¹⁾ Localitate afară din Roma, care se chiamă astăzi *Monte-Alto*.

²⁾ E vorba de un steag, pe care în adevăr l-a și avut Catilina în lupta de mai târziu. Ne spune Sallustiu: «Dete comanda aripei drepte lui Malliu și a celei stângi unui om din Fiesole; iar el (Catilina) înconjurat de un grup de liberti și de coloni, se așeză lângă o acvilă, care se zice că a fost a lui Mariu în timpul războiului cu Cimbrii». (Sall. Catil. LIX).

duce nici o suferință; ba din potrivă, o mare bucurie. Ești născut pentru aceasta, așa te-ai deprins, așa ți-a fost soarta. N'ai dorit niciodată pacea, n'ai dorit nici războiul dacă n'a fost criminal. Te-ai întovărășit cu o mână de netrebnici cari au pierdut tot, până și speranța.

Ce mulțumire pe tine!... Cum vei tresăltă de bucurie! Cum te vei îmbătă de plăcere când nu vei vedea, nu vei auzi de vre-un om de treabă între toți ai tăi!... Vei avea ocaziunea să-ți pui la încercare puterea ta de a răbdă foamea, frigul și lipsa, pe cari nevrând le vei suferi.

Când te-am depărtat de consulat ¹⁾, te-am silit să lovești statul ca exilat, iar nu ca consul și miserabila ta întreprindere să nu fie un războiu, ci o tâlhărie.

Acuma, Senatorilor, ca să înlătur și să opresc dreapta plângere a Patriei, ascultați, vă rog, cu luare aminte cele ce voi spune și păstrați-le adânc în inimile și în cugetele voastre.

Să zicem că ar vorbi astfel cu mine Patria, care mi-este mai scumpă decât viața mea, că ar vorbi Italia și statul întreg:

«Marce Tullie, ce faci? Oare pe omul pe care l-ai descoperit a fi vrăjmaș, pe care-l vezi că va fi conducătorul războiului, pe care-l simți că este așteptat ca general în tabăra dușmanilor, pe autorul crimei, pe capul conjurațiunii, pe cel care a

¹⁾ Catilina fusese concurentul lui Cicerone la consulat.

adunat sclavii și pleava cetățenilor, — pe acesta îl vei lăsa să iasă, ca și cum n'ar fi fost gonit din oraș, ci s'ar fi repezit el asupra orașului? Nu vei porunci oare să fie pus în lanțuri, să fie târît la moarte, să fie sfâșiat în cel mai mare chin? Ce te oprește? Obiceiul strămoșilor? Dar chiar particularii adesea au pedepsit cu moarte pe cetățenii primejdioși ¹⁾. Ori legile pentru pedepsele cetățenilor ²⁾ Dar niciodată acei ce s'au despărțit de Stat nu s'au folosit de drepturile cetățenești. Ori te temi de ura posterității? Atunci, zău, frumos mulțumești poporului roman, care dintr'un om necunoscut, fără sprijin al familiei, te-a ridicat prin toate gradele foarte de timpuriu — la pozițiunea cea mai înaltă, — dacă din pricina urii sau de frica vre unui alt pericol lași fără pază siguranța concetățenilor tăi. Dar dacă ți-e teamă de ură, oare e mai de temut ura provocată de severitate, și de tărie decât cea produsă de inacțiune și de nepricepere? Când Italia va fi pustiită prin războiu, când orașele vor fi prădate, când casele vor arde, gândește-te cum vei fi ars și tu de focul urii».

Acestui prea sfânt glas al Statului și cugetelor acelor oameni cari judecă tot astfel, le voi răspunde puține cuvinte.

Eu, senatorilor, dacă aș fi socotit că lucrul cel

¹⁾ Aluzie la Publiu Scipione. Vezi nota (1) pag. . . .

²⁾ Legea fusese făcută de consulul P. Valeriu, reînviată de P. Porciu Lecca și de C. Semproniu Grachu. Vezi nota (2) pag. . . .

mai bun de făcut este să pedepsesc cu moarte pe Catilina, nu i-aş fi dat acestui gladiator nici un minut de viaţă. Căci dacă bărbaţi mari şi străluciţi nu au fost mânjiţi de sângele lui Saturnin, al Grachilor şi al lui Flaccus şi al celorlalţi de mai înainte, ba încă au fost onoraţi, de sigur nu mi-eră teamă mie că, omorînd pe acest ucigaş al cetătenilor, ar fi căzut asupra-mi ura posterităţii. Şi chiar dacă aş fi avut s'o sufer, eu am socotit totdeauna că ura produsă de virtute e o adevărată glorie.

Dealtmintrelea sunt în ordinea senatorească unii cari nu văd ceeace ne ameninţă pe noi sau se prefac a nu vedea ceeace văd; cari au nutrit speranţa lui Catilina prin hotărîri pline de slăbiciune şi au împuternicit prin a lor îndoeală conjuraţiunea care se naşte. Muţi, nu numai oameni răi, dar şi chiar neexperimentaţi, au urmat autoritatea acestora şi ar fi zis că am procedat în mod crud şi tiranic, dacă mi-aş fi îndreptat lovitura contra lui. Acum din contră, când acesta se va fi dus în lagărul lui Malliu, nu va fi nimeni atât de nebun încât să nu vază că s'a făcut conjuraţiune şi atât de necinstit încât să nu mărturisească. Fiind omorît singur acesta, eu văd că s'ar împiedică numai pentru câţva timp nenorocirea statului, dar nu s'ar stinge pentru totdeauna. Dacă din potrivă va fi el aruncat afară şi va lua cu sine pe ai săi şi pe naufragaţii adunaţi din toate părţile, nu numai

se va stinge și se va distruge răul ajuns atât de primejdios pentru stat, dar se va distruge și rădăcina și sămânța tuturor relelor.

De mult timp, senatorilor, trăim în primejdiile și între cursele conjurațiunii, dar, nu știu cum, deplina desvoltare a tuturor crimelor și a furiei și îndrăsnelii celei vechi a izbucnit în timpul consulatului nostru. Dacă din această ceată de hoți ar pieri numai acesta singur, poate că am fi pentru câtva timp scutiți de grijă și de frică; însă primejdia va rămâne și va fi închisă în vinele și în măruntaiele statului. După cum adesea oamenii bolnavi de vre-o boală grea, când sunt chinuți de căldură și friguri, dacă beau apă rece mai întâiu se pare că se însdrăvenesc, însă sufer mai rău și mai cu putere, tot astfel această boală a statului, care s'ar mai potoli prin pedeapsa acestuia, ar izbucni mai cu putere dacă ceilalți ar trăi.

De aceea, senatorilor, cei răi să plece; să se despartă de cei buni; să se adune într'un singur loc; să fie, cum am zis, între ei și noi un zid; să înceteze a întinde curse consulului chiar în casa lui, a stă împrejurul tribunalului pretorului urban ¹⁾, a veni în senat cu săbii, a se pregăti să atace orașul cu torțe și cu materii inflamabile ²⁾; în fine

¹⁾ Pretorul urban judecă procesele dintre debitori și creditori.

²⁾ N'am aflat termen spre a traduce latinescul *malleollus*. Eră o bucată de lemn ca o săgeată, care la un capăt aveă legate într'un pachet materii inflamabile și rășină și se aruncă spre a aprinde obiectul peste care cădeă.

să stea scrisă pe fruntea fiecăruia adevărata simțire pentru stat. Vă făgăduesc, senatorilor, că-și vor da consilii atâta șilință, că atât de mare va fi autoritatea voastră, atât de mare virtutea călărilor romani, atât de deplină învoirea tuturor oamenilor cum se cade, în cât, după plecarea lui Catilina, toate le veți vedeà descoperite, date pe față, stăpânite, pedepsite.

Cu asemenea prevestiri, Catilina, spre scăparea desăvârșită a statului, spre nenorocirea și pieirea ta și a tuturor celor ce s'au unit cu tine pentru crimă și pentru paricidiu, — pleacă la un războiu criminal și nelegiuit.

Iar tu, Jupiter ¹⁾, care ești întemeiat odată cu această cetate, pe care te numim protectorul acestui oraș și al statului, vei depărtă, — rugămu-te, — pe acesta și pe tovarășii lui de altarele tale și de celelalte temple, de acoperișurile și de zidurile orașului, de viața și de averea tuturor cetățenilor și vei pedepsi cu veșnice chinuri în viață și după moarte pe acești vrăjmași ai celor buni, pe inimizii patriei, pe tâlharii Italiei, pe cei ce s'au unit între ei prin alianța crimelor și a nelegiuirilor.

¹⁾ Zeul protector al orașului.

DISCURSUL LUI MIHAIU LA CĂLUGĂRENI

DE

NICOLAE BALCESCU

Notiță introductivă. — Autorul nu este Mihaiu, ci Bălcescu, dar acest discurs este un exemplu strălucit de elocvență militară.

Iată împrejurările în cari ar fi rostit Mihaiu-Viteazul aceste cuvinte.

Urcându-se pe tron, în urma lui Alexandru-Vodă (1593), Mihaiu își propuse a scăpa țara de jugul Turcilor. După ce ucise Turcii aflați în capitală și alte orașe, atacă cetățile turcești din Muntenia și trecu chiar în Turcia răspândind groaza peste tot locul. Mai multe oștiri fiind învinse, sultanul Mahomet trimise o armată mare comandată de un general cu renume, de Sinan-Pașa.

Mihaiu așteptă pe adversari la Călugăreni, în județul Vlașca, într'o pozițiune foarte favorabilă pentru el, căci prin strâmtoarea în care sta nu puteau trece mai mult ca zece, doisprezece oameni într'un rând.

În ziua de 13 August 1595 se dete acea faimoasă bătălie, despre care Bălcescu zice: «*In sfârșit soarele veni să lumineze acea zi de Mercuri*¹³/₂₃ *August, menită a fi briliantul cel mai strălucit al coroanei gloriei românești*». Înainte de începerea luptei, Mihaiu rosti un discurs, pe care Bălcescu l-a alcătuit de minune potrivit și cu împrejurările și cu firea eroului (Istoria Românilor sub Mihaiu, pag. 124 ed. 1887).

Aduceți-vă aminte de vechia noastră vitejie, căci ocazia de acum este frumoasă și, de o vom pierde, anevoie o vom mai căpăta. Turcii sunt umiliți de

atâtea pierderi, cetățile lor de toate părțile sunt cuprinse; din câți capi au avut armatele lor, numai unul a rămas care mai îndrăznește a ține frunte creștinilor; cu el avem a ne lupta și gloria de a-l birui va fi foarte mare. Mulțimea vrăjmașilor nu trebuie să vă sperie, de vreme ce Sinan a lăsat cele mai bune oști ale sale în garnizoane prin cetăți și a adus cu sine numai oameni cari vor face mai mult sgomot decât vătămare. Pe lângă aceasta, locul de bătaie nu poate fi mai bine ales; aci mulțimea lor este nefolositoare ¹⁾. Aduceți-vă aminte de cruzimea vrăjmașului care nu iartă nici odată pe cei biruiți, cu atât mai puțin pe cei ce s'au revoltat! Nu este destul că am scuturat jugul robiei, că am reînnoit vechile legături cu împăratul

¹⁾ Iată descripțiunea Călugărenilor făcută de Bălcescu (op. cit. p. 118): «Drumul care merge dela Giurgiu spre București trece printr'o câmpie șasă și deschisă, afară numai dintr'un loc, două poștii departe de această capitală, unde el se află strâns și închis între niște dealuri păduroase. Intre aceste dealuri este o vale, largă numai de un pătrat de milă, acoperită de crâng, pe care gârla Neajloyului o înneacă și pâraele ce se scurg din dealuri o prefac într'o baltă plină de nomol și mocirlă. Drumul acolo trece în lungul acelei văi, parte pe o șosea de pământ, parte pe un pod de lemn, cari amândouă sunt așa de strâmte încât d'abiă poate cuprinde un car lărgimea lor. Această strâmtoare, pe care locuitorii o numesc Vadul Călugărenilor, fu aleasă de Mihaiu-Vodă spre a sluji de Termopile Românilor. Astăzi această vale se află întocmai cum o descriu analiștii acelor timpuri. Nici un monument nu ne arată că acolo fu lupta cea crâncenă pentru libertate! Atât suntem de nesimțitori la gloria națională!

«Românul trece acum cu nepăsare prin aceste locuri sfinte fără ca nimic să-i aducă aminte că pământul ce calcă e frământat cu sângele părinților săi și acoperă oasele vitejilor».

și ne-am pus sub o putere ardeleană, dacă prin o faptă strălucită nu vom căută să întemeiem această vrednică hotărîre. A venit vremea să ne luptăm puternic pentru libertate, iar mai cu seamă pentru cinstea legii, ca să dovedim Turcilor că de ne au călcat ei mai înainte patria, a fost numai din cauza neunirii noastre. Dar acum când toate puterile vecine stau în bună înțelegere împreună, trebuie să dobândim prin unire ceea ce am pierdut prin zavistie și împerechere și să gonim pe acești cruzi tirani dincolo de strâmtoarea lor, de Dardanele. Toți vecinii și-au făcut datoria, când bătându-i, când gonindu-i din cele mai bune cetăți ale lor, astfel încât ei prăpădiră cea mai bună parte din armata ce Sinan-Pașa dusesese în Ungaria. Acum pot și Românii dobândi o asemenea glorie, căci toate dovedesc că vom avea aceeași norocire.

DISCURS CU OCAZIUNEA MEDALIEI

DE

ANASTASIE PANU

Notiță biografică. — Născut la 1810, mort la 1867, Anastasie Panu a fost magistrat, apoi a intrat în cariera politică pe la 1847. În timpul lui Gr. Ghica a fost director de minister și apoi ministru. Deputat în divanul ad-hoc, el a ajuns caimacam la 1857. După aceea a fost în timpul lui Cuza deputat și prezident al Camerei.

Notiță introductivă. — După ce s'a promulgat Convențiunea din 1858 s'au numit în fiecare principat trei caimacami. În Moldova s'au numit Ștefan Catargiu, Anastasie Panu și Vasile Sturdza.

Catargiu a fost un mare dușman al unirii, pe când ceilalți au luptat din răsuputeri ca să triumfe candidatul partidului național, care reprezintă ideea aceasta. Indată după alegerea lui Cuza, Adunarea Electivă a Moldovei, în ședința dela 20 Ianuarie 1859, după propunerea lui M. Kogălniceanu, votează următoarea încheere:

«I. Adunarea Electivă, prețuind patriotismul și curagiul cu care dumnealor *Vasile Sturdza și Anastasie Panu*, foștii caimacami, au apărat autonomia și demnitatea nației în contra lovirilor și înrăuirilor din lăuntru și din afară, declară că: *au bine meritat dela Patrie.*

II. O medalie va fi făcută, pe conta Statului, pe care va fi înscrisă încheerea Adunării, precum și data când au ocârmuit d-lor V. Sturdza și A. Panu ca Caimacami».

Cu această ocazie rostește Anastasie Panu discursul următor:

În uimirea simțirilor în care mă aflu, cer iertare, Domnilor, dacă slabele mele cuvinte nu vor putea roști toată recunoștința de care mă simt pătruns

pentru votul ce ați binevoit a ne acordă. Bărbații cei mai mari ai lumii au simțit inima lor tresărind de mândrie, când o Adunare Națională le ziceă că bine au meritat dela Patria lor.

Inima mea se desface și se îneacă acum în recunoștință, văzând atâta bună-voință din partea Adunării pentru micile servicii ce am făcut. Căci în adevăr, Domnilor, lăsați-ne meritul de a zice că am făcut foarte puțin în greaua misie ce am avut, și ce poate vâslaşul neexperimentat când întâmplarea îl aduce la cârma unui vas, care se învâle de pretutindenea? El sporează atunci numai la Dumnezeu; noi însă am sperat la Dumnezeu și la Țara noastră, și speranțele noastre s'au realizat, căci iată Adunarea acea Națională, suspinată de părinții noștri, iată că s'a întrunit în Domniile-voastre.

Fiți fericiți, Domnilor, că purtați caracterul acel mai scump la toate națiile cari voesc și aspiră la un viitor; fiți fericiți că întruniți astăzi speranțele atâtor milioane de Români; cât pentru noi, vom purta până la mormânt și lăsă urmașilor noștri fala că ne-a învrednicit Dumnezeu să zicem: Adunarea Națională este deschisă, lucrați într'însa, aleșii țării; lucrați de acum spre binele și fericirea Patriei, spre apărarea drepturilor și autonomiei ei. Tratatul și convenția din Paris au garantat existența noastră; să trăim dar de acum ca un popor care se simte ce este, să ne apărăm cu toate puterile drepturile și autonomia țării ce strămoșii noștri le-au apărât până și cu

viața, să facem și noi orice jertfă va cere trebuința pentru apărarea acestei sacre moșteniri.

Eu propun acum, Domnilor, ca în tabloul ce voiți a face să nu vă opriți la numele a doi oameni; căci ce sunt două nume în fața mărețelor principii cari dau viață și duc la mântuire o nație întreagă? Au doară individele noastre puteau să se puie în preajma geniului Nației, care venise să răstoarne piatra mormântului, unde România gemuse atâția secolii? Nu! Nu! Doi oameni n'au făcut nimica!!! Dumnezeu țineă în mâinile sale soarta României, și la ora însemnată a zis ca să se împlinescă.... Atunci generațiile cari au trecut, au tresărit în mormintele lor, istoria cu toate tradițiile ei s'a înfățișat înaintea noastră și ne-a arătat să mergem pe calea datoriei. Un nuștiu ce, ne împinge înainte. A trebuit să mergem înainte, căci nu puteam rămâne înapoi.

Inscrieți dară pe bronzul ce propuneți, pe România, care se renaște la viață și d'asupra degetul lui Dumnezeu, care-i însemnează să meargă înainte; dar să meargă înainte, căci România are o misie de împlinit. Eu iau act, Domnilor, despre votul de față și viu a mă unî cu toții pentru împlinirea datoriei ce avem. Acum nu-i mai mult vorbă de partid, noi avem de pus temelile edificiului nostru național, avem a ne creă o existență, un viitor, avem a ne așterne calea către mântuire; toate ambițiunile, toate rivalitățile trebuie dar lăsate, ca să con-

lucrăm împreună la sfânta noastră cauză. Cât pentru mine, ori unde va bate o inimă de Român, eu voi fi pururea alături, pentru ca să mergem înainte la locul unde gloria strămoșească și garanțiile prezentului chiamă nația noastră.

TRECUTUL ȘI VIITORUL ROMÂNIEI

DE

C. N E G R I

Notiță introductivă.—În ziua de 27 Decembrie 1848 o sumă de tineri Români, cei mai mulți goniți din țară în urma revoluției din vara aceluși an, și cari se aflau la Paris, comemorară printr'o serbare amintirea marelui Domnitor Ștefan. Cu acea ocaziune Costache Negri rosti la banchet cuvântarea (*toast*) ce urmează:

Fraților Români,

Depărtați de darnicul sân al maicei Patrii, dulce ne este astăzi a înnoi neperitoarea amintire a marelui Ștefan, Domnul răsboinic, zidul creștinătății către care s'au sfârmat, în trecerile lor, nenumăratele ordii ale păgânătății, zidul neclintit, care în timp de patruzeci și șase de ani a oprit învingerile sălbatecilor cohorte musulmane, care aveau de țintă cotropirea Europei.

Și însă care a fost răsplata noastră pentru atâtea lupte crâncene? — Numai prestigiul istoric, — căci sângele vărsat pentru Europa, este acoperit cu o neagră uitare! Adâncă pildă că, pe nădejdea și pe

ajutorul altora să nu cate în zadar a se răzimi suferitoarea omenire!

Câți alți domni pământeni au luat parte la acea îndelungă luptă pentrn Sfânta Cruce!... Nume strălucite, cari vor rămâne veșnic neșterse din inimile fiilor României, pe cât timp va mai bate în lume o inimă de Român.

Mircea, mare în pace, mare în răsboaie.

Mihaiu Viteazul, frunte între viteji, biruitor a sute de mii de dușmani cu o mână de fruntași ca și el, nepăsători de moarte!...

Novac Hatmanul, mâna dreaptă a lui Mihaiu, el care strigă înaintea unei crunte lovituri: «Agerii mei frați, decât o viață cu rușine, mai bine zece morți cu cinste!...»

Și însă inima-mi se împovără de mâhnire, când gândesc că acel Mihaiu de care în vremea lui poporul cântă:

«Viteazul Mihaiu

Sare pe șapte cai

Și strigă Stambulul... vai»,

acel Mihaiu, purtă foc și sabie în Moldova!... Asemenea Ștefan, însuși marele Ștefan, purtă sabie și foc în țara Muntenească, — țară de frăție!... Cruntă neunire, dintru care isvorî în urmă slăbirea și robia amânduror țărilor, — căci cine le-ar fi călcat la un loc fiind ele, când în parte fiecare împrăștiă grozava spaimă!...

Mateiu Basarab al Valahiei și Vasile Lupu al Moldovei, vrednici de străbaterea veacurilor, înființează școli spre luminarea neamului, școli prin care mult mai temeinic se ridică un popor, decât prin crudele mijloace de sânge și de stârpire!...

Ei înzestrară școlile cu averi de moșii,—astăzi prada unor călugări greci de prin munții lumii!... Dar bun este Dumnèzeul părinților noștri! Veni-va odată ziua dreptății, unde fiecare să rămâie cu ale sale!...

Fraților, astăzi e ziua Sfântului Ștefan, azi e sărbătoarea Domnului Ștefan cel Mare, acest fiu al unei mume române, care, înăbușind glasul inimii, zicea după zidurile cetății Neamțului: Mergi, fiule, de te bate cu dușmanii țării noastre și să nu mi te întorci decât mort învins sau viu învingător!

Azi e ziua să serbăm sfânta aducere aminte a atâtor bărbați de slavă, care ne-au păstrat o patrie dulce și frumoasă.

Așezați, precum suntem, în mijlocul îndoitului despotism al Europei și al Asiei, să ne dăm împreună frățeasca ajutorătoare mână de *Unire* și să zicem cu toții:

Trăească Moldova! Trăească Valahia! dar învrednicească-ne D-zeu să putem strigà într'o zi:
Trăească România Unită!

Atunci, fraților, soarele luminii va pătrunde și va împrăștiă adâncul întunec în care zăcem;

atunci numai vom fi ceea ce trebuie să fim, adică: fiii unei singure și puternice moșii.

În visurile mele înflorit se arată viitorul României. Suntem milioane de Români răslețiți! Ce ne lipsește ca să ajungem un neam tare? *Unirea*, numai *Unirea!*... să trăească dar unirea Românilor!

Urarea și închinarea mea este ca această strălucită zi, în care ne-am adunat ca să serbăm falnica umbră a lui Ștefan, patronul faptelor mărețe — această zi să fie și pornirea unei strâns încleștate legări între noi de a lucra cu toții la ridicarea din țărână a României și de a ne trezi în sfârșit la glasul eroicului său trecut, strigând cu toții: *Trăească Unita Românie!*

(După: G. Missail, *Biografia lui C. Negri*)

PUTEREA DE VIAȚĂ A NAȚIUNII ROMÂNE

DE

T. CIPARIU

Notiță introductivă. — Timoteiu Cipariu (1805—1887) este unul dintre cei mai însemnați scriitori ai Românilor de peste munți. A fost profesor și neobosit luptător pentru cultura poporului; a fost membru fondator al Academiei Române și a lăsat multe scrieri istorice și mai ales filologice.

Cuvântarea ce urmează este rostită în ziua de 23 Octombrie 1861 cu ocaziunea inaugurării și constituirii «Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român». Ședința aceea solemnă fu deschisă de către Episcopul Andreiu Șaguna printr'un discurs, căruia răspunse Cipariu.

Excelență ¹⁾, domni si frați!

Când ne uităm înapoi la istoria poporului nostru și mai ales la a națiunii noastre din astă patrie dulce, care e întâiul leagăn al vieții romane pe aceste locuri nordice-orientale, mai că nu aflăm în șirul atâtor mari secolii, dela începutul celui al doilea al erei creștine până acum, peste mijlocul

¹⁾ Se adresează mitropolitului Șaguna.

celui de al XIX secol, decât numai zile de lacrimi, de dureri și de suferințe de toată forma; iar zilele de bucurie pentru poporul român și pentru națiunea noastră transilvană în specie au fost mai puține și mai rare, decât pana de corb alb. Cultura romană, ce au adus cu sine în Dacia din alte părți ale lumii mai fericite și mai desfătate, și au transplantat-o în acest pământ rece și înghețat, cultură de care mărturisesc toate ruinele și toate unghiurile patriei noastre, — acele 40 de cetăți ce le numără Ptolomeu ¹⁾ în geografia sa cu numele, abia cu 50 ani după strămutarea noastră în acest Babilon, — toată, mai toată căzû prada gintelor barbare, care înainte de a prădă Grecia și Italia, Atena și Roma, se părû că din prada patriei noastre și din ruina culturii romane de pe acest pământ au prins gustul de a se încruntă în ruinele și ale celorlalte provincii din imperiul roman.

Din această ruină totală a națiunii numai D-zeu știe cum am scăpat, numai ca prin minune, și numai cu pielea și cu viața, căci acele incursiuni și prădări nu ne-au răpit numai averea și cultura ce am avut-o, dar ne-au răpit și mii de mii de suflete de ale fraților și părinților noștri, și dacă ar fi fost moartea lor numai corporală, mai puțină

¹⁾ *Claudiu Ptolomeu*, celebru astronom și geograf grec, a trăit în secolul II-lea după Hristos. A lăsat un mare număr de scrieri cari au fost pentru multe secole lucrări clasice, cari au pus fundamentul câtorva din ramurile astronomiei și ale geografiei.

le-ar fi fost amărăciunea; însă decât moartea naturală mai este moartea și mai cumplită pentru om, selavia, despărțirea de ai săi și, mai pre sus de toate, simțul unei ruine naționale; căci nici o durere nu poate să se asemene cu acea durere când vede omul nu numai pieirea sa, ci vede de odată și pieirea unei patrii, a unei națiuni întregi, mai fără nici o speranță de ridicare din acea pierire.

Însă din toate aceste ruine, providința ne-a conservat încă în aceste dureri cumplite un tezaur neprețuit, pe care nu ni l-au putut răpi nici sabia învingătorului, nici cruzimea tiranului ce domniă pe corpurile noastre, nici puterea fizică, nici politica infernală, — un tezaur născut cu noi dela țâțele maicei noastre, dulce ca sărutările măicuțelor, când ne aplecau la sânul lor; tezaur mai scump decât viața, tezaur, care de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată, ca cineva cu puterea sau cu înșelăciunea sau cu momelile să ni-l răpească din mâinile noastre, — atunci mai bine să ne înghițăm pământul de vii... Cel puțin să ne adunăm la părinții noștri cu acea mângâiere că nu am trădat cea mai scumpă ereditate, fără de care nu am fi demni de a ne mai numi fiii lor: limba românească.

Noi sperăm în providința divină, sperăm în virtutea neînfrântă a națiunii, care întru atâți secolii nici în cea mai apusă soartă a ei nu au trădat-o;

sperăm în marii bărbați și însuflețiții fii ai națiunii cari mai ales în aceste timpuri critice, în cari se tractează cestiunea de a fi sau a nu fi, cu toată bărbăția demnă de un roman vechiu, cu toată rezoluțiunea nefătărită, și cu pana și cu cuvântul și cu fapta au sprijinit și sprijinesc cauza națională, cauza culturii, în biserică, în școală, în politică; cari și-au întors toată influența și pozițiunea și n'au cruțat nici osteneli, nici spese, numai și numai ca să sprijinească această națiune, cu al cărei nume se laudă și a căreia limbă o vorbește.

Chiar și astă zi solemnă, ce ne-a adunat din toate părțile patriei, e o dovadă a vieții românești și o protestare mai solemnă decât jurământul că națiunea română nu vrea și nu va suferi niciodată să apună din rândul națiunilor ca română, că ea nu vrea și nu va suferi niciodată așa batjocură ca să se lapede de al său nume și de a sa limbă în favoarea nici celei mai culte națiuni și limbi din lume, cu atât mai puțin în favoarea oricărei alte, care eri, alaltăeri eră încă necultă, barbară și care până și astăzi încă nu și-a scuturat rugina ce o rodea până la inimă încă înainte de 20—30 de ani, sau înainte ca de o sută de ani¹⁾.

Această adunare atât de numeroasă, atât de strălucită, de atâți bărbați bravi și demni, cari cu atâta bucurie nu-și pregetară nici osteneala, nici

¹⁾ Aluzie la limba maghiară și la încercările Ungurilor de a împiedica dezvoltarea limbii române.

spesele ca să alerge aici în depărtare și să ia parte la această sărbătoare națională, e o dovadă neînfrântă că se simt măreți a fi fii ai națiunii române și a se numi cu numele strămoșesc. Națiunile, cari visează și trăesc în acel vis deșert că oarecând tot vor să aducă pe Român ca să-și disprețuească limba și să adoreze pe alta străină, cari nu se pot desbărâ de iluziunile lor că Românul va mai voi a se împăună cu penele străine și va înavuți sărăcia acestor națiuni îngâmfate și pretensive, — depună-și odată pentru totdeauna toate ambițiunile rău calculate, deștepte-se din visul lor și nu se mai nutrească cu iluziuni seci și amăgitoare.

Că amin, amin le zicem că mai curând va trece lor cerul și pământul, decât să se prefacă Românul în cutare sau cutare națiune. De Român ca națiune zic, nu de Român ca individ; că dacă au fost împrejurări, când câte un biet Român, sau de foame sau de golitate, sau de oarecare ambițiune, sau de vr'un alt calcul s'a depărtat de tulpina națiunii sale și s'a altoit ca un oliv domestic în oliv sălbatic, asta s'a putut întâmpla; poate că se va mai întâmpla și poate că chiar în zilele noastre să vedem cu ochii asemeni întâmplări; să-i lăsăm însă în numele lui D-zeu, să-și caute fericirea și repausul inimii, unde le place și unde sperează să le afle; — căci Românul, ca națiune, pe carele 17 secoli l-au apăsat la pământ în adevăr, dar nu l-au rupt, nici l-au smuls din rădăcină și deci

înainte să mai treacă și de 17 ori câte 17 secolii, tot Român va rămâne, de s'ar duce și cu miile înstrăinându-se. Asta ne e credința neclintită, și sperăm că toți cei ce nutresc asemenea credință, nu se vor rușina; căci mai măduoasă e tulpina ei decât să se usuce, dacă se și usucă multe și oricât de multe ramuri din corpul ei; ca un ogor fructuos, carele este în stare nu numai a nutri grâul din destul, ci și pământul, căci pământul se va arde, iar grâul se va aduna și iarăși se va semăna, ca sămânța să nu-i lipsească în toată eternitatea.

Nu voesc a mă întinde mai departe, măcar că multe s'ar mai putea zice și aduce din viața națiunii, ce dovedesc învederat că deșerte sunt toate sperările, iluziunile, visele; în deșert toate sofismele și mașinațiunile tuturor cari mai trag speranță, că doar doar din Român vor putea face alt popor nordic sau asiatic.

Un razem al naționalității române se sădește astăzi și noi sperăm că asemeni razeme se vor sădi și de aci înainte și mai multe și mai puternice.

Să urăm dar acestei tinere plante ¹⁾, ce astăzi se plantează în a doua a noastră patrie, să-i urăm binecuvântare dela Cel ce susține și sprijinește toate, ca cu ajutorul Celui prea înalt și cu zelul învăpăiat al națiunii, nutrită și crescută, să ajungă cât mai curând la statura normală, în care să înverzească, să înfrunzească și fructe înmiite să

¹⁾ E vorba de «Asociațiune».

aducă de bun și dulce gust tuturor Românilor, fructe de cultură și propășire în toate ramurile științei, artei și civilizațiunii.

Să urăm, domni și frați, și acelu mare bărbat al națiunii, carele dela început cu căldură a cuprins la sânu-și și fără preget a condus până în momentul de acum ideia acestei asociațiuni, care astăzi din idee trece în realitate, să-i urăm din inimă călduroasă, cu sinceritate și cu răsunset străbătător, ca Cel ce l-a înălțat la această mare treaptă, să-i însufle purtarea de grijă părintească pentru națiunea română, nu numai în cele sfinte și Dumnezești, ci și în cele ce se țin de bună starea unui popor demn de o stare mai bună ¹⁾). De buna stare nu numai materială, ci și mai vârtos de acea stare eminentă ce distinge pe o națiune cultă de către un popor, precum cuvântul distinge pe om de alte viețuitoare pe acest pământ.

Să-i urăm ca să-și vază împlinite intențiunile mărinimoase, ce le nutrește către națiunea română, să-și vază națiunea fericită, mai fericită de cum o aflase la începutul păstoriei sale; să-și vază mângâierea cu ochii, repausul și mulțumirea sufletului încă și în viața aceasta.

Să-i urăm zile fericite, în mijlocul națiunii ajunse la fericire, zile multe și împreunate cu neîncetata

¹⁾ E vorba de Mitropolitul (atunci Episcop) Andreiu Șaguna, unul din cei însemnați bărbați ai Românilor transcarpantini (1809—1873); a întemeiat Mitropolia Românilor neuniți din Transilvania, a organizat școli, a lăsat multe scrieri.

mulțumită din partea acestei națiuni bune și tânăr-simțitoare; cerând și rugându-ne ca și de aci înainte să binevoască a cuprinde și a adăposti, a ajuta și sprijini această tânără societate, pe care a iubit-o și a ocrotit-o dela leagăn până în momentul de față.

Să trăiți Excelența Voastră!

(După Actele privitoare la urzirea Asociațiunii Transilvane. Sibiu 1862)

VIATA LORDULUI MACAULAY ¹⁾

Notiță introductivă. — Macaulay a fost unul din cei mai însemnați oratori, istorici și oameni politici ai Angliei. A fost în mai multe rânduri deputat, a ocupat înalte funcțiuni administrative, a fost ministru de războiu; a ținut un mare număr de discursuri în cele mai variate chestiuni. A publicat în tinerețe poeme, apoi critici literare și sociale, în fine lucrări de istorie națională cari i-au făcut reputația de mare istoric.

În bucata care urmează sunt povestite câteva momente ale copilăriei; după care urmează o caracterizare generală a oratoriei sale.

Thomas Babington Macaulay s'a născut la 25 Octomvrie 1800 în Rothley-Temple, aproape de Leicester. Tatăl său, Zacharia Macaulay, este unul din acei filanropi cari au lucrat pentru desființarea robiei Negrilor, și aceste nobile stăruințe i-au meritat înmormântarea în Abbatia de Westminster ²⁾,

¹⁾ Se citește: *Mă-co-le*.

²⁾ Biserica abbatială de Westminster (*West-minster* = *mănăstire occidentală*) este unul din cele mai însemnate monumente arhitectonice ale Londrei. A fost pentru prima dată zidită în anul 980; dărâmată, a fost reconstruită și treptat mărită în secolele următoare. În această biserică se încoronează Regii Angliei. Tot aci

una din cele mai înalte onori pentru un Englez. Micul Thomas da dovèzi de o precocitate rară. Abià erà de patru ani, când, într'o mână cu o bucată de pâine acoperită cu unt și în cealaltă cu o carte cât el de mare, citià povești și istorioare, pe cari apoi le povestià servitoarelor din casă, într'o limbă așà de corectă, încât acestea ziceau că «vorbește ca o carte». Sub îngrijirile afectuoase ale mamei sale, o femeie distinsă, el învătă în casa părintească până la vârsta de treisprezece ani. Chiar de atunci el prevestià ce aveà să fie mai în urmă: un cititor pasionat, o inteligență vie, un scriitor eminent, o memorie uimitoare.

Deși timbrul vocii sale nu erà destul de viril și deși acțiunea lui nu aveà perfecta măiestrie a lui Burke ¹⁾ sau Sheridan ²⁾, totuși Macaulay erà considerat ca cel dintâiu orator al timpului său.

sunt monumentele oamenilor mari ai țării: generali, miniștri scriitori, artiști, etc. In «Colțul poeților» odihnesc: Spenser (poet, sec. XVI), Gray (poet, sec. XVIII), Dryden (poet, sec. XVII), Macpherson (scriitor scoțian, sec. XVIII), Goldsmith (scriitor, sec. XVIII), Sheridan (orator, sec. XVIII), S. Johnson (scriitor, sec. XVIII), Addison (om de Stat și scriitor, sec. XVII), Macaulay, (de care e vorba acì), Garrick (actor, sec. XVIII), Thackeray (romancier, sec. XIX), Dickens (romancier, sec. XIX), Gay (fabulist, sec. XVII), Thomson (poet scoțian, sec. XVIII), Southey (poet, sec. XVIII—XIX).

¹⁾ *Edmund Burke* (1730—1797), celebru orator englez și om politic, adversar al Revoluției franceze; a scris multe opere politice și sociale, a atâțat opinia publică la războiul european contra Francezilor; a fost mai multe ori membru al Parlamentului și ministru.

²⁾ *Richard Brinsley Sheridan* (1751—1816), celebru orator și autor dramatic englez; a fost membru al Parlamentului și ministru; a lăsat multe piese, cari au avut mare succes în vremea lor.

Și merită acest rang, pentru că el nu se ridică niciodată să vorbească fără să arunce valuri de lumină puternică și nouă asupra obiectului desbătut, și fără să mânuească materialul ideilor sale cu o dexteritate extraordinară, punând în relief toate punctele favorabile temei sale cu o grație de expunere, cu o adâncime și o abundență de știință, pe care nici unul din rivalii săi nu o posedă. Drept vorbind, discursurile lui sunt adevărate studii politice, pe care cineva le poate citi cu folos chiar acum când interesele și pasiunile ce le au provocat au fost îndestulate sau stinse. Așa de mare eră plăcerea ce ele produceau asupra auditorului, încât de îndată ce se răspândiă șgomotul că Macaulay va vorbi, această știre produceă asupra Camerei Comunelor efectul unui talisman. Toți acei reprezentanți cari nu luau o parte activă la desbateri și așteptau momentul vótului prin sălile laterale, prin bibliotecă, bufet sau culoarele parlamentului, se apropiau de sala ședințelor și pândiau cu o nerăbdare vădită momentul când se sculă el ca să vorbească; abiă simțiau că a început, și toată sala se umpleă de lume ca prin farmec. Numai acest fapt, într'un parlament ca cel din Londra, ne dă măsura talentului său. Toate succesele și promoțiunile sale politice el le a datorit nu nașterii, nu favorii regale, nu intrigelor sau înrolării sale necondiționate într'un partid, ci superiorității talentelor și întinderii cunoștințelor sale. Numai elocuența

și strălucitele lui calități ca bărbat de stat l-au ridicat până la treptele cele mai înalte ale scării politice.

Ceeace înălță așa de mult pe Macaulay în ochii politicilor timpului său, nu erà numai măeastra alcătuire a discursurilor sale, ci și înțelepciunea sa de bărbat de Stat, care îl conduceà cu o siguranță perfectă în primejdioasele cărări ale tendințelor sale democratice, mai-mai radicale. Minteà lui fusese exercitată în vechile forme; însă el, în loc de a cristalizà în ele, făcèa dintr'însele pedestalul inovațiilor celor mai îndrăznețe. Cu chipul acesta el însuflà celor sfiicioși mai multă încredere decât cel mai îndărătnic aderent al *statului quo*. Macaulay nu desprețuieà povețele ce i se dau în numele trecutului, nici nu se îngrozià de prezicerile adversarilor săi, cari pretindeau că măsurile susținute de dânsul vor pune statul în primejdie. El se luptà cu toate afirmările și primià lupta pe propriul lor tărâm. O părere contrarie, pe care inamicii săi politici i-o opuneau, el știe sau să o înlătore printr'o argumentație viguroasă, sau să o încorporeze cu o dibăcie rară în sistemul său, pe care îl mărià, îl lărgieà neconținut, îl întărieà fără să-l lase a șovăi într'un singur punct. El nu aruncà un dispreț nerod asupra trecutului, ci știe să facă dintr'însul făclia prezentului, dându-i un sens și o interpretare pe atât de originală pe cât de înțeleaptă; știe să facă din trecut nu o piedică pentru

inovațiuni, ci un ajutor și agent propulsiv pentru reforme viitoare. Orcât de îndrăsnețe ar fi fost reformele ce reclamă, el știă să le scoată din învățămintele și spiritul timpurilor trecute, dând inovațiunii sfințenia și puterea tradițiunii. Este o plăcere să vază cineva cu ce logică fină el dă interpretări noi unor legi și forme vechi, și împacă cu o artă superioară anticul cu noul, înțelegiunea bătrânilor cu nevoile mai înalte ale timpului său. Cu toată strălucirea imaginației sale, el este și rămâne unul din bărbații de stat cei mai practici ai Engliterei. El își împodobește subiectul cu toate podoabele ce-i procură frumosul său geniu, dar nu-și pune credința numai într'insele. Ferme-cătoarele lui flori se sprijinesc pe o tulpină ce poate înfruntă vijelia. Instinctul lui sigur îi spune unde trecutul vine în ajutorul părerilor lui; prin acest instinct, vechiul absoarbe în sine noul, și noul suflă viață asupra anticului.

Când el vine cu un sistem de reforme cari vor dărâma vechile forme și vechile tradițiuni, el știe să probeze că nu innovează ci anticuizează, că cel ce atacă este mai bătrân decât cel atacat, în scurt că pretinsa revoluție este în faptă o simplă restaurație. Cu această artă în adevăr superioară a putut Macaulay să facă a trece multe din reformele sprijinite de el înaintea unei adunări așa de conservatoare ca parlamentul englez de atunci. El are toată îndrăzneala și originalitatea ideilor democra-

tice, fără să aibă aparența de a pretinde egalitatea și a face din toți o apă, ceea ce ar naște mânia și indignația trufașei aristocrații engleze. În fine, în discursurile lui domnește o simetrie așa de perfectă, o știință de o calitate așa de superioară, o simțire așa de caldă și așa de adevărată, o logică așa de strânsă, o ironie așa de incisivă, încât impresia finală a fiecăruia din ele este o convingere adâncă și o plăcere incomparabilă.

Pé când erà în viață, Macaulay vizită cu plăcere Colțul Poetilor din Abbatia Westminster, și exprimase speranța că și el va avea odată gloria de a fi înmormântat cu cei mai iluștri bărbați ai țării sale. Această speranță și dorință i s'a împlinit: la 9 Ianuarie 1860 rămășițele lui pământești fură depuse chiar în acel Colț al Poetilor, care-i plăceà așa de mult, la picioarele lui Addison ¹⁾ și nu departe de Milton ²⁾, două genii pe cari le admirà deopotrivă; pe cel dintâiu pentru curățenia

¹⁾ *Iosef Addison* (1672—1719) celebru scriitor și om de stat englez, deși făcuse studii ca să ajungă pastor ca și tatăl său, s'a dedat literelor. A fost subsecretar de stat, membru al Parlamentului, secretar al guvernatorului Irlandei, secretar de stat; a condus și a colaborat la diferite ziare; a întemeiat ziarul literar (care a născut revista literară); a publicat multe serii de literatură, de critică socială sau literară, traduceri din poezii latini, ș. a.

²⁾ *Ioan (John) Milton* (1608—1674), celebru poet englez. A făcut studii strălucite; a scris în latinește și englezește multe opere. Cele mai cunoscute sunt cele două poeme: «Paradisul pierdut» și «Paradisul redobândit» — prima a fost tradusă în mai toate limbile europene. Anii din urmă ai vieții i-au fost amărâți prin boală și mai ales prin faptul că orbise.

stilului, pe cel d'al doilea pentru sublimitatea cugetărilor și demnitatea caracterului.

Macaulay erà un om cu desăvârșire lipsit de vîții. Caracterul său erà simplu, sincer și generos. Mulți oameni mari pierd a fi cunoscûți de aproape. Macaulay nu aveà de ce să se ferească a fi cunoscut de aproape. Intriga și astuția nu găsiu loc în caracterul lui franc și deschis, precum se poate citi cu înlesnire pe trăsurile chipului său. Capul său erà masiv, de o frumusețe virilă, un ochiu viu, o gură bine tăiată. Aveà pasiuni, dar ele nu-l stăpâniu niciodată, și acelea cari predominau erau pasiunile nobile. Cunoștea valoarea banului, dar acesta nu-l oprià de a fi darnic cu amicii și generos cu cei nenorociți. Nu-i plăceau animalele, și în deosebi nu puteà suferi căinii; dar iubià pe copii cu o adevărată pasiune, și una din plăcerile lui erà a se jucà cu dâșii. Deși manierele lui erau de o simplitate aproape rustică, totuș spiritul, talentul lui pentru convorbire, întinderea și varietatea cunoștințelor lui, siguranța miraculoasei lui memorii, făceau adesea dintr'însul podoaba cercurilor culte și chiar a saloanelor din Londră. Convorbirea lui așa de bine frazată, înviorată cu trăsuri de spirit și presărată cu citații bine alese, exercită un adevărat farmec asupra acelor cari-l auziu convorbind.

(După: *Biografia lui Macaulay de Angel Demetrescu, ca prefață la Traducerea discursurilor acestuia*).

PREDICA DESPRE PĂCATUL LĂCOMIEI

Crede, că toate se pot celui ce crede.

MARCU IX, 23.

Domnul Hristos, ca un Dumnezeuesc izvor al tuturor bunătăților, ca să-și arate puterea sa cea dumnezească, multe semne și minuni a lucrat între oameni: a vindecat pe cei orbi din naștere, a prefăcut apa în vin, a înviat pe cei morți, și alte mai multe a făcut nu pentru ca să credem că Dumnezeu, pentru măcar ce lipsă a noastră și poftă e gata a schimbă curgerea legilor firești și a lucră lucruri peste fire sau minuni, ci mai vârtos ca să cunoaștem că: Cel ce cu toate întru înțelepciune le-a făcut spre adevărarea credinței cei adevărate a întrebuințat mijloace peste fire pentru ca văzând oamenii lucruri de mirare ce a făcut Dumnezeu să creadă întru el.

Spre întărirea credinței omului care — după în-

telesul Sfintei Evanghelii de astăzi — își aduse pe fiul său îndrăcit la Domnul Hristos ca să-l vindece, acesta însănoșe pe acel fiu, zicând: «Crede, că toate se pot celui ce crede». Prin aceste cuvinte să ne întărim și noi în credință că Dumnezeu iartă pe toți cari cu adevărată inimă înfrântă și curată se întorc dela fără de legi. Va iertă Dumnezeu deci și pe cei ce se întorc dela păcatul lăcomiei. În această se cuprinde și se înțelege mai ales necumpătarea în băutură sau beția, pentru că dintr'omie de păcătoși, cari sunt dedați spre păcatul beției abia se poate vreunul afla care să se fi îndreptat adevărat, căci de se întâmplă să se conținească câteva zile, după aceea urmează obiceiul de mai înainte.

Să ne învățăm dară din cuvântarea de astăzi despre al cincilea păcat de căpetenie care este lăcomia, a-i cunoaște toate groaznicele urmări și, cunoscându-le, a ne feri din inimă de acest păcat.

Toată pofta nesățioasă sau necumpătată în mâncare și în băutură e păcat, pentru că se împotrivește legii lui Dumnezeu. Acesta așa ne-a întocmit viața ca prin hrană să ne-o putem ține, iar spre agonisirea hranei ne-a dăruit nenumărate mijloace ca să putem avea cele priincioase spre traiul vieții și de acestea să ne folosim cu cumpătare. Inșă, cu întristare, sunt mulți între creștini, cari părăsind măsura cumpătării pe care mintea o arată

fiecăruia, întrebuintează mijloacele dăruite de Dumnezeu nu spre ținerea, ci spre stricarea sănătății. Lacomul dară și mai vârtos bețivul, trăind în necumpătate, își strică viața și sănătatea lucrând în potriiva legii sau a vóii lui Dumnezeu și pentru aceea își trage cu dreptate asupra-și pedeapsa lui Dumnezeu și blestemul oamenilor: lipsa și sărăcia, căci unde e încuibată neînfrânata poftă în mâncare și băutură, acolo și cele mai mari averi agonisite în scurt se mistuesc.

Ca să putem cunoaște urâciunea și stricarea păcatului lăcomiei, trebuie să știm ce este înfrânarea creștinească în mâncare și băutură, adică acea cumpătate prin care pofta nesățioasă de a mânca și a bea preste îndestulare se înfrânează. Omul care se îndestulează cu atâta mâncare și băutură câtă îi este de lipsă spre ținerea sănătății se numește om cu cumpătate, cu înfrânare creștinească; iar dimpotrivă cel ce în mâncare și băutură nici o cumpătate nu ține se numește lacom.

Se împotrivește mai întâiu lăcomia legii lui Dumnezeu, care a dat omului cele mai alese și mai frumoase însușiri, voie liberă, minte și înțelepciune prin care să-și cunoască chemarea și datoria de a cinsti pe făcătorul prin împlinirea datoriilor creștinești.

Împlinirea acestor datorii îi păzește vrednicia ce o are după chipul și asemănarea făcătorului său. Mâncarea și băutura fără cumpătate nu numai că

schimonosește trupul, dar cu mult mai tare strică sufletului, căci întunecă mintea de nu se cunoaște omul pe sine, nu cunoaște pe Dumnezeu și omoară toate simțirile din inima omului. Cel datat lăcomiei cu mâncare și băutură — precum scrie Sf. Pavel Apostolul — pântecelul și l-a făcut idol căruia singur slujește și-i jertfește tot ce are, averea, cinstea, onoarea și însăși sănătatea și viața sa.

Însăși firii omenești se împotrivesc lăcomia, căci legea firii ne spune că numai cu atâta mâncare și băutură să trăim câtă e de lipsă spre ținerea sănătății; mâncarea și băutura sunt lăsate spre ținerea sănătății, spre înnoirea puterilor.

Nu voiu a înșiră toate relele urmări ce răsar din veninul păcatului lăcomiei și mai vârtos al beției, căci acelea sunt atât de mari și de cumplite încât nimeni cu simțire omenească nu poate să nu se înfioreze. De ce atâția oameni zac în ticăloșie și sărăcie? Pentru necumpătarea traiului. Dela cine se aud sudălmile cele mai spurcate, blestemurile cele mai nesuferite, oare nu le varsă limba bețivului? Ce pricinuește mai mare stricăre între căsătoriți și face nefericită starea vieții până și la nepoți și strănepoți, dacă nu nesățioasa poftă a băuturii? De aceea zice Sf. Petru Apostolul: «Depărtați-vă de acelea, căci păgânii le fac, umblând în beții, în mâncare fără cumpătare, în lăcomie și în tot felul de fără de legi». (Cartea I, cap. IV St. III). Iar Domnul Hristos aduce aminte uce-

nicilor săi să fie cumpătați zicându-le: «Nu cumva să se îngreueze inimile voastre de beție». (Luca cap. II St. 24).

Dacă dară, iubiților, întru atâta urăște Dumnezeu beția sau lăcomia încât pedepsește pe cei ce sunt dedați cu acest păcat cu cele mai grele pedepse încă întru această viață, ce poate mai mult amăgi nebăgarea de seamă a celor cari nu vreau să-și cunoască ticăloșia în care i-a cufundat stricătoarea boală a lăcomiei și nu vreau să se îndrepte?

Fie ca glasul prin care Sfânta Biserică ne îndeamnă spre îndeplinirea datoriilor creștinești să ne facă a ne curăți de toată răutatea păcatului, precum zice prorocul Isaiia: «Spălați-vă, vă curățiți, ștergeți răutățile din sufletele voastre, părăsiți vicleșugurile voastre; numai așa postul și sărbătorile și praznicile voastre vor fi plăcute lui Dumnezeu».

*(După Teodor Aaron, Curăntări bisericesti.
Buda, 1847).*

DISCURS LA INMORMÂNTAREA LUI ION GHICA

DE

D. A. STURDZA

Notiță introductivă. — Biografia lui Ion Ghica este dată în acest manual. Acî urmează discursul funebru rostit la înmormântarea lui de către Dimitrie Sturdza. Și biografia acestuia se găsește într'o notă la o bucată de citire precedentă.

Ducem la mormânt pe cel din urmă dintre frunțașii mării generațiuni, care a așezat rostul temeinic al neamului și statului românesc.

Din tinerețe, Ion Ghica a dovedit ce eră să fie în toată viața: bărbatul muncii și al științii, bărbatul datoriei neschimbate și al voinții nestrămutate, bărbatul concepțiunilor patriotice și al deciziunilor mari.

A trece școala de mine în Franța este chiar azi una din cele mai înalte aspirațiuni pentru orice tânăr capabil și diligent. De ce însușiri superioare trebuiă să dispună, de ce râvnă extraordinară trebuiă să fie însuflețit Ion Ghica la 1836, înainte de șase-

zeci ani, ca din colegiul Sf. Sava, să intre în școala de mine din Franța și să fie prenumărat acolo între elevii cei mai distinși!

Eșit dintr'una din cele dintâiu familii, Ion Ghica, reintrat în țară înzestrat cu cunoștinți ca foarte puțini dintre contemporanii săi, în loc să meargă pe calea ambițioșilor, el intră în ceata muncitorilor pentru luminarea poporului și liberarea patriei. El se face profesor de liceu, nu în București, unde se născuse, ci în Iași ¹⁾.

Erà atunci în focul tinereților, de douăzeci și cinci de ani. Cú încetul, el, discipolul lui Ioan Câmpineanu, ²⁾ devine însăș inima și sufletul mișcării revoluționare din 1848 atât de hotărâtoare pentru desvoltarea viitorului nostru.

Revoluțiunea din Iunie încredință lui Ion Ghica cea mai grea și cea mai delicată misiune: de a restabili relațiunile Principatului Valahiei cu Poarta Otomană pe baza vechilor capitulațiuni de mult uitate și aproape cu totul înlăturate, — de a atrage atențiunea Puterilor celor mari spre țările române, — de a convinge Europa că ea are un mare interes a le asigura o desvoltare liberă. Acolo la Constan-

¹⁾ E vorba de Academia Mihăileană, unde a ținut lecțiuni în 1843 împreună cu M. Kogălniceanu și alții.

²⁾ *Ion Câmpineanu* (1798—1863), unul dintre luptătorii de frunte pentru regenerarea României. A fost colonel în armata română înființată prin Regulamentul Organic; a întemeiat societatea filarmonică cu Heliade; a călătorit în Europa ca să facă cunoscută situația principatelor române; a fost închis mai mulți ani pentru ideile sale patriotice.

tinopol, în țară străină, el puse în vedere și în relief vrednicia românească, și isbuzi să organizeze acțiunea diplomatică, care, după războiul Crimeei, a dat rezultate atât de însemnate pentru Principatele românești ¹⁾.

Reintrat din exil, bărbat matur, Ion Ghica — ca ministru, ca membru al Academiei, ca membru al comitetului teatral, ca director al Creditului funciar rural — devine centrul mișcării naționale și culturale în București.

Un decret contrasemnat de dânsul introduce, în câteva luni, uzul literelor străbune în limba românească și ne aduce în contact mai intim cu popoarele apusene ²⁾. Munca sa neobosită întemeiază Academia română și-i dă viață ³⁾. El împinge spre un nou avânt Teatrul Național, care lănceziă dela Ion Câmpineanu încoace ⁴⁾. El se face, prin o lucrare uriașe, adevăratul fondator al Creditului funciar

¹⁾ Ion Ghica se duse la Constantinopol încă dela 17 Maiu 1848; a stat acolo multă vreme. În 1854 a fost numit beiu al insulei Samos și a rămas până în 1858.

²⁾ În 1869 Ion Ghica, fiind președintele Consiliului de miniștri în Valahia, a prezentat Domnului un decret pentru introducerea în școli a alfabetului latin în locul celui cirilic: o dată însemnată în istoria culturii române.

³⁾ Ghica a fost ales membru al Academiei în 1874. Discursul de recepțiune a tractat despre «Ion Câmpineanu». A fost ales de 9 ori președinte; a făcut donațiuni importante de cărți și manuscrise, a scris memorii, ș. a.

⁴⁾ Ion Ghica a fost director general al Teatrelor. După propunerea lui, s'a întemeiat societatea dramatică și s'a făcut legea Teatrelor din 30 Martie 1877, care e în vigoare și azi.

rural ¹⁾. El descrie cu pană măeastră starea socială a României și inițiază pe poporul român în mersul economic al națiunilor ²⁾. El a rămas tipul Ministrului constituțional.

Momentul, însă, în care Ion Ghica a stat la o înălțime, pe care o ating numai bărbații cei mai însemnați ai națiunilor, a fost în anul 1866, când s'au îndeplinit dorințele Divanurilor ad-hoc și s'a așezat cheia edificiului statului român. Având în guvernul Locotenenței Domnești ³⁾ puterea covârșitoare, având în străinătate relațiunile cele mai întinse și increderea deplină a multor bărbați de Stat influenți, având în țară pozițiunea ce-i revenia prin munca sa: Ion Ghica nu s'a gândit atunci un moment la sine-și, ci numai la patria sa, la necesitatea de a-i da, însfârșit, așezământul ei definitiv. El lucră cu credință dimpreună cu cei credincioși ai țării, cărora le fu hărăzit de Cer să încheie în 1866, ceea ce începuse în 1848, cu optsprezece ani înainte.

În acele momente supreme, Ion Ghica s'a arătat ceea ce eră în adevăr: bărbatul desinteresat, sincer

¹⁾ Creditul funciar rural s'a întemeiat în anul 1873, după multe studii și cercetări făcute de diferiți bărbați de Stat și economiști ai noștri. Ion Ghica eră senator atunci și a susținut proiectul de lege, a figurat ca membru în cel dintâiu consiliu de administrație în 1873.

²⁾ Aluziune la vestita lui scriere «Convorbiri economice» în 2 volume (1878), apărute întâiu în broșuri.

³⁾ Locotenența domnească după abdicarea lui Cuza eră formată din: N. Goleșcu, General Haralambie și Lascar Catargi. Ministerul numit de această locotenență eră prezidat de Ion Ghica.

în simțimânte patriotice, neclintit dela datorie, înțelegător de nevoile țării și de căile și mijloacele de a le îndeplini.

Spirit pătrunzător și liber de prejudecăți și de invidie, lucrător neobosit și patriot înfocat, cugetător profund și cercetător harnic — cu inimă curată, caldă și prietenoasă, cu acțiune curagioasă și devotată adevărului, binelui, dreptății, libertății, națiunii și patriei, — astfel strălucia Ion Ghica.

Patru bărbați au stat însă mai aproape de Ion Ghica, cari i-au încălzit inima lui și cărora el a mărit pe a lor: Alecsandri, marele poet al neamului nostru, și Bălcescu, primul istoric al Românilor, Alexandrescu și Negri¹⁾. Numele acestor patru bărbați se vor rosti totdeauna alături cu numele lui Ion Ghica.

El avea mulți amici, între cei mai vrednici fii ai patriei.

Inimicii lui îi aflăm numai în ceata celor cari cultivau neadevărul și imoralitatea, nedreptatea și arbitrariul, numai în ceata acelor cari nu aveau încredere în vitalitatea națiunii române.

Mare luptă a luptat Ion Ghica în viață, care trece mult peste măsura omenească obișnuită; dar a luptat o luptă vitejească și spornică.

În tinerețe el a apucat o țară necunoscută de

¹⁾ E vorba de Grigore Alexandrescu, cu care a făcut o călătorie pe la mănăstirile de peste Olt. Asupra vieții acestuia a citit Ghica și o interesantă comunicare în Academie cu date biografice necunoscute. Despre ceilalți se vorbește în alte bucăți din cartea de față sau în note.

lume și călcată în picioare de cei puternici. Ajuns în vârsta bărbăției, el, cu cei mai aleși ai neamului, cu mâni vâjnoasă a rupt lanțurile cari țin u națiunea încătușată și, cu înțelepciune și pricepere, a lucrat să redea Românilor o patrie, care multora se părea pierdută. La adânci bătrânețe el a putut zice: — «acum slobozește pe robul tău — în pace, căci am văzut mântuirea patriei mele».

Ion Ghica a înapoiat talentul, ce i l-a dat ziditorul lui, înzecit generațiunilor celor tinere, cari-i urmează. Acel talant este depus în faptele sale, cari vor rămâne monument nepieritor al neamului său.

Cei ce-am rămas în urma lui să-i cinstim munca cea mare a vieții prin faptele noastre, apropiate de ale lui în cugetări, în simțiri, în realizare.

Cei cari suntem legați mai de aproape de el — soție, copii, rude și prieteni — să-și afle mângâiere în viața lui, bogată în năzuinți nobile și înalte, în fapte frumoase și patriotice.

Cu toții să zicem și astăzi și mâine: veșnica lui pomenire! — căci atunci vom merge și noi pe calea cea dreaptă, însemnată de poruncile lui Dumnezeu.

DISCURS LA ÎNMORMÂNTAREA LUI V. ALECSANDRI

DE

ALEXANDRU LAHOVARI

Notiță biografică. — Alexandru Lahovari (1841 — 1897), doctor în drept dela Paris, a fost magistrat, deputat, ministru în mai multe rânduri: sub prezidența lui M. C. Epureanu (1870), a lui Iascar Catargi (1871 și 1891), a lui Teodor Rosetti (1888); este socotit între cei mai de frunte oratori politici ai noștri.

Trista împrejurare care ne întrunește astăzi, deși așteptată și pregătită printr'o lungă și dureroasă boală, a lovit țara cu un doliu neașteptat. Este greu să ne obișnuim cu ideia morții lui Vasile Alecsandri. De patruzeci și mai bine de ani numele lui eră podoaba literaturii și fala țării. Poet, scriitor dramatic, reprezentant al țării, ministru și mai presus de toate, român și patriot în toată puterea cuvântului, personalitatea lui se leagă cu toate evenimentele cari au făcut să bată inima acestei țări și glasul lui se ridică pentru a cânta izbândele noastre, la cari luase însuși o parte însemnată.

Ne obișnuisem a-l crede nemuritor. Vai! nemuritor este numai geniul lui, dar trupul care l-a insuflat trebuiă într'o zi să fie supus legilor neîm-

păcate ale naturii, și să părăsească soție, rude, amici și acest pământ al țării, pe care l-a iubit și l-a ilustrat.

Încă o rază care se stinge
Din cerul nostru întunecat,

a zis chiar dânsul.

Astăzi putem să repetăm aceste două versuri, pe cari le-a adresat cu duiosie unui prieten mort în exil. Însă nu este numai o rază care apune, apune chiar soarele strălucitor al geniului românesc, care ne-a luminat și ne-a încălzit atâta timp.

Vasile Alecsandri este născut la Bacău în anul 1821 (21 Iulie)¹⁾. Se cade să restabilim, în contra unor erori, și data exactă a nașterii lui și orașul în care a văzut lumina. Familia lui însă este originară din județul Iași. Va să zică el aparține acelei viguroase și nobile generațiuni, careia se datorește renașterea politică și intelectuală a României, acelei generațiuni care, ajunsă la vârsta de om între 1840—1850, a pregătit prin scrierile, prin lucrările ei, prin graiu și prin condeiu renașterea României după secole de uitare și de nenorocire.

Această mișcare începută, după cum am zis, pe la 1840 de o pleiadă de oameni din ambele principate, ale căror nume istoria le va păstră cu recunoștință, se manifestă în Valahia prin revoluția

¹⁾ Alecsandri însuși a dat odată anul 1819, altădată 1821 ca an al nașterii sale. Probabil că primul e mai exact, căci se găsește în actul prin care s'a înscris ca student la Paris.

isbutită dela 1848, în Moldova prin generoase încercări rămase fără rezultat.

În urmă ca un torent care reintră în matca lui dar pentru a urma cu mai multă tărie cursul său binefăcător, acea mișcare se regulează și prin actele Divanurilor ad-hoc, prin convenția dela Paris, prin alegerea dela 24 Ianuarie, prin Unirea Principatelor săvârșită mai târziu, îndeplinind într'un deceniu aproape dorințele seculare ale României.

Mai târziu alte evenimente glorioase cărora suntem contimporani, au venit să încununare opera ale cărei temelii nestrămutate au fost însă așezate între anii 1842 și 1862.

La toată această mișcare Vasile Alecsandri a avut privilegiul nu numai rar, dar unic, de a lua o îndoită parte ca om politic, ca ales al țării; în toate aceste memorabile adunări cari săvârșiră atâtea acte neperitoare, el fu unul din cei mai nobili și mai desinteresați actori. Dar a avut și alt rol, și acela este numai al lui. Poet în toată puterea cuvântului, el a cântat în versuri, cari vor trăi cât limba românească, faptele de întărire și de propășire ale națiunii lui iubite.

Am zis poet; dar poet născut, poet adevărat, mai mult din natură decât din voință.

Quidquid tentabam dicere, versus erat. Aceste cuvinte ale lui Ovid¹⁾, pe care l-a cântat²⁾, caracterizează talentul lui.

¹⁾ Ovidiu poet latin, exilat la Tomis (azi Constanța).

²⁾ Aluziune la plesa lui Alecsandri «Ovidiu».

Persoane mai competente decât mine vă vor spune meritele lui literare. Eu mă voiu mărgini a zice că alții poate au avut cugetări mai adânci, limbă mai pretențioasă, prozodie mai prelucrată. Dar ceea ce nimenea n'a avut și nu va avea, este acea frază poetică, limpede și curgătoare ca un izvor dintr'o stâncă a Carpaților, mlădioasă, nechinuită, și ferită mai cu seamă de orice cuvinte și forme străine geniului curat al limbii românești. Și pentru ce aceasta?

Afară de darul naturii, el a avut un minunat învățător; acel învățător este chiar poporul român, ale cărui cântece, ale cărui doine le-a cules. Aceste cântece isvorâte fără cugetare și fără pregătire din sufletul poetic al poporului nostru, acea poezie nevoită, pe care n'o poate întrece nicio combinație a unei prozodii savante, este izvorul curat la care s'a adăpat sufletul lui Alecsandri, și de aci prin toată opera lui trece o suflare răcoritoare.

Putem să zicem că în Alecsandri găsim întruparea poporului nostru în secolul acesta. Cu destinele țării se ridică și glasul poetului național; cu cântecele poporului, cu legendele lui, cu «Miorița», cu «Marioara Florioara», el leagănă ca să zic așa copilăria noastră; cu «Doinele» și «Lăcrămioarele» el cântă cântecul tinereții. Dar tânărul a pierit; omul matur l-a înlocuit, au venit grijile vieții și nobilele preocupări ale patriotismului.

Atunci Alecsandri ridică glasul la înălțimea noilor noastre destinuri.

Nemuritorul cântec numit «Deșteptarea României», care deschide seria poeziilor «Mărgăritărele», și care poartă data de 1848. a rămas în mințile și inimile tuturor. Cine din noi în acele ceasuri binecuvântate ale entuziasmului tineresc n'a strigat cu dânsul :

Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare,
N'auziți prin somnul vostru acel glas triumfător,
Ce se 'naltă până la ceruri din a lumii deșteptare
Ca o lungă salutare
Cătr'un falnic viitor.

Chiar dacă asemenea momente au fost urmate de crude deziluziuni, nimenea, zic, nu le-a regretat, căci un moment grație poetului, au plutit mai presus de mizeriile vieții în lumea nesfârșită a speranțelor.

În «Sentinela Romană», poetul dela această dată, cu a doua vedere a geniului (*poeta vates*), însemnează cu putere rolul politic, misiunea istorică a coloniilor lui Traian la gurile Dunării, ale acestei sentinele a civilizațiunii apusene, așezată la porțile răsăritului aproape 800 ani și care a rămas credincioasă menirii sale :

Maica Roma cea bătrână,
Mi-a pus arma asta 'n mână,
Căci Român sunt în putere,
Și Românii 'n veci nu pier.

El a cântat desrobirea țiganilor; el a cântat «Uni-
rea» și dela un capăt al țării până la celălt s'au
repetat aceste versuri:

Ai la Milcov cu grăbire
Să-l secăm dintr'o sorbire
Și să treacă drumul mare
Peste-a noastre vechi hotare.

Și în sfârșit în zilele noastre când, după veacuri
de amorbire, la glasul unui căpitan glorios, Româ-
nul se botează iarăș în sângele câmpiilor de răș-
boiu, când victoria ne zâmbi încăodată, al cui glas
împinse la luptă și la triumf legiunile cari scobo-
rau drumurile bătute de Mihaiu și de Ștefan? Țara
datorește această mândră epopee tot vechiului său
bard, care întinerise cu națiunea spre a slăvi iz-
bândele ei.

Dânsul în opera sa 'ntitulată «Peneș Curcanul»,

Care a schimbat lângă Balcani
Porecla în renume,

dă dreptatea ce i se cuvine viteazului și modestului
dorobanț; acel țăran care lăsă pașnica-i plugărie
pentru câmpiile arate cu glonțuri și cu bombe și,
aruncat fără veste într'una din cele mai sângeroase
bătălii ale secolului, purtă cu fală și drapelul ce i
s'a încredințat și numele glorios ce i-au lăsat stră-
moșii lui.

Dar strălucirea poetică a lui Vasile Alecsandri nu trebuie să lase în umbră celelalte merite ale lui.

A fost patriot nu numai cu cuvântul și condeiul, dar cu inima și cu faptul. Amestecat în mișcarea dela 1848, el plăti cu exilul aceste avânturi generoase.

Rătăcind în țări străine,
De căminu-mi depărtat,

cum zice un alt poet român¹⁾, pe la Paris, pe la Constantinopol, pe la Turin, el puse în serviciul țării lui toate cunoștințele, toată inteligența lui. Amenitatea formelor lui, amabilitatea nespasă a unui caracter totdeauna binevoitor, spiritul lui ager și plăcut îi înlesni această misiune, astfel încât izbuti a face ca aspirațiunile și dorințele României să fie din ce în ce mai cunoscute și mai primite în societatea cultă și în cercurile politice din străinătate. Cine nu știe mișcarea ce se producea atunci în favoarea noastră în opinia publică din străinătate și mai cu seamă în generoasa Franță?

În anii 1855—1856 lucrează la Constantinopol, la Turin, la Paris mai cu seamă, pentru a interese la soarta noastră pe acei cari dispuneau atunci de soarta Europei. Se știe succesul acestor silințe a patrioților Români, printre cari Alecsandri ținea un rang așa de eminent.

¹⁾ *Gheorghe Creșeanu* (1829—1887) în poezia sa intitulată: «Cântecul străinătății».

La 1857 întors în țară el fu unul din cei mai arzători factori ai unirii țărilor surori, unire pe care trebuiă s'o cânte în versuri, ce în puține zile se aflară pe toate buzele și în toate inimile.

La 1858 cu Căimăcămia de trei, el fu Ministru al afacerilor străine al Moldovei și pentru prima oară după mult timp, se auzi un limbagiu patriotic și o apărare energică a drepturilor și a intereselor țării.

La anul 1859 el a fost întâiul Ministru al afacerilor străine al Principelui Cuza. Amic intim al domnitorului care a făcut unirea și a pus temelia edificiului care s'a ridicat așa de sus, el fu omul lui cel mai de încredere. În nenumărate rânduri trată cu Napoleon al III-lea despre diferitele cestiuni în care țara românească recurgea la sprijinul împăratului, pe atunci cel mai puternic din Europa. Grație acestor protecțiuni, dar grație și creditului de care un trimes ca Alecsandri se bucură, multe cestiuni grele fură hotărâte în sensul aspirațiunilor noastre naționale. Alecsandri fu dar cel cel dintâiu Român, care, chiar fără caracter oficial, izbuti să ne dobândească o bunăvoință atât de puternică și de folositoare.

După 1866, a luat parte ca deputat, ca senator, ca ministru al țării, în străinătate la mișcarea politică din ce în ce mai propășitoare a națiunii noastre. Soarta a voit ca la sfârșitul vieții să se întoarcă ca reprezentant al țării pe acel pământ

al Franței, în acea țară unde chiar exilul este înduleit, unde a trăit ca tânăr, unde a învățat, unde a cugetat, unde a luptat pentru țara lui și unde a biruit. Deși interesele cu care a binevoit să se însărcineze nu mai aveau importanța intereselor cari se agitau pentru noi la 1857 și 1858, totuși trecutul lui ilustru, afabilitatea nespusă a manierelor lui, îi asigură pe lângă guvernul francez o situație excepțională.

Reprezentantul Franței, care ne face onoarea a asistă la această tristă ceremonie, pentru care îi mulțumesc în numele guvernului, prin acest act de curtenie ne dă proba stimei și iubirii de care Alecsandri se bucură pe lângă toți în țara unde a reprezentat atâta timp regatul român.

Lovit de o crudă boală, ale cărei suferinți le-a purtat cu răbdarea și energia unui român și unui creștin, a venit să-și dea ultima suflare pe pământul iubit al Moldovei, pe acel plaiu dela Mircești, a cărui luncă a cântat-o ¹⁾ și care de sigur în primăvară numără mai puține flori decât florile nepieritoare ale geniului lui. El a murit, dar geniul lui trăește și va trăi. Astăzi România întreagă trebuie să îngenuchie înaintea acestui sicriu: femeile române, ale căror grație și frumusețe le-a cântat; ostașii, a căror vitejie a lăudat-o; însfârșit acest popor român, cu al cărui suflet el a îmbinat

¹⁾ În poeziile sale: «Serile la Mircești», — «Lunca din Mircești», — etc.

sufletul lui și care n'a avut iubire, ură, durere sau fericire care să nu răsune în versul lui nepieritor.

El a murit, dară lasă țării o mândră, o trainică moștenire. Este suvenirea vieții lui oneste și patriotice, este înfine glorioasa lui operă literară, care va dăinui cât va suna limba română pe malurile Dunării și prin desigurile bătrânilor Carpați.

Aceasta să fie mângâierea acelor de aproape cari l-au pierdut, căci doliul lor este doliul întregii suflări românești.

O CĂLĂTORIE ÎNAINTE DE 1848

DE

ION GHICA

Notița biografică. — *Ion Ghica* (1816—1897) a învățat la Sfântu Sava apoi la Paris, unde urmă la facultatea de științe și școala de mine. întorcându-se în țară, după câteva vreme fu silit să se ducă la Iași, unde fu printre profesorii cei noi dela Academia Mihăileană, cari luptase pentru ridicarea spiritului public.

Fu unul din organizatorii revoluțiunii dela 1848.

Intre 1854 și 1858 ocupă funcțiunea de prinț al insulei Samos.

Venind în țară, fu ministru în Moldova și în Muntenia.

În timpul domniei lui Carol I, a fost în mai multe rânduri ministru și prezident de consiliu; apoi a reprezentat țara la Londra în curs de vre-o nouă ani, dar, din cauza boalei și bătrâneții, s'a retras și a murit apoi la moșia sa în 1897.

A lăsat multe scrieri, din cari vom cită: «Convorbiri economice»; «Scrieri către V. Alecsandri», o serie de articole în formă epistolară, însemnate memorii asupra evenimentelor petrecute în timpul său sau studii asupra unor cestiuni importante. Dintre acestea face parte și bucata următoare.

Azi te pui în tren la 9 seara, după ce ai prânzit bine la Hugues sau la Broft, arăți tichetul conductorului care vine și ți-l timbrează cu cleștele,

fumezi o țigară două până la Ploiești; acolo îți bei ceaiul în tihnă, te întoreci în vagon, apoi te înfășuri în tartan, îți pui paltonul căpătâiu, te lungești pe canapeaua de catifea roșie sau în vagonul pat, dormi ca acasă vre-o nouă ceasuri, și la opt dimineata te deștepți la Roman. Aici cafea cu lapte, cu un *kipfel* două, și 17 ceasuri, minut cu minut, după ce ai plecat din București, te găsești transportat pe malul îmbălsămat al Bahluiului, în fosta capitală a fostului principat al Moldovei, unde ajungi dormit, mâncat și odihnit. Călătoria, mâncare, cu bacșiș cu tot, te-a costat 80 de franci. Ei, vezi, acum 40 de ani nu eră așa ¹⁾.

Imi aduc aminte că odată plecam din București spre Moldova.

După mai multe vizite pe la Vornicié, la Postelnicie, la Agie ²⁾, la casa poștei, alergături cari au dăinuit vre-o zece zile, într'o Vineri, în sfârșit, pe la orele 3 d. a., trosc, plosc, intră în curte opt cai cu doi surugii, precedați de un ciauș călare. Cât te ștergi la ochi, înșirase caii, câte doi doi la trăsură, un fel de brișcă ușoară, s'o duci cu un cal; într'o clipă eram la capul podului târgului de-afară, *bariera moșilor* de astăzi; chiuiau și plesniau surugiii pe ulițele Bucureștiului de ridicau

¹⁾ Scrisoarea are data de 20 Iunie 1881. Azi, negreșit, prețul drumului de fier din București până la Iași este și mai eștin și timpul întrebuințat este mult mai scurt.

²⁾ *Vornicia* corespunde cu Ministerul de Interne; *Postelnicia* cu Ministerul de Externe; *Agia* cu Prefectura Poliției.

lumea în picioare, bărbați și femei alergau la uși și la ferestre ca să vadă cine trece.

La streajă, un fel de logofăt în scurteică lungă de pambriu verde se arată înaintea cailor.

— Ho, ho! și oprește trenul,¹⁾ cine sunteți domnia-voastră? mă întreabă, apropiindu-se cu șapca în mână de ușa trăsurii.

— Sunt cutare, îi răspund eu, declinându-i numele și pronumele.

Căpitanul de barieră scoase un petic de hârtie din buzunar și însemnă cu creionul zisele mele, muind vârful creionului de plumb pe limbă la fiecare literă.

— Și unde mergeți domnia-voastră?

— La Iași.

— Să nu fie peste graniță?

— În Moldova.

— Dar pașaport aveți?

Scot pașaportul și i-l arăt; căpitanul mi-l ia din mână, se uită la dânsul, îl mai întoarce, șoptește ceva cu secretarul său, apoi intră amândoi în cancelarie, de unde ies după o jumătate de ceas cu pana după ureche și îndoinind pașaportul pe cute mi-l înapoiază cu cuvintele:

— Să umbli sănătos, coconașule.

La barieră se isprăvise caldarâmul și o luam pe șleau cu roatele în noroiu până la buceă, caii

¹⁾ *Trenul*: franțuzism: șir de trăsurii sau și o singură trăsură care a pornit la un drum lung.

la pas, și surugii croindu-le cu bicele la dungi beșicate pe spinare.

După patru ore de răcnete și înjurături, cruci și rescruci, sfinți și evanghelii, pe la opt seara intram în curtea poștei dela Șindrilita¹⁾; picioarele cailor pocniau de câte ori eșau din noroiul gros, cleioș și adânc. Făcusem 16 kilometri.

Acolo, după ce m'am rugat și m'am certat vre-o două ceasuri cu căpitanul de poștă, cu căpităneasa și cu ciaușul, mi s'a dat de hatâr un surugiul cu șase cai în loc de opt scriși în *podorojnă*²⁾; și pe când se ridică luceafărul de ziuă eram la Movilița³⁾, altă poștă. Aici, refuz complet de a mă porni înainte; argumentul căpitanului eră convingător.

— Cum să-ți dau cai, domnule, păcatele mele, că aștept din ceas în ceas să pice curierul rusesc dela Țarigrad; și cu omul împărătesc nu e glumă, că-i știu păpara.

Iată-mă dar oprit în drum, Domnul știe cât.

Căpitanul, om politicoș, m'a poftit în odaia de mosafiri să mă încălzesc și să mă odihnesc pân'or sosi cai din sus sau din jos.

Pe un pat sofa dela sobă până la fereastră, dormiă de-alungul căpităneasa cu un copil la sân,

¹⁾ *Șindrilita*, sat din comuna Moara Domnească, plasa Dâmbovița, jud. Ilfov.

²⁾ *Podorojnă*: porunca stăpânirii prin care se acordă unui particular voia de a călători cu cai de poștă.

³⁾ *Movilița*, probabil satul din jud. Ilfov, plasa Mostiștea, care face azi parte din comuna Dridu Sărindarele.

alături cu culcușul căpitanului, care la strigătul de tenor al surugiului meu, sărise din plapomă numai în papuci și în cămașă de borangic; picioare la picioare cu căpităneasa dormiau sforăind doi bieți călători, cari, ca și mine, așteptau sosirea de cai. O căldură amestecată cu duhoarea de oameni adormiți de nu-ți puteai trage sufletul!

Sâmbătă seara ajungem în Urziceni, capitala județului Ialomița ¹⁾, oraș înneecat în mocirlă dintr'un capăt la altul.

Peste zi începuse un vânt rece și noroiul se învârtoșă strângându-se de frig, încât încet încet se făcuse tare ca fierul, formând o cale sdruncinată; roatele săriau din hop în hop, aruncându-mă la fiecare pas al cailor dintr'un colț într'altul al trăsurii. Până la jumătatea poștei Mărgineni ²⁾ am mers cum am mers, dar acolo, dând într'un văgaș adânc înghețat, m'am pomenit cu trăsura într'un peș: se rupsese osia și rămăsesem în trei roate. Surugiii descălecară, se uitară, deteră fiecare trei fluere de mirare, ceea ce însemnă că eră cazul grav; unul dehamă șauașul și porni pe fugă, spre poștă să caute ajutor.

Din ce în ce mai mult crivățul se întetia și

¹⁾ *Urziceni, capitala județului Ialomița*: de sigur îl înșelă memoria pe Ion Ghica, fiindcă în Geografia lui Genilie din 1835 se vedeă că județul aveă de capitală Călărașii. Probabil că schimbarea s'a făcut în 1832.

²⁾ *Mărgineni*, probabil un sat din jud. Buzău, făcând azi parte din comuna Mihăilești.

frigul mă pătrundeà; m'am strâns cât m'am strâns, dar dacã am văzut ș'am văzut, m'am dat jos, imitând pe surugiul care rămăsese cu mine, m'am adăpostit la spatele trăsorii, dând din mâini și din picioare; dar și așa n'a trecut mult și n'am mai putut jucà, simțiam că amorțiam, mă apucase un fel de piroteală; atunci m'am hotărît să deham și eu pe celălalt șauaș, și am luat-o la fugă spre poștă în voia lupilor cari începuse a urla. Pe la jumătatea drumului venià rotarul poștei călare, aducând un drug de lemn la spinare, și despre ziuă intrà și trăsura mea în poștă. Am petrecut ziua de Duminecă în fabricarea osiei și seara porniam spre Focșani, oraș a două Principate, capitală a două județe, a Slam-Râmnicului ¹⁾ pentru Muntenia și a Putnei pentru Moldova.

Luni pe la amiazi, pe când eram în ulița mare în mijlocul târgului, îmi iese înainte un impiegat cu guler roșu și cu spangă, face semn surugiilor să oprească, se apropie de mine cu un aer maiestos și începe cu:

— De unde vii? unde te duci? cum te chiamă? ce ești?

Îi răspund:

— Viu dela București și mă duc la Iași.

— Unde ți-e pașaportul?

Îl caut și i-l dau.

Impiegatul autorității moldovene- îl întoarce, îl

¹⁾ *Slam-Râmnic*: vechea numire a județului Râmnicul-Sărat.

observă, uitându-se când la mine, când la caracteristicile însemnate într'însul, comparându-le din ochi. Se sfătuește câtva cu colegul său de pe țărmul muntenesc și mă întreabă unde trag, ca să-mi aducă pașaportul la gazdă. În zadar protestez, cerând să mi-l dea îndată ca să-mi pot urmări drumul, mi se răspunde că nu se poate până ce nu l-o viză ispravnicul, și fără mai multă vorbă, adresându-se către surugiul dinainte îi zice:

— Du-l, mă, la han la Petrea-Bacalu.

Petrea-Bacalu eră pe atunci numele de modă al oțelurilor din Moldova, cum am zice astăzi Grand hotel, fie cât de mic. Acest nume fusese ilustrat de bogatul Petre-Bacalu din Iași, un văr al vestitului Hagi-Petcu Pristanda.

De abia scăpasem de întrebările păzitorului graniței, când trei pași mai înainte cad în investigațiunile unui alt funcționar; acesta eră omul oțepciului (vămii), care după ce mă întreabă dacă am ceva marfă sau ceva haine nouă, începe a-mi scotoçi prin trăsură și prin geamantan. Eră considerat ca mare pagubă pentru fericirea Moldovei sau pentru a Munteniei dacă o bucată de cașcaval, de postav sau vre-o sticlă de rachiu ar fi trecut nevămuită dintr'o parte într'alta peste șanțul care despărțea Principatele.

Peste șase ciasuri isprăvisem, se împlinise toate formalitățile prescrise de legi și regulamente, un slujitor îmi adusese pașaportul cu iscălitura isprav-

nicului și iată-mă iar pe drum trăsbind și plesbind.

Caii vestitului *Privilegiu* ¹⁾ aveau privilegiul de a se hrăni cu răbdări prăjite, cum zicea surugiul, mâncare care-i făcea seci la pânțece și ușori la carne; te duceau într'o goană dela o poștă la alta; alergau cât puteau bieteles dobitoare, negreșit cu speranța totdeauna înșelată, că dincolo vor căpăta câteva dramuri de ovăz. M'au dus dela Focșani la Iași ca vântul. Zăpada acoperise grunzii; pusesem trăsura pe tălpi de sanie și alunecam ca năluca pe șeșul alb.

A cincea zi după plecarea mea din București priviam dela Răpedea încântătorul tablou ce se desvăluie dinaintea ochilor la apărarea Iașului. Și mă coboram la otelul de Petersburg, în casele lui Beizdada Petrance Mavrogheni din uliță. Suflam în niște lemne ude ca să aprind nițel foc în sobă.

Călătoria dela București la Iași mă costase 800 de lei vechi, aproape 300 de franci, afară de cele 5 zile de osteneală, de suferințe și de necazuri.

¹⁾ *Privilegio* era numele celuiia ce ținea în arendă poșta.

BIOGRAFIA LUI PLUTARH

DE

C. ARISTIA

Nu s'a putut însemnà cu precizie anul nașterii lui Plutarh. Anticii ce au vorbit de dânsul, n'au fixat data și nu spun mai mult decât epoca în care a figurat glorios; se face cunoscut însă din diversele lor mărturii, că Plutarh începù a fi cunoscut din timpul lui Neron și că a trăit cel puțin până la Traian... ¹⁾.

Familia sa una din cele mai oneste din Cheronea ²⁾, erà distinsă prin anticitatea sa, prin bogățiile sale și prin sarcinile ce exercitase în funcțiuni...

Plutarh în primii săi ani a trăit în Cheronea cu frații săi și acolo a căpătat o creștere distinsă. Mulțimea și diversitatea subiectelor ce a tratat,

¹⁾ Neron a domnit dela 54 până la 68 după Hristos, iar Traian dela 98 până la 117.

²⁾ *Cheronea*, oraș în Grecia, provincia Beoția.

arată întinderea și varietatea cunoștințelor sale. Însă mica urbe Cheronea nu-i oferiă îndestulătoare resurse pentru spiritul său foarte setos de învățături și de cultura de care aveà nevoie. Atena erà de mulți ani maica științelor și a artelor; acolo se adunau din toate părțile Greciei oameni zeloși de a nutri spiritul lor cu tot ce aveà literatura elenică mai interesant și mai instructiv în toată filozofia...

În acea faimoasă cetate s'a dus Plutarh să petreacă ultimii timpi ai juniei sale, pentru a se perfecționà în relațiunea cu învățații și în școalele filozofilor. S'a instruit cu profunzime în principiile diferitelor secte; a adoptat însă, cu deosebire, secta Academiei, și a îmbrățișat dogmele și morala celui mai celebru discipol al lui Socrat, pe care neîncetat îl numește «divinul» Platon. Dar această alegere nu fu de tot exclusivă întru a nu adoptà în oarecare puncte și opiniile celorlalte școale.

Meritul lui Plutarh fu recunoscut la Cheronea de timpuriu. Acest merit l-a făcut în junia sa să fie ales al doilea trimis cu solie către proconsul. Colegul său fiind rămas în cale, Plutarh a continuat singur drumul său și și-a împlinit singur misiunea. La înturnarea sa, dispunându-se a da șocoteală despre solia sa, părintele său l-a înștiințat a nu-și atribui totul sie-și; să nu zică: *eu m'am dus, eu am vorbit*; ci totdeauna să adaoge și pe colegul său la povestirea ce ar fi făcut despre deputăția sa. În urma împlinirii acestei misiuni, el a căpătat

din nou și alte probe de încrederea concetățenilor săi, cari îl numiră *arhonte eponim*. Așa se chiamă la Atena și în celelalte cetăți din Grecia, primul arhonte sau magistrat, pentrăcă anul purtă data dela numele arhontelui...

Petrecerea lui Plutarh la Atena oferiă unui om de litere multe mulțumiri proprii a-l pironi acolo; gloria de care se mai bucură această cetate faimoasă, în vecinătatea Eleusinei, consacrată prin cele mai mari mistere din Grecia, obiect foarte atingător pentru o inimă religioasă; prundurile desfătătoare ale râului Ilissos, pe care Platon le descrie cu multă plăcere și mai vârtos legămintele sale intime cu iluștrii învățați, al căror centru de reunire eră urbea aceasta; totul pare-se că-l îndatoră a se fixa acolo. Dar pe de altă parte, reputația Romei, mărirea ei, magnificența ei, titlul de capitală a lumii, și mai mult decât totul, fără îndoeală, dorința de a cunoaște prin sine istoria și moravurile renumiților Romani, pe cari îi compară cu oamenii cei mari ai Greciei, -- îl determinară să meargă acolo să petreacă oarecare timp...

Nu se știe dacă Plutarh a trăit mulți ani la Roma. Unul din autorii cari au scris viața lui, crede că el a trăit acolo patruzeci de ani, și în acel spațiu de timp a căpătat marea cunoștință de istoria și de obiceiurile Romanilor, consemnată în *Viețile oamenilor mari*, în *Chestiunile romane* și în alte

opere ale sale; însă pare-se imposibil să fi trăit așa mult timp în Roma.

N'avem pentru anul în care a murit Plutarh, mai multă adevărire ca pentru anul în care s'a născut. Anticii tac despre aceasta, și opiniile celor moderni sunt împărțite: unii zic că el a murit în primii ani ai împărăției lui Adrian, pe la anul 120 după Hristos; alții zic că a murit pe la sfârșitul împărăției lui Adrian, pe la anul 134 după Hristos. Unii zic că a trăit numai șaptezeci și cinci de ani; însă toți au luat drept temei numai niște probabilități și coniecturi foarte nesigure, pe care este ușor a le distruge; dară nu este ușor a le înlocui prin altele mai bune. Aceste dispute n'au de sigur nici un interes pentru cititor. Numărul prodigios al operelor compuse de Plutarh, și ca istoric și ca filozof, ne face să credem că a trăit destul de mult. Cu toate că a scris cu o facilități care a adus stricăciune perfecțiunii operelor sale; este însă un mare număr din ele cari au cerut cercetări îndelungate și penibile și cari n'au putut fi decât un fruct produs foarte târziu și de mulți ani muncit.

(După traducerea «*Vieților paralele*», tip. 1857).

AUTO-BIOGRAFIA LUI GH ASACHI ¹⁾

(SCRISĂ LA 1867)

Gheorghe Asachi este născut la Herța, târgușor în Moldova de sus, la anul 1788 Martie 1, ziua sfintei Dochii, omonimă cu Dachia sau Dacia, pe care el a ilustrat-o prin balada *Dochia* și *Traian*.

Părintele lui, Gheorghe, care după moartea soției sale a intrat în tagma călugărească cu nume de Leon, bărbat învățat, aprețuind o educație clasică pentru creșterea fiilor, s'a mutat cu familia sa la Leopold în Galiția. Din etatea de nouă ani, Gheorghe a urmat acolo cursul studiilor, în limbile polonă, latină și germană, și la 1804 le-au încheiat la Universitate, căpătând gradul de Doctor în filosofie.

Dar totodată el s'au aplicat la specialitatea ingineriei civile, și în etate de 17 ani a căpătat diploma de inginer și arhitect. În astă însușime a ridicat

¹⁾ Asachi a tipărit această notiță biografică la finele volumului său «Nuvele istorice».

planuri geodezice și a construit în Leopold o casă mare în suburgul ¹⁾ Halisth. Inturnându-se la Iași, el s'a aplicat în lucrările artei sale, și depre al său plan s'au construit casele D-nei principese Elena Sturza-Pastrovano.

O grea pătimire, urmată după friguri îndelungate, l-a îndatorit, duple consultul doctorului Velter, a schimbà clima. Drept care, în luna August 1805, a călătorit la Viena, unde a urmat studiul înaltelor matematice sub direcția celebrului Astronom Burg, carele fu de Napoleon I distingat ²⁾ pentru calculul tablelor lunare, atât de folositoare navigațiunii.

Dar aceste studii fură întrerupte de invazia Francezilor și bătălia dela Austerlitz, zisă a trei *Impărați*, între Napoleon I și Imperatorul Rusiei și al Austriei. După restatornicirea păcii, Asachi a urmat la Viena studiile matematice și pictura până în anul 1809.

În acea epohă ³⁾ Moldova erà ocupată de armia Rusiană ⁴⁾, și admiralul Ciceagof, supra-comandanțele ei, prin intervenția părintelui lui Asachi, a fost propus acestuia, în corpul inginerilor, post cu gradul de Locotenent; dar el preferind învățătura clasică, în loc de a se înturnà în țara sa a purces la Roma, unde s'a aplicat la studiul arheologiei și al limbei italiene, în care a publicat mai multe compuneri, între care și *Sonetul* înserat în jurnalul oficial: *Il*

¹⁾ *Suburg* : suburbiu, mahalà.

²⁾ *Distingat* : distins.

³⁾ *Epohă* : epocă.

⁴⁾ *Rusiană* : rusească.

Kampodoglio No. 154, după care societatea literarie de Roma l-a admis de membru extraordinar.

La anul 1812, când Napoleon I a întreprins a sa mare expediție în Rusia, Generalul Miollis, comandantul garnizoanei Franceze din Roma, a îndemnat pe Asachi a se înturnă în Moldova, unde, după zicerea sa, armia franceză aveà din Rusia să treacă spre a restatornici Imperiul antic al Daciei.

Astă idee a electrizat pe Asachi; dar cu înturnarea sa la Iași, a auzit despre memorabila catastrofă în Rusia, și în loc de Francezi a aflat pe principele Scarlat Kalimaki, cungiurat de o ceată de fanarioți, cari în mândria lor disprețuiau tot sentimentul de naționalitate română, și Asachi se vazù străin în patria sa. Toate dregătoriile erau cuprinse de acești greci. Pe una numai nu puteau pune mâna, adecă: pe acea de hotarnici de moșii împresurate, și care cereau nu numai cunoștința limbei române, ci încă și descifrarea vechilor documente.

Asachi se folosì de astă încungiurare¹⁾ spre a espune nevoia ca hotarnicii, chiar pentru a lor propriu interes, se aibă cunoștințe geodezice. O asemenea propunere s'a adoptat, și Asachi fu numit la 1813 profesor științei teoretico-practice a artei de inginer. Spre acest scop, cu toată greutatea termenelor tehnice, el a compus cea întâia dată în limba română un curs de Matematică, și anume: Arit-

¹⁾ *Inconjurare*: împrejurare.

metica, Algebra și Geometria, cari mai în urmă fură și tipărite. Treizeci și trei elevi, fii de boieri, între care și fiul Domnitorului, Principele Alexandru Kalimak, ce este azi și Ambasador Otoman la Viena, au urmat acel curs, până în anul 1819, când un examen public și o expoziție de planuri geodezice și arhitectonice civile și militare, a meritat aprobarea generală, și acel rezultat s'a considerat ca un eveniment care a însemnat începerea periodului de cultură. Un mare număr dintre acei elevi a exercitat astă artă și d. Ghețu Fotaki, și astăzi inginer de stat, este încă o probă vie.

În cursul domniei Prinților fanarioți, boierii Moldoveni cari nu erau liberi a călători în străinătate, cel întâiu boier care a trecut peste marginile țării a fost Gheorghe Bogdan. Ca dușman declarat a fanarioților, a refuzat a scoate șlicul înaintea Domnitorului, carele i-a trimes răspuns că șlicul i va scoate împreună cu capul. Nevoind a se supune unei asemenea operații, Bogdan a fugit la Paris, și apoi s'a așezat la Roma unde a murit. Mărginiți a petrece în țară, boierii nu aveau nici o idee de scena dramatică, și sub ist nume considerau priveștiile, care dau trupele de pelevenie ¹⁾ umblătoare din loc în loc. La 1817 Asași a organizat pe a sa cheltueală un teatru de societate în salonul Hățmanului Costake Ghica. El a angajat pe a sa cheltueală un pictor de decorații și un mașinist; casa

¹⁾ *Pelevenie*: pehlevenie, dela pehlivan, saltimbane.

lui se prefăcù în adevărată fabrică. Cortina principală s'a picturat duple un model adus dela Roma; ea înfătoșă pre Apolon cu muzele care tindeà mâna Moldovei spre a o ridică. Copiii boierilor Ghica și Sturza au reprezentat mai multe piese în limba română și franceză. Doamnele Șubina, născută Ghica, Agripina Sturza, d. Iacovachi Leon și d. M. Cercez, au mai rămas vii martori.

Revoluția grecească din 1821, care s'a fost născut în Moldova, se făcù leagănul libertății eline, unde se formase combatanți, cari se răspândiseră peste toată Turcia, și cruziile făptuite de cetele Grecilor numiți Eteriști, a ocazionat emigrarea acelei mai mari părți din locuitori. Asachi cu a sa familie de asemenea a urmat istui puvoiu și s'a refugiat în Basarabia.

După ce Turcii, prin congresul dela Laibach, s'a autorizat a înfrână răscoala grecească aicea produsă, în cât astă țară a fost leagănul renașterii eline, Poarta a numit de Domnitor pe Ioan Sandu Sturza, carele chemă pe Asachi și-l rândui agent diplomatic al Moldovei la curtea de Viena. In curs de cinci ani a petrecerei sale în acea capitală, el avu norocire a descoperi în mai multe politii¹⁾ a Galitiei hrisoave a Domnilor Moldovei, pe care mitropolitul Dosofteiu în anul 1687, le-a fost luat cu sine în Polonia unde se refugî în cursul resbelului Regelui Polon Ioan Sobieski. Aceste docu-

¹⁾ *Politii* = orașe.

mente, după moartea Mitropolitului Dosofteiu, se făcură proprietatea persoanelor particulare. Laastă ocazie Asachi a avut noroc a cumpără documente originale, care adeveriau că călugării Greci a Mănăstirii Trei-Ierarhi, ș'a fost apropiat de una sută cincizeci ani, veniturile unor trei moșii care Prințul Vasile-Lupu a fost dăruit Academiei de el fondată în cuprinsul acelei mănăstiri de asemenea de el făcută. Asachi în a sa însușime de Referendar sau Director a școalelor, a deschis un proces călugărilor Greci în a cărui curs acei călugări întrebunțau protecția Consulatului Rusian ¹⁾ și pre lângă Asachi toate mijloacele de corumpere. Spre a înlătură cazul de paragrafie, el a regulat ca la fiecare dare de seamă a cheltuelilor și a venitului casei școalelor, la rubrica de venit să se adauge frasa: «afară de venitul a trei moșii».

În fine, cu toate intrigile opozanților a binelui public, Înalta Curte (Divanul Domnesc), după o trecere de optsprezece ani, a fost nevoită a procedă la revizia istui proces.

Asachi, a pronunțat în 10 Iulie 1839, acea întâiu orăție forensa (pledoerul) ²⁾ astei cauze celebre înaintea Curței complete, și a unui numeros public. Dar prin uneltirea călugărilor greci, sentința a eșit defavorabilă pentru școale, însă ea nu a căpătat în-

¹⁾ *Rusian*: arhaism = rusec.

²⁾ *Orație forensă* = pledare (termen impropriu)

tărirea Domnească, pentru că Prezidentul Curții, loialul Constantin Balș, a fost de altă socotință.

Spre a paraliză uneltirile acestor călugări, Asachi a redigiat un memuar cu anexe de documente care în mii de exemplare s'a împărțit în public și care de-a dreptul l-a expus generalei Adunări. Ist corp, convins de dreapta reclamare și neputând a se opune opiniei publice, a îmbrătoșat cu energie astă cauză, și prin un raport către Domnitorul a cerut revizia procesului.

Intr'un Consiliu de Stat extraordinar, președat de Domnitorul și compus din două Divanuri și toți Miniștrii, către carii s'a adaos și Asachi, astă mare cauză atât de însemnătoare pentru propășirea școalelor, după un curs de optsprezece ani, și susținută fără nici un ajutor numai de Asachi, s'a decisat în 27 Martie 1846, încât după acel îndelungat period școalele au reintrat în proprietatea acelor moșii: Tomașenii, Agiudenii și Răchitenii, situate în districtul Roman, a edificiilor dănuite de Prințul Vasile Lupu, și care călugării Greci și-au fost însușit. Către care moșii, prin îngrijirea și stăruința lui Asachi se adaose și Vălenii, care tus-patru moșii sunt unica proprietate a școalelor publice. -

Asachi, în a sa însușime de Referendar sau Director a școalelor, a secuestrat o parte din casele Mănăstirei, unde îndată a deschis o școală primară.

In cuprinsul acestei mănăstiri s'a statornicit și

colegiul în care d-l Gheorghe Săulescu¹⁾ predă întâia dată gramatica și filologia română de el compusă, d-l Fabian²⁾, Matematica și Geografia, și d-l G. Filipescu, Geodezia. În curgerea anilor 1829—1831 Asachi s'a ocupat la București și la Petersburg, ca secretar a comitetului ad-hoc, de redacția Constituției politice a Moldovei, cunoscută sub nume de «Regulamentul Organic», care a reintrodus în țară guvernul reprezentativ și care în mare parte a servit de bază la facerea Convenției din 7 (19) August 1858.

La 1831, el fu numit Arhivist de Stat și se ocupă cu culegerea documentelor vechi, privitoare la drepturile țării.

La 1829, pe când Presa era în fașă, găsindu-se numai la Mitropolie un tease pentru cărți bisericești, și pe când locuitorii țării nu aveau alt mijloc de a afla ce se petrece în afară, dar chiar și în lăuntru, decât veștile din gură în gură, el a fost carele cel dintâiu a avut inspirația și curagiul dintre toți a lua inițiativa și a pune mâna pe stindardul Presei, fondând acea întâiu foaie periodică intitulată «*Albina Română*», urmată de «*Patria*», care a continuat 33 ani, și «*Buletinul Oficial*» al guvernului.

¹⁾ George Săulescu a făcut studii în țară și în străinătate; a fost profesor în Iași și inspector al școalelor; a lăsat mai multe scrieri de gramatică, ș. a.

²⁾ Vasile Fabian zis și Bob a fost profesor la seminariul «*Veniamin*», adus de Asachi din Transilvania la 1820.

La 1839 el a instituat Conservatorul filarmo-
nic, a cărui elevi au putut cu succes reprezenta
opera Norma. Intre multe alte piese teatrale, de
el prelucrate, care fură reprezentate pe teatrul de
societate și cel public, el mai adăose a sale ori-
ginale compuneri precum: dramele naționale «Petru-
Rareș», «Elena Dragoș» și «Turnul Butului», co-
mediile «Pedagogul» și «Țigani» la ocazia elibe-
rării lor de sclavie, etc.

El a dat la lumină din istoria Patriei, mai multe
broșuri ilustrate de tablone¹⁾ litografice, și foaia pe-
riodică «Icoana Lumii» însoțită cu stampe, un At-
las geografic, un tablou istoric, lucrări cari au con-
tribuit la deșteptarea spiritului național și la răs-
pândirea cunoștințelor folositoare, dintre cari n'au
lipsit și acele pentru tragerea neamului român, și
prin fondarea unei întâie fabrici de hârtie pe a sa
mică proprietate, antica Petrodava, a deșteptat in-
dustria națională, însă și dărâmarea stărei sale fi-
nanciare.

Pentru a da la străini o idee despre istoria țării,
el a tradus și a publicat în limba franceză, Nu-
velele istorice a României, o culegere a Poeziilor
sale, compusă după regulele Prozodiei, care le-a
adaptat la caracterul limbii, și mai multe Fragmente

¹⁾ Pe vremea lui Asachi limba noastră literară nu era încă fixată
în unele puncte, De aceea scriitorii întrebuințau forme variate pen-
tru neologismele cari azi s'au statornicit. El zice *fablon* (plural *ta-
blone*) pentru *tablou* (plur. *tablouri*).

originale în limba Italiană, Franceză și Germană. Imperatorii Rusiei, Austriei și a Turciei l-au onorat cu a lor ordine respective.

El este membru Academiei de Roma, a Societății Scandinave, a artelor frumoase de Austria și al Societății de Agricultură Română.

Către aceste se cuvine a adăogi că pre lângă cunoștința limbii mume, Asachi cunoaște acea polonă, rusiană, latină, germană, italiană, franceză și engleză.

ÎNSEMNĂTATEA ISTORIEI PATRIEI

DE

ARON FLORIAN

Notiță biografică. — *Aron Florian* (1805—1888) a învățat în Ardeal; a fost adus în țară de familia Goleștilor pe la 1827 ca dascăl la școala primară din satul Goleștii; mai târziu a fost numit profesor de istorie la Sf. Sava în București. La izbucnirea revoluției din 1848 în Transilvania se duse acolo. În 1857 se întoarse în România și fu numit profesor la Sf. Sava, apoi la facultatea de litere. Tot atunci fu numit și membru în consiliul permanent de instrucție. A lăsat mai multe scrieri istorice și literare.

Nimic nu poate fi la o nație mai scump decât începutul său, numele ce-l poartă, pământul pe care locuiește, starea întru care se află acum și grija de ceea ce poate să fie în vremea viitoare. La niște fii adevărați ai nației pe care i-a ajutat natura și au primit o creștere bună, încă nimic nu poate fi de mai mare interes, decât cunoștințele de acele lucruri scumpe cari fac ființa nației și pe a lor înșiși. Oricare dintr'înșii fie slujbaş obștesc, fie particular, din curiozitate sau trebuință, de multe

ori este adus la astfel de împrejurări, că se întrece să cerceteze și să caute cu tot dinadinsul după izvorul din care poate află acele lucruri ce sunt de cea mai mare importanță, atât pentru întreaga țara sa, cât de multeori și pentru sine singur.

În neastâmpărarea aceea grea în care se află oricare iubitor de adevăr fiu al nației, se înfățișează ideia istoriei patriei, oglinda aceea magică a veacurilor trecute, icoana cea adevărată a vremii de acum, și cheia cea de mare preț, cu care se descuie oarecum și ascunsurile viitorului. Aceasta odihnește, mulțumește și mângâie curiozitatea sau trebuința tuturor celor ce se interesează a cunoaște lucrurile acele neprețuite ale nației. Într'însa, ea într'un hrisov sigur, sunt scrise cu slove de aur drepturile unei nații, pentru începutul, numele și pământul său: într'însa se află deosebitele acele întâmplări și împrejurări, cari au adus nația la starea aceea de cultură sau de barbarie, de lumină sau de întunec, de fericire sau de nefericire întru care se află; și tot printr'însa poate cineva să îndrăznească a pătrunde oarecum și în întunerecul viitorului, și să se apropie cu ideia de soarta ce așteaptă pe acea nație.

Trebuința de o astfel de istorie este atât de pipăită și atât de netăgăduită, în cât nația fără istoria patriei este ca pierdută între celelalte nații, streină chiar în pământul său, necunosătoare de drumul pe care a umblat mai înainte și rătăcită

în calea pe care a apucat acum. Oricare altă nație poate să-i zică cu desprețuire: «Începutul ce ai «este necunoscut, numele ce porți nu este al tău, «nici pământul pe care-l locuești; soarta ta așa a «fost ca să fii tot după cum ești: leapădă-te de «începutul tău, schimbă-ți numele sau primește pe «acesta ce ți-l dau eu, ridică-te și du-te din pă- «mântul pe care-l locuești, că nu este al tău și «nu te mai munci în zadar, căci tu nu poți fi «mai bine de cum ești». Aceste vorbe pline de rușine, de descurajare și de desnădejduire ca un trăsnet ar cădea asupra acelei nații, i-ar fărâma toate legăturile, ar nimici-o cu totul, și atât începutul, numele și pământul, cât și toată ființa ei s'ar aruncă în adâncul unei uitări veșnice. Intristarea, durerile, lacrimile nimic nu ar folosi-o; simpatia, mila, ajutorul, toate ar fi pentru dânsa închise. Plecând în lumea cea largă, ducând cu sine durerea sa, hula lumii și suvenirul de niște lucruri pierdute, nația aceea numai cu lacrămile desnădăjduirii s'ar mângâia; - dar acestea niciodată n'ar fi în stare să-i întoarcă niște lucruri pierdute, ce niciodată nu poate zice c'au fost ale sale, dacă cu nimic nu se poate dovedî, atât e. de mare trebuința și importanța istoriei patriei.

Adevărul acesta se simți de toate națiile, atât de acelea pe care le-a cunoscut bătrâna vechime și au pierit de mult de pe fața pământului, cât și de acele care trăesc în lumea aceasta nouă de acum.

Deodată cu statornicirea lor într'un loc, cu intrarea lor la viață în stat, cu începutul înaintării lor, cu cunoștința meșteșugului de a scrie, începură a însemnă începutul, numele lor și pământul pe care s'au așezat; se siliră a strânge fapte și întâmplări clasificate după vreme, loc și persoane, din care să se înțeleagă soarta lor din orice vreme, și în astfel de chip se într'armară cu documente netăgăduite pentru acele lucruri scumpe la fiecare nație.

Românii ca niște strănepoți ai Romanilor, dela care moștenesc întipăriri neșterse, aduși fiind în locurile acestea la anul 105 după Hristos, rămaseră aici neclintinți în vreme de 1730 de ani, până în ziua de astăzi. În câtă vreme fură umbriți sub aripele vulturilor romani, se împărtășiră de orice aveau acei biruitori ai lumii, și istoria acelorora eră și istoria Românilor. După ce trecură acelea de slava Romei, și în locul luminii de civilizația veche se așeză întunericul barbariei, ce ținū Europa coplesită mai multe veacuri, precum pentru toate națiile, așa și pentru Români începură niște vremi de durere. Roiuri de nații aziatice sfâșiară colosul Romei, se așezară și în Dacia, pământul de moștenire al Românilor și osândiră pe Români veacuri întregi a geme sub un jug îndoit de stăpânire streină și de barbarie, care nu șterse numai urmele de cultură, ce găsiră la Români, ci, după ce îi lipsiră de istoria patriei lor și dupăce în veacurile acelea de întunec și de gemăt înghesuit, le sor-

biră și le înghițiră până și tradițiile, puseră și stavilă Românilor, ca mai multe veacuri să nu se poată desmeticî din ameteala în care au căzut.

Dar în sfârșit naționalitatea Românilor din țara românească triumfă printre toate nefericirile ce au căzut peste acest pământ.

(Din Prefața cărții *Istoria Principatului Țării Românești*).

ÎNCHINAREA MĂNĂSTIRILOR ROMÂNEȘTI LA CELE GRECEȘTI

DE

I. BREZOIANU

Notiță introductivă. — La finele anului 1863 Adunarea legiuitoare a României a votat legea *secularizării averilor mănăstirești*, adică a hotărât ca averile pe cari le posedau în țară diferitele mănăstiri cari erau *închinate* locurilor sfinte din Orient să treacă în deplină proprietate a statului. Chestiunea aceasta se discutase multă vreme înainte. Însăș proclamația revoluției din 1848 pune între punctele constituționale și secularizarea. Eră dar natural să se publice multe scrieri relative la această chestiune. Intre scrierile acestea este și una a lui Ion Brezoianu: «Mănăstirile zise închinate și călugării străini» (Buc. 1861). Această carte coprinde o serie de memorii privitoare la fiecare mănăstire închinată din România, apoi altă serie de memorii, mici monografii asupra diferitelor perioade istorice în care s'a desfășurat această chestiune. Reproducem aci prima monografie.

Intrigile călugărilor greci în principate sub vâlul religios încep după căderea Constantinopolei sub Mahomed al doilea. Atunci și Romei ¹⁾ și călugări se împrăstie în toate părțile, bat la toate ușile, caută azil în toate țările creștine, dar nicăeri ospi-

¹⁾ Romei = Greci.

talitatea n'a fost plătită cu o ingratură mai amară ca în principatele române.

Scopul lor s'a simțit chiar de atunci, căci la izgonirea Patriarhului Nifon din țară ¹⁾, Radul al V-lea ²⁾ prenumit cel mare, rostește aceste vorbe memorabile: «Părinte, pasă de eși din țara noastră, că viața și traiul și învățăturile tale noi nu le putem răbdă, că strici obiceiurile noastre». O asemenea simțire se vede a fi avut loc și în Moldavia, căci Bogdan Voevod, fiul lui Ștefan cel Mare ³⁾, trimite de știre lui Ioachim, Patriarhul Constantinopolei, să nu-i calce piciorul pe pământul Moldaviei. Acest Ioachim ucisese prin înveninare pe predecesorul său, ca să-i ia locul.

Cu toate acestea, patriarhi, arhierii, călugări de toată mâna veniau mereu în principate, spre predicarea cuvântului lui Dumnezeu într'o limbă necunoscută Românilor. Istoria a păstrat numele și epoca venirii unora dintre cei dintâiu. Aceasta mai spune încă că unii dintr'acești părinți ai bisericii, vânzând indulgențe (cărți de iertare de păcate) pe la creștinii din principate, au produs cel mai mare scandal în inimile oilor încredințate lor, spre a hrăni și revărsa asupra-le darul lui Dumnezeu, care nu se vinde pe bani, căci — zice Șincai: «Ce vreau arhierii aceștia? Să te învețe să-ți prindă

¹⁾ Radu V numit de istoricii noi al IV a domnit între 1495 și 1508.

²⁾ Patriarhul Nifon a fost gonit în anul 1507.

³⁾ Bogdan a domnit în Moldova între 1504—1517.

parte pe lumea aceasta sau să te ducă la Ceruri? Nu crede, o Române, pentru că numai punga ta o voesc ei, ca să-și umple pungile lor».

Streinii lucraseră atât de mult în secolul acesta al XVI prin puternicele arme ale religiei, spre uzurparea drepturilor și averilor țării, încât în secolul următor se urmează neconținut lupte, spre gonirea lor afară din țară. În adevăr luptele încep deodată cu arătarea acestor streini în principate, nemulțumirea devine obștească împotriva lor și Radu Voevod, fiul Mihnei Voevod¹⁾, spre întâmpinarea turburărilor ce sta gata să izbucnească în potrivă-le se văzû nevoit a ucidă opt dintre boierii căpeteniile acelei mișcări.

Unul din cele mai vechi acte publice ce am întâmpinat despre cercările streinilor de a pune mâna pe bogatele mănăstiri domnești ale țării, după cum au pus mai târziu și pe guvernământ, este un hrisov al lui Alexandru Iliș²⁾ cu data 1618.

Acest document spune că, venind Părintele Arhieru Chir Partenie, împreună cu mai mulți călugări din sfântul munte Aton³⁾, dela mănăstirea Pantocrator și rugându-se lui Alexandru Iliș a închină mănăstirea Snagov să fie metoh celei dela Pantocrator, acest Domn, temându-se de protesta-

¹⁾ Radu, fiul lui Mihnea, a domnit, cu întreruperi între 1601—1616.

²⁾ Alex. Iliș a domnit între 1616—1618.

³⁾ Muntele *Aton* sau *Atos* din peninsula calcidică, unde sunt multe mănăstiri.

țiile boierilor, a supus chibzuirii soborului țării rugăciunea acelor călugări.

Acesta a hotărât ca această mănăstire domnească să nu se închine nicăiri, ci să rămâie la a ei de sine stăpânire, după cum a rânduit-o fondatorul ei, pentrucă — zice acel sobor — destulă nedreptate s'a făcut cu punerea câtorva din mănăstirile țării sub protecție streină din îndrăsneala altor domni de mai înainte și numai cu a lor singură voie, deși ele au fost de alții întemeiate și înzestrate. Cu toate acestea de vreme ce — zice hrisovul — Părintele Partenie, e om evvios și cu cunoștințe de ale mănăstirilor, soborul găsește cu cale să i se dea egumenia mănăstirii Snagovu pe viață, să o ție cât va trăi, afară dacă el însuș s'ar lepădă.

Cu toată legalitatea păzită de Alexandru Iliăș, prin convocarea soborului spre rezolvarea chestiei de înstreinare a mănăstirii, Românii au căutat să lovească deodată și pe protector și pe protejați. Astfel ei începură a se mișcă, Iliăș Vodă prinse de veste și ucise numai pe vornicul Christea, căci toți ceilalți cari strigau «să iasă grecii afară din țară», sub povața paharnicului Lupu dela Vlădaia au trecut muntele ca să se întoarcă cu oștire, spre alungarea streinului.

In adevăr, paharnicul Lupu cu cetașii lui vine cu oști asupra Târgoviștei și curăță țara de acei venetici, iar Alexandru Iliăș scapă cu fuga la Rusciuc și de acolo la Constantinopole.

Încetând cauza răzvrătirii, a încetat și răzvrătirea și lucrurile s'au liniștit. Misionarii străini însă începură iar a veni a face încercări de uzurpare în cât Leon Tomșa Voevod¹⁾, speriat de pățirea lui Alexandru Iliăș Voevod, luând în considerare hotărîrea soborului țării, gonește afară pe toți Grecii intriganți și uzurpători ai averilor țării.

¹⁾ Leon Tomșa Voevod a domnit între 1629—1633.

DOI 1821

DE

I. HELIADE RĂDULESCU

Notiță biografică. — *Ion Heliade Rădulescu* (1802—1872) a învățat întâiu cu un dascăl grec, apoi cu Gh. Lazăr; mai mult s'a cultivat studiind singur. A fost profesor în locul lui Lazăr și a scris cărți de școală necesare elevilor săi. A fundat cel dintâiu ziar în Țara Românească (*Curierul românesc* 1829) și cea d'întâiu revistă literară (*Curier de ambe sexe* 1836). A întemeiat la 1834 «Societatea filarmonică» sub auspiciile căreia s'a organizat primul teatru românesc în București. A fost unul din conducătorii revoluției din 1848 și membru în guvernul provizoriu și mai târziu membru fondator al Academiei Române.

A publicat foarte multe scrieri, originale și traduceri, în toate genurile literare.

Notiță introductivă. — Această scurtă și curioasă paralelă este luată dintr'o scriere a lui Heliade intitulată «Echilibru între antitez», o colecțiune de articole dintre anii 1859 și 1869.

Doi 1821 fură: unul venià de unde și-a fost întărcat Dracul Fânarioții, în capul căreia era Ipsilante; și altul de unde se mai află încă, dacă nu vână și sânge, oase încai și tot oase de Român ce mai pot învia ca însuși oasele peste cari profetiză Iesechiel.

De peste Olt venià 1821 cel românesc, dela apus

de unde vin uraganele ce curăță aerul de morhuri¹⁾ sau de ciume și răstoarnă și casele ce nu stau pe temeie bune. Oltenii veniau cu acel 1821 și în capul lor eră Tudor Vladimirescu.

Cu un 21 veniă Ipsilante cu o adunătură de străini de toate culorile, și după cari, ca toți junii creduli și generoși se luară amăgiți o multitudine de elevi greci, plini de ardoarea celor ce știură a muri la Termopile.

Cu cel românesc 21 veniă Vladimirescu cu 16 mii panduri, toți Români, toți Oltenași.

Un 21 veniă din Moldova și încă mai de departe și stete la Colentina pe unde trec Muscalii când vin și se duc, și se puse *grecește* în casele Ghicilor.

Cel adevărat 21 veniă de peste Olt, și stete la Mama Capitalei, la Mitropolie voiu să zic, și se puse *românește* în casele Brâncovenilor. Unul la Colentina și altul la Mitropolie steteră, și spre a se cunoaște se măsurară unul pe altul de sus până jos. Se cunoscură și după poziția ce luară, și după gesturi și fapte, și după cugete, și după *stăpâni*. Unul venise a servi Românilor și altul Streinilor.

Unul aduse prade, despueri, ucideri, incediuri de case, spargeri de biserici, măcelul celor fără putere, desonorări de familii, devastația țării dintr'un cap până în altul și nici un principiu.

Altul, cel adevărat românesc, semănă cu mâni

¹⁾ *Morb* (latinism) : boală.

pline semințele naționalității și strigă: jos Fanariotii, jos Ciocoi! să strivim capul șerpilor.

Unul, cel Fanariotic, cântă:

Aideți, frați să trăim bine,
Să trăim *tot pentru noi*,
Căci iată vremea ne vine
Cea 'ncărcată de nevoi.

Altul, cel românesc, cântă ca toți eroii moderni ai tuturor națiunilor în servitute, cântecul Jienilor:

Toate plugurile umblă!
Numai plugulețul meu
L-a 'nțelenit Dumnezeu;
Dar a dat și Dumnezeu
Să umble și plugul meu
Să trag brâzda Dracului
La ușa spurecatului, etc.

Capitala atunci stă între doi 21: între al lui Ipsilante ce rezidă la Colentina și între al lui Tudor ce rezidă în casele Basarabilor. Boierii atunci, câți mai erau boieri, trecură la Tudor, și ciocoi făcuseră mai dinainte cauză comună cu Ipsilante.

Haralambii, Isvorenii, Poenarii, etc. erau deja în rangurile lui Tudor, căpitani ai Pandurilor, ajutanți, secretari; Grădișteni, Ilarioni, Gianii, etc. i se oferiră spre serviciu.

Ipsilante venise proclamând prada și incendiul. Ciocoi dimpreună cu toată adunătura de streini îl

recunoscură de cap, și începură prada și violarea.

Tudor proclamă drepturile Patriei și Domnia română, și ciocoi nu-l iertară. Tudor fu trădat la Golești de doi Iuzi venetici și ucis prin ordinul lui Ipsilante la Târgoviște în aplaudul trântorilor și lipitorilor, vampirilor României.

Cei cari au trădat și ucis pe Tudor fură totdeauna bine văzuți de Curtea numită «protectoare», înscrisi în Cartea de aur și urmașii lor împinși înainte și foarte larg recompensați. Cei cari au urmat lui Tudor fură înscrisi în cartea neagră, de au fost oameni maturi; priveghiați de aproape de au fost juni, și fură alungați, batjocoriți, și vor mai fi încă, până la a șaptea generație.

Dela un 1821, dela al lui Ipsilante, avem suvenirea de tot ce este mai nenațional, mai batjocoritor, mai oribil; — iar dela 1821 al lui Tudor începe regenerarea Românelui.

Unul, cel de peste Prut, aducea distrucția și o adevărată *Stăpânire*. Cel de peste Olt aduse o creație nouă, Domnitor român, reforme, școale naționale, etc.

CAPITULAȚIUNEA DELA ROȘCANI

DE

GRIGORE URECHE

Notiță biografică. — *Grigorie Ureche* (1590? — 1646?) este unul din cei mai însemnați cronicari ai Moldovei. El a scris cronică Moldovei dela întemeiere până la 1594, care ne-a rămas sub titlul: «Domnii țării Moldovei și viața lor». Din această cronică este bucată ce urmează.

Notiță introductivă. — *Ioan Vodă Armeanul*, cunoscut mai ales sub numele de *Ion Vodă cel Cumplit*, a domnit în Moldova dela între anii 1572—1574, în urma lui Bogdan al IV-lea, fiului Alexandru Lăpușneanu. Turcii, obișnuiți să stoarcă cât mai mulți bani dela Domnitorii principatelor, îi cerură să mărească tributul ce da Moldova Porții. Ion Vodă nu se învoi. Atunci Turcii deteră domnia Moldovei lui Petre Șchiopul și-l trimiseră cu oști ca să ia troful. Ion Vodă se împotrivi, își organiză o bună armată și cu ajutorul Cazaicilor respinse de mai multe ori armata cu mult mai mare a Turcilor.

Trădat însă de cel mai credincios boier al său, Ieremia Golia, care luă dela Turci o sumă mare de bani, nu putu profită de primele lui izbânzi, fu nevoit a se retrage în satul Roșcani și acolo se învoi să capituleze. Aceste întâmplări sunt povestite în pasagiul din Ureche care se reproduce aici.

Turcii nu se ținură de cuvânt, ci îl uciseră, îi tăiară capul, iar trupul îl legară de cozile a două cămile și îl despicară.

Impăratul Turcesc, auzind de semeția lui Ion Vodă, și câtă pagubă i-au făcut, au socotit ca să strop-

șească ¹⁾ țara Moldovei cu totul, și pe hainul ²⁾ său pe Ion Vodă, să-l prindă. Și îndată trimise în toate părțile, la toți sângecii ³⁾ să se găteze de oaste, și să treacă Dunărea asupra lui Ion Vodă. Iară Ion Vodă, dacă au înțeles, cu toată oastea sa s'au pornit, și au supus oastea sub Tighinea, și au trimis o seamă de oaste a sa cu Ieremia Pârcălabul de Hotin ⁴⁾, ca să apere trecătoarea Turcilor să nu treacă Dunărea. Văzând Ieremia Pârcălabul că nu-i poate oprî, s'au întors și au dat știre lui Ion Vodă; și nice Ion Vodă altă zăbavă n'au făcut, ci îndată au purces spre oastea turcească, însă întâiu au trimis pe Sfirski ⁵⁾ cu o seamă de Cazaci și cu 6.000 oșteni de țară, să prindă limbă ⁶⁾, și fără zăbavă au dat pe oastea turcească.

Și dând răsboiu, au fugit Turcii, și nice altă limbă au putut lua, fără de un Turc rănit rău, cât n'au putut dela dânsul nimică înțelege.

Apoi, singur Ion Vodă cu vre-o 600 de oameni, s'au lipit la baltă la Cahul, unde eră oastea turcească; și s'au suit într'un pisc de deal să poată cunoaște câtă seamă de oaste va fi la Turci. Ce, nimică n'au putut cunoaște: că oastea eră pe văi, de

¹⁾ *A stropși* = a sfărâmă.

²⁾ *Hain* = inimic.

³⁾ *Sangeac*: cuv. turc. propriu: steag cu coadă de cal. De acî guvernator care are ca semn un asemenea steag.

⁴⁾ Acesta este trădătorul Ieremia Golia.

⁵⁾ Sverședik.

⁶⁾ *A prinde limbă*: a află.

nu se vedeà; numai străjile s'au văzut în patru locuri. Și s'au întors Ion Vodă înapoi la tabără; și atunci o seamă den boierii cei mari, Muraul vel vornic, Bilăi vel vornic și Slăvilă Hatmanul, văzând atâtea puteri de oaste turcească ce venise cu Petru Vodă, temându-se ca să nu cadă în primejdie, au părăsit pe Ion Vodă, și au fugit la Turci, de s'au închinat la Petru Vodă ¹⁾.

Ion Vodă și-au împărțit oastea în 30 de pâlcuri ²⁾, și la tot pâlcul au pus câte o pușcă ³⁾; și avea 80 de puști. Iar toată oastea lui Ion Vodă erà 30.000 fără proști și adunătură ce erau pe lângă Ion Vodă. Deci la începutul răsboiului zice că o seamă de Moldoveni să se fi închinat la Turci, și Turcii să-i fi pus în fruntea răsboiului de s'a oprit focul într'înșii, și au pierit cu totul. Deci, Cazacii cu focul, Moldoveni cu fușturile ⁴⁾ aruncau cât nu știau Turcii ce se vor face. Și văzând Turcii pe Moldoveni că vor să moară, decât să nu biruească, cu multe meșteșuguri au nevoit să amăgească pe Moldoveni să-i ducă asupra puștilor. Ce văzând Moldovenii meșteșugurile lor, nu-i goniau mult, ci numai până dau dos; că vedeau că fuga lor erà cu înșelăciune; că de mulțimea lor erà tot locul acoperit.

¹⁾ Aceștia sunt trădătorii cari au părăsit pe Ion Vodă.

²⁾ *Pâlc*, detașament de soldați, fără determinare de număr. Aceiaș cuvânt a intrat din nou în limbă sub forma rusească *pole* (de unde *polcoornic* = colonel) care ar corespunde cu un *regiment*.

³⁾ În vremea aceea vorba *pușcă* însemnă ceea ce numim azi *tun*.

⁴⁾ Fușt (arhaism): sulită.

De aci, lăsând Turcii partea despre Cazaci, cu toată puterea s'au întors spre Moldoveni, și toate puștile sloboziau asupra lor, iară Moldovenii stau așa cum ar fi gătiți de moarte, iară nu să isbân-dească; și multă moarte s'a făcut de ambe părțile, că nu erà o călcare pe pământ, ci tot pe trupuri de om; și mai apoi, așa aproape se băteau, că și mânille le obosise, și armele își scăpau. Ca acela praf se făcuse, cât nu se cunoșteau cine de a cui este. Deci, Ion Vodă au îndreptat pe ai săi dinapoi puștilor, să se mai odihnească puținel; și Turcii, așișderea. Și așa stând și privind unii la alții, au dat o ploaie mare, de au muiat praful cel de puște.

De aci n'a fost Moldovenilor de, nici un folos, că li s'au muiat puștile; de unde aveau nădejde de ajutor s'au scăpat; ce numai de a mână au căutat a se bate și nu se puteau sprijini de mulțimea Turcilor. Mai apoi, oaste tătarească proaspătă i-au lovit, de le-au cătat a da dos ca să scape și Tătarii a-i gonì și a-i aruncà jos. Numai pedestrima și oastea cea de strănsură au rămas și 300 de Cazaci. Ce, fiind și Turcii obosiți, nu năvăliau așa. Ion Vodă scăpându-se de oastea cea călăreață, și-au dat glas cu Cazacii să se pedestrească toți. Că pedestrima moldovenească, ce erà adunați mai mulți în dobândă decât în leafă, erà aproape de 20.000. Și năvălind cu dânșii singur, Ion Vodă au luat puști, cu iureș dela Turci, și s'au dat înapoi, și s'au tras

lângă sat lângă Roșcani, de s'au îngropat ¹⁾, unde mare nevoie aveà de apă. Iar Turcii, dacă s'au strâns cu cei dela goană, i-au înconjurat mai înainte de apusul soarelui, și toată noaptea i-au străjuit să nu iasă din acel loc. Iar dacă s'a făcut ziuă, cu toate puștile au început a bate într'înșii; ce ²⁾ nimic nu le stricau, că se șențuise bine; unde trei zile s'au apărat.

Deci, văzând Ion Vodă că flămânzesc și mor de sete, și praful cel de puști se împutinează, să fugă să scape, loc nu erà — numai cu aripi să sboare, iar într'alt chip nu se puteà, că tot locul erà ocultat de Turci; ce au socotit doară cu blândețe și cu jurământuri să facă cu Turcii, ca să scape de moarte; și au început a trimete la dânșii că se va închină; de vor trimete un om ca acela să-i jure lui, că, de ce va pofti, să-i facă pe voie. Turcii bucuroși se primiră la una ca aceasta: decât cu arme și cu vărsare de sânge, mai bine cu înșelăciune să-l dobândească. Așă trimiseră Turcii la Ion Vodă de-i jurară, pre pofta lui, că să-l ducă viu la împăratul; pre Cazaci să-i lase neatinși, să meargă de unde au venit, iară altă adunătură să-i sloboază să se ducă voinici pe la casele lor, că nu va fi paguba lui, ci a Impăratului, că robii Impărăției sunt.

(Kogălniceanu, *Cronicile României*,
ed. II 1872, vol. I, pag. 227).

¹⁾ S'a ascuns.

²⁾ Ce: ci: însă.

M A V R O G H E N I

DE

PITARUL HRISTACHE

Notiță introductivă. — Autorul, al cărui nume nu-l cunoaștem întreg, a fost un boierinaș care a trăit pe la finele secolului trecut și începutul secolului nostru. Ne-a lăsat o cronică în versuri despre Mavrogheni.

La leatu opt-zeci-și-șase
După-ce s'aridicase
Cu domnia din norod
Mihail Șuțul Voevod¹⁾,
Nu trecù câteva zile
Și auzim de Domn, că vine
Unul ce a fost în treabă
— Dragoman pe marea Albă,
Ce-i zice și Mavrogheni,
Iscusit și om al trebii
Și încă un dar mai are
Căci e om și viteaz mare.
După care auzire
Cu atâta 'mpodobire,
Toți cu mare veselie
Îl așteptăm ca să vie.

¹⁾ Mihail Șuțul a domnit în Muntenia între 1783—1786; iar Nicolae Mavrogheni între 1786—1790.

Aveà câțiva spânzurați
 In port schimbat, îmbrăcați
 Cu niște mintene scurte
 Numai pân' la brâu făcute,
 Cusute cu găitanuri
 Și la brâne iataganuri,
 La cap cu șaluri turcești,
 Cu șalvari largi încălțați
 Cu iminei în picioare
 Și în genuchile goale,
 Cu mânicile sumese
 Și prin mâini gloanțele dese.

Când făcêa vre-o plimbare
 Nu mergea cu pompă mare,
 Ci călare voinicește
 Și la cap legat turcește,
 Și pe unde nu gândiai
 P'acolo îl întâlneau
 Tiptil, pe jos și călare,
 Prin târg și prin mahalale,
 Uneori în port turcesc,
 Alteori călugăresc.

Mai aveà obișnuit
 Un tun; seara nelipsit
 La un ceas îl slobozia
 Când străjile se pornia
 Ca să fie semn de strajă,

Mic și mare s'aibă pază
De la un ceas să nu umble
Nimeni, nici să se mai plimbe
Nici călare, nici cu butea,
Că ștreangul îi va fi munca.

MESTEȘUGUL
DE PICTURĂ ȘI SCULPTURĂ ÎN ȚARA
ROMÂNEASCĂ

DE

N. IORGA

Pentru Țara Românească n'avem nici o lucrare săpată în piatră până în vremea lui Radu-cel-Mare și a lui Neagoe, adică până la începutul veacului XVI-lea, care primește și alte înrâuriri. Lucrările din Moldova se pot împărți în trei categorii: cadre de uși și ferești, pisanii ¹⁾ la ușa de intrare și pietre de mormânt.

Cine pune alături săpăturile care înconjoară ușile și ferestrele în clădiri ardeleno din vremea lui Matiaș Corvinul ²⁾ și a urmașului său cu acele ce se întâmpină prin aceleași locuri în bisericile Moldovei lui Ștefan-cel-Mare, acela se va încredința lesne că ele sunt de una și aceeași mână. Meșterii

¹⁾ *Pisanie*: inscripțiune.

²⁾ *Mateiu Corvin*: Rege al Ungariei: 1443—1490.

cari au lucrat în amândouă locurile săpând arcuri frânte, linii care merg alături, drepte, până ce la mijloc-ele se taie înălțându-se, acești meșteri sunt Sași din Ardeal. Ștefan a pus să i se trimeată oameni de aceia cari împodobiseră clădirile lui Ioan Corvinul ¹⁾. E un împrumut al podoabei gotice, și totodată și al lucrătorilor de piatră cari erau deprinși s'o croească.

Pisania care amintește pe ctitor, hramul și data clădirii, e făcută totdeauna cu un deosebit meșteșug. E, firește, totdeauna chirilică ²⁾, dar slovele capătă e înălțime, o mișcare împodobită, care amintește neapărat scrisoarea gotică. Și acî săpătorii au fost străini, luați din aceeași țară care dăduse pe meșterii de cadre în stil gotic. Niciodată însă ei nu sunt îngăduiți să-și însemne numele, pe care am dorî totuș să-l cunoaștem.

Până la Ștefan-cel-Mare, Domnii fuseseră coboriți în mormânt fără ca deasupra locului lor de odihnă să se așeze o piatră de pomenire, purtând vre-o inscripție pe dânsa. Ștefan a luat asupra-și sarcina de recunoștință de a însemnă, de a împodobî, de a «înfrumuseța», cum se zicea pe atunci, gropile înaintașilor săi și rudelor sale răposate. Din culegerea

¹⁾ *Ioan Corvin* : general vestit al Ungurilor, mort în 1456, tatăl lui Mateiu.

²⁾ *Chirilică* : scrierea chirilică, alfabetul slavon care s'a întrebuintat pentru scrierea limbii române multe veacuri până pe la mijlocul secolului XIX.

ilustrată de epitafe bucovinene pe care a dat-o d. Kozak, se poate vedeà cu cât gust ales se scrià o piatră mormântală din acel timp: ca un covor se așterne la mijloc ramura cea mare de acant cu foile ascuțite, iar de jur împrejur slovele chirilice cu linii gotice, potrivite cu acele frunze de spin pe care le înconjoară, se înșiră cu o pompă aspră, înjghebând amintirea mortului domnesc sau boierului sfetnic al Domniei, a clericului care a păstorit sufletele în țară. Alt chenar de frunze tivește marginea dincolo de gardul slovelor. Nicăeri frumusețea nu e mai mare decât pe acea lespede de marmură curată care acopere la Putna ceea ce a fost trupul lui Ștefan însuș.

Aici suntem mai fericiți decât în ceea ce privește pe ceilalți sculptori domnești. Pe lepezile scrise ce se urmează la Rădăuți de jur împrejurul bisericii, ca o greoaie laviță săpată, și-a tăiat numele un «mistr. Ian.» un maistor Ianoș deci, care arată prin însuș numele său din ce părți venise pentru a împodobii cu asemenea scrisori dibace bisericile Moldovei. Iarăș un Ardelean deci, și, data aceasta, s'ar părea chiar un Ungur.

Dacă Tismana și Vodița, mânăstirile oltene întemeiate de călugărul sârbo-grec Nicodim, ctitorul vieții călugărești dela noi, vor fi fost zugrăvite în deplinul înțeles al cuvântului, și nu numai cârpiteci și colo cu câte o icoană de sfânt, — această

zugrăveală trebuie să fi reprodus însușirile și neajunsurile tradiției ce se păstră în muntele Atoș, unde adusesese o reformă binefăcătoare priceperea lui Panselinos ¹⁾. Dar biserica Mitropoliei dela Argeș, apoi aceea a Sfântului Nicoară din acelaș Scaun de Domnie vor fi fost pictate de meșteri ardeleni, precum se dovedește aceasta pentru alte biserici muntene, mai nouă și mult mai vestite.

Peste câțva timp, școala călugărească întemeiată dincolo de Olt prin râvna și străduințele lui Nicodim pătrunse și în Moldova. Cea dintâi mănăstire de cărturari se întâmpină în aceastăaltă țară românească încă înainte de Alexandru-cel-Bun: Neamțul.

De sigur că pe lângă frații caligrafi, cari puteau lucra răbdător, ca o faptă de evlavie, manuscrite de toată frumusețea, pe lângă «tahigrafii», meșteri în a așterne repede copie vre-unei noi cărți streine — dacă numai «caligrafi» și «tahigrafii» nu erau tot una pentru oameni puțin deprinși cu vorbele mai învățate, din veacul al XV-lea, — pe lângă legătorii de cărți, precum a fost Siluan de la această mănăstire a Neamțului, — mai erau și călugări zugravi. Ei țeseau din linii bine potrivite între dânsele, podoabe pentru începuturile de capitole: ele se alcătuesc din linii paralele aplecate, din roate care se aprind în aceste linii iar la margine se întâlnesc umflături ca niște flori de scaiu sau țepi

¹⁾ *Panselinos*: călugăr și pictor grec, care a trăit prin secolul XI—XII și se consideră întemeietorul picturii religioase bizantine.

mărunți ca ai spinului. Literele inițiale cuprind și ele împleticiri de asemenea ciubuce subțiri și margini aspre de asemenea vârfuri micuțe. În jurul vre-unei însemnări dela sfârșit aceleași linii șerpuitoare se desfășurau pentru a-i face un cadru pe care-l țineă de jos o mână schițată. Câteodată o pagină de pergament întregă eră prinsă de o zugrăveală care înfățișă un sfânt sau un chip de ctitor. Într'o carte de evanghelie care a ajuns până la München unde se păstrează în biblioteca regală, diacul ¹⁾ Teodor Merișescul a făcut astfel patru icoane mari și frumoase, cari ar trebui copiate pentru colecțiile noastre, pentru că ele înfățișază unul din cele mai vechi monumente de artă ale noastre, fiind opera unui român care trăia la 1492 și lucră pentru Ștefan-cel-Mare însuș, în acea dintâiu mânăstire a învățaturii moldovenești, care a fost Neamțul.

Astfel de miniaturisti cum eră diacul nemțean Teodor puteau fi întrebuințați și la zugrăveala bisericilor. La unele din bisericile lui Ștefan-cel-Mare, — precum la Sf. Nicolae din Păpăuți — s'a păstrat această zugrăveală dintâiu. Ea e făcută după tipic, care hotără întâiu care sfânt sau care grupă de sfinți va trebui înfățișată în cutare parte a bisericii și, al doilea, care va fi atitudinea acelu sfânt, care-i vor fi veshmintele și atributele, în ce

¹⁾ *Diacii* sau *diecii*: scriitori din cancelariile domnești, erau adevărați artiști în caligrafie și uneori și în desen.

chip îi va fi redată figura, ce cuvinte îndătinate vor fi scrise pe lângă dânsul, pe cartea ce va fi ținând-o în mână sau pe fașia ce i se va fi desfăcând de pe buze. Deci nu poate fi nici vorbă de originalitate, pe care o înlătură însă natura picturii bizantine; dar ori cine a văzut acele zugrăveli care se deslușesc încă destul de bine, trebuie să-și fi format părerea că lucrul e făcut cu o deosebită luare aminte și cu o precizie, cu o siguranță de colorit, cu o cinste de procedare vrednice de toată lauda. Iar că acești călugări puteau să zugrăvească și după natură, în a cărei reproducere însă erau stăpâniți de amintirea tipicului, aceasta se dovedește din frumusețea chipurilor de ctitori. Cu mult mai isbutite decât portretul lui Ștefan-cel-Mare din Evangheliarul dela Homor ¹⁾, portret foarte cunoscut și după care toată lumea își închipue astăzi pe cel mai fericit dintre oamenii mari ai neamului nostru, sunt câteva alte reprezentări ale eroului în anume biserici pe care le-a înălțat el (Petrauți, Voroneț, Rădăuți, Volovăț). Asemănarea pe care o are el, Doamna Sa Maria, cea din urmă și aceea care a stat mai mult timp pe lângă dânsul, sau tânărul lor fiu Bogdan în deosebitele ctitorii ale lor, dovedește că asemenea chipuri nu erau făcute după placul fiecăruia ori după un șablon mort, ci căutau și ajungeau în oarecare măsură să se apropie de originalul viu.

¹⁾ *Humor* : Mănăstirea Homorului sau Humorului din Bucovina.

În ce măsură au putut fi chemați străini la zugrăvirea bisericilor lui Ștefan, nu se poate spune, după cunoștințele ce avem astăzi.

Cunoaștem însă numele zugravului care lucră pentru Petru Rareș; el a murit pe când zugrăviă din nou biserica din Hârlău și e îngropat acolo supt o piatră care pomenește până astăzi numele «Maistorului Gheorghe Zugravul», care pare să fie un Grec din Tricala.

Zugravii greci nu lipsese, nici mai târziu, dintre acești meșteri, ca Dima și Gheorghe «istoriograful», cari iscălesc supt un zăpis ocnean la 1692.

Privirile celor ce ascultă slujba într-o biserică se opresc toate asupra tablei strălucitoare a capitezmei bogat săpate în cadre ce cuprind de sus până jos icoanele sfinților. Împreună cu boltirea de deasupra naosului, pe care o văd privirile ce se ridică în clipele de evlavie către înălțime, catapiteazma are o chemare de căpetenie și un mare preț. De aceea ar fi de un interes deosebit dacă am putea avea înaintea noastră o catapiteazmă din acele vechi timpuri de înjghebare a artei noastre. Caracterul fragil al capitezmei face însă ca ea să trebuească a fi schimbată des, așa încât nu cred să fie vre-una care să poată fi datată mai departe în urmă decât veacul al XVII-lea.

Bisericile lui Ștefan-cel-Mare nu sunt zugrăvite și în afară. Podoaba în această parte o alcătuiesc.

în locul chipurilor de sfinți, care se îngrămădesc apoi și aici, în vremea lui Petru Rareș¹⁾, cărămizile smălțuite, și mai ales discurile de smalt. Fiind nevoie de multe asemenea rotile, e de crezut că ele nu se aduceau din Ardeal, unde le-ar fi lucrat acasă la dânșii vecinii noștri Sași, ci că astfel de meșteri din mijlocul Săsimii erau aduși la noi pentru a lucra ornamentele bisericilor domnești. E adevărat că abia prin 1560 Alexandru Lăpușneanu se gândește a face o fabrică de cărămizi și de țigle la Baia, unde ar fi un lut foarte potrivit, dar se poate ca într'o vreme mai depărtată să se fi lucrat în Moldova astfel de lucruri: s'a constatat că nu se poate afla o mai bună cărămidă, decât aceea care a dat clădirilor lui Ștefan-cel-Mare o trăinicie deosebită.

Pe astfel de discuri, galbene, verzi, albastre se desfac figuri ciudate ale închipuirii. Ici un cap cu coroană domnească încheie un trup de copil care se mântue cu două cozi solzoase de pește uriaș; dincolo calcă prevăzător o fiară cu coada bârligată; aiurea se plimbă o alta cu frumoase aripi de arhanghel, al cărei cap de om poartă iarăși o greoaie comună de Voevod; pe cutare din discursuri stema bourului se înfățișează între unu sau doi păzitori, a căror îmbrăcăminte, o mantie până la pământ, nu se poate desluși bine, pe când cutare altul are numai raze șerpuitoare. Mai întâlnești răsboinici

¹⁾ *Petru Rareș*: Domnitor al Moldovei: 1527—1538 și 1841—1546.

în fugă, cerbi subțirateci, grifoni cu plisc și aripi, sau cercuri cari strâng o cruce cu crengile împletite. Astfel de figuri nu se mai întâmpină nicăiri, precum nicăiri nu capătă o întrebuințare ca aceasta strălucitoare, feluritele discuri de smalt.

(Din lucrarea : *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*. București, 1906.)

SUBIECTE PENTRU COMPOZIȚIUNI

SUBIECTE PENTRU COMPOZIȚIUNI

I

1. Cari sunt părțile discursului despre gloria omenească a lui Massilon?
2. Să se facă planul primei Catilinare a lui Cicerone.
3. Să se compună un discurs funebru ce ar fi putut să se țină la moartea lui Costache Negri.
4. Idem, a lui Grigore Alexandrescu.
5. Idem, a lui Cicerone.
6. Idem, a Mitropolitului Veniamin Costache.
7. Să se compună o acuzare; apoi o apărare — ca răspuns — asupra unui caz concret, cunoscut de elevi.
8. Să se compună proclamația ce ar fi putut să dea Ștefan-cel-Mare după bătălia dela Baia.

II

1. O discuție asupra temei: Cum trebuie scrisă istoria? utilizându-se ideile din partea a 6-a a discursului lui Kogălniceanu din 1843.
2. Să se compună biografia unui profesor cunoscut de elevi.
3. Fiecare elev să-și facă autobiografia.
4. Paralelă între Evrei și Fenicieni.
5. Idem între legenda lui Heracles și a lui Tezen.
6. Idem între istoria Spartei și a Atenei.
7. Idem între Marius și Sulla.
8. Idem între bătălia dela Actiu și cea dela Filippi.
9. Să se povestească lupta dela Grivița dela 30 August 1877.
10. Să se naraze căderea Plevnei la 28 Noembrie 1877.

11. Memorii despre o întâmplare din copilărie sau din viața de școlar.
12. Paralelă între cei doi Scipioni.
13. Caracteristica lui Cezar.
14. Idem a lui August.
15. Paralelă între războiul peloponezic și primul războiu punic.
16. Cu ce ne alegem studiind serios istoria?

III

1. Agenții producători ai bogăției în general și în special în țara noastră.
2. Eficacitatea mijloacelor întrebuințate în combaterea epidemiilor.
3. Pământul avut-a totdeauna aspectul de astăzi?
4. Foloasele ce trage omenirea dela electricitate.
5. Alimentația după preceptele igienei și ale moralei.
6. Apa ca agent modificador al școarței pământului.
7. Ce foloase ne aduce studiul fizicei și al chimiei?
8. Influența climei asupra dezvoltării ființelor.
9. Foloasele și pagubele ce avem dela vânturi.
10. Rolul banului în viața socială.
11. Insemnătatea și foloasele igienei pentru omenire.
12. Orientarea în călătoriile maritime.
13. Condițiunile igienice ale unei case de locuit.
14. Ce foloase aduc omului plantele?
15. Rolul căldurii și al luminii în natură.
16. Vaporii și aplicațiunile lor.
17. Foloasele ce industria trage din apă.
18. Microbii și lupta contra lor.
19. Trestia de zahăr: descrierea și foloasele ei.
20. Creșterea cailor în România.

IV

1. Virtutea morală creștină este necesară în viața civică?
2. Ce împrejurări au înlesnit lățirea la început a creștinismului?
3. Virtuțile creștinului.
4. Comparație între religiunea creștină și cea mahomedană.
5. Credința și superstiția.
6. «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși».
7. Invățăturile fundamentale ale creștinismului.

V

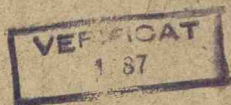
1. Popoarele latine.
2. Importanța drumurilor pentru o țară.
3. Importanța Carpaților și a Dunării pentru țara noastră.
4. Impresiuni dintr'o călătorie făcută de elev.
5. După o excursie — povestirea călătoriei.
6. Comparație între Europa și Asia — din punct de vedere al geografiei fizice.
7. Idem — din al celei economice.
8. Cum se explică marile progrese ale locuitorilor din Statele-Unite americane?

VI

1. «Să dăm fiecăruia ce este al său».
2. Incet, încet, departe ajungi».
3. «Spune-mi cu cine te aduni și-ți voi spune cine ești».
4. «Cine sapă groapa altuia, cade singur într'însa».
5. «Cum îți vei așterne așa vei dormi».
6. «Adună bani albi pentru zile negre».

VII

1. De ce meritele oamenilor mari sunt recunoscute adesea numai după moarte?
2. Alegerea amicilor.
3. Despre politeță.
4. La ce folosește ordinea?
5. De ce fiecare își iubește locul nașterii?
6. Insemnătatea Mării Negre pentru Români și în genere însemnătatea mărilor pentru națiuni.
7. Relele ce decurg din deprinderea de a minți.

CUPRINSUL

COPRINSUL

A.

GENUL ORATORIC ȘI ISTORIC

(EXEMPLE ȘI TEORIE)

GENUL ORATORIC

I. Discursul. Părțile discursului

	<u>Pagina</u>
Cuvânt despre unire, de <i>Vasile Boerescu</i>	3
Analiză literară	7
Înșirarea ideilor principale din discursul lui Vasile Boerescu	9
Planul discursului lui V. Boerescu	10
Schița figurată a discursului lui V. Boerescu	11
Observări asupra planului acestui discurs	13

Acțiunea

Caracterizare generală	13
Sfaturile lui Cicerone pentru acțiune	15

Exemple de diferite părți ale discursului

Exordiu simplu : <i>Luca Cârjă</i> , Discurs către Regele Poloniei	18
Exordiu ex abrupto : <i>V. Boerescu</i> , Indomn la Unire	19
Exordiu insinuant : <i>M. T. Cicerone</i> , Despre proiectul de lege agrară propus de tribunul P. Servilius Rullus	21
Exordiu dezvoltat : <i>M. Kogălniceanu</i> , Discurs în chestiunea legii rurale	29
Ordinea probelor : <i>Titu Liviu</i> , Pacuviu către fiul său	38
Perorațiunea : <i>M. Kogălniceanu</i> , În chestiunea legii rurale	41
Caracterizare generală despre discurs și părțile lui	47

II. Specii de discursuri

Pagina

1. Discursuri militare: Proclamațiuni după lupta dela Gri- vița de <i>Carol I pe atunci Principe al României</i>	51
2. Discursuri religioase: Cuvântare despre dragostea către Biserică, de <i>Nazarie și Chiricescu</i>	54
3. Discursuri funebre: La moartea Episcopului Melchisedec, de <i>C. Erbiceanu</i>	61
4. Discursuri politice: După alegerea lui Cuza, de <i>Mihail Kogălniceanu</i>	71
5. Discursuri academice: Elogiul lui Alecsandri, de <i>Jacob Negruzzi</i>	74
6. Discursuri judiciare: Desbaterile unui proces. Rechizitorul procurorului în afacerea locuitorilor din Darabani. Ple- doaria unui avocat din partea acuzaților	85
Caracterizare generală a speciilor	94

III. Povestiri din viața oratorilor celebri. Condițiunile oratorului.

<i>A. Pierron</i> , Din viața lui Demostene	101
<i>Quintilian</i> , Despre elocuența lui Cicerone	105
<i>A. Pierron</i> , Elocuența lui Antoniu	109
Bossuet	111
Condițiunile oratorului: Părerile lui Cicerone despre condi- țiunile oratorului	114
Caracterizare generală	118

GENUL ISTORIC

I. Caracterele și importanța genului istoric

Discursul lui Kogălniceanu ținut la Academia Mihăileană în 1843	127
Caracterizare generală	154

II. Speciile genului istoric

1. Monografie: Desrobirea Țiganilor de <i>M. Kogălniceanu</i>	158
2. Biografie: Ion Tăutul, de <i>N. Bălcescu</i>	166
3. Autobiografie: Autobiografia lui <i>M. Kogălniceanu</i>	169
4. Paralelă: Mateiu Basarab și Vasile Lupu, de <i>Al. Xenopol</i>	178

	Pagina
5. Memorii: Regele Carol despre războaiele din 1877	181
6. Cronică: Primii Domni ai Munteniei, din o cronică anonimă	187
7. Tradițiune: O seamă de cuvinte, de <i>Ion Neculea</i>	190
Caracterizare generală	193

III. Povestiri din viața istoricilor mai însemnați

<i>A. G. Suțu</i> : Erodot și opera sa	195
<i>N. Barbu</i> : Titu Liviu și scrierile sale	200
<i>A. Papiu Ilarian</i> : Din viața lui Șincai	204

B.

BUCAȚI DE CITIRE

<i>Massillon</i> , Despre Gloria omenească	215
<i>Cicerone</i> , Primul discurs contra lui Catilina	227
<i>N. Bălcescu</i> , Discurs lui Mihail la Călugăreni	248
<i>Anuștasiu Panu</i> , Discurs cu ocazia medaliei	251
<i>C. Negri</i> , Trecutul și viitorul României	255
<i>T. Cipariu</i> , Puterea de viață a națiunii române	259
<i>Angel Demetrescu</i> , Viața lordului Macaulay	267
<i>Teodor Aaron</i> , Păcatul lăcomiei	274
<i>D. A. Sturza</i> , Discurs la moartea lui Ion Ghica	279
<i>Al. Lahovari</i> , Discurs la moartea lui V. Alecsandri	285
<i>Ion Ghica</i> , O călătorie înainte de 1848	295
<i>C. Aristia</i> , Biografia lui Plutarh	303
<i>G. Asachi</i> , Autobiografia	307
<i>Florian Aaron</i> , Însemnătatea istoriei patriei	317
<i>I. Brexoianu</i> , Închinarea mănăstirilor din principate	322
<i>I. Heliade Rădulescu</i> , Doi 1821	327
<i>Grigore Ureche</i> , Capitulațiunea dela Roșcani	331
<i>Pitarul Hristache</i> , Mavroghenii	336
<i>N. Iorga</i> , Meșteșugul de pictură și sculptură în Țara Românească	339

C

SUBIECTE PENTRU COMPOZIȚIUNI

Subiecte pentru compozițiuni	351
--	-----

